

รายงานฉบับสมบูรณ์
(ระหว่างเดือนตุลาคม 2559 – กันยายน 2560)

โครงการศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดลำปาง
Coordination Community Based Research Center Lampang Province

โดย

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดลำปาง

สนับสนุนทุนโดย
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

มกราคม 2561

คำนำ

รายงานฉบับสมบูรณ์ “โครงการศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดลำปาง 2560” ฉบับนี้เป็นรายละเอียดของกิจกรรมที่ทางศูนย์ประสานงานได้ดำเนินงานมาในระยะเวลา 1 ปี (ระหว่างเดือนตุลาคม 2559- กันยายน 2560) ประกอบด้วยเนื้อหาที่เป็นกิจกรรมทั้งในพื้นที่ในจังหวัดลำปาง ตามวัตถุประสงค์ของโครงการที่ตั้งไว้ บทเรียนการทำงานร่วมกับภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการขับเคลื่อนงานเพื่อสร้างรูปธรรมในพื้นที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้โดยใช้การจัดการศึกษา

อีกทั้งยังเป็นการรายงานผลของการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ 4 ปี ว่าด้วย “แนวทางของการยกระดับองค์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การใช้ประโยชน์และการขยายผลในพื้นที่รูปธรรมทางการศึกษา ในปี 2557 – 2560” โดยใช้บทเรียนของการขับเคลื่อนงานยุทธศาสตร์จากฐานข้อมูลการสนับสนุนงานวิจัยในพื้นที่จังหวัดลำปางตั้งแต่ปี 2548 ที่ชาวบ้านในพื้นที่วิจัยเริ่มตั้งข้อสังเกตและตั้งคำถามเกี่ยวกับระบบการศึกษาว่า “การจัดการศึกษาที่เป็นอยู่นั้นเน้นสร้างให้คนในพื้นที่เอาความรู้สำเร็จรูปจากภายนอกเพื่อนำมาแก้ไขของตนเอง และเป็นการจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นให้ผู้ศึกษาท่องจำมากกว่าคิดแสวงหาคำตอบด้วยตัวเอง” จึงเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญที่ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปาง ใช้ประเด็นการศึกษาเชื่อมโยงกลุ่มคนทั้งกลุ่มของชาวบ้านที่มีข้อสงสัยว่า “การศึกษารูปแบบไหน? ถึงจะช่วยให้คนในชุมชนลืมตาอ้าปากได้” ไปจนถึงกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องบนฐานของการจัดการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ จนเกิดเป็นการเชื่อมโยงกลุ่มคน และ ภาคี เครือข่ายที่เกี่ยวข้องในจังหวัดลำปางและพะเยา ทั้งครูในโรงเรียนเขตพื้นที่ ครู กศน. นักศึกษาระดับปริญญาตรี ปริญญาโท นักวิชาการมหาวิทยาลัย พระสงฆ์ จนกลายเป็นเครือข่ายคนทำงานด้านการศึกษา ซึ่งเป็นยุคที่กลไกการศึกษา กำลังแสวงหาคำตอบที่เหมาะสมให้กับตนเองและสร้างการเรียนรู้บนฐานที่สอดคล้องกับภูมิปัญญาของท้องถิ่น งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นฐานของการสร้างการเปลี่ยนแปลงแนวทางการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ที่จะนำไปสู่แนวทางของการเรียนรู้ตลอดชีวิตของคนในพื้นที่ทุกมิติ สามารถนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพความเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม

รายงานฉบับสมบูรณ์นี้จึงเป็นการนำเสนอความเชื่อมโยงของการทำงานวิจัยผ่านแนวคิดการดำเนินงานวิจัยภายใต้ยุทธศาสตร์การทำงานที่มีพัฒนาการในการทำงานภายใต้รูปแบบของงานวิจัยในเชิงการสังเคราะห์บทเรียนที่ได้ภายใต้การขับเคลื่อนงานในประเด็นการจัดการเรียนรู้ภายใต้แนวทางการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ ซึ่งหวังเป็นอย่างยิ่งว่าบทสังเคราะห์ในการทำงานนี้จะสามารถเอื้อประโยชน์ต่อแนวทางในการสนับสนุนทุนวิจัยเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันให้เกิดขึ้นกับชุมชนต่อไป

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปาง
ตุลาคม 2560

สารบัญ

หน้า

คำนำ	ก
สารบัญ	ข
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ความสำคัญของปัญหา	1
1.2 คำถามวิจัยหลัก	11
1.3 วัตถุประสงค์	11
1.4 นิยามศัพท์	12
1.5 กรอบแนวคิดการทำงานปี 2557-2560	13
1.6 กรอบแนวคิดการทำงานปี 2560	14
1.7 ขอบเขตพื้นที่	15
1.8 ขอบเขตเนื้อหา	15
1.9 ผลที่คาดว่าจะได้รับ	15
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
2.1 แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	17
2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	41
บทที่ 3 วิธีการดำเนินงาน	
3.1 ขอบเขตการวิจัย	46
3.2 กระบวนการวิจัย	48
3.3 เครื่องมือและการเก็บข้อมูล	52
3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล	54
3.5 การนำเสนอข้อมูล	54
บทที่ 4 ผลการดำเนินงาน	
4.1 ผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์	56
4.2 ผลการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์	91
บทที่ 5 กระบวนการพัฒนาศักยภาพนักวิจัย และสร้างพี่เลี้ยงงานวิจัย	
5.1 การค้นหาและพัฒนาโจทย์วิจัย	102
5.2 การติดตามผลการดำเนินงานวิจัย	115
5.3 การเขียนรายงานวิจัย	126

บทที่ 6 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

6.1 สรุปผลการดำเนินงาน	135
6.2 อภิปรายผล	147
6.3 ข้อเสนอแนะในการดำเนินงาน	153
6.4 กรอบการเชื่อมโยงการทำงาน CBR ในทิศทางการศึกษาลำปางปี 2561	155

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก. การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (RE)	158
ภาคผนวก ข. ภาพกิจกรรม	168
ภาคผนวก ค. บันทึกรายละเอียดผลการพัฒนาโจทย์และการติดตามงาน ในพื้นที่จังหวัดพะเยาและจังหวัดลำปาง	171
ภาคผนวก ง. โครงสร้างการทำงาน	189
ภาคผนวก จ. เอกสารอ้างอิง	196

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดลำปาง 2560
(ระหว่างเดือนตุลาคม 2559 – ตุลาคม 2560)

1.1 สัญญาเลขที่ RDC60N0002

โครงการศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปางปี 2560

1.2 คำถามวิจัยหลัก

“แนวทางของการยกระดับองค์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การใช้ประโยชน์และการขยายผลในพื้นที่รูปธรรมทางการศึกษา ในปี 2557 -2560 ควรเป็นอย่างไร”

คำถามวิจัยย่อยปี 2560

- การพัฒนาโจทย์วิจัยเชิงพื้นที่ที่สอดคล้องกับการจัดการศึกษาท้องถิ่นที่เป็นงานวิจัยพุ่งเป้าและงานวิจัยพื้นที่ของ กศน.ควรเป็นรูปแบบใด
- การติดตามโครงการวิจัยที่ดำเนินงานภายใต้การสนับสนุนของสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้เกิดงานวิจัยที่มีคุณภาพสามารถในพื้นที่จังหวัดลำปางและจังหวัดพะเยา ควรเป็นรูปแบบใด
- ความรู้ที่เกิดขึ้นตามแนวทางการปฏิรูปทางการศึกษาของ กศน.จังหวัดพะเยาใน 3 ด้าน¹ ประกอบไปด้วยอะไรบ้าง
- ผลของการประเมินแนวทางการขับเคลื่อนกลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่จังหวัดพะเยาและความต่อเนื่องในอนาคต ประกอบด้วยอะไรบ้าง

1.2 วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อต่อยอดการพัฒนาโจทย์วิจัยเชิงพื้นที่ที่สอดคล้องกับการจัดการศึกษาท้องถิ่น ทั้งงานวิจัยพุ่งเป้าและงานวิจัยพื้นที่
- 2) เพื่อติดตามโครงการวิจัยที่ดำเนินงานภายใต้การสนับสนุนของสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้เกิดงานวิจัยที่มีคุณภาพสามารถในพื้นที่จังหวัดลำปางและจังหวัดพะเยา
- 3) เพื่อประมวลความรู้แนวทางการปฏิรูปทางการศึกษาของ กศน.จังหวัดพะเยาใน 3 ด้าน
- 4) เพื่อประเมินผลแนวทางการขับเคลื่อนกลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่จังหวัดพะเยาและความต่อเนื่องในอนาคต

1.3 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

มติวิจัย

1. องค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการยกระดับกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การใช้ประโยชน์ทางการศึกษาและการขยายผลในพื้นที่รูปธรรมทางการศึกษาปี 2557-2560

¹ (1) การปฏิรูปหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับกลุ่มเป้าหมายการศึกษานอกระบบ (2) การปฏิรูปการเรียนการสอน : การพัฒนาคุณภาพการศึกษานอกระบบ และ (3) การปฏิรูปการเทียบโอนผลการศึกษา

2. องค์ความรู้ในการพัฒนารูปแบบการทำงานกับกลุ่มผู้ด้อยโอกาส กลุ่มชาติพันธุ์ ผู้ได้รับผลกระทบที่เชื่อมโยงกันในประเด็น การจัดการศึกษาสำหรับผู้ไม่รู้หนังสือ/การอ่านออกเขียนได้(กลุ่มชาติพันธุ์) การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต/ลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม การจัดการศึกษาตามอัธยาศัยโดยใช้สถานการณ์ปัญหาของชุมชนฐานและ การจัดการอาชีพบนฐานความหลากหลายทางวัฒนธรรม (กลุ่มชาติพันธุ์)
3. องค์ความรู้ในการพัฒนาระบบกลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่จังหวัดพะเยา
4. องค์ความรู้จากการทำงานเชื่อมโยงภาคีทางการศึกษาในระดับการขับเคลื่อนเชิงโครงสร้าง
5. องค์ความรู้ในการสร้างรูปธรรมของกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่แนวทางการพัฒนาให้เป็นโจทย์วิจัยในระดับโครงสร้างของสถาบันการศึกษา
6. องค์ความรู้ในการหนุนเสริมให้บุคลากรในสถาบันการศึกษาใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการสร้างการเรียนรู้ให้กับนักเรียน นักศึกษา บุคลากรในสถาบันการศึกษาและคนในชุมชน
7. องค์ความรู้จากงานวิจัยที่ชุมชนและบุคลากรจากสถาบันการศึกษาทำร่วมกัน รวมทั้งองค์ความรู้เกี่ยวกับการทำงานเชื่อมโยงและหนุนเสริมบุคลากรในสถาบันการศึกษาต่างๆ ในการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของศูนย์ประสานงานวิจัยฯ
8. องค์ความรู้เกี่ยวกับวิธีการผลักดันให้สถาบันศึกษานำเอางานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปเป็นเครื่องมือในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของท้องถิ่น
9. องค์ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นและการบริหารจัดการศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อให้เกิดงานวิจัยที่มีคุณภาพ
10. องค์ความรู้ที่ได้จากการประมวลแนวทางการปฏิรูปการศึกษาของ กศน.จังหวัดพะเยา 3 ด้าน

มิติพัฒนา

1. โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ใหม่จำนวน 3 โครงการ (งานวิจัยพุ่งเป้าและงานวิจัยในระดับพื้นที่)
2. โครงการวิจัยที่อยู่ในระหว่างการดำเนินการ 9 โครงการสามารถดำเนินการบรรลุเป้าหมายในระยะเวลาที่กำหนดและมีการนำเอาผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์อย่างน้อยโครงการละ 1 เรื่อง
3. นักวิจัยเพื่อท้องถิ่นรุ่นใหม่ บุคลากรของหน่วยงานองค์กรภาคี ในพื้นที่เป้าหมายที่มีการขยายผล
4. ทักษะของนักวิจัยรุ่นใหม่พัฒนาเป็นพี่เลี้ยงโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่
5. เชื่อมโยงภาคีเครือข่ายทั้งงานทางการศึกษาและงานพัฒนาเพื่อบูรณาการความรู้สู่ชุมชน

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญของปัญหา

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดลำปาง ดำเนินการสนับสนุนงานวิจัยในพื้นที่จังหวัดลำปาง ตามแนวทางของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น นับตั้งแต่ปี 2543 ในยุคของการสร้างพื้นที่ให้ พื้น้องชาวบ้านได้เข้ามามีบทบาทในการทบทวนสถานการณ์ปัญหาในท้องถิ่นของตนเอง จนกระทั่งในปี 2548 ชาวบ้านในพื้นที่วิจัยเริ่มตั้งข้อสังเกตและตั้งคำถามเกี่ยวกับระบบการศึกษาว่า “การจัดการศึกษาที่เป็นอยู่นั้นเน้นสร้างให้คนในพื้นที่เอาความรู้สำเร็จรูปจากภายนอกเพื่อนำมาแก้ไขของตนเอง และเป็นจัดการที่ศึกษาที่มุ่งเน้นให้ผู้ศึกษาท่องจำมากกว่าคิดแสวงหาคำตอบด้วยตัวเอง” จึงเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญที่ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดลำปาง ใช้ประเด็นการศึกษาเชื่อมร้อยกลุ่มคนทั้งกลุ่มของชาวบ้านที่มีข้อสงสัยว่า “การศึกษาแบบไหน? ถึงจะช่วยให้คนในชุมชนลืมตาอ้าปากได้” ไปจนถึงกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องบนฐานของการจัดการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ จนเกิดเป็นการเชื่อมร้อยกลุ่มคนและภาคี เครือข่ายที่เกี่ยวข้องในจังหวัดลำปาง ทั้งครูในโรงเรียนเขตพื้นที่ ครู กศน. นักศึกษาระดับปริญญาตรี ปริญญาโท อาจารย์ในมหาวิทยาลัย พระสงฆ์ จนกลายเป็นเครือข่ายคนทำงานด้านการศึกษาแบบไม่เป็นทางการที่เรียกว่า “มหาวิทยาลัยลำปาง” ซึ่งเป็นยุคที่กลไกการศึกษากำลังแสวงหาคำตอบที่เหมาะสมให้กับตนเองและการให้การศึกษาสามารถตอบสนองชุมชนท้องถิ่น และสังเคราะห์ชุดความรู้ที่เกิดขึ้นภายใต้แนวคิด 6 ปี : วิสาหกิจเพื่อท้องถิ่น

แนวคิดในลักษณะนี้ถูกขยายผลไปยังพื้นที่จังหวัดพะเยาโดยทดลองขับเคลื่อนผ่านกลไกการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย และ กลุ่มของวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี พะเยา โดยยังใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นฐานของการสร้างการเปลี่ยนแปลงแนวทางการจัดการศึกษาที่เกี่ยวข้องในแต่ละมิติ โดยในแต่ละมิติจะมีเป้าหมายเพื่อเชื่อมโยงสู่แนวทางของการปฏิรูปการศึกษาที่เอื้อต่อการนำความรู้หรือกระบวนการเรียนรู้ ไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพความเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม

จุดเริ่มต้นของการสร้างบทเรียนการทำงานร่วมกับเครือข่ายสถาบันการศึกษาในจังหวัดลำปาง ในปี พ.ศ. 2548- 2549 โดยมีคำถามสำคัญต่องานการศึกษาไว้ 4 ประเด็นคือ 1) ระบบการจัดการทางการศึกษาที่มีข้อจำกัด ไม่เปิดกว้างต่อฐานความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในชุมชน 2) ครูอาจารย์ ขาดเครื่องมือในการลงพื้นที่ทำงานกับชุมชน 3) ผู้เรียนตั้งแต่ระดับประถมจนถึงอุดมศึกษาไม่สามารถบูรณาการความรู้ในชั้นเรียนสู่การปฏิบัติได้ 4) ชุมชนและสถาบันการศึกษาห่างไกลกันไม่มีพื้นที่รูปธรรมสำหรับแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ต่างคนต่างอยู่ไม่เกี่ยวข้องกัน เหตุผลดังกล่าวทำให้ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดลำปาง กำหนดเป้าหมายและยุทธศาสตร์ในการทำงานด้านการศึกษาขึ้นโดยมุ่งเน้น 1) การหนุนบุคลากรและหน่วยงานการศึกษาระดับประถมศึกษาถึงอุดมศึกษา รวมถึงการศึกษานอกระบบ ทั้งในด้านข้อมูล กระบวนการ และพื้นที่วิจัย 2) จัดกระบวนการให้มีการพัฒนาทักษะของบุคลากรให้มีกระบวนการคิดวิเคราะห์แบบวิจัย 3) ทดลองให้บุคลากรในสถาบันการศึกษาทำงานวิจัยร่วมกับชุมชน และ 4) สร้างพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับบุคลากรทางการศึกษาโดยขับเคลื่อนงานภายใต้กลุ่มหน่วยงานทางการศึกษาทั้งในระบบโรงเรียน ตั้งแต่ระดับอุดมศึกษา ระดับวิทยาลัย โรงเรียนขนาด

เล็ก และนอกระบบโรงเรียนที่เป็นกลุ่มของการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยทั้งใน จังหวัดลำปางและจังหวัดพะเยา

เป้าหมายของการสร้างบทเรียนงานวิจัยในพื้นที่ร่วมกับเครือข่ายสถาบันการศึกษาเพื่อให้เกิด กลไกสำคัญที่จะนำไปสู่การสร้างเครือข่ายกลุ่มคนทางการศึกษา ที่สามารถบูรณาการองค์ความรู้และ กระบวนการแก้ไขปัญหาจากท้องถิ่นเพื่อสร้างประโยชน์ทางการศึกษาทั้งที่เกี่ยวข้องกับงานบริการ วิชาการ งานการเรียนการสอน และงานวิจัย

ในยุคแรก การทำงานด้านการศึกษาในปี พ.ศ. 2552-2553 ที่กำหนดยุทธศาสตร์การยกระดับ องค์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การนำไปใช้ประโยชน์ด้านการศึกษาโดยมุ่งเน้นแนวทางของการสร้าง การเรียนรู้และเชื่อมโยงเครือข่ายที่มีคุณภาพในปริมาณที่มากพอเพื่อสร้างบทเรียนของรูปแบบการ จัดการเรียนการสอน การบริการวิชาการและงานการวิจัยของเครือข่ายการศึกษาทุกระดับ โดยคาดหวัง ให้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นฐานในการขับเคลื่อนงานของเครือข่ายนักวิชาการ ซึ่งเป็นยุคของการรวมตัว และระดมความคิดเห็นภายใต้การนิยามตนเองของกลุ่มนักวิชาการว่า **มหาวิทยาลัยลำปาง** โดยมี เป้าหมายของการขับเคลื่อนที่มุ่งเน้นการใช้งานวิจัยวิชาการหนุนเสริมศักยภาพชุมชนในพื้นที่ มีการ ทำงานเชิงบูรณาการร่วมกันของสหสาขาวิชา และเป็นมหาวิทยาลัยจังหวัดในเชิงนามธรรม มีแนวทางใน การเชื่อมโยงเครือข่ายนักวิชาการทั้งในสถาบันและต่างสถาบันเพื่อสร้างรูปแบบของการทำงานข้าม สถาบันเพื่อหนุนเสริมศักยภาพชุมชนร่วมกันโดยใช้ฐานของชุมชนเป็นตัวตั้ง มีกลไกของการเชื่อมโยง เครือข่าย เพื่อขยายฐานคิด เกาะเกี่ยวกลุ่มคนทำงาน และขยายฐานของกลุ่มคน ที่สำคัญคือผลักดันให้ หน่วยสนับสนุนงานวิจัยของสถาบันการศึกษา หนุนเสริมบุคลากรให้ใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือ หรือตัวช่วยในการทำงานทั้งด้านงานวิจัย งานบริการวิชาการและการจัดการเรียนการสอน ผ่านการ ทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภายใต้ทุนวิจัย CBPUS¹ CBMAG² CBR³ แต่การทำงานที่ผ่านมายังขาดรูปธรรมของ การใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่สามารถเอื้อต่อกลไกของสถาบันการศึกษาได้อย่างชัดเจน องค์ความรู้ในการทำงานและการหนุนเสริมสถาบันการศึกษายังไม่ได้ถูกถอดบทเรียน รวมถึงเงื่อนไข ปัจจัยที่เกี่ยวข้องระหว่างการค้าดำเนินงานวิจัยทั้งในระดับโครงสร้างสถาบัน และแนวคิดการบูรณาการ ความรู้วิชาการสู่ท้องถิ่น ยังคงเป็นเรื่องใหม่ที่ไม่เคยมีบทเรียนร่วมกันระหว่างนักวิชาการและพื้นที่ นอกจากนี้ยังมีความท้าทายในการขับเคลื่อนให้เกิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในระดับโครงสร้างของสถาบันที่ เป็นรูปธรรมชัดเจน โดยผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบ และสถาบันการศึกษาสามารถ สนับสนุนทรัพยากรทั้งบุคลากรและงบประมาณร่วมกันทั้งในส่วนอง สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นและ สถาบันการศึกษา

ยุคที่ 2 ปี พ.ศ. 2554-2556 ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดลำปางกำหนด ยุทธศาสตร์ต่อเนื่อง เพื่อสร้างรูปธรรมของ “การยกระดับกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การใช้ ประโยชน์ทางการศึกษา”โดยมุ่งเป้าหมายไปที่ 1) การทดลองขึ้นโจทย์วิจัยเชิงโครงสร้างของ

CBPUS¹ = โครงการทุนวิจัยนักศึกษาปริญญาตรีสกว.ด้านชุมชน (Community Based Projects for Undergraduate Student)

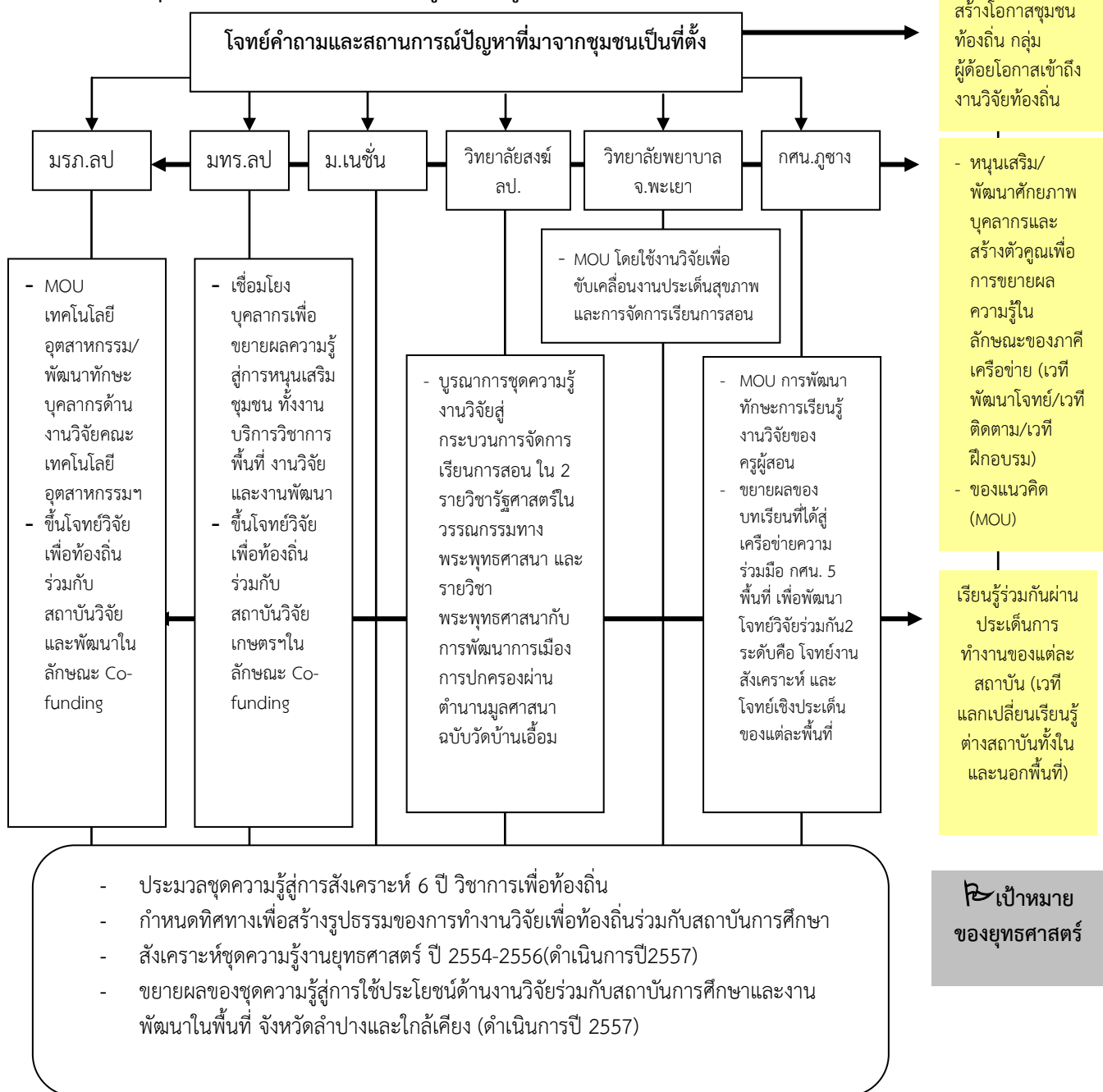
CBMAG² =โครงการทุนวิจัยมหาบัณฑิต สกว. ด้านชุมชน (Community – Based Master Research Grant)

CBR³ = ทุนวิจัยสำหรับอาจารย์ร่วมกับชุมชนเพื่อสร้างการเรียนรู้ใหม่โดยใช้ฐานของผ่านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community Based Research)

สถาบันการศึกษาทั้ง 5 สถาบันเพื่อสร้างเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ 2) ทดลองขึ้นโจทย์วิจัยที่มุ่งเป้าหมายการทำงานของเครือข่ายนักวิชาการ “มหาวิทยาลัยลำปาง” เพื่อสร้างรูปธรรมของวิถีคิดการทำงานเชื่อมโยงเครือข่ายทางการศึกษาและเพื่อผลักดันให้เกิดเป็นยุทธศาสตร์การศึกษาระดับจังหวัด 3) การขึ้นโจทย์วิจัยจากการตั้งคำถามของคนในชุมชนโดยมีนักวิชาการในสถาบันการศึกษาร่วมเป็นทีมวิจัย ทั้งนี้แนวทางของยุทธศาสตร์ดังกล่าวยังคงคาดหวังให้งานวิจัยสามารถรับใช้ท้องถิ่นได้เป็นสำคัญ

ทั้งนี้ การดำเนินงานภายใต้ยุทธศาสตร์การศึกษาที่ผ่านมา มีการสังเคราะห์กระบวนการในการทำงานอย่างต่อเนื่อง เกิดเป็น ข้อค้นพบและบทเรียน ระหว่างทาง จากการทำงานร่วมกันของเครือข่ายสถาบันการศึกษาและชุมชน พบว่าในส่วนของ นักวิชาการ ได้เรียนรู้กระบวนการทำงานกับชุมชน เกิดเครือข่ายสถาบันการศึกษาในการทำงาน เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน และการขยายผลของงานสู่ระบบโครงสร้างของสถาบันการศึกษา ในส่วนของ ชุมชน พบว่ามีการปรับเปลี่ยนเจตคติการทำงานร่วมกับนักวิชาการมากขึ้น ปรับเปลี่ยนวิธีคิดในการแก้ไขปัญหาโดยชุมชนในมุมมองที่กว้างขึ้น ถอดรูปแบบการทำงานของนักวิชาการร่วมกับชุมชน และใช้เป็นโมเดลในการสร้างชุมชนต้นแบบ ซึ่งจะสามารถขยายผลในพื้นที่อื่นได้ในมุมมองของ สถาบันการศึกษา เกิดแนวทางของการปรับเปลี่ยนรูปแบบการเรียนการสอนในรายวิชา ปรับเปลี่ยนแนวทางของงานบริการวิชาการแบบใหม่ในส่วนของ เครือข่ายสถาบันการศึกษา กับ ชุมชน เกิดโมเดลในการทำงานที่หลากหลายของสถาบันการศึกษานำมาสู่การคิดต่อเชิงระบบ ต่อยอดฐานคิดการทำงานของมหาวิทยาลัยเพื่อชุมชน และผลักดันในส่วนของมหาวิทยาลัยเพื่อนำเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของภาระงานเพื่อเป็นฐานของการพัฒนารูปแบบ “นักวิชาการรับใช้ชุมชน” หรือ “มหาวิทยาลัยเพื่อท้องถิ่น”

กรอบคิด : ยุทธศาสตร์การยกระดับองค์ความรู้งานวิจัยสู่การนำไปใช้ประโยชน์ด้านการศึกษาปี 2554-2556

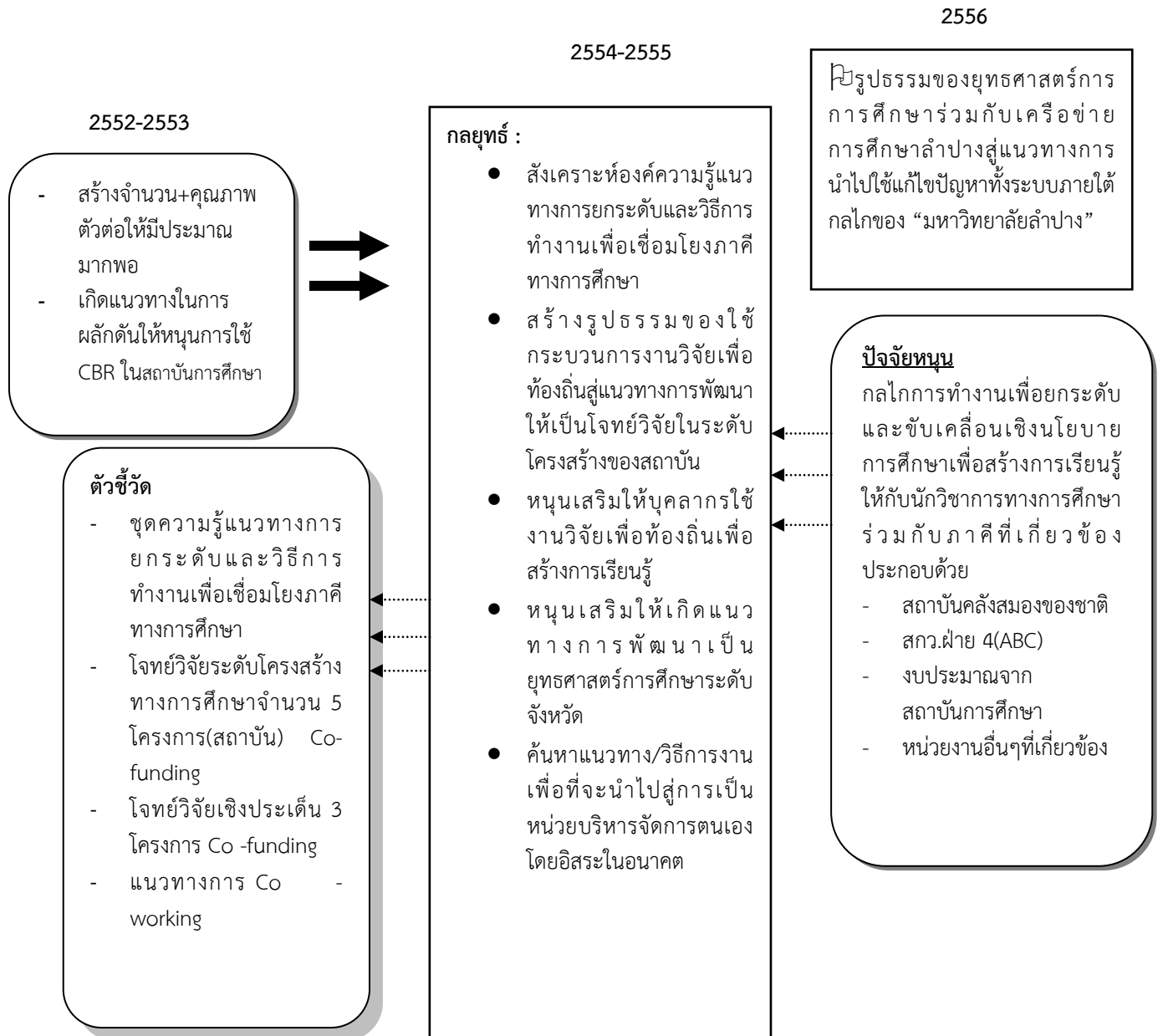

นอกจากนี้ **ชุดความรู้** ที่เกิดจากการถอดบทเรียนการทำงานเครือข่ายสถาบันการศึกษา ทั้งในส่วนของการประมวลเนื้อหาและกระบวนการทำงาน พบชุดความรู้ที่น่าสนใจแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ

- 1) ชุดคิดการทำงานของกลุ่มนักวิชาการต่างสถาบันที่มีเป้าหมายร่วมกัน มาทำงานด้วยกันในลักษณะเครือข่าย
- 2) รูปแบบของนักวิชาการที่บูรณาการความรู้ทางวิชาการบนฐานของปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างแท้จริงทั้งที่เป็นงานวิจัยงานบริการวิชาการ และการเรียนการสอน ซึ่งชุดความรู้ดังกล่าวทำให้เห็นถึงวิถีวิทยา องค์ประกอบของการดำเนินการและผู้เกี่ยวข้องตลอดจนการเกิดเครือข่ายการทำงานและการสร้างตัวคูณของวิธีคิด ที่ขยายผลไปยังส่วนอื่นๆ ในสถาบันการศึกษาในลักษณะของการขยายผลจากบุคคล/กลุ่มคนและเกิดตัวคูณไปยังกลไกในสถาบันทั้งในระดับกลุ่มคนใหม่ ระดับรายวิชา ระดับโครงสร้างสถาบัน อีกทั้งกลุ่มชุมชนในพื้นที่วิจัยไปยังสามารถต่อยอดวิธีคิดในลักษณะเดียวกันคือจาก

กลุ่มวิจัยไปยังระดับชุมชน ต่อยอดความรู้เพื่อพัฒนาแนวคิดจากปัญหาเดิมสู่การแก้ไขปัญหาจากองค์ความรู้ใหม่

ดังนั้นการดำเนินงานตามแนวทางยุทธศาสตร์ด้านการศึกษาของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปางในยุคแรกจนกระทั่งยุคที่ 2 จึงถูกเชื่อมโยงโดยเนื้อหาและกระบวนการที่สอดคล้องกับงานการศึกษา ดังภาพ

ในยุคที่ 3 เป็นยุคของการขยายผลแนวคิดของการทำงานด้านการศึกษา โดยขยายความเพิ่มเติมของยุทธศาสตร์การทำงานเป็น “การยกระดับองค์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การใช้ประโยชน์และการขยายผลในพื้นที่รูปธรรมทางการศึกษาปี 2557-2560” โดยขับเคลื่อนงานที่สอดคล้องกับฐานข้อมูล จากชุดความรู้เดิม และยุทธศาสตร์ของประเทศทางด้านการศึกษาโดยขับเคลื่อนงานตามยุทธศาสตร์หลักของสกว.ในประเด็นที่สอดคล้องการเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ (Growth And Competitiveness) การสร้างโอกาสความเสมอภาคและเท่าเทียมกันทาง

สังคม (Inclusive growth) การสร้างความเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (Green growth) มุ่งเน้นการพัฒนาโจทย์วิจัยในพื้นที่กลุ่มคนผู้ด้อยโอกาสทางสังคม เช่น กลุ่มผู้พิการ กลุ่มผู้สูงอายุ เด็กด้อยโอกาส กลุ่มชาติพันธุ์ รวมถึงกลุ่มเป้าหมายที่เป็นบุคลากรทางการศึกษา ภาควิชาระดับจังหวัด เพื่อใช้เป็นแนวทางของการเติมเต็มความรู้เพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถของชุมชนท้องถิ่น ผ่านการพัฒนาโจทย์วิจัยที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเป็นสำคัญ เพื่อสร้างโอกาสของการเรียนรู้ การเข้าถึงแหล่งทรัพยากร ที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตความเท่าเทียมทางสังคมซึ่งในปี 2557 ได้ทำการสังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้ตั้งแต่ยุคแรกจนกระทั่งถึงปี 2557 เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ ดังนี้

จากชุดความรู้ที่ได้สังเคราะห์นำมากำหนดทิศทางการทำงานในปี 2558-2559 เกิดเป็นข้อค้นพบจากการดำเนินงานวิจัยในลักษณะของเครือข่ายกลุ่มคนทางการศึกษา ซึ่งประกอบด้วย **กลุ่มเครือข่ายกศน. พื้นที่จังหวัดพะเยา กลุ่มวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี พะเยา กลุ่มเครือข่ายอุดมศึกษาที่เชื่อมโยงกับสถาบันการศึกษาในท้องถิ่นในจังหวัดลำปาง และเครือข่ายกลุ่มโรงเรียนขนาดเล็กเกาะคา 1 จังหวัดลำปาง** โดยยังมุ่งเน้นการสร้างความรู้ผ่านแนวทางของระบบการศึกษาในทุกมิติ เพื่อบูรณาการให้เกิดแนวทางใน 2 มิติ คือ 1) การพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาให้สามารถใช้ฐานความรู้จากท้องถิ่นเพื่อบูรณาการหรือออกแบบการจัดการศึกษาที่เหมาะสมกับสถานการณ์ท้องถิ่น 2) ชุมชนสามารถเรียนรู้แนวทางของการแก้ไขปัญหาผ่านกระบวนการค้นหาคำตอบร่วมกันโดยมีภาคีเครือข่ายทางความรู้ที่มาหนุนเสริมในลักษณะขององค์ความรู้ใหม่หรือเป็นนวัตกรรมความรู้ที่สอดคล้องกันได้อย่างเหมาะสม

แนวคิดดังกล่าวถูกพัฒนารูปแบบขึ้นผ่าน “**การพัฒนากลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่จังหวัดพะเยา**” เพื่อค้นหารูปแบบของการดำเนินงานที่เหมาะสมในการหนุนเสริมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในกลุ่มเครือข่ายทางการศึกษา โดยในปี 2559 มุ่งเป้าของการดำเนินงานไปยังกลุ่มของเครือข่ายการศึกษาในพื้นที่จังหวัดพะเยา โดยมีองค์ประกอบของกลุ่มคนทำงานที่ประกอบด้วย นักวิชาการมหาวิทยาลัยลำปาง กลไกพี่เลี้ยงจังหวัดพะเยา และนักวิจัยชาวบ้านภายใต้ยุทธศาสตร์การทำงานและการกำหนดทิศทางการศึกษาที่สามารถใช้เป็นบทเรียนร่วมกันกับชุมชนท้องถิ่นภายใต้เป้าหมายของการปฏิรูปการศึกษาเพื่อสร้างการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่มุ่งเน้นการสร้างการเรียนรู้ภายใต้วัฒนธรรมใหม่โดยใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือ เพื่อสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตในประเด็นที่สัมพันธ์กับชุมชนในมิติต่างๆ ทั้งในระดับชุมชนและหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้องซึ่งในเชิงกระบวนการคาดหวังให้เกิดบทเรียนที่สามารถสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้สำหรับเป็น **แนวทางในการพัฒนาศักยภาพพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในจังหวัดพะเยา แนวทางการพัฒนาระบบพี่เลี้ยงงานเพื่อขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และแนวทางการประสานความร่วมมือของภาคีเครือข่ายภายใต้ระบบกลไกการหนุนเสริม** โดยอาศัยภาคีเครือข่ายด้านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นใน 2 กลุ่มหลัก คือ 1) เครือข่ายภาคีงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในจังหวัดพะเยา ซึ่งประกอบด้วย **กศน.จังหวัดพะเยา กศน.อำเภอ กศน.ตำบล วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีพะเยา นักวิจัยชาวบ้าน** และ 2) ภาคีเครือข่ายภายนอกที่ประกอบด้วยทีมมหาวิทยาลัยลำปาง และจาก **กศน.ส่วนกลาง** ภายใต้การประสานความร่วมมือเพื่อนำไปสู่เป้าหมายปลายทางที่ชุมชนจะสามารถลุกขึ้นมาสร้างการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของตนเองและเป็นไปเพื่อพึ่งพาตนเอง

จากบทเรียนและผลการดำเนินงานโครงการวิจัยท้องถิ่น เพื่อกำหนดทิศทางและรูปธรรมในการขับเคลื่อนงานในปี 2560 ในวันที่ 9 กันยายน 2559 พบว่าทิศทางของการสร้างรูปธรรมในการขับเคลื่อนงานตามยุทธศาสตร์ “การยกระดับองค์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การใช้ประโยชน์และการขยายผลในพื้นที่รูปธรรมทางการศึกษาปี 2557-2560” ภายใต้การขับเคลื่อนงานในกลุ่มของการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย จังหวัดพะเยา ตามแนวทางการปฏิรูปงานการศึกษานอกระบบที่สอดคล้องกับแผนพัฒนา เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงคุณภาพหรือการสร้างคุณภาพการศึกษาให้ได้มาตรฐาน ซึ่งต้องครอบคลุมถึง การปฏิรูปหลักสูตร การเรียนการสอน การวัดผล การเทียบโอนผลการศึกษา การพัฒนาบุคลากร และระบบบริหาร โดยมีสาระสำคัญของการปฏิรูปในแต่ละด้านประกอบด้วย

1) การปฏิรูปหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำหรับกลุ่มเป้าหมายการศึกษานอกระบบ เพื่อการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรจากที่เน้นวิชา (Subject- based Curriculum) เป็นหลักสูตรที่เน้นสภาพปัญหาสังคม (Problem- based Curriculum) ในรูปแบบหลักสูตรเพื่อชีวิตและสังคมสำหรับประชาชน โดยจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ มีกระบวนการคิดแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ ลักษณะของหลักสูตร เป็นหลักสูตรเพื่อชีวิตและสังคม บูรณาการเนื้อหาวิถีชีวิตการทำงานกับเนื้อหาวิชาเข้าด้วยกัน โดยไม่แยกเรียนเป็นหมวดรายวิชา เน้นการเรียนการสอนตามสภาพจริงในการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหาและปฏิบัติจริง กระบวนการเรียนรู้ที่ใช้เน้นกระบวนการคิดเป็นที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้นำความรู้เกี่ยวกับตนเอง ความรู้ทางวิชาการ ความรู้เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมมาใช้เพื่อตัดสินใจในการแก้ไขปัญหา

2) การปฏิรูปการเรียนการสอน : การพัฒนาคุณภาพการศึกษานอกระบบ เพื่อปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนทางไกลให้มีประสิทธิภาพและคุณภาพมากขึ้น มีความยืดหยุ่นหลากหลาย ปรับปรุงวิธีการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ปรับปรุงการจัดกิจกรรม องค์ประกอบของการปฏิรูปการเรียนการสอน โดยเน้นการพัฒนาคุณภาพการศึกษาสิ่งที่ควรคำนึงถึง คือ การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ร่วมกัน โดยครูและผู้เรียนเป็นผู้พิจารณาตามความเหมาะสม การจัดกิจกรรมพบกลุ่มเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต เน้นให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติโดยใช้กระบวนการกลุ่ม เป็นการเรียนรู้จากกลุ่ม การจัดบริการศูนย์สื่อเพื่อให้ผู้เรียนค้นคว้าได้อย่างรวดเร็ว การจัดระบบอาสาสมัครการศึกษานอกระบบเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนมีที่ปรึกษาในด้านวิชาการและการเรียนรู้ การเชื่อมโยงกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเองจากสื่อการเรียนที่หลากหลาย

3) การปฏิรูปการเทียบโอนผลการศึกษา เป็นวิธีการของการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้นำผลการเรียนรู้จากการศึกษาในระบบและการศึกษานอกระบบ หรือการศึกษาตามอัธยาศัยมาขอเทียบโอน เพื่อเป็นผลการเรียนในหลักสูตรใดหลักสูตรหนึ่ง ให้สามารถเรียนต่อจนจบหลักสูตร

ซึ่งการปฏิรูปการศึกษานอกระบบทั้ง 3 ด้าน จะทำให้ประชาชนผู้ด้อยโอกาสในการศึกษาสามารถศึกษาในระดับที่สูงขึ้น มีทางเลือกในชีวิตเพิ่มขึ้น การปฏิรูปการศึกษานอกระบบยังเป็นการเพิ่มคุณค่าการเรียนการสอนที่สังคมยังมักมีคำถามกับผู้ที่จบหลักสูตร กศน. ไม่มีคุณภาพ ไม่มีความรู้ การปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอนที่ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริงจะช่วยลดข้อครหาทางสังคมได้ เมื่อสังคมยอมรับผู้เรียนก็จะเกิดความภาคภูมิใจ การปฏิรูปการศึกษานอกระบบจะสามารถช่วยขยายฐานทางการศึกษาให้กว้างขึ้น ผู้ที่จบ กศน. จะเกิดการพัฒนาและมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

และในช่วง 5 ปีที่ผ่านมางานวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้มีความพยายามในการสร้างรูปธรรมของ การปฏิรูปหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับกลุ่มเป้าหมายการศึกษานอกระบบ และขยายไปสู่แนวทางของ การปฏิรูปการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษานอกระบบ โดยจัดกลุ่มของประเด็นที่จะทำการสกัดความรู้ไว้ 4 กลุ่ม ในปี 2560 คือ

- การจัดการศึกษาสำหรับผู้ไม่รู้หนังสือ/การอ่านออกเขียนได้ (กลุ่มชาติพันธุ์)
- การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต/ลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม
- การจัดการศึกษาตามอัธยาศัยโดยใช้สถานการณ์ปัญหาของชุมชนฐานประเด็นประวัติศาสตร์/การจัดการทรัพยากรชุมชน/ระบบการจัดการกองทุนชุมชน
- การจัดการอาชีพบนฐานความหลากหลายทางวัฒนธรรม (กลุ่มชาติพันธุ์)

ซึ่งกลุ่มประเด็นเหล่านี้ล้วนเป็นพื้นฐานสำคัญของการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการและการนำไปใช้เพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน หากนำไปเชื่อมโยงกับกรอบประเด็นการวิจัยเชิงยุทธศาสตร์ (Strategic Research Issue: SRI) ของ สกว. จะมีความสอดคล้องกับแนวทางของ **SRI 4: การลดความเหลื่อมล้ำของสังคมฯ และความคาดหวัง** และ **SRI5 : การสร้างสรรค์การเรียนรู้และการปฏิรูปการศึกษา** เพื่อสามารถใช้อธิบายเป็น “ข้อเสนอเชิงนโยบายและแนวทางการขับเคลื่อนเพื่อยกระดับศักยภาพในการจัดการตนเองของชุมชนฐานรากและคนด้อยโอกาส รวมถึงลดเงื่อนไขความเหลื่อมล้ำเพื่อนำไปสู่ความเท่าเทียมในโอกาสและคุณภาพชีวิตของประชาชนทุกกลุ่ม” ให้สอดคล้องกับทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12

ดังนั้นทิศทางการดำเนินงานในปี 2560 จะมุ่งเน้นการประมวลความรู้เพื่อนำไปสู่รูปธรรมของ “**การปฏิรูปทางการศึกษาของ กศน.จังหวัดพะเยา**” ให้ครอบคลุมแนวทางการปฏิรูปทั้ง 3 ด้าน โดยอาศัยการสกัดเนื้อหาจาก 4 กลุ่มประเด็น รวมถึง กลไกของการบริหารจัดการเชิงโครงสร้างการสนับสนุนงบประมาณการพัฒนาศักยภาพบุคลากรการขยายพื้นที่วิจัยในระดับอำเภอและตำบล จนนำไปสู่การปรับระบบโครงสร้างการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นด้วยวัฒนธรรมการวิจัยขององค์กรในอนาคตเพื่อเป้าหมายของการจัดการศึกษาและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนผ่านกระบวนการเรียนรู้ตามอัธยาศัย และ ตลอดชีวิตอย่างเหมาะสมสามารถนำไปใช้ในการแก้ไขปัญหาโดยใช้ความรู้และข้อมูลที่ต้องการ มุ่งพัฒนาบุคคลให้ปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงในทุกช่วงชีวิต และพัฒนาต่อเนื่องไปให้เต็มศักยภาพของแต่ละบุคคล นำไปสู่การบรรลุเป้าหมายในอนาคตที่ได้กำหนดไว้คือ “**กศน.พะเยา Model**”

อีกทั้งการประเมินผลรูปแบบการขับเคลื่อนงาน “**กลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่จังหวัดพะเยา**” ที่จะต้องทำการทบทวนระบบของกลไก เพื่อนำไปสู่แนวทางของการพัฒนาเป็นพี่เลี้ยงพะเยาที่มีความเข้มแข็ง และมีศักยภาพในการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในจังหวัดพะเยาด้วยตนเอง มุ่งสู่การเป็นพื้นที่ต้นแบบงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในจังหวัดพะเยาที่มีการดำเนินงานในลักษณะเครือข่ายองค์ความรู้ในการดำเนินงานวิจัย และเผยแพร่งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดพะเยา อันจะนำไปสู่เป้าหมาย “**พะเยา Model เมืองแห่งการเรียนรู้**”

จากทั้ง 2 แนวทางที่กำหนดไว้เพื่อให้เป็นไปตามการดำเนินงานยุทธศาสตร์ “การยกระดับองค์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การใช้ประโยชน์และการขยายผลในพื้นที่รูปธรรมทางการศึกษาปี 2557-2560” เพื่อสามารถใช้เป็นข้อเสนอเชิงนโยบายและแนวทางการขับเคลื่อน และยกระดับศักยภาพในการจัดการตนเองของชุมชนฐานรากและคนด้อยโอกาส รวมถึงลดเงื่อนไขความเหลื่อมล้ำเพื่อนำไปสู่ความเท่าเทียมในโอกาสและคุณภาพชีวิตของประชาชนทุกกลุ่มจากที่ผ่านมาพบว่า งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในจังหวัดพะเยามีบทเรียนการทำงานร่วมกันของกลุ่มการศึกษาในหลายระดับอย่างต่อเนื่อง ทั้งโครงการในระดับพื้นที่ ระดับโครงสร้างของหน่วยงานทางการศึกษา และการผลักดันในระดับนโยบาย กลุ่มของวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี พะเยา และ กศน.จังหวัดพะเยา ภายใต้การใช้ “**การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น**” สอดคล้องกับการตีความหมายตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติที่กำหนดให้ “**การศึกษา**” เป็นเรื่องของกระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้การฝึกการอบรมการสืบสานทางวัฒนธรรมการสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการการสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อมสังคมการเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตและใช้แนวทางในการจัดการศึกษาในลักษณะของการร่วมมือกันของคนในชุมชนในการจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน

1.2 คำถามวิจัยหลัก

“แนวทางของการยกระดับองค์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การใช้ประโยชน์และการขยายผลในพื้นที่รูปธรรมทางการศึกษา ในปี 2557 - 2560 ควรเป็นอย่างไร”

คำถามวิจัยย่อยปี 2560

- การพัฒนาโจทย์วิจัยเชิงพื้นที่ที่สอดคล้องกับการจัดการศึกษาท้องถิ่นที่เป็นงานวิจัยฟุ้งเป้า และงานวิจัยพื้นที่ของ กศน.ควรเป็นรูปแบบใด
- การติดตามโครงการวิจัยที่ดำเนินงานภายใต้การสนับสนุนของสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้เกิดงานวิจัยที่มีคุณภาพสามารถในพื้นที่จังหวัดลำปางและจังหวัดพะเยา ควรเป็นรูปแบบใด
- ความรู้ที่เกิดขึ้นตามแนวทางการปฏิรูปทางการศึกษาของ กศน.จังหวัดพะเยาใน 3 ด้านประกอบไปด้วยอะไรบ้าง
- ผลของการประเมินแนวทางการขับเคลื่อนกลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่จังหวัดพะเยาและความต่อเนื่องในอนาคต ประกอบด้วยอะไรบ้าง

1.3 วัตถุประสงค์

วัตถุประสงค์หลัก การขับเคลื่อนงานตามยุทธศาสตร์ คือ เพื่อค้นหาแนวทางการยกระดับองค์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การใช้ประโยชน์และการขยายผลในพื้นที่รูปธรรมทางการศึกษาในปี 2557 -2560

วัตถุประสงค์ย่อยปี 2560

- 1) เพื่อต่อยอดการพัฒนาโจทย์วิจัยเชิงพื้นที่ที่สอดคล้องกับการจัดการศึกษาท้องถิ่น ทั้งงานวิจัยฟุ้งเป้าและงานวิจัยพื้นที่ของ กศน.
- 2) เพื่อติดตามโครงการวิจัยที่ดำเนินงานภายใต้การสนับสนุนของสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้เกิดงานวิจัยที่มีคุณภาพสามารถในพื้นที่จังหวัดลำปางและจังหวัดพะเยา
- 3) เพื่อประมวลความรู้แนวทางการปฏิรูปทางการศึกษาของ กศน.จังหวัดพะเยาใน 3 ด้าน⁴
- 4) เพื่อประเมินผลแนวทางการขับเคลื่อนกลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่จังหวัดพะเยาและความต่อเนื่องในอนาคต

⁴ (1) การปฏิรูปหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับกลุ่มเป้าหมายการศึกษานอกระบบ (2) การปฏิรูปการเรียนการสอน : การพัฒนาคุณภาพการศึกษานอกระบบ และ (3) การปฏิรูปการเทียบโอนผลการศึกษา

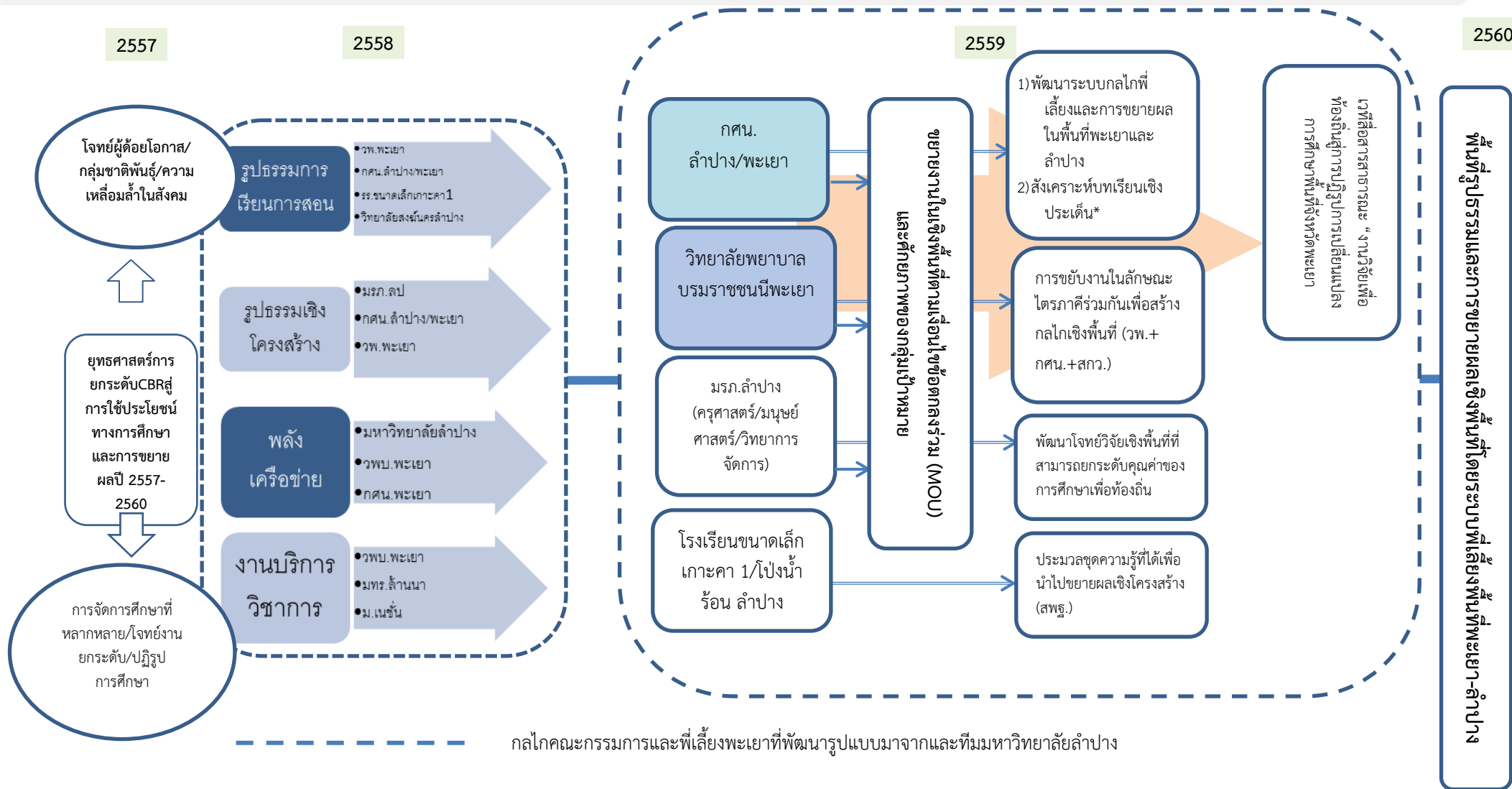
1.4 นิยามศัพท์

การยกระดับองค์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การใช้ประโยชน์และการขยายผล หมายถึง แนวทางของการสร้างรูปธรรมในการนำความรู้ที่ได้จากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการขับเคลื่อน/ผลักดันเชิงโครงสร้างสถาบัน การขับเคลื่อนรูปแบบการจัดการเรียนการสอน งานบริการวิชาการรูปแบบใหม่ พลังเครือข่ายนักวิชาการและการขับเคลื่อนงานระดับจังหวัด

การปฏิรูปการศึกษาของ กศน.จังหวัดพะเยา หมายถึง แนวทางการปฏิรูปงานการศึกษาระบบที่สอดคล้องกับแผนพัฒนา เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงคุณภาพหรือการสร้างคุณภาพการศึกษาให้ได้มาตรฐาน ซึ่งต้องครอบคลุมถึง การปฏิรูปหลักสูตร การเรียนการสอน การวัดผล การเทียบโอนผล การศึกษา การพัฒนาบุคลากร และระบบบริหาร โดยมีสาระสำคัญของการปฏิรูปในแต่ละด้าน โดยใช้ประเด็นการศึกษาที่ประมวลได้ใน 4 กลุ่มประเด็น คือ การจัดการศึกษาสำหรับผู้ไม่รู้หนังสือ/การอ่านออกเขียนได้ (กลุ่มชาติพันธุ์) การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต/ลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม การจัดการศึกษาตามอัธยาศัยโดยใช้สถานการณ์ปัญหาของชุมชนเป็นฐานและ การจัดการอาชีวพณิชยกรรม ความหลากหลายทางวัฒนธรรม (กลุ่มชาติพันธุ์) และ กลไกของการบริหารจัดการเชิงโครงสร้าง การสนับสนุนงบประมาณการพัฒนาศักยภาพบุคลากรการขยายพื้นที่วิจัยในระดับอำเภอและตำบล นำไปสู่การบรรลุเป้าหมายในอนาคตที่ได้กำหนดไว้คือ “กศน.พะเยา Model”

กลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่จังหวัดพะเยา หมายถึง แนวทางในการพัฒนาศักยภาพพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในจังหวัดพะเยา แนวทางการพัฒนาระบบพี่เลี้ยงงานเพื่อขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และ แนวทางการประสานความร่วมมือของภาคีเครือข่ายภายใต้ระบบกลไกการหนุนเสริมโดยมีศักยภาพในการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในจังหวัดพะเยาด้วยตนเอง มุ่งสู่การเป็นพื้นที่ต้นแบบงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีการดำเนินงานในลักษณะเครือข่ายองค์ความรู้ และเผยแพร่งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น อันจะนำไปสู่เป้าหมาย “พะเยา Model เมืองแห่งการเรียนรู้”

1.5 กรอบคิด : แนวทางการทำงานตามยุทธศาสตร์การยกระดับองค์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การใช้ประโยชน์และการขยายผลในพื้นที่รูปธรรมทางการศึกษาปี 2557-2560

1.6 กรอบแนวคิดตามการดำเนินงานปี 2560

ทบพว นกลไกการบริหารจัดการองค์กร

เชิงโครงสร้าง

งบประมาณ

การพัฒนาศักยภาพ

การขยายงานในระดับพื้นที่อำเภอ/ตำบล

ยุทธศาสตร์ฟุ้งเป้า

ปฏิรูป กศน.พะเยา
“กศน.พะเยา Model”

กระจาย/ขยายวง

ករុណា/ឧបាយ

កម្រង/ឈ្មោះ

ករុណា/ឧបាយវង

กลไกการสนับสนุนงาน CBR จ.พะเยา

พัฒนาระบบพี่เลี้ยง CBR

พัฒนาศักยภาพพี่เลี้ยง CBR

การประสานความร่วมมือกับภาคี

พะเยา Model
เมืองแห่งการเรียนรู้

1.7 ขอบเขตพื้นที่

- พื้นที่ยุทธศาสตร์การทำงานที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประเด็นทางการศึกษา เพื่อสร้างโอกาสของการเรียนรู้ในกลุ่มผู้ด้อยโอกาส ผู้ได้รับผลกระทบ ลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม ในพื้นที่จังหวัดลำปางและพะเยา
- พื้นที่ยุทธศาสตร์ที่เชื่อมโยงกับงานชุด กศน.ครอบคลุม 9 อำเภอในพื้นที่จังหวัดพะเยา
- พื้นที่ยุทธศาสตร์ที่ทำงานเชื่อมโยงกับวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี จังหวัดพะเยา

1.8 ขอบเขตเนื้อหา

- แนวทางการยกระดับกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การใช้ประโยชน์ทางการศึกษาและการขยายผลในพื้นที่รูปธรรมทางการศึกษาปี 2557-2560
- การพัฒนารูปแบบการทำงานกับกลุ่มผู้ด้อยโอกาส กลุ่มชาติพันธุ์ ผู้ได้รับผลกระทบที่เชื่อมโยงกันในประเด็น การจัดการศึกษาสำหรับผู้ไม่รู้หนังสือ/การอ่านออกเขียนได้(กลุ่มชาติพันธุ์) การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต/ลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม การจัดการศึกษาตามอัธยาศัยโดยใช้สถานการณ์ปัญหาของชุมชนเป็นฐานและ การจัดการอาชีพบนฐานความหลากหลายทางวัฒนธรรม (กลุ่มชาติพันธุ์)
- การพัฒนาระบบกลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่จังหวัดพะเยา

1.9 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

มิติวิจัย

- 1) องค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการยกระดับกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การใช้ประโยชน์ทางการศึกษาและการขยายผลในพื้นที่รูปธรรมทางการศึกษาปี 2557-2560
- 2) องค์ความรู้ในการพัฒนารูปแบบการทำงานกับกลุ่มผู้ด้อยโอกาส กลุ่มชาติพันธุ์ ผู้ได้รับผลกระทบที่เชื่อมโยงกันในประเด็น การจัดการศึกษาสำหรับผู้ไม่รู้หนังสือ/การอ่านออกเขียนได้ (กลุ่มชาติพันธุ์) การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต/ลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม การจัดการศึกษาตามอัธยาศัยโดยใช้สถานการณ์ปัญหาของชุมชนฐาน และ การจัดการอาชีพบนฐานความหลากหลายทางวัฒนธรรม (กลุ่มชาติพันธุ์)
- 3) องค์ความรู้ในการพัฒนาระบบกลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่จังหวัดพะเยา
- 4) องค์ความรู้จากการทำงานเชื่อมโยงภาคีทางการศึกษาในระดับการขับเคลื่อนเชิงโครงสร้าง
- 5) องค์ความรู้ในการสร้างรูปธรรมของกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่แนวทางการพัฒนาให้เป็นโจทย์วิจัยในระดับโครงสร้างของสถาบันการศึกษา
- 6) องค์ความรู้ในการหนุนเสริมให้บุคลากรในสถาบันการศึกษาใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการสร้างการเรียนรู้ให้กับนักเรียน นักศึกษา บุคลากรในสถาบันการศึกษาและคนในชุมชน

- 7) องค์ความรู้จากงานวิจัยที่ชุมชนและบุคลากรจากสถาบันการศึกษาทำร่วมกัน รวมทั้งองค์ความรู้เกี่ยวกับการทำงานเชื่อมโยงและหนุนเสริมบุคลากรในสถาบันการศึกษาต่างๆ ในการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของศูนย์ประสานงานวิจัยฯ
- 8) องค์ความรู้เกี่ยวกับวิธีการผลักดันให้สถาบันการศึกษานำเอางานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปเป็นเครื่องมือในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของท้องถิ่น
- 9) องค์ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นและการบริหารจัดการศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อให้เกิดงานวิจัยที่มีคุณภาพ
- 10) องค์ความรู้ที่ได้จากการประมวลแนวทางการปฏิรูปการศึกษาของ กศน.จังหวัดพะเยา 3 ด้าน

มิติพัฒนา

- 1) โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ใหม่จำนวน 3 โครงการ (งานวิจัยพุ่งเป้าและงานวิจัยในระดับพื้นที่)
- 2) โครงการวิจัยที่อยู่ในระหว่างการดำเนินการ 9 โครงการสามารถดำเนินการบรรลุเป้าหมายในระยะเวลาที่กำหนดและมีการนำเอาผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์อย่างน้อยโครงการละ 1 เรื่อง
- 3) นักวิจัยเพื่อท้องถิ่นรุ่นใหม่ บุคลากรของหน่วยงานองค์กรภาคี ในพื้นที่เป้าหมายที่มีการขยายผล
- 4) ทักษะของนักวิจัยรุ่นใหม่พัฒนาเป็นพี่เลี้ยงโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่
- 5) เชื่อมโยงภาคีเครือข่ายทั้งงานทางการศึกษาและงานพัฒนาเพื่อบูรณาการความรู้สู่ชุมชน

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดลำปาง ทำการศึกษาถึงแนวคิดทฤษฎีที่มีความเกี่ยวข้องกับงานด้านการศึกษาที่สอดคล้องกับการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ โดยได้รวบรวมข้อมูลเพื่อประกอบเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยโดยจำแนกแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ประกอบไปด้วย

- 1) แนวคิดการปฏิรูปการศึกษา
- 2) แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ
- 3) แนวคิดงานวิชาการเพื่อสังคม
- 4) แนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับงานการศึกษา
- 5) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1.1 แนวคิดการปฏิรูปการศึกษา

คนในโลกยุคใหม่ท่ามกลางพลวัตการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจึงต้องมีความพร้อมที่จะเผชิญกับความเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนผ่านเหล่านี้หากสังคมหรือพลเมืองขาดความพร้อมในการก้าวผ่านก็จะทำให้ประเทศไม่สามารถเดินต่อไปได้จนเสี่ยงกับการเป็นรัฐที่ล้มเหลว ประเทศไทยก็จำเป็นต้องก้าวสู่ศตวรรษที่ 21 เช่นกัน ดังนั้น การเตรียมความพร้อมคนไทย เพื่อการนำพาสังคมและประเทศไปสู่โลกที่ 1 จึงเป็นจุดหัวเลี้ยวหัวต่อ (Critical Point) ของชาติที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ อย่างไรก็ตาม ที่ผ่านมประเทศไทยยังคงขาดความชัดเจนในการกำหนดเป้าประสงค์หลักของการศึกษา (Objective Function) ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นผลสุทธิของระบบหรือปลายทางที่การศึกษาต้องพัฒนาและเสริมสร้างให้พลเมืองและสังคมสามารถอยู่ได้อย่างภาคภูมิใจ แต่การตั้งเป้าประสงค์หลักของการศึกษาเพียงอย่างเดียวไม่สามารถพัฒนามนุษย์และสังคมได้ หากแต่ต้องมีกลไกการขับเคลื่อนแนวนโยบายและยุทธศาสตร์ที่ปฏิบัติได้จริง โดยการดำเนินการจะต้องเข้าใจถึงทั้งบริบทการเปลี่ยนแปลงของโลกในศตวรรษที่ 21 พื้นฐานปรัชญาการศึกษาไทย รวมถึงองค์ประกอบของสภาพแวดล้อม การดำเนินชีวิตของผู้เรียน โดยความเข้าใจเหล่านี้ควรเป็นความรู้พื้นฐานที่สั่น กระชับ เข้าใจง่าย และมีแนวปฏิบัติที่ชัดเจน โดยบุคคลในวงการศึกษาไทยตั้งแต่ผู้กำหนดนโยบาย ผู้มีส่วนร่วมทั้งภาครัฐและเอกชน トラบไปจนถึงตัวผู้เรียนเองจะต้องมีความเข้าใจในแนวปฏิบัติและมีส่วนร่วมในการปฏิบัติอย่างเพียงพอ ซึ่งแนวปฏิบัติเหล่านี้บางส่วนอาจไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงที่ละน้อย (Incremental Change) แต่อาจจำเป็นต้องเปลี่ยนถึงรากฐานแนวคิด (Paradigm Shift/Fundamental Change)

ปัญหาทางการศึกษามีมากมายทับถมกันมานาน จำเป็นต้องเปลี่ยนระบบและเปลี่ยนวิสัยทัศน์ของผู้ปฏิบัติและผู้นำทางการศึกษาให้สอดคล้องกับแนวคิดที่ถูกต้อง ปัญหาสำคัญในการจัดการศึกษาที่ควรกล่าวถึงในอันดับแรกๆ ประกอบด้วย ดังนี้ 1. **ปัญหาด้านคุณภาพ** ที่หมายถึงคุณภาพมาตรฐานแห่งความเป็นเลิศทางวิชาการ และแนวคิดด้านคุณภาพที่ปรับการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับปัญหาของชีวิตจริง สอดรับกับสิ่งแวดล้อมของผู้เรียน ได้แก่ ความเป็นท้องถิ่น ในแนวทางนี้จึงได้มีการพูดถึงมากถึงการกระจายบทบาทและ

อำนาจหน้าที่ในการปรับหลักสูตรให้สอดคล้องกับท้องถิ่นให้แก่สถานศึกษา และหน่วยงานรับผิดชอบระดับล่าง นอกจากนั้นแล้วยังมีแนวคิดเรื่องคุณภาพการศึกษาว่าจะต้องดูที่ตัวมนุษย์ทั้งหมดที่เป็นผลผลิตทางการศึกษาว่ามีคุณภาพอย่างไร สำเร็จการศึกษาจากสถานศึกษาหรือมหาวิทยาลัยแล้วช่วยตนเองและรับผิดชอบต่อสังคมได้หรือไม่ เป็นผู้นำที่ดีหรือไม่ เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพหรือไม่ โดยสรุป เมื่อกล่าวถึงคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา ความหมายจึงครอบคลุมหลายๆ มิติของคุณภาพ การที่จะกำหนดปรัชญาแนวทางหลักสูตรการเรียนการสอนในระดับต่างๆ จึงต้องคำนึงถึงมิติต่างๆ ของคุณภาพที่อยู่ในความห่วงใยของสังคมดังกล่าว

2. ปัญหาความสอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ปัญหาของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้สอดคล้องกับการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาเศรษฐกิจในยุคใหม่ สังคมไทยได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคมโลกที่ยังขาดกฎเกณฑ์ใหม่ในการจัดระเบียบทางเศรษฐกิจและการเมือง การผลิตบุคลากรด้านนี้ให้เพียงพอต่อการปรับระบบการผลิตให้ทันสมัย สามารถแข่งขันกับประเทศอื่นๆ โดยพิจารณาจากศักยภาพในด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ฉะนั้นการจัดการศึกษาเพื่อสร้างทักษะความรู้ของชาวไทยให้สอดคล้องกับการทำงานและอาชีพในสังคมยุคใหม่จึงมีความสำคัญในอันดับต้นๆ ประเทศไทยยังคงขาดนักวิทยาศาสตร์และนักเทคโนโลยี ขาดครูวิทยาศาสตร์ ครูคณิตศาสตร์ ขาดผลงานวิจัยที่เชื่อมโยงกับระบบการผลิตภาคอุตสาหกรรม ระบบการฝึกอบรมด้านอาชีวศึกษาและวิชาชีพขั้นสูง ขาดความเชื่อมโยงกับตลาดแรงงานและภาคปฏิบัติ จึงจำเป็นต้องปรับทั้งระบบเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง จะต้องวางแผนการจัดอุดมศึกษาหรือการศึกษาระดับหลังขั้นการศึกษาพื้นฐานให้เป็นระบบที่เชื่อมโยงกับภาคธุรกิจ อุตสาหกรรม และเกษตรกรรม และต้องส่งเสริมการวิจัยและการพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีให้เชื่อมโยงกับภาคเศรษฐกิจด้วย

3. ปัญหาของการกระจายโอกาสและความเสมอภาคของโอกาสทางการศึกษา ประเด็นเรื่องนี้เป็นประเด็นด้านความชอบธรรมทางสังคมที่กลไกของระบบการเศรษฐกิจแบบเสรี มักจะมีแนวโน้มช่วยให้ผู้เข้มแข็งได้เปรียบผู้ที่อ่อนแอกว่า ช่วยให้คนที่มีความรู้ทางเศรษฐกิจและสังคมได้เปรียบด้านกิจการการศึกษา และด้านอื่นๆ มากกว่าผู้ยากไร้และขาดปัจจัยด้านการเงิน แต่สังคมที่มีความมั่งคั่งไปกระจุกตัวที่คนบางกลุ่ม การจะดำเนินนโยบายนี้ให้ได้สำเร็จจะต้องมีวิธีการวางแผน และจัดสรรงบประมาณโดยยึดพื้นที่และกลุ่มเป้าหมายเป็นหลัก เช่น ต้องเตรียมงบประมาณให้พื้นที่ที่ยากจนมากเป็นพิเศษ ต้องจัดระบบการศึกษาให้มีความหลากหลายทางและเชื่อมโยงกัน เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้พลัดโอกาสได้สามารถเข้ามาใช้โอกาสได้ตลอดชีวิต ที่สำคัญหากจะให้โอกาสแก่ทุกคนจริงจำเป็นต้องจัดการศึกษาพื้นฐาน 12 ปี ถึงมัธยม ศึกษาตอนปลายให้แก่คนทุกคนในสังคมไทย เพราะการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายเป็นพื้นฐานสำหรับการศึกษาต่อในสาขาต่าง ๆ ระดับวิชาชีพขั้นสูง และด้านอาชีวศึกษาระดับสูง และเป็นพื้นฐานของการแสวงหาความรู้ตลอดชีวิต

4. ปัญหาของประสิทธิภาพของระบบและกระบวนการจัดการบริหารการศึกษา ประสิทธิภาพของระบบการบริหารจัดการเป็นประเด็นปัญหาที่ทับถมมานาน หากระบบการบริหารจัดการมีประสิทธิภาพ ปัญหาอื่นๆ ดังที่กล่าวมาแล้วก็คงได้รับการแก้ไขในระดับหนึ่ง แต่เพราะระบบการบริหารจัดการมีปัญหาหมักหมมนานปีก็จำเป็นต้องสังคายนาทั้งระบบ

5. ปัญหาของการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ปัญหาของข้อนี้มิได้มีลักษณะเดียวกับข้ออื่นๆ แต่เป็นประเด็นของการใช้โอกาสให้เกิดประโยชน์สูงสุดทางการศึกษาแก่ประชาชนในบริบทของสังคมข่าวสาร และการปฏิวัติด้านเทคโนโลยีของการสื่อสาร ควรจะปรับระบบตรงนี้ให้เกิดระบบการศึกษาตลอดชีวิตได้ และประกอบกับความจำเป็นของสังคมแบบใหม่ที่จะต้องเผชิญกับวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมในอนาคตจำเป็นต้องใช้ การศึกษาเป็นเครื่องมือปรับความสามารถและทักษะของมนุษย์ให้สามารถเผชิญกับปัญหาใหม่ๆ และแก้ไขปัญหาใหม่ๆ ได้ เช่น ปัญหาของวิกฤติการณ์การเงินการคลัง การเศรษฐกิจในปัจจุบัน และผลกระทบ โดยเฉพาะด้านอาชีพการงาน

6. ปัญหาของการระดมสรรพกำลังเพื่อการศึกษา ปัญหานี้สัมพันธ์กับการศึกษาตลอดชีวิต หากจะให้เกิดการศึกษาตลอดชีวิตได้ก็จำเป็นที่ทุกๆ ส่วน

ของสังคมต้องตระหนักในภาระหน้าที่ทางการศึกษาของตน ตั้งแต่สถาบันครอบครัว ชุมชน องค์กรวิชาชีพ องค์กรการกุศล สถาบันศาสนา สำนักงาน บริษัทห้างร้านและเอกชน สื่อสารมวลชน สถาบันการเมือง ทุกๆ ส่วนในสังคมล้วนแล้วแต่เป็นทรัพยากรทางการศึกษา ประเด็นคือ จะจัดระบบเพื่อใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ในสังคมอย่างไร และจะสร้างความตระหนักให้แก่สถาบันต่างๆ ทางเศรษฐกิจ สังคม ศาสนา และการเมือง อย่างไร ให้มาเล่นบทบาทของการจัดการศึกษาในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง เช่น กำหนดให้พรรคการเมือง จัดสรรเงินส่วนหนึ่ง เพื่อให้การศึกษาแก่ประชาชน เป็นต้น

ผลกระทบเหล่านี้ทำให้จำเป็นต้องปฏิรูปการศึกษา โดยเฉพาะด้านการเรียนการสอนในแนวโน้มที่ สอดคล้องกับกระแสโลกาภิวัตน์ ผู้เรียนสามารถเรียนรู้โดยวิธีใดก็ได้ จะต้องมีความหลากหลายและยืดหยุ่น แต่มีการเทียบมาตรฐานและรับรองคุณภาพให้อย่างเป็นระบบ เนื่องจากกระแสการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ของสังคมยุคโลกาภิวัตน์ การศึกษาในยุคใหม่จะต้องพัฒนาคนให้มีความสามารถใช้ข้อมูลข่าวสารเป็น โดย สามารถนำมาพัฒนาเป็นกระบวนการเรียนรู้ของตนเองได้ การศึกษาต้องเตรียมคนให้มีคุณสมบัติที่เหมาะสม กับเศรษฐกิจยุคโลกาภิวัตน์ สามารถควบคุมภาวะวิกฤตเศรษฐกิจได้ การศึกษาจะต้องมีเป้าหมายหลักในการ สร้างบุคคลแห่งการเรียนรู้ เพื่อก่อให้เกิดองค์กรและสังคมแห่งการเรียนรู้ที่จะเป็นองค์ประกอบสำคัญในการ ขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาและยกระดับการศึกษาของประเทศให้สามารถเข้าสู่อันดับการแข่งขันกับนานาชาติได้

จากกรอบวิสัยทัศน์แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 (2560-2564) จากสถานะของประเทศและบริบทการ เปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่ประเทศกำลังประสบอยู่ทำให้การกำหนดวิสัยทัศน์แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 ยังคงมีความ ต่อเนื่องจากวิสัยทัศน์แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 และ กรอบหลักการของการวางแผนที่น้อมนำและประยุกต์ใช้ หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ยึดคนเป็น ศูนย์กลางของการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม การพัฒนาที่ยึดหลัก สมดุล ยั่งยืน โดยวิสัยทัศน์ของการพัฒนาในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 ต้องให้ความสำคัญกับการกำหนดทิศ ทางการพัฒนาที่มุ่งสู่การเปลี่ยนผ่านประเทศไทย จากประเทศที่มีรายได้ปานกลางไปสู่ประเทศที่มีรายได้สูง มี ความมั่นคง และยั่งยืน สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และนำไปสู่การบรรลุวิสัยทัศน์ระยะยาว “มั่นคง มั่ง คั่ง ยั่งยืน” ของประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2558 : ออนไลน์)

ตามแนวทางของนโยบายรัฐบาล (พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา) โดยแถลงนโยบายต่อสภานิติบัญญัติ แห่งชาติ เมื่อวันที่ 12 กันยายน 2557 เพื่อให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) ที่ระบุให้รัฐบาลมีหน้าที่ในการบริหารราชการแผ่นดิน ดำเนินการให้มีการปฏิรูปด้านต่างๆ และส่งเสริมความ สามัคคีและความสามัคคีของประชาชนในชาติ มีนโยบายที่เกี่ยวข้องกับภารกิจของสำนักงานปลัดกระทรวง ศึกษาธิการ ในข้อที่ 3 ว่าด้วย **นโยบายที่ 4 การศึกษาและการเรียนรู้ การทำนุบำรุงศาสนา ศิลปะและ วัฒนธรรม** 3 นโยบาย (สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, 2559: ออนไลน์) ซึ่งประกอบด้วย

นโยบายที่ 4.1 การปฏิรูปการศึกษาและการเรียนรู้ โดยเน้นความสำคัญทั้งการศึกษาในระบบและ การศึกษาทางเลือกไปพร้อมกัน เพื่อสร้างคุณภาพของคนไทยให้สามารถเรียนรู้ พัฒนาตนเองได้เต็มศักยภาพ ประกอบอาชีพและดำรงชีวิตได้โดยมีความใฝ่รู้และทักษะที่เหมาะสม เป็นคนดีมีคุณธรรม สร้างเสริมคุณภาพ การเรียนรู้ โดยเน้นการเรียนรู้เพื่อสร้างสัมมาชีพในพื้นที่ ลดความเหลื่อมล้ำ และพัฒนากำลังคนให้เป็น ที่ต้องการเหมาะสมกับพื้นที่ ทั้งในด้านการเกษตร อุตสาหกรรม และธุรกิจบริการ

นโยบายที่ 4.2 ในระยะเฉพาะหน้า จะปรับเปลี่ยนการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนการศึกษา ให้ สอดคล้องกับความจำเป็นของผู้เรียนและลักษณะพื้นที่ของสถานศึกษา และปรับปรุง บูรณาการระบบการ กระจายเงินเพื่อการศึกษาให้มีประสิทธิภาพ เพื่อเพิ่มโอกาสแก่ผู้ยากจนหรือด้อยโอกาส จัดระบบการสนับสนุนให้ เยาวชนและประชาชนทั่วไปมีสิทธิเลือกใช้บริการการศึกษา ทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน โดย จะพิจารณาจัดให้มีคูปองเป็นแนวทางหนึ่ง

นโยบายที่ 4.3 ให้องค์กรภาคประชาสังคม ภาคเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและประชาชนทั่วไปมีโอกาสร่วมจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ ทั้งถึง และร่วมในการปฏิรูปการศึกษา การเรียนรู้ กระจายอำนาจ การบริหารจัดการศึกษาสู่สถานศึกษา เขตพื้นที่การศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามศักยภาพและความพร้อม โดยให้สถานศึกษาสามารถเป็นนิติบุคคลและบริหารจัดการได้อย่างอิสระ

นโยบายที่ 4.4 พัฒนาคอนกช่วงวัยโดยส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อให้มีความรู้และทักษะใหม่ที่สามารถประกอบอาชีพได้หลากหลายตามแนวโน้มการจ้างงานในอนาคต ปรับกระบวนการเรียนรู้และหลักสูตรให้เชื่อมโยงกับภูมิสังคม โดยบูรณาการความรู้และคุณธรรมเข้าด้วยกันเพื่อให้เอื้อต่อการพัฒนาผู้เรียนทั้งในด้านความรู้ ทักษะ การใฝ่รู้ การแก้ปัญหา การรับฟังความเห็นของผู้อื่น มีคุณธรรม จริยธรรม และความเป็นพลเมืองดี โดยเน้นความร่วมมือระหว่างผู้เกี่ยวข้องทั้งในและนอกโรงเรียน

นโยบายที่ 4.5 พัฒนาระบบการผลิตและพัฒนาครู ที่มีคุณภาพและจิตวิญญาณของความเป็นครู เน้นครูผู้สอนให้มีวุฒิตรงตามวิชาที่สอน นำเทคโนโลยีสารสนเทศและเครื่องมือที่เหมาะสมมาใช้ในการเรียนการสอน เพื่อเป็นเครื่องมือช่วยครูเพื่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง เช่น การเรียนการไกล การเรียนด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น รวมทั้งปรับระบบการประเมินสมรรถนะที่สะท้อนประสิทธิภาพการจัดการเรียนการสอนและการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนเป็นสำคัญ

ดังนั้น การศึกษาจึงเป็นตัวแปรหลักของความสามารถในการแข่งขันระยะยาว (Long Term Competitiveness) การออกแบบการศึกษาจึงเป็นข้อต่อสำคัญของการพัฒนาประเทศในทุกด้านที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และสังคม บริบทที่สำคัญในการออกแบบการศึกษาในปัจจุบันก็คือ พลวัตการเปลี่ยนแปลงโลกจากการก้าวผ่านจากศตวรรษที่ 20 เข้าสู่ศตวรรษที่ 21 กระแสการเปลี่ยนแปลงโลกได้ส่งผลกระทบทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และการเมืองของทุกประเทศ กระแสการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นปัจจัยการเปลี่ยนผ่าน เช่น การปฏิวัติ Arab Spring ผ่านการใช้เทคโนโลยี Social Media การก้าวขึ้นมาทางเศรษฐกิจของเอเชีย หรือภาวะอากาศเปลี่ยนแปลง เป็นต้น

การจัดการศึกษาแนวใหม่จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความสอดคล้องการเปลี่ยนแปลงของการพัฒนาประเทศทั้งในระบบและนอกระบบ หากยึดตามหลักพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 หมวด 1 ว่าด้วยความมุ่งหมายและหลักการกำหนดไว้ใน มาตรา 6 ระบุว่า “การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข” และการจัดการศึกษาตาม มาตรา 8 โดยให้ยึดหลัก (1) เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน (2) ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา (3) การพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง ความมุ่งหมายและหลักในการจัดการศึกษาตามนโยบายของไทยได้ยึดหลักการจัดการศึกษาตลอดชีวิตซึ่งได้ระบุไว้ในมาตรา 8 ว่า การจัดการศึกษาให้ยึดหลักเป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับปวงชน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2542, น.6) ระบุถึงแนวทางของการจัดการศึกษาให้เป็น “การศึกษาตลอดชีวิต” ซึ่งหมายถึง การศึกษาทุกประเภทที่เกิดขึ้นตลอดชีวิตมนุษย์ ตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นการศึกษาที่มุ่งพัฒนาบุคคลให้ปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงในทุกช่วงชีวิต และพัฒนาต่อเนื่องไปให้เต็มศักยภาพของแต่ละบุคคล อีกทั้งความหมายของ การศึกษาตลอดชีวิต (สุมาลี สังข์ศรี, 2545, น.4) ยังรวมถึง การศึกษาทุกรูปแบบทุกวิธีการทั้งการศึกษาในระบบและนอกระบบโรงเรียน ทั้งการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาจากทุกแหล่งความรู้ในชุมชนและสังคม และเกิดขึ้นโดยไม่จำกัดเวลาและสถานที่ การศึกษาตลอดชีวิตเป็นการศึกษาที่ผสมกลมกลืนกับการดำเนินชีวิตของบุคคล

ดังนั้นรูปแบบของการจัดการศึกษาในสังคมไทยปัจจุบันตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติควรให้ความสำคัญกับแนวคิดการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับรูปแบบการศึกษาทั้งสามแบบ ตามเจตนาของแผนการศึกษาแห่งชาตินี้ มุ่งไปที่ **พัฒนาคนไทย** ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้คู่คุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และ **พัฒนาสังคมไทย** ให้เป็นสังคมที่มีความเข้มแข็ง มีการพัฒนาที่ยั่งยืนและมีคุณภาพใน 3 ด้าน คือ เป็นสังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ สังคมสมานฉันท์และสังคมที่เอื้ออาทรต่อกัน ซึ่งการสอดคล้องกันระหว่างแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 และแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับปัจจุบันที่จะเป็นการเร่งสร้างภูมิคุ้มกันในประเทศให้เข้มแข็งขึ้น โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนและสังคมไทยให้มีคุณภาพ และให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของภาคีการพัฒนาทุกภาคส่วน ทั้งในระดับชุมชน ระดับภาค และระดับประเทศในทุกขั้นตอนของแผนฯ อย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง เพื่อร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์และทิศทางการพัฒนาประเทศ รวมทั้งร่วมจัดทำรายละเอียดยุทธศาสตร์ของแผนฯ เพื่อมุ่งสู่ **"สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขด้วยความเสมอภาคเป็นธรรม และมีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง"**

2.1.2 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ

เมื่อมีการกำหนดแผนการพัฒนาพัฒนาการศึกษาแห่งชาติให้มีความสอดคล้องกับการพัฒนาประเทศให้เป็น Thailand 4.0 ดังนั้นการศึกษาในยุค 4.0 จึงมีความหมายมากกว่าการเตรียมความพร้อมของคนหรือให้ความรู้กับคน แต่ต้องเตรียมความพร้อมการจัดการศึกษามุ่งหวังไปที่การสร้างคนให้รักที่จะเรียน มีคุณธรรม และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ ซึ่งเป็นเป้าหมายของการสร้างคนให้มีทักษะในศตวรรษที่ 21 โดยเน้นทักษะในการคิดวิเคราะห์เป็นหลัก ในขณะเดียวกัน Thailand 4.0 คือ การพัฒนาประเทศให้มีความทันสมัย มีรายได้มากขึ้น และก้าวพ้นจากกับดักประเทศที่มีรายได้ปานกลาง โดยจะต้องผลิตนวัตกรรมใหม่ ๆ เพื่อเป็นฐานในการพัฒนาประเทศ และต้องสามารถติดต่อค้าขายกับนานาประเทศได้ด้วย ดังนั้น การศึกษาจึงต้องเร่งดำเนินการปฏิรูปการเรียนรู้ให้กับเด็กไทยได้เข้าก้าวสู่ Thailand 4.0 อย่างเป็นรูปธรรมในหลายด้าน

แนวโน้มของการจัดการศึกษาในระบบ

การเรียนการสอนในศตวรรษที่ 21 ซึ่งเป็นยุคแห่งการสร้างความรู้ ความสามารถ และพัฒนาศักยภาพของผู้เรียน เป็นความท้าทายของการศึกษายุคใหม่ของการพัฒนาประเทศเข้าสู่ยุค Thailand 4.0 โดยวิเคราะห์ถึงแนวทางการจัดการศึกษาที่จะต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียน โดยแนวโน้มของการจัดการศึกษาในระบบให้ความสำคัญต่อการปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดการเรียนรู้ไว้ 3 ประเด็น คือ (1) การเปลี่ยนบทบาทของครูแนวใหม่ (2) การจัดการเรียนการสอนแบบใหม่กับเทคนิคที่ท้าทาย และ (3) การสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้สู่การอภิวัฒน์ใหม่ ซึ่งทั้ง 3 ประเด็นจะเชื่อมโยงถึงมุมมองของการศึกษาแนวใหม่ และการเตรียมความพร้อมของครูไทยต่อเป้าหมายการพัฒนาผู้เรียน ที่ต้องมีทักษะการเรียนรู้ที่เหมาะสมต่อการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ 21

(1) การเปลี่ยนบทบาทของครูแนวใหม่

“ครู” ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์ ทั้งปลูกฝังวิชาความรู้ และปูพื้นฐานทักษะการเรียนรู้เพื่อให้ศิษย์ก้าวไปสู่การดำเนินชีวิตในภายภาคหน้า ภาพการเรียนรู้ที่เน้นย้ำถึงเนื้อหาวิชา รวมถึงการเข้มงวดกวดขันในวิถีปฏิบัติที่เหมาะสมและดีงามจึงมิให้เห็นจนชินตามาตั้งแต่ในอดีต

การเปลี่ยนบทบาทของครูแนวใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลกในศตวรรษที่ 21 มีนักจิตวิทยาที่มีอิทธิพลต่อการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางเป็นสำคัญ คือ เพียเจต์ (Piaget) ซึ่งเน้นการ

มีปฏิสัมพันธ์ที่ช่วยให้เกิดการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางความรู้ ความคิดโดยเชื่อมโยงประสบการณ์เดิมกับประสบการณ์ใหม่ ส่วน วีกอทสกี (Vygotsky) ได้อธิบายหลักการสำคัญว่า ผู้เรียนจะมีความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเองได้ในระดับหนึ่ง และจะสามารถก้าวไปยังระดับการเรียนรู้ที่สูงขึ้นตามศักยภาพที่มีอยู่เมื่อได้รับการแนะนำช่วยเหลือจากผู้รู้ ในลักษณะของการเสริมต่อการเรียนรู้ (Scaffolding) บทบาทเชิงปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ที่ให้การช่วยเหลือด้วยวิธีการต่างๆ ตามสภาพปัญหาที่เผชิญอยู่ในขณะนั้น เพื่อให้ผู้เรียนสามารถแก้ปัญหาด้วยตนเองได้ ซึ่งแนวคิดของทั้ง 2 ท่านนี้ มีส่วนคล้ายคลึงกันในเรื่องการมีปฏิสัมพันธ์เพื่อนำไปสู่การเชื่อมโยงระหว่างประสบการณ์เดิมและประสบการณ์ใหม่ที่สามารถพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนได้ดียิ่งขึ้น

ความท้าทายที่ต้องเผชิญอยู่นี้เป็นภาระรูปแบบการจัดการเรียนการสอนของตัวครูเองที่จะพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงในยุคปัจจุบัน ที่ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างหลากหลาย สิ่งสำคัญคือครูผู้สอนต้องเปลี่ยนแปลงบทบาทของตนเองเพื่อให้ผู้เรียนเกิดทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 โดยมีคุณลักษณะ 4 ประการ ดังนี้ (1) **ส่งเสริมวิถีทางของการคิด** ได้แก่ สร้างสรรค์ คิดวิจารณ์ญาณ การแก้ปัญหา การเรียนรู้และตัดสินใจ (Ways of Thinking. Creativity, Critical Thinking, Problem-solving, decision- Making and Learning) (2) **สนับสนุนวิถีทางของการทำงาน** ได้แก่ การติดต่อสื่อสาร และการร่วมมือ (Ways of Working. Communication and Collaboration) (3) **เสริมสร้างเครื่องมือสำหรับการทำงาน** ได้แก่ การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และจัดระบบด้านข้อมูล (Tools for Working. Information and Communications Technology (ICT) and Information Literacy) และ (4) **สอดแทรกทักษะสำหรับการดำรงชีวิตในโลกปัจจุบัน** ได้แก่ ความเป็นพลเมืองโลก ชีวิตและอาชีพ และความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม (Skills for Living in the World. Citizenship, Life and Career, and Personal and Social Responsibility)

ดังนั้นบทบาทของครูยุคใหม่ในศตวรรษที่ 21 ต้องปรับเปลี่ยนจาก ครูผู้ถ่ายทอดความรู้เป็นครูผู้อำนวยความสะดวกและผู้สนับสนุนช่วยเหลือผู้เรียนให้พัฒนาตนเองให้เต็มศักยภาพและส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพราะสังคมโลกมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ผู้เรียนยุคใหม่จึงต้องเรียนรู้สิ่งใหม่ให้เท่าทันโลก ครูยุคใหม่จึงต้องปรับตัวและเรียนรู้ที่จะจัดการเรียนการสอนแนวใหม่ที่เหมาะสมกับผู้เรียนอย่างเข้าใจ การจัดการเรียนรู้แนวใหม่นี้ ไม่สามารถละทิ้งทฤษฎีการเรียนรู้แบบเดิม ไม่ว่าจะเป็นทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มพฤติกรรมนิยม ที่เกิดจากการตอบสนองจากสิ่งเร้า การเรียนรู้ที่เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้า ที่เชื่อว่า การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ดีถ้าผู้เรียนมีความพร้อม หากผู้เรียนไม่มีความพร้อม การเรียนรู้แนวใหม่ก็อาจจะไม่เกิด หากผู้เรียนไม่มีแรงจูงใจหรือ แรงขับ หรือเลือกที่จะเรียนในแบบที่ตนเองอยากเรียนด้วยตนเองแล้วนั้น การเรียนรู้ก็เกิดขึ้นไม่ได้เช่นเดียวกัน การปรับเปลี่ยนวิธีการจัดการเรียนการสอนแนวใหม่ของครูในศตวรรษที่ 21 จึงเป็นเหมือนจุดเปลี่ยนสำคัญที่จะทำให้เกิตนวัตกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการพัฒนาผู้เรียนให้เกิดทักษะแห่งศตวรรษที่ 21

(2) การจัดการเรียนการสอนแบบใหม่กับเทคนิคที่ท้าทาย

การเรียนการสอนแบบเดิมที่เน้นให้ครูเป็นศูนย์กลางความรู้ โดยครูเป็นผู้หาความรู้จากตำราเอกสาร แล้วนำมาสื่อสารในห้องเรียน แล้วให้ผู้เรียนอ่านฟัง จด ท่อง จำ ตามที่ครูบอกและทำการทดสอบตามเนื้อหาที่สอน อาจไม่เหมาะสมนักกับการสร้างผู้เรียนให้มีทักษะในศตวรรษที่ 21 เพราะจะทำให้ผู้เรียนขาดทักษะการคิดด้วยตนเอง ขาดการปฏิสัมพันธ์กับแหล่งข้อมูลอื่น ๆ ที่หลากหลาย การจัดการเรียนการสอนในศตวรรษที่ 21 ครูจำเป็นต้องเปลี่ยนบทบาทจากการเป็นผู้ให้ความรู้ มาเป็นการชี้แนะให้ผู้เรียนหาความรู้ด้วยตัวเอง

เทคนิคของการจัดการเรียนการสอนในศตวรรษที่ 21 ที่เป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ และเป็นที่น่าสนใจของนักการศึกษาในประเทศไทย คือ การสอนแบบเน้นปัญหา (Problem-Based Instruction) ผ่านกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-based learning- PBL) ซึ่งเป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากแนวคิดตามทฤษฎีการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์นิยม (Constructivism) โดยให้ผู้เรียนสร้างความรู้ใหม่ จากการใช้ปัญหาที่เกิดขึ้นจริงเป็นฐานของการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดทักษะในการคิดวิเคราะห์และคิดแก้ปัญหาอย่างตรงประเด็น และครูผู้สอนสามารถเชื่อมโยงให้สอดคล้องไปกับวิชาที่สอนได้

ยรรยง สิ้นธุ์งาม (2551) ได้กล่าวถึงหลักสำคัญของ การเรียนรู้จากปัญหาหรือการเรียนรู้แบบ PBL (Problem-Based Learning) ว่า เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ต้องอาศัยความเข้าใจ และการแก้ไขปัญหาเป็นหลัก เป็นการเตรียมพร้อมให้ผู้เรียนสามารถรับมือกับปัญหา เติบโตขึ้นกับปัญหาด้วยตนเอง ผู้เรียนได้ฝึกทักษะในการคิดหลายรูปแบบ เช่น การคิดวิจารณ์ การคิดวิเคราะห์ การคิดสังเคราะห์ การคิดสร้างสรรค์ เพื่อเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง สามารถนำทักษะที่ได้มาใช้ในการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้

Problem-based learning - PBL เป็นรูปแบบสอนที่ครูจะทำหน้าที่เป็นโค้ช (Coach) หรือ ผู้ให้ความช่วยเหลือกับผู้เรียนในการที่จะส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง วิธีการสอนแบบนี้จะเน้นให้ผู้เรียนเป็นผู้ตัดสินใจในการแสวงหาความรู้และรู้จักการรวมกลุ่มเพื่อทำงานเป็นทีมในแก้ไขปัญหา ซึ่งปัญหาที่ครูนำมาใช้นั้นจะมีความเกี่ยวข้องกับความรู้ที่เรียน หรือนำมาจากสถานการณ์จริงก็ได้

จากการประมวลองค์ความรู้ว่าด้วยแนวทางการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานของ บุญเลี้ยง ชุมทอง (2556) มีหลักสำคัญ คือ (1) การให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้อย่างแท้จริง (Student-centered Learning) และเป็นผู้กำหนดสิ่งที่ต้องการเรียนรู้ด้วยตนเอง (2) มีการจัดกลุ่มผู้เรียนเป็นกลุ่มย่อยขนาดเล็ก ประมาณ 3 – 5 คน โดยมีการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในกลุ่ม เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ไปด้วยกัน (3) ครูทำหน้าที่เป็นผู้ให้คำแนะนำ หรือผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) แก่ผู้เรียนในการแสวงหาแหล่งข้อมูล การศึกษาข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล (4) ใช้ปัญหาเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้และการแก้ปัญหา (5) มีการบูรณาการเนื้อหาความรู้ (Content Integration) ที่เกี่ยวข้องกับศาสตร์หรือความรู้ความสามารถของผู้เรียน (6) ผู้เรียนมีการศึกษาค้นคว้า และแสวงหาข้อมูลด้วยตนเอง (Self-directed Learning) (7) ผู้เรียนได้ลงมือแก้ปัญหา รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล สรุปและประเมินผล และ (8) ผู้สอนมีการประเมินผลการเรียนรู้ทั้งทางด้านเนื้อหา ทักษะกระบวนการ และการทำงานกลุ่มของผู้เรียน

การเรียนรู้ที่ใช้ปัญหาเป็นฐานจะช่วยเพิ่มแรงจูงใจในการเรียน เพราะผู้เรียนจะมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ มากกว่าการรับฟังเนื้อหาจากครูผู้สอนเพียงฝ่ายเดียว สิ่งสำคัญคือ สถานการณ์ปัญหาหลักหรือกรณีศึกษาที่นำมาใช้เป็นแรงกระตุ้นและผลักดันให้ผู้เรียนนำความรู้ หรือ ประสบการณ์ที่มีอยู่เดิมมาใช้แก้ปัญหาควรเกี่ยวข้องกับผู้เรียน เพื่อจะได้แสดงความสามารถในการแก้ปัญหาโดยการระบุประเด็นและแนวทางต่างๆ ได้ชัดเจนขึ้น รวมถึงเสนอแนวทางในการแก้ปัญหาด้วยตนเอง

อีกเทคนิคหนึ่งที่ทำทลายการจัดการเรียนการสอนของครูในศตวรรษที่ 21 คือ **เทคนิคการเรียนรู้แบบ "พลิกกลับ" (The Flipped Classroom)** เป็นแนวทางการจัดการเรียนการสอนแบบใหม่ ที่ถูกคิดค้นขึ้นจากประสบการณ์การสอนในชั้นเรียนของ Jonathan Bergmann และ Aaron Sams ครูสอนวิชาเคมีของโรงเรียน Woodland Park High School รัฐโคโลราโด ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้เขียนหนังสือที่ชื่อ Flip Your Classroom : Reach Every Student in Every Class Every Day ขึ้น ซึ่งรูปแบบการเรียนเช่นนี้เป็นที่นิยมอย่างมากในสหรัฐอเมริกา เพราะจะทำให้ครูมีปฏิสัมพันธ์กับนักเรียนมากกว่าการบรรยายหน้าชั้นเรียนเพียงอย่างเดียว เป็นแนวคิดหนึ่งที่จะสนับสนุนรูปแบบการสอนแนวใหม่ ให้แตกต่างจากการสอนแบบเดิม

และกำลังได้รับความนิยมมากขึ้นเรื่อยๆ การเรียนแบบ "พลิกกลับ" หรือ "กลับหัวกลับหาง" เปลี่ยนรูปแบบวิธีการสอนจากแบบเดิมที่เริ่มจากครูผู้สอนในห้องเรียน นักเรียนกลับไปทำการบ้านส่ง เปลี่ยนเป็นนักเรียนเป็นผู้ค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง ผ่าน "เทคโนโลยี" ที่ครูจัดให้ก่อนเข้าชั้นเรียน และมาทำกิจกรรม โดยมีครูคอยแนะนำในชั้นเรียนแทน

หัวใจของการจัดการเรียนการสอนแบบพลิกกลับ ในรูปแบบที่“เรียนที่บ้าน ทำการบ้านที่โรงเรียน” (Teach at home, Learn at classroom) หมายถึงว่า เปลี่ยนจากเวลาสอนในห้องเรียน เป็นการจัดการเรียนการสอนใส่ในสื่อ เช่น Video , CD หรืออาจจะเป็นเอกสารให้นักเรียนเอากลับไปเรียนหรือศึกษาที่บ้าน หรือ การให้หัวข้อเรื่องที่จะเรียนให้ผู้เรียนไปค้นคว้า และนำมา “เรียนรู้” ร่วมกันในห้องเรียน ครูผู้สอนจะเปลี่ยนบทบาทจาก “teacher” มาเป็น “coach” แทน ซึ่งหน้าที่ของ coach คือ เนื้อหาใดที่ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้แล้วก็ผ่านไปหากมีส่วนไหนติดขัดก็ร่วมกันทบทวนหรือ “re-learn” จนกว่าจะเข้าใจ

เทคนิคของการจัดการเรียนการสอน 2 แบบ ทั้ง Problem-based learning - PBL และ The Flipped Classroom ถือเป็นการจัดการเรียนการสอนแบบใหม่ ที่เน้นรูปธรรมให้ผู้เรียนได้เห็นและปฏิบัติจากประสบการณ์จริง ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนมีการเรียนรู้และจดจำ เกิดทักษะการเรียนรู้ได้ดีกว่าที่เรียนแบบนามธรรม สิ่งที่น่าเป็นห่วงคือ เมื่อเลือกใช้การจัดการเรียนการสอนแบบนี้ ต้องมีการจัดเตรียมแนวทางที่เหมาะสมว่า จะสอนให้ผู้เรียนรู้จักวิเคราะห์ เลือกใช้สื่อที่ถูกต้อง รู้จักเลือกศึกษาค้นคว้าในเรื่องต่างๆ ที่ตนเองสนใจนั้น ก็จะมีสื่อที่ไม่เหมาะสมกับผู้เรียนแทรกอยู่บนหน้าจอ ดังนั้น ในการใช้สื่อด้านของไอที ควรแนะนำให้ผู้เรียนเข้าใจอย่างแท้จริง ครูต้องมีส่วนร่วมในการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับผู้เรียนด้วยเช่นกัน

การเรียนรู้ที่ใช้ปัญหาเป็นหลักทำให้ผู้เรียนได้รับความรู้ในเนื้อหาวิชาที่เป็นการบูรณาการ และสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยพัฒนาความสามารถในการแก้ปัญหา การใช้เหตุผลในการคิดวิเคราะห์ และตัดสินใจ อีกทั้งยังช่วยพัฒนาทักษะในการเรียนรู้ด้วยตนเอง เพราะการที่ผู้เรียนได้เรียนรู้วิธีการเรียน โดยการกำหนดจุดมุ่งหมายการเรียนรู้ วิธีการแสวงหาความรู้จากแหล่งความรู้ต่างๆ รวบรวมความรู้และนำมาสรุปเป็นความรู้ใหม่ เป็นลักษณะของการเรียนรู้ด้วยตนเอง ซึ่งเป็นทักษะการเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต การให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการอภิปราย มีวิธีการแสวงหาความรู้และไตร่ตรองทรัพยากรการเรียน ซึ่งเป็นกระบวนการที่มีความหมายสำคัญ ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังช่วยพัฒนาทักษะการทำงานเป็นทีม ซึ่งการเรียนรู้เป็นกลุ่มย่อยทำให้ผู้เรียนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนแนวคิดกับผู้อื่นทำให้มีความรู้กว้างขวางมากขึ้น นับเป็นการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้เกิดกับผู้เรียนได้อย่างเหมาะสม

(3) การสร้างให้ผู้เรียนเกิดทักษะการเรียนรู้สู่การอภีวัฒน์ใหม่

ผลการประเมินคุณภาพการศึกษาโดยสถาบันวิชาการในระดับชาติและนานาชาติหลายสถาบัน ต่างให้ผลบ่งชี้ถึงความตกต่ำของคุณภาพการศึกษาของไทย รวมถึงสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในโลกช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ความเคลื่อนไหวในวงการการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับ “การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21” การส่งสัญญาณเชิงประจักษ์ทำให้มีความจำเป็นที่ต้องมีการปรับปรุง พัฒนาการศึกษ่อีกครั้ง การใช้ชุดความรู้เดิมที่เคยได้เรียนรู้มา คงไม่เพียงพอต่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดี จำเป็นต้องมีชุดความรู้ใหม่ที่มีความเหมาะสมกับสภาพการณ์ในศตวรรษที่ 21 เพื่อให้ผู้เรียนสามารถดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ

แนวทางของการอภีวัฒน์จึงถือเป็นความท้าทายของการศึกษาแบบใหม่ คำว่า “อภี” และ “วัฒน์” ตามพจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถานพุทธศักราช 2554 คำว่า “อภี” หมายถึง ยิ่ง วิเศษ หรือ เหนือ ส่วนคำว่า “วัฒน์” หมายถึง ความเจริญ งอกงาม ดังนั้น “อภีวัฒน์” จึงหมายถึง การให้เกิดความเจริญหรือความงอก

งามยิ่งขึ้น นั่นก็หมายถึง การมาร่วมกันช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่พึงประสงค์ ซึ่งเป็นความหมายของ “การเรียนรู้” นั่นเอง เพราะ “การเรียนรู้” เป็นองค์ประกอบที่เป็นหัวใจของการศึกษาที่สำคัญ

การออกแบบการเรียนรู้ควรเน้นไปที่การสร้างให้ผู้เรียนเกิดทักษะ ซึ่งประกอบด้วยทักษะทางปัญญา ทักษะทางสังคมและทักษะเทคโนโลยี ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับทั้งระบบการศึกษาโดยตรง สภาพความเป็นจริง เหล่านี้ได้ท้าทายความคิดเดิมของการจัดการศึกษาในโรงเรียนมากมาย ทั้งในแง่การสร้างกำลังคนในโลกยุคใหม่ที่ต้องเผชิญกับแนวโน้มต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโจทย์ที่ท้าทายต่อการปฏิวัติ หรือ การเรียนรู้ใหม่ ที่จะสร้างทักษะชีวิต และทักษะการทำงาน การศึกษาจะสามารถเข้ามาสร้าง “ทางเลือก” ให้กับการเรียนรู้และสร้างทักษะที่พอเพียงต่อการเผชิญชีวิตและโลกการทำงานในแบบต่างๆ และโจทย์ที่ท้าทายมากที่สุดคือ การก้าวข้ามกระบวนทัศน์เดิมของการเรียนแค่ “เพื่อรู้” สู่การเรียน “เพื่อทำงานได้ ทำงานเป็น เห็นคุณค่าการทำงาน” ให้คนรุ่นใหม่ก้าวสู่โลกการทำงานอย่างมีคุณภาพ

การริเริ่มนวัตกรรมการศึกษาแบบใหม่ไปพร้อม ๆ กับการเรียนรู้ของครูผู้สอนและผู้เรียน จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในศตวรรษที่ 21 ซึ่งไม่ได้หมายถึงการละทิ้งทฤษฎีการเรียนรู้เดิมที่มีอยู่ แต่เป็นการเพิ่มการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถศึกษาผ่านนวัตกรรม โดยที่ครูผู้สอนเลือกที่จะจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนเกิดทักษะที่เพิ่มขึ้น จุดเริ่มต้นที่มีองค์ประกอบหลักที่สำคัญทั้ง ตัวครูผู้สอน เทคนิคการเรียนการสอนแบบใหม่ และ การออกแบบการเรียนรู้ใหม่ ถือเป็นหลักอันจะส่งผลต่อประสิทธิภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนในสังคมไทย และเป็นความท้าทายใหม่ทางการศึกษาไทยจะต้องยอมรับ เพื่อปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสำหรับคนในศตวรรษที่ 21 ที่จะเติบโตมาเป็นสมาชิกของประเทศชาติที่มีคุณภาพในอนาคตต่อไป

นอกจากนี้ยังมีอีกหลายองค์ประกอบที่ต้องนำมาพิจารณาให้ครอบคลุมกับการจัดการศึกษาในระบบ ให้ครอบคลุมในทุกมิติ ซึ่งจะเห็นว่ากระทรวงศึกษาธิการมีความพยายามที่จะสร้างตำราเรียน ให้มีมาตรฐาน เพราะตำราที่ดีจะช่วยส่งเสริมและกระตุ้นให้เด็กอยากรู้ อยากเห็น อยากตั้งคำถาม ดังนั้น ตำราเรียนต้องตอบสนองต่อผู้เรียนจริง ๆ เช่น มีรูปเล่มสวยงาม มีภาพประกอบที่ดี มีหัวเรื่องบทเรียนและเป้าหมายที่ชัดเจน มีวิธีการและตัวอย่างในการแก้โจทย์-แก้ปัญหา ตลอดจนมีแบบฝึกหัดและมีลิงค์เชื่อมโยงแบบออนไลน์ เป็นต้น หรือในประเด็นด้านการบริหารจัดการคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็ก ภายใต้โครงการโรงเรียนดีใกล้บ้าน โดยทุกอย่างต้องเกิดจากการยอมรับและตัดสินใจของคนในพื้นที่ ชุมชน พ่อแม่และผู้ปกครอง แม้ที่ผ่านมาจะมีความพยายามที่จะยกระดับโรงเรียนขนาดเล็กแต่ยังไม่สำเร็จ ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการพยายามชี้แจงให้เห็นถึงทางเลือกที่ดีกว่าของบุตรหลาน โดยให้เด็ก ๆ ย้ายไปเรียนในโรงเรียนแม่เหล็กที่มีความพร้อมมากกว่าซึ่งอยู่ใกล้เคียงกัน พร้อมทั้งได้รับการสนับสนุนงบประมาณ จากสำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) เพื่อพัฒนาทั้งทางด้านกายภาพและวิชาการให้สามารถรองรับนักเรียนและครูที่เพิ่มขึ้นได้

ในส่วนของระบบการคัดเลือกบุคคลเข้าศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา หรือสอบเข้ามหาวิทยาลัยในยุคของ Thailand 4.0 นั้น อาจจะยังไม่ได้ตอบโจทย์ Thailand 4.0 โดยตรงแต่จะมีความเกี่ยวข้องกับเนื้อหา (Content) ในตำราเรียน ซึ่งเป็นเรื่องหรือเนื้อหาที่เด็กต้องเรียน เพื่อนำความรู้เหล่านั้นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ รวมถึงการพิจารณาหลักคิด “ลดภาระของเด็กและผู้ปกครองในการวิ่งรอกสอบ เพิ่มความยุติธรรมสำหรับเด็กด้อยโอกาสและเด็กยากจน และเพิ่มความเที่ยงตรงในการสอบคัดเลือก” เนื่องจากระบบเดิมให้โอกาสกับเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะ มากกว่าเด็กด้อยโอกาสและเด็กยากจน ที่ไม่มีเงินและไม่สามารถวิ่งรอกไปสอบได้หลายแห่ง รวมทั้งยังเปิดโอกาสให้มหาวิทยาลัยทำการคัดเลือกเด็กเอง ทำให้สร้างความไม่เท่าเทียมและไม่เที่ยงตรงให้เกิดขึ้นในการคัดเลือก

ดังนั้น การที่ประเทศจะพัฒนาสู่ Thailand 4.0 ได้ ทุกอย่างต้องผ่านการวางแผนเพื่อสร้างพื้นฐาน และสภาพแวดล้อมที่ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างนวัตกรรมในการขับเคลื่อนประเทศ แนวทางสร้าง

นวัตกรรมด้านการศึกษาที่จะต่อยอดไปสู่การนำไปใช้นั้น วิธีที่ดีที่สุดที่จะทำให้ผู้เรียนสร้างนวัตกรรมได้คือ การใช้รูปแบบนำเสนอโครงการที่ใช้ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์เพื่อตอบโจทย์การพัฒนาท้องถิ่น และการสร้างแรงจูงใจที่จะทำให้ผู้เรียนสนุกกับการหาคำตอบ ชอบที่จะเรียน ชอบที่จะได้ปฏิบัติ ดังนั้น การจะเปลี่ยนแปลงและขับเคลื่อนเพื่อการพัฒนาทางการศึกษา ต้องเป็นการก้าวที่ละก้าวจึงจะเกิดความยั่งยืนได้ (พรชัย, 2559: ออนไลน์ <http://oknation.nationtv.tv/blog/print.php?id=1013129>) การที่จะเป็นการศึกษา 4.0 ทุกอย่างต้องผ่านการวางแผนเพื่อสร้างสร้างพื้นฐานและสภาพแวดล้อมที่ดี และต้องใช้ความอดทนและต้องดำเนินงานในทุกภาคส่วนของการศึกษาไปพร้อมๆ กัน เพื่อให้เกิดการบูรณาการและความสมดุล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การพัฒนาบุคลากรและการสร้างนวัตกรรมในการขับเคลื่อนพัฒนาทางการศึกษาที่สามารถนำไปใช้และปฏิบัติได้จริงอย่างเป็นรูปธรรม ที่ยึดพื้นที่และผู้เรียนเป็นศูนย์กลางพัฒนาที่ เกิดประสิทธิภาพ ประสิทธิผลอย่างเข้มแข็ง

แนวโน้มของการจัดการศึกษานอกระบบ

การศึกษานอกระบบเป็นนวัตกรรมทางการศึกษาที่ประเทศต่างๆทั่วโลก โดยเฉพาะประเทศในโลกที่สาม ได้นำมาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาการศึกษาที่เป็นความจำเป็นขั้นพื้นฐานของประชาชนตั้งแต่ประมาณปลายทศวรรษของปี 1960-1969 จนถึงปัจจุบัน เป็นเวลากว่า 40 ปี โดยมีจุดมุ่งหมายเริ่มแรกเพื่อแก้ปัญหาทางการศึกษา ในขณะที่มีประชากรที่อยู่นอกระบบโรงเรียนรวมทั้งผู้ที่ออกจากโรงเรียนกลางคันเป็นจำนวนมาก ซึ่งทั้งผู้ที่อยู่ในวัยเรียนและวัยผู้ใหญ่ ที่ไม่มีโอกาสได้รับการศึกษาจากในระบบโรงเรียน หลายประเทศ โดยเฉพาะประเทศที่กำลังพัฒนาได้จัดโครงการการศึกษาผู้ใหญ่อยู่แล้ว แต่เพื่อให้ครอบคลุมประชาชนวัยเรียนที่อยู่นอกระบบ มุ่งเน้นให้ประชากรผู้ขาดโอกาสทางการศึกษาได้รับความเสมอภาคทางการศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ทั้งด้านการศึกษาต่อเนื่อง การฝึกอาชีพ การฝึกอบรม ในรูปแบบการศึกษานอกระบบต่างๆ อย่างหลากหลาย โดยมุ่งเน้นให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายและสิ่งแวดล้อมของแต่ละบริบท แต่ละประเทศจึงมีรูปแบบและวิธีการของตนเอง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพความเป็นอยู่ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และนโยบายของการพัฒนาประเทศ (สนอง โลหิตวิเศษ, 2544, น. 28)

ปัจจุบันวิถีการเรียนรู้ของมนุษย์เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากความก้าวหน้าขององค์ความรู้และวิทยาการสมัยใหม่ การพัฒนาด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และสังคมในโลกยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) ตลอดจนพัฒนาการของระบบเศรษฐกิจที่ใช้ความรู้เป็นฐาน (Knowledge-based Economy) ทำให้เกิดความต้องการการเรียนรู้อย่างกว้างขวางในแทบทุกกิจกรรมของสังคม วิถีการเรียนรู้ของคนจึงขยายขอบเขตจากการศึกษาในระบบไปสู่การเรียนรู้จากการศึกษานอกระบบ และการศึกษตามอัธยาศัย ทำให้เกิดกิจกรรมการศึกษาและแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลาย การศึกษานอกระบบจึงมีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ เป็นรูปแบบหนึ่งที่ให้โอกาสการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ สร้างความมั่นคงในการทำงานและการประกอบอาชีพ และติดตามการเปลี่ยนแปลงและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี จึงมีผู้ใหญ่จำนวนมากที่ลงทะเบียนการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาด้านวิชาชีพ เพิ่มพูนทักษะ ความรู้ในชีวิต การศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงถือเป็นกระบวนการของการศึกษาตลอดชีวิต ซึ่งมีภารกิจสำคัญที่จะต้องให้ประชาชนได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาค โดยเฉพาะการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิตตามมาตรฐานของสังคมที่เป็นสิทธิที่คนทุกคนพึงได้รับการศึกษา นอกจากนั้นยังจะต้องได้รับการศึกษาที่ต่อเนื่องจากการศึกษาขั้นพื้นฐานของชีวิต เพื่อนำความรู้ไปพัฒนาอาชีพของตน (<http://www.nfe.go.th>)

ดังนั้นในส่วนของหน่วยงานหลักที่มีเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษานอกระบบ คือ สำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย จึงยึดหลักของการดำเนินงานให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาประเทศ

ภายใต้ยุทธศาสตร์และจุดเน้นงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ตามแผนปฏิบัติการประจำปี 2559 ของ สำนักงาน กศน. (สำนักปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, 2559) โดยน้อมนำ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและปรัชญาคิดเป็น” และกำหนดวิสัยทัศน์ “กศน.ร่วมสร้างโอกาสทางการศึกษาให้กับคนไทยอย่างเมอภาค เท่าเทียมและมีคุณภาพ”

พันธกิจสำคัญของ สำนักงาน กศน. คือ 1) จัดและส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต 2) ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายและชุมชนในการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย 3) ส่งเสริมและพัฒนาเทคโนโลยีการศึกษา และเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมาใช้ในการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย 4) พัฒนาหลักสูตร รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ สื่อและนวัตกรรม การวัดและประเมินผลในทุกรูปแบบ 5) พัฒนาศักยภาพและระบบบริหารจัดการเพื่อมุ่งการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพโดยยึดหลักธรรมาภิบาลและการมีส่วนร่วม

เป้าหมายสำคัญของการจัดการศึกษานอกระบบนั้น เพื่อให้ประชาชนผู้ด้อย พลาด และขาดโอกาสทางการศึกษาได้รับโอกาสทางการศึกษาในรูปแบบของการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยที่มีคุณภาพ อย่างทั่วถึงและเท่าเทียม และประชากรกลุ่มเป้าหมายพิเศษได้รับโอกาสทางการศึกษาในรูปแบบของการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยที่เป็นไปตามสภาพปัญหา และความต้องการของแต่ละกลุ่ม รวมถึงชุมชนมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนกิจกรรมการเรียนรู้ของชุมชนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและปรัชญาการคิดเป็น

การศึกษานอกระบบจึงเป็นกระบวนการจัดการพัฒนาสมรรถนะของผู้เรียน ทั้งที่เป็นทัศนคติ ทักษะ และความรู้ ซึ่งทำได้ยืดหยุ่นกว่าการเรียนรู้ในระบบโรงเรียนทั่วไป สมรรถนะที่เกิดจากการศึกษานอกระบบมีตั้งแต่ทักษะในการเรียนรู้ด้วยตนเอง การทำงานเป็นกลุ่ม การแก้ไขความขัดแย้ง การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม การเป็นผู้นำ การแก้ปัญหาาร่วมกัน การสร้างความเชื่อมั่น ความรับผิดชอบและความมีวินัย การศึกษานอกระบบยุคใหม่จึงเน้นการเรียนรู้และสมรรถนะ (learning and competency) ที่ทำให้ผู้เรียนต้องใช้ความรู้มาพัฒนาตนเอง มีทักษะใหม่เกิดขึ้น ทำให้ต้องฝึกจึงจะมีประสิทธิภาพ หากมีความรู้ดีพอจะทำให้สร้างสรรค์งานใหม่ ทำให้ทางานมีรายได้มากขึ้น ต้องแข่งขันเปรียบเทียบกับคนอื่น จึงต้องรู้สูงขึ้น (จรรยาพร ธรณินทร์, 2550) การจัดการศึกษานอกระบบ จึงมีความสำคัญและจำเป็นในการสร้างโอกาสและทางเลือกทางการศึกษาอย่างเสมอภาคให้คนทุกคนได้พัฒนาศักยภาพของตนเองให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีคุณภาพ ท่ามกลางกระแสของการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสิ่งแวดล้อม คุณภาพการศึกษาของประชากรทุกคนเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศอย่างยิ่ง

การศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นกระบวนการของการศึกษาตลอดชีวิต มุ่งให้ประชาชนได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง โดยเฉพาะการศึกษาขั้นพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตตามมาตรฐานของสังคมซึ่งเป็นสิทธิที่คนทุกคนพึงได้รับ นอกจากนั้นยังจะได้รับการศึกษาที่ต่อเนื่องจากการศึกษาพื้นฐานเพื่อนำความรู้ไปใช้ในการพัฒนาอาชีพ พัฒนาศักยภาพชีวิต และพัฒนาชุมชนและสังคม ต่อไป การจัดการเรียนรู้การศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงยึดหลักการสำคัญ 5 ประการ (<http://www.nfe.go.th>) ดังนี้

1. หลักความเสมอภาคทางการศึกษา กลุ่มเป้าหมายของการศึกษานอกระบบส่วนมากเป็นผู้พลาดโอกาสและผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา ซึ่งอาจมีความแตกต่างทางด้านสถานภาพในสังคม อาชีพ เศรษฐกิจ และข้อจำกัดต่าง ๆ ในการจัดการศึกษาและกระบวนการเรียนรู้การศึกษานอกระบบต้องไม่มีการเลือกปฏิบัติ หากแต่สร้างความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษาและการเรียนรู้อย่างเท่าเทียมกัน

2. หลักการพัฒนาตนเองและการพึ่งพาตนเอง การจัดการศึกษานอกระบบจะต้องจัดการเรียนการสอนและกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาศักยภาพของตนเอง สามารถเรียนรู้ เกิดความสำนึกที่จะพัฒนาตนเองได้ เป็นคนคิดเป็น ปรับตัวเพื่อให้ทันกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมโดย เรียนรู้อยู่ตลอดเวลา เรียนด้วยตนเอง พึ่งพาตนเอง เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอย่างเป็นปกติสุขท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคม

3. หลักการบูรณาการการเรียนรู้กับวิถีชีวิต หลักการนี้อยู่บนพื้นฐานของการจัดการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับสภาพปัญหา วิถีชีวิต สภาพแวดล้อมและชุมชนท้องถิ่นของผู้เรียน ซึ่งเป็นหลักการที่สำคัญในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา สิ่งดังกล่าวส่งผลโดยตรงต่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้เป็นลักษณะของการบูรณาการจึงมีความเหมาะสม โดยบูรณาการสาระต่าง ๆ เพื่อการเรียนรู้ และบูรณาการวิธีการจัดการเรียนการสอน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้เรียนอย่างเป็นองค์รวม

4. หลักความสอดคล้องกับปัญหาความต้องการและความถนัดของผู้เรียน หลักการนี้เป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักความต้องการของตนเอง สามารถจัดการศึกษาให้กับตนเองได้อย่างเหมาะสม ครู กศน. มีบทบาทในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเองของผู้เรียน โดยให้ผู้เรียนร่วมกำหนดวัตถุประสงค์ สาระการเรียนรู้ วิธีการเรียน และการประเมินผลการเรียนรู้ของตนเอง ซึ่งเป็นกระบวนการศึกษานอกระบบที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ

5. หลักการเรียนรู้ร่วมกันและการมีส่วนร่วมของชุมชน การเรียนรู้ร่วมกันในกลุ่มผู้เรียน นับว่าเป็นสิ่งสำคัญ เป็นการส่งเสริมและสร้างกัลยาณมิตรในกลุ่มผู้เรียน ก่อให้เกิดความร่วมมือ ความผูกพัน เอื้ออาทร การช่วยกันและกัน ปลุกฝังวินัยในตนเอง ฝึกความรับผิดชอบ ซึ่งเป็นสิ่งที่ควรเกิดขึ้นสำหรับผู้เรียนที่มีวุฒิภาวะ สำหรับการมีส่วนร่วมของชุมชน ก็นับว่าเป็นหลักการสำคัญในการจัดการศึกษานอกระบบ ชุมชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา การจัดสรรทรัพยากรเป็นแหล่งเรียนรู้ และสนับสนุนในเรื่องอื่น ๆ เพื่อผลิตผู้เรียนที่เป็นสมาชิกที่ดีของชุมชนต่อไป

จากแนวคิดของนักศึกษานอกระบบดังกล่าว จะเห็นได้ว่าการศึกษานอกระบบเป็นแนวทางหนึ่งในการจัดการศึกษาซึ่งเปิดโอกาสให้กับผู้ที่ไม่ได้เข้ารับการศึกษาระบบโรงเรียนตามปกติ ได้มีโอกาสศึกษาหาความรู้ พัฒนาตนเอง ให้สามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข เป็นแนวความคิดที่ส่งเสริมให้การจัดการศึกษาต้องจัดอย่างหลากหลายรูปแบบ ให้สอดคล้องตามความต้องการของผู้เรียน เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ สามารถเรียนรู้ได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ ให้ผู้เรียนมีความสุข เลือกเรียนได้หลายวิธี ไม่จำกัดอยู่ในห้องเรียนเหมือนในอดีต จึงก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตัวผู้เรียนและสังคมเป็นอย่างยิ่ง

ในมิติของการปฏิบัติการทางการศึกษานอกระบบ แม้ว่าพร.การศึกษาแห่งชาติ จะนิยาม **การศึกษานอกระบบ (Non-formal Education)** ให้ครอบคลุมภารกิจของงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน ที่ประกอบด้วย การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน การพัฒนาทักษะอาชีพ การศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต และการศึกษาเพื่อพัฒนาสังคม ตลอดจนการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต การทบทวนแนวทางการปฏิบัติเพื่อนำไปสู่การปฏิรูปการศึกษานอกระบบยังคงเป็นคำถามสำคัญว่า **แนวทางการปฏิรูปการศึกษานอกระบบ** จะต้องดำเนินการปฏิรูปเรื่องใดบ้าง เพื่อตอบสนองต่อเป้าหมายปลายทางของการพัฒนาประเทศ คือ **“สังคมที่อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขด้วยความเสมอภาค เป็นธรรม และมีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง”** หากทบทวนแนวทางการศึกษานอกระบบเพื่อการพัฒนาประเทศแล้ว เป้าหมายสำคัญที่พิจารณาควรประกอบด้วย (สมบัติ สุวรรณพิทักษ์, 2554, น.158)

1) **ความทั่วถึงของการให้บริการการศึกษา** โดยพบว่าการจัดการศึกษานอกระบบ แม้จะใช้ความพยายามในการบริการอย่างหลากหลายในรูปแบบต่างๆแต่ยังมีประชากรอีกจำนวนมากยังไม่สามารถเข้ารับ

บริการการศึกษานอกระบบได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชากรผู้ด้อยโอกาสในประเภทต่างๆ เช่น คนพิการ ชาวไทยภูเขา ประชาชนบริเวณชายแดนผู้ยากไร้ เนื่องจากรูปแบบการให้บริการจะไม่หลากหลายและสอดคล้องกับธรรมชาติและความต้องการของผู้เรียน

2) คุณภาพของการศึกษา การศึกษานอกระบบโดยธรรมชาติ โดยรูปแบบและวิธีการแล้วจะมีความยืดหยุ่น เพื่อตอบสนองความต้องการได้อย่างหลากหลาย ด้วยลักษณะของความยืดหยุ่นในด้านรูปแบบ วิธีการ เวลา คุณสมบัติของผู้เรียน ทำให้เกิดปัญหาต่อเนื่องตามมา คือ คุณภาพของการจัดการศึกษาที่ไม่สามารถควบคุมได้อย่างเคร่งครัด ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องปกติ อย่างไรก็ตามการจัดการศึกษานอกระบบก็มีความจำเป็นที่จะต้องย้ำเน้นในเรื่องคุณภาพ ผู้เรียนที่จบหลักสูตรต้องมีความรู้ ทักษะและเจตคติที่กำหนดไว้ในหลักสูตร ที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่ดีงาม ตามที่สังคมต้องการและยอมรับ

3) การบริหารจัดการโดยใช้เครือข่าย ความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรต่างๆ ในการจัดการศึกษานอกระบบมีความจำเป็นอย่างมาก ด้วยข้อจำกัดด้านบุคลากร อาคาร สถานที่ และทรัพยากร อื่นๆ การศึกษานอกระบบจะต้องอาศัยความร่วมมือของเครือข่าย ทั้งหน่วยงานภาครัฐ เอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสถานประกอบการ ซึ่งจะสอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย ทั้ง ทหารกองประจำการ ผู้ต้องขัง แรงงาน พนักงาน ผู้นำท้องถิ่น ที่กระจายในทุกพื้นที่ของประเทศไทย การสร้างเครือข่ายความร่วมมือที่กว้างขวางและต่อเนื่องจะสามารถจัดการศึกษานอกระบบได้อย่างมีคุณภาพมากขึ้น

บทบาทของการศึกษาตลอดชีวิตต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งมีองค์ประกอบของการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาคนทั้งในด้านของความรู้ ความคิด ความสามารถ รวมทั้งพฤติกรรม เจตคติ ค่านิยม และคุณธรรม ตั้งแต่รากฐานและต่อเนื่องตลอดชีวิต การศึกษานอกระบบ จึงเป็นการศึกษาที่จัดขึ้นโดยมุ่งหวังพัฒนาความรู้ ความสามารถของคนในสังคมให้พัฒนาตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคมประเทศชาติ จะเห็นได้ว่า ทิศทางการพัฒนาประเทศเองก็มุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพกำลังคนและสังคมที่ใช้ความรู้และภูมิปัญญาเป็นฐานการพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ตามแนวทางการพัฒนาประเทศ รวมถึงการส่งเสริมให้เกิดภาคีเครือข่ายที่มีความพร้อม มีสิทธิและมีหน้าที่ร่วมรับผิดชอบการจัดกิจกรรมโดยบูรณาการทุกด้านเข้าด้วยกันอย่างสมดุล สาระหลักสูตรที่มีความสอดคล้องกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ความมั่นคง และคุณภาพชีวิตเพื่อการพัฒนาประเทศชาติที่ยั่งยืน

2.1.3 แนวคิดของงานวิชาการเพื่อสังคม

จากบทความที่ตีพิมพ์ของ ศาสตราจารย์นายแพทย์วิจารณ์ พานิช ได้ให้มุมมองบางเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ “งานวิชาการสายรับใช้สังคม” (วิจารณ์ พานิช, 2553, ออนไลน์) ที่ได้อธิบายถึง “สังคมวิชาการไทยเข้าไปแนบแน่นกับชีวิตจริงของผู้คนทุกภาคส่วนของสังคม จึงต้องสร้างวิชาการสายใหม่ขึ้นมา เรียกว่า วิชาการสายรับใช้สังคมไทย คู่ขนานและ synergy กับวิชาการสายเดิมที่มีอยู่แล้ว ที่อาจเรียกว่าวิชาการสายนานาชาติ ความท้าทายคือ เราต้องช่วยกันทำให้ วิชาการสายรับใช้สังคมไทย มีคุณภาพ มีความแม่นยำน่าเชื่อถือ เท้าเทียมกับวิชาการสายนานาชาติ ต้องไม่ให้วิชาการสายรับใช้สังคมไทย เป็นวิชาการชั้น 2 เมื่อเทียบกับวิชาการสายนานาชาติ วิชาการสายรับใช้สังคมไทย มีลักษณะพิเศษคือ สร้างวิชาความรู้ขึ้นจากกิจกรรมที่เกิดขึ้นในสังคมไทย เน้นวิชาการแบบที่เรียกว่า translational research หรือ action research หรือ applied research”

“การทำงานวิชาการรับใช้สังคม ที่ประสบผลดีต่อสังคมอย่างชัดเจนหนักแน่น ต้องเป็น talk of the town ต้องได้รับการปรบมือชื่นชม วงการวิชาการจึงจะมีกำลังใจ สร้างแรงบันดาลใจต่อเนื่อง นี่คือน้ำที่ของ PLoT – Public Library of Thailand ที่ใครๆ ก็เข้าถึงได้ และอ่านออก เพราะเป็นภาษาไทย และมีบทสรุปของบรรณาธิการให้คนธรรมดาที่ไม่ใช่นักวิชาการอ่านเข้าใจ คำขวัญคือ Modernize Thailand with New Track of Academic Life and PLoT. Towards Societal Impact Academics กล่าวเป็นภาษาไทยว่า ปฏิรูปประเทศไทยด้วยวิชาการสายใหม่ สายรับใช้สังคมไทย เผยแพร่ผ่าน PLoT – วารสารวิชาการ ออนไลน์ ที่ทุกคนเข้าถึง และอ่านรู้เรื่อง

“ชีวิตของนักวิชาการสายรับใช้สังคมไทยน่าจะทำงานอยู่ในสถานที่ทำงาน กับในสถาบันวิชาการ ประมาณอย่างละครึ่ง มีความใกล้ชิดและเข้าใจวัฒนธรรมของทั้งที่ทำงาน และวัฒนธรรมวิชาการ สามารถพูดคุยกันรู้เรื่องทั้งกับคนทำงาน และกับนักวิชาการ ใน 10 ปีข้างหน้า นักวิชาการสายพันธุ์นี้จะมีสัดส่วนเป็นร้อยละ 60 ขึ้นไป ของประชากรอาจารย์มหาวิทยาลัยไทย นักวิชาการกลุ่มนี้ทำงานวิชาการแบบเข้าไปทำงาน แลกเปลี่ยนเรียนรู้เคียงบ่าเคียงไหล่ อย่างเท่าเทียมกันกับชาวบ้าน กับคนในบริษัท ในโรงงาน กับหน่วยราชการ กับองค์กรไม่คำกำไร และในบริบทอื่นๆ ในลักษณะที่เป็น interactive learning through action คือเข้าไปทำกิจกรรมร่วมกัน และเรียนรู้ร่วมกัน หรือแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ไม่ใช่เอาความรู้ไปช่วยเหลือชาวบ้าน ไม่ใช่ไปสอนชาวบ้าน ไม่ใช่ไปถ่ายทอดความรู้หรือเทคโนโลยีให้ชาวบ้าน คือไม่ทำตัวเป็น “ผู้รู้” แต่ทำตัวเป็น “ผู้เรียนรู้” เข้าไปร่วมเรียนรู้กับ “ภาคชีวิตจริง” (real sector) นักวิชาการรู้มากกว่าในเชิงทฤษฎี แต่ผู้ปฏิบัติงานรู้มากกว่าในเชิงปฏิบัติ นักวิชาการไปร่วมทำงานกับฝ่ายปฏิบัติ แล้วตั้งวง AAR กัน จะเกิดความเข้าใจปัจจัยที่ช่วยให้ทำงานได้คุณภาพสูงขึ้น มีประสิทธิภาพ หรือประสิทธิภาพมากขึ้น และนักวิชาการจะเอาความรู้เชิงทฤษฎีเข้าไปเสริมให้แก่ผู้ปฏิบัติแบบไม่ใช่สอน ด้วยท่าทีของคนเสมอกัน”

“ในการ transform มหาวิทยาลัย ให้ทำงานวิชาการแนบแน่นอยู่กับภาคส่วนต่างๆ ที่เป็นชีวิตจริงของสังคม มหาวิทยาลัยจะต้องสร้างโครงสร้างด้านการจัดการขึ้นมารองรับ ซึ่งหมายความว่า มหาวิทยาลัยจะต้องเสาะหาและพัฒนาเจ้าหน้าที่สายสนับสนุนขึ้นมาทำงานด้านนี้ ที่เป็นคนที่รักและเห็นคุณค่าของงานด้านนี้ มีทักษะในการทำงาน และเพิ่มพูนทักษะจากการทำงาน ลองเสนอจินตนาการ ว่าเจ้าหน้าที่สายสนับสนุนงานรับใช้สังคมของมหาวิทยาลัยควรทำอะไรได้บ้าง

- การพัฒนาฐานข้อมูล ที่อาจเรียกว่า Need Database หรือ Opportunity Database ของมหาวิทยาลัยของตน และคอยปรับให้ทันสมัยอยู่เสมอ โดยอาจร่วมมือกับมหาวิทยาลัยอื่น หรือร่วมมือกับฐานข้อมูลกลางของ สกอ. ฐานข้อมูลนี้จะช่วยให้มหาวิทยาลัยเห็นโอกาสใหม่ๆ ที่ทรงคุณค่า สำหรับทำงานรับใช้สังคม

- การทำงานสื่อสารเชื่อมโยงกับภาคีฝ่ายที่ต้องการให้มหาวิทยาลัยเข้าไปร่วมมือทำงานวิชาการ ในลักษณะที่เป็นการทำงานเชิงรุก (proactive) ไม่ใช่รอให้เขามาขอใช้บริการ (reactive) หากพูดในภาษาธุรกิจ หมายถึงการทำงานด้านการตลาด

- การจัดการงานวิจัย หรืองานบริการวิชาการ ในมุมของมหาวิทยาลัย เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักวิจัย/นักวิชาการ และอำนวยความสะดวกแก่หน่วยงานฝ่ายที่เป็นภาคีร่วมมือ งานส่วนนี้จะมีรายละเอียดมากมาย ทั้งด้านติดต่อสื่อสาร การติดตามงาน การเงิน การเขียนรายงาน เป็นต้น

- การอำนวยความสะดวกในการเขียนและส่งต้นฉบับไปตีพิมพ์ ใน PLoT รวมทั้งการติดตามสร้าง visibility อย่างเหมาะสมให้แก่ผลงานของหน่วยงานที่ตีพิมพ์ใน PLoT และการติดตามข้อมูลผลกระทบของผลงานต่างๆ ของหน่วยงาน ที่ตีพิมพ์ใน PLoT และที่ได้รับการยกย่องในโอกาสต่างๆ นำมาเสนอต่อผู้บริหาร และสื่อสารให้รับรู้กันอย่างกว้างขวางทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย โดยขออย่าว่าต้องรู้จักวิธีการ

ดำเนินการอย่างเหมาะสม ไม่มากไม่น้อยเกินไป ไม่เป็นการโอ้อวดเกินจริง หรือเป็นการโฆษณาอย่างไร้จริยธรรม

- พัฒนาขีดความสามารถของตนเองและเพื่อนร่วมงาน ในการทำความเข้าใจสาระของกิจกรรมบริการวิชาการ/วิจัย ที่มหาวิทยาลัยทำร่วมกับภาคี และพัฒนาขีดความสามารถในการสื่อสารสาระหรือเนื้อหาสำคัญออกไปทางข้อเขียน หรือในทางติดต่อกับสื่อมวลชนให้เขามาจัดทำ สกู๊ป หรือรายการพิเศษ เจ้าหน้าที่ที่มีความสามารถในระดับนี้ถือว่าเป็นบุคคลที่มีค่าอย่างยิ่ง เป็นทักษะหรือขีดความสามารถระดับสูง

- รวบรวมผลงานเด่นประจำปี และประสานงานให้มีการสรุปภาพรวม และสรุปแต่ละผลงานเด่นสำหรับลงตีพิมพ์ในรายงานประจำปีของหน่วยงาน/องค์กร และนำไปเผยแพร่ในโอกาสหรือรูปแบบอื่นๆ เช่น ใน เว็บไซต์

- เสนอแนะช่องทาง หรือโอกาสใหม่ๆ ในการทำงานรับใช้สังคมให้แก่ผู้บริหารและแก่นักวิชาการสายนี้ ในโอกาสอันควร

ทั้ง 2 แนวคิดเป็นแนวทางสำคัญในการทำงานเพื่อสร้างความเชื่อมั่นต่อเคลื่อนไหวงานทางการศึกษาในจังหวัดลำปางภายใต้ยุทธศาสตร์การทำงานซึ่งเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการมองการศึกษาทั้งระบบที่เกี่ยวข้องในจังหวัดลำปางภายใต้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

รวมไปถึงเนื้อหาของการนำเสนอเรื่อง “แนวทางการส่งเสริมอุดมศึกษาไทยร่วมสร้างประเทศไทยน่าอยู่” (วิจารณ์ พานิช, 2553, ออนไลน์) ในการประชุม กกอ. เมื่อวันที่ 7 ต.ค. 2553 เพื่อจะเน้นว่า การสร้างระบบวิชาการสายรับใช้สังคมไทยนั้น เป้าหมายใหญ่หรือเป้าหมายหลัก เพื่อการสร้างสรรค์สังคมไทย ไม่ใช่เพื่อผลประโยชน์ของคณาจารย์มหาวิทยาลัยเป็นหลัก ที่เป็นการเปลี่ยนแปลงระบบอุดมศึกษาอย่าง “เปลี่ยนโดยสิ้นเชิง” แต่ดำเนินการแบบค่อยเป็นค่อยไป และใช้ positive approach ใช้การสร้างระบบ incentives ในการกระตุ้น อำนวยความสะดวกต่อการเปลี่ยนแปลง แบบที่มองการเปลี่ยนแปลงว่า “มีชีวิต” และ “มีหน่ออ่อนอยู่แล้ว” เป้าหมายของการเปลี่ยนแปลงใหญ่ (total change) ในครั้งนี้ คือเปลี่ยนวัฒนธรรมและเปลี่ยนโครงสร้างของระบบมหาวิทยาลัยไทย ให้หันไปทำงานวิชาการบนฐานของสังคมไทยเป็นสำคัญ คบค้าเชื่อมโยงกับวงการวิชาการโลก เพื่อนำเอาความรู้ในโลกมารับใช้สังคมไทย และในขณะเดียวกัน เราก็แลกเปลี่ยนแบ่งปันให้แก่โลกด้วย

จากข้อเสนอโครงการดังกล่าวทางศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้อธิบายผ่านแนวคิดใช้กรอบในการสังเคราะห์จากแนวคิดของ ศ.นพ.วิจารณ์ พานิช ที่กำหนดแนวทางของการเปลี่ยนแปลงใหญ่ (Total change) ในสถาบันอุดมศึกษา ว่าด้วยการเปลี่ยนวัฒนธรรมและเปลี่ยนโครงสร้างของระบบมหาวิทยาลัยไทย ให้หันไปทำงานวิชาการบนฐานของสังคมไทยเป็นสำคัญ ในเชิงโครงสร้างต้องทำให้มหาวิทยาลัยไทยมีความภูมิใจ มีเกียรติภูมิ จากผลงานวิชาการรับใช้สังคมไทย และได้รับผลประโยชน์จากการทำงานวิชาการรับใช้สังคมไทยมากกว่าหรืออย่างน้อยเท่าเทียมกันกับการทำงานวิชาการเพื่อตีพิมพ์ในวารสารวิชาการนานาชาติ ระบบอุดมศึกษารับใช้สังคมไทยจึงจะเกิดได้จริง ต้องมีการจัดการระบบเพื่อสร้างวัฒนธรรมอุดมศึกษาไทยขึ้นใหม่ ไม่ใช่ลอยตัวจากสังคมอย่างในปัจจุบัน โครงสร้างและวัฒนธรรมใหม่ ที่จะต้องสร้างขึ้นได้แก่

1. หลักการของสถาบันอุดมศึกษากับสังคม/ชุมชน มีความสัมพันธ์ในลักษณะภาคี (partner) ต่อกัน เป็นความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกัน เกื้อกูลต่อการปฏิบัติงานของกันและกัน มีความเคารพต่อกันและกัน ไม่ใช่สถาบันอุดมศึกษาเข้าไป “ช่วยเหลือ” ไม่ใช่ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์

2. อาจารย์ นอกจากมีความรู้ในศาสตร์ของตนแล้ว ยังเป็นคนมีทัศนคติเชิงบวก เห็นคุณค่าของการทำงานวิชาการรับใช้สังคมไทย มีความรู้เชิงบริบท (contextual/tacit knowledge) เกี่ยวกับสังคมไทย มี

ทักษะในการทำงานเป็นทีม และทำงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งในระยะยาว มีความสามารถออกแบบเก็บข้อมูลการทำงานรับใช้สังคม เพื่อนำมาวิเคราะห์-สังเคราะห์เป็นความรู้ใหม่ ที่เป็นความรู้เชิงประยุกต์ในสังคมไทย

3. นักศึกษา มีการเรียนรู้ 2 แนวคู่ขนานและส่งเสริมเกื้อกูลกัน คือการเรียนรู้ในห้องเรียนหรือในมหาวิทยาลัยหรือตามหลักสูตร กับการเรียนรู้ในสังคม/ชุมชน (กิจกรรมเสริมหลักสูตร) ที่เป็นกิจกรรมที่นักศึกษาจัดกันเองเป็นหลัก เพื่อการเรียนรู้สังคม/ชุมชน รวมทั้งเพื่อปลูกฝังจิตอาสาให้แก่ตนเอง อาจารย์มีส่วนให้คำแนะนำปรึกษา แต่ไม่เข้าไปจัดให้หรือเข้าไปจัดการ

4. หลักสูตร มีความยืดหยุ่นต่อการเปิดโอกาสให้การเรียนรู้ของนักศึกษาเข้าไปบูรณาการกับการทำงานวิชาการรับใช้สังคมไทย ทั้งยืดหยุ่นการเรียนการสอน และยืดหยุ่นการวัดผล เพื่อให้การเรียนรู้บูรณาการกับการปฏิบัติในสภาพจริงของสังคม/ชุมชน ให้มากที่สุด หลักสูตรต้องเตรียมบัณฑิตให้เป็น “บัณฑิตแห่งศตวรรษที่ 21” คือเป็นนัก “เรียนรู้และปรับตัว” ตลอดชีวิต

5. หน่วยงานของมหาวิทยาลัย ต้องมีหน่วยงานประจำที่ทำงานเชิงรุกในการเชื่อมโยงทำความรู้จักคุ้นเคยกับสังคม/ชุมชน ส่วนที่เป็นภาคี หรือส่วนที่มีโอกาสสูงที่จะทำงานร่วมกัน หน่วยงานนี้ต้องทำงานเชิงรุก และมีการรวบรวมฐานข้อมูลสำหรับใช้ในการวางแผนระยะสั้นและระยะยาว มีบุคลากรที่มีความรู้และทักษะในการทำงาน รวมทั้งเป็นผู้รับผิดชอบเสนอยุทธศาสตร์การทำงานรับใช้สังคมไทยอย่างบูรณาการกับหน้าที่อื่นๆ ของสถาบัน

6. ผลงาน และ KPI ต้องมี KPI ด้านการรับใช้สังคม/ชุมชน โดย สกอ. / สมศ. กำหนดกว้างๆ ให้แต่ละสถาบันอุดมศึกษากำหนดรายละเอียดเอง สถาบันใดกำหนด KPI เข้มข้นและทำได้ตามนั้น มีกระบวนการ rating สถาบันอุดมศึกษา ด้านการรับใช้สังคมไทย ออกเผยแพร่ทั่วไปด้วย

7. ระบบการตีพิมพ์ผลงานวิชาการรับใช้สังคมไทย ข้อค้นพบใหม่หรือความรู้เชิงประยุกต์สามารถเขียนเป็นเอกสารวิชาการ นำออกเผยแพร่ในวารสารวิชาการรับใช้สังคมไทย เพื่อเป็นหลักฐานไปสู่ความก้าวหน้าทางวิชาการของตน และของสมาชิกในทีมงานได้

นอกจากนี้ยังมีการกล่าวถึงในการประชุม “แนวทางและกลไกสนับสนุนการสร้างผลงานวิชาการรับใช้สังคม” (วิจารณ์ พานิช, 2555, ออนไลน์) ในวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2555 ณ โรงแรมโลตัสปางสวนแก้ว เชียงใหม่ มีข้อสรุปของความท้าทายในการพัฒนาวิชาการสายรับใช้สังคมว่า ต้องสร้างทักษะ “From Action to Academic” นั่นคือ ในสภาพปัจจุบันนักวิชาการสาย Action ไม่มีทักษะด้านวิชาการ เป็นนักปฏิบัติ ไม่ใช่ นักวิชาการ เราต้องหาช่วยทำให้คนที่ระบุตนเองว่าเป็นนักวิชาการสาย Action ซึ่งมีทักษะด้าน Action / การพัฒนา อยู่แล้ว ให้มีทักษะด้านวิชาการด้วย

ทักษะวิชาการคือการตั้งคำถาม และตอบคำถาม Why ไม่ใช่แค่ What และ How คือต้องอธิบาย เหตุผลของการเกิดหรือไม่เกิดปรากฏการณ์ได้ไม่ใช่เพียงอธิบายปรากฏการณ์และวิธีทำให้เกิดปรากฏการณ์ซึ่งเป็นการนำเสนอแบบ descriptive ผลงานวิชาการต้องเน้นที่ระดับ analytical และ synthesis ทักษะวิชาการคือการท้าทายทฤษฎีตรวจสอบทฤษฎี นักวิชาการสายปฏิบัติต้องท้าทายหรือตรวจสอบทฤษฎีด้วยหลักฐานเชิงประจักษ์จากการปฏิบัติ

การท้าทายทฤษฎีนี้ไม่จำเป็นต้องท้าทายทุกส่วนของทฤษฎีเลือกท้าทายเพียงบางส่วนได้และวิธีท้าทายที่ง่ายที่สุดคือท้าทายความไม่ครบถ้วนไม่สมบูรณ์ของทฤษฎี (มีอะไรบ้างในโลกนี้ที่ครบถ้วนสมบูรณ์จริงๆ) ยิ่งทฤษฎีที่สร้างขึ้นในโลกตะวันตกย่อมใช้บริบทวัฒนธรรมตะวันตกเป็นฐานเราอยู่ในวัฒนธรรมตะวันออก เวลาประยุกต์ใช้ความรู้ทฤษฎีใดก็ตามย่อมต้องคำนึงถึงบริบทเฉพาะในสังคมของเรา หรือบริบทเฉพาะในพื้นที่ปฏิบัติการ การตรวจสอบทฤษฎีด้วยความรู้เชิงบริบทนี้แหละคืออาวุธสำหรับสร้างทฤษฎีใหม่ หรือขยาย

บางส่วนของทฤษฎีเดิมออกไป **แนวความคิดว่านักวิชาการสายปฏิบัติไม่จำเป็นต้องสนใจทฤษฎีจึงไม่ถูกต้อง คนที่เป็นนักวิชาการย่อมต้องสนใจทฤษฎีเสมอ** และต้องทำความเข้าใจทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในมิติที่ลึกเพียงพอที่จะทำลายทฤษฎีได้ เพราะนิยามของนักวิชาการคือนักทำลายทฤษฎี (ไม่ใช่แค่เชื่อทฤษฎี) นักวิชาการสายปฏิบัติทำลายทฤษฎีจากมุมมองปฏิบัติการในพื้นที่จริงสภาพจริงที่ควบคุมตัวแปรไม่ได้หรือควบคุมยากตัวแปรเหล่านี้เรียกว่าบริบท **ความรู้เชิงบริบท (Contextual Knowledge)** คืออาวุธของนักวิชาการสายปฏิบัติ หรือสายรับใช้สังคม

- **นิยามของงานวิชาการเพื่อสังคม (Socially-engaged Scholarship : SeS)**

ปิยะวัติ บุญ-หลง (2559) ได้ศึกษางานวิชาการเพื่อสังคมที่มีอยู่ในต่างประเทศพบว่ามีการให้ความหมายงานวิชาการเพื่อสังคมไว้อย่างหลากหลายแต่ก็มีสิ่งที่ตรงกันคือ งานวิชาการเพื่อสังคมเป็นงานที่ต้องมี “ความรู้” (Knowledge) เป็นองค์ประกอบสำคัญเพื่อจะนำไปสู่การแลกเปลี่ยนความรู้การประยุกต์ใช้ความรู้และการสร้างความรู้ใหม่ในบริบทใดๆของสังคมก็ได้ตราบไต่ที่ความรู้นั้นก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี

อย่างไรก็ดี งานวิชาการเพื่อสังคมไม่ได้ยึดหลักสำคัญเฉพาะเรื่องความรู้เพียงอย่างเดียวเนื่องจากความรู้อาจจะถูกนำไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์ผิดๆได้ งานวิชาการเพื่อสังคมจึงให้ความสำคัญกับองค์ประกอบที่สองก็คือ “ผลที่จะเกิดขึ้น” กล่าวคือ เมื่อทำงานวิชาการเพื่อสังคมแล้วควรที่จะเกิดผลดีต่อส่วนร่วม เพิ่มคุณภาพชีวิตของคน สร้างความเป็นธรรม ความโปร่งใส ทำให้คนกลุ่มน้อยหรือผู้ด้อยโอกาสมีสิทธิมีเสียงมากขึ้น มีโอกาสในชีวิตมากขึ้น สร้างความยั่งยืนในด้านทรัพยากรธรรมชาติไว้ให้กับคนรุ่นหลัง มิใช่ไปเพิ่มโอกาสให้กับผู้ถือพหุพลังสูงในระบบเศรษฐกิจ สังคมให้มีความได้เปรียบมากขึ้นอีก ดังนั้น “ความรู้” (Knowledge) และ “ความเป็นธรรมทางสังคม” (Social justice) จึงถือเป็นเกณฑ์สำคัญที่จะใช้วิเคราะห์ ตรวจสอบว่างานใดเป็นงานวิชาการเพื่อสังคมหรือไม่

การทำความเข้าใจความหมายของงานวิชาการเพื่อสังคม (Socially-engaged Scholarship : SeS) นั้นสามารถแยกอธิบายแต่ละคำ ดังนี้

Social หมายถึง ครอบคลุมรวมถึงกลุ่มต่างๆในสังคมทั้งชุมชนชนบทและชุมชนเมือง ผู้ประกอบการขนาดเล็กและขนาดกลาง ธุรกิจขนาดใหญ่ที่รับผิดชอบต่อสังคม องค์กรภาครัฐ และองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร

Engage หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างมหาวิทยาลัยกับกลุ่มต่างๆเหล่านี้โดยตระหนักว่ามหาวิทยาลัยไม่ควรอยู่อย่างโดดๆในโลกของตนเองแต่ต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์ รู้รอบรู้หนาร่วมกับชุมชนเพื่อให้ชุมชนได้ประโยชน์จากมหาวิทยาลัยเพื่อการเรียนรู้และความก้าวหน้าของมหาวิทยาลัยเอง

Scholarship หมายถึง ความเป็นวิชาการที่รวมภารกิจ 3 ด้านของมหาวิทยาลัย ได้แก่ งานวิจัย บริการวิชาการและการเรียนการสอน

ดังนั้น จากนิยามข้างต้นพบว่างานวิชาการเพื่อสังคมไม่ได้จำกัดเฉพาะ “งานวิจัย” กล่าวคือ ไม่จำเป็นต้องใช้ระเบียบแบบแผนและวิธีการของงานวิจัยเท่านั้น อาจจะผสมผสานกับงานบริการวิชาการ งานการเรียนการสอนและฝึกอบรมหรืองานอื่นๆของมหาวิทยาลัยที่ตอบสนองสังคมผู้รับประโยชน์ งานวิชาการเพื่อสังคมจึงเน้นผลที่จะเกิดขึ้นมากกว่าเน้นความเคร่งครัดของวิธีการวิจัยเพียงอย่างเดียว ทำให้งานวิชาการเพื่อสังคมถูกแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่

ลักษณะที่ 1 งานวิชาการเพื่อสังคมที่หมายรวมถึงรวมภารกิจ 3 ด้านของมหาวิทยาลัย ได้แก่ งานวิจัย บริการวิชาการและการเรียนการสอน

ลักษณะที่ 2 งานวิชาการเพื่อสังคมมี 2 ส่วนที่เพิ่มขึ้นมา คือ

ต้นน้ำ คือ โจทย์ต้องมาจากสังคมที่ต้องบอกได้ว่าเป็นโจทย์ของใคร พื้นที่ไหน ไม่ใช่สังคมแบบลอยๆ แล้วใช้วิชาการเข้าไปทำความเข้าใจกับสถานการณ์หรือเสนอวิธีการแก้ปัญหา พัฒนา ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสิ่งที่เป็นอยู่ในสังคมนั้นๆ

ปลายน้ำ คือ เมื่อทำงานเสร็จแล้วเกิดประโยชน์อย่างไร กับใครและที่ไหน ซึ่งส่วนนี้เป็นจุดแตกต่างจากงานวิชาการซึ่งมุ่งตอบปัญหาของวงวิชาการตามสาขานั้นๆแต่อาจไม่สามารถตอบปัญหาของชุมชน

- **คุณลักษณะพิเศษของงานวิชาการเพื่อสังคม**

กาญจนา แก้วเทพ (2559) ได้นำเสนองานวิชาการเพื่อสังคมพบว่ามีด้วยกัน 10 ขั้นตอนและอยู่บนหลักการที่ว่าโจทย์วิจัยต้องมาจากชุมชน มีกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม เน้นการสร้างความเข้าใจร่วม จัดกิจกรรมเสริมตามความจำเป็นและคิดกิจกรรมบนฐานข้อมูลซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การค้นหาสภาพปัญหาหรือข้อสงสัยทั้งปัญหาจากชุมชนและปัญหาในทางวิชาการ

ขั้นตอนที่ 2 การทบทวนสถานการณ์ ถ้าเป็นกรณีงานวิชาการเพื่อวิชาการคือ การทบทวนวรรณกรรม แต่สำหรับ CBR จะเป็นการเสวนาชุมชนเพื่อทบทวนตัวเอง ส่วนงานวิชาการเพื่อสังคมสามารถใช้ได้ทั้งสองวิธีการผสมกัน

ขั้นตอนที่ 3 การแสวงหาหรือพัฒนาโจทย์การวิจัยและแสวงหาทีมวิจัย

ขั้นตอนที่ 4 การสร้างกรอบแนวคิดของการทำงาน (conceptual frame work)

ขั้นตอนที่ 5 การออกแบบการวิจัย ชาวบ้านซึ่งเป็นคนในชุมชนจะมีส่วนร่วมได้อย่างมากในขั้นตอนของการคิดกิจกรรมที่เหมาะสมกับบริบท และการแนะนำแหล่งข้อมูลเพิ่มเติม

ขั้นตอนที่ 6 การสร้างเครื่องมือและเก็บข้อมูล ในขั้นตอนนี้อาจทำได้ 2 รูปแบบคือ รูปแบบที่ 1 นำชุดเครื่องมือที่เคยใช้อยู่แล้วใน basic research เช่น แบบสอบถาม (questionnaire) เหล่านี้มา modified ใหม่โดยเพิ่มเติมในเรื่องของการมีส่วนร่วมจากชุมชนเข้าไป ส่วนรูปแบบที่ 2 แบบเป็นการสร้างเครื่องมือชุดใหม่มาใช้เลยหรือนำเครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งออกแบบให้ทีมงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมหรือ PAR กำกับอยู่แล้วมาใช้เลย

ขั้นตอนที่ 7 การจัดการข้อมูล และวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลในงานของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นคือการคืนข้อมูลให้ชุมชนซึ่งวัตถุประสงค์เพื่อตรวจสอบข้อมูล และเพื่อให้ข้อมูลนั้นสมบูรณ์ขึ้น การคืนข้อมูลให้ชุมชนซึ่งการคืนข้อมูลให้กับชุมชนจะต้องมีการจัดระบบข้อมูลให้มีความหมายมากขึ้นซึ่งจะมากกว่าข้อมูลที่เก็บได้จากชุมชน

ขั้นตอนที่ 8 การนำไปใช้ประโยชน์ งานวิชาการเพื่อสังคมไม่ใช่การศึกษาการวิจัยเพียงเพื่อค้นหาหรืออธิบายเฉพาะสภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบันแต่ต้องการเปลี่ยนแปลงสิ่งนั้นให้ดีขึ้นด้วย ดังนั้น หลังจากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลแล้วจะต้องมีการคิดถึงกิจกรรมเข้าไปแก้ปัญหาด้วย

ขั้นตอนที่ 9 การวัดและประเมินผล โดยทั่วไปการวัดและประเมินผลจะมีคำสำคัญ (keyword) ที่เกี่ยวข้องอยู่ 3 คำคือ ผลผลิต (output) ผลลัพธ์ (outcome) และ ผลกระทบ (impact) ซึ่งสามารถอธิบายด้วยการใช้เกณฑ์ คือในด้าน output หรือผลผลิต คือ สิ่งที่เราตั้งใจหรือคาดหวังไว้แล้วว่าจะเกิดขึ้นและเกิดผลในระยะสั้น ส่วน outcome หรือผลลัพธ์ จะเป็นสิ่งที่ตั้งใจไว้เช่นเดียวกันแต่ผลที่เกิดขึ้นจะใช้เวลานานมากกว่า output ส่วน impact หรือผลกระทบคือสิ่งที่เราไม่ได้ตั้งใจหรือเหนือความ

คาดหวังและแน่นอนผลที่เกิดขึ้นต้องเป็นระยะยาวเพราะต่อเนื่องจาก outcome อย่างไรก็ดีตาม output ของการทำงานสามารถเกิดขึ้นได้ไม่ว่ากระบวนการทำงานนั้นจะมีส่วนร่วมหรือเป็นการทำงานแบบ PAR หรือไม่ก็ตาม แต่ outcome จะเกิดขึ้นได้ต้องเป็นการทำงานแบบมีส่วนร่วม

ขั้นตอนที่ 10 ถอดบทเรียน และดูความยั่งยืน เป็นการตรวจสอบผลจากการทำงาน ซึ่งจะมีคำสำคัญคือคำว่า "ถอดบทเรียน" หรือ "สรุปบทเรียน" โดยสรุปการทำงานแบบงานวิชาการเพื่อสังคม เป็นกระบวนการวิจัยที่นำเอาการทำงานแบบเป็นขั้นตอนมาจากแบบพื้นฐาน (basic research) และนำกิจกรรมเสริมจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น หรือ CBR เพิ่มเติมเข้าไปซึ่งระดับความเข้มข้นหรือความมากน้อยของการมีส่วนร่วมจะอยู่ประมาณ "PAR" และ "collaborative"

- **รูปแบบของงานวิชาการเพื่อสังคม**

กาญจนา แก้วเทพ (2559) ได้เสนอรูปแบบการทำงานวิชาการเพื่อสังคมไว้ดังนี้

1. งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นหรือ CBR เป็นรูปแบบจะเน้นกระบวนการที่เข้มงวดมากเพราะเน้นการสร้างชาวบ้านให้กลายเป็นนักวิจัย
2. Action Research เป็นปฏิบัติการด้วยกระบวนการของการวิจัย ไม่ใช้การศึกษาเฉพาะสภาพการณ์ที่เป็นอยู่แต่เน้นการเปลี่ยนแปลงไปด้วย
3. ฝึกอบรมแบบมีส่วนร่วม การจัดฝึกอบรมเป็นกิจกรรมที่มหาวิทยาลัยทำเป็นปกติแต่ถ้าเป็นงานวิชาการเพื่อสังคมจะเป็นการฝึกอบรมแบบมีส่วนร่วม
4. เผยแพร่ผลงานสู่สาธารณะ เป็นการนำเอางานของชาวบ้านมาเผยแพร่ซึ่งนอกจากการการเขียนแล้วยังสามารถทำได้อีกหลายวิธีผ่านช่องทางสาธารณะ
5. คืบความรู้สู่ชุมชน เป็นกิจกรรมที่ทำหลังจากการทำวิจัยแล้วเสร็จ
6. การส่งนักเรียนเข้าไปในพื้นที่ที่ทำการศึกษาวิจัยและบริการเพื่อทดสอบด้านความรู้ และด้านจิตสำนึกสาธารณะ
7. เข้าร่วมกิจกรรมชุมชน โดยมีชุมชนเป็นตัวตั้ง แล้วนักวิชาการเข้าไปช่วยเสริม
8. การช่วยทำ networking ให้กับชุมชน เช่น เครือข่าย เส้นสาย เสี้ยว เกล็ด เป็นต้น
9. ช่วยเป็นแหล่งข้อมูล เป็นสิ่งที่ภาคธุรกิจและชาวบ้านมีความต้องการเหมือนกัน
10. แหล่งให้คำปรึกษา จะเห็นได้ว่าห้องแล็บ (lab) หรือห้องปฏิบัติการของมหาวิทยาลัยสามารถช่วยชาวบ้านได้ในหลายเรื่อง
11. ช่วยงานขยายผลซึ่งเป็นรูปแบบที่นักวิชาการสามารถทำได้ดี เช่น กรณีจดผลงานศพที่ บ้านดงประสบผลสำเร็จ จะขยายผลไปยังพื้นที่อื่นๆแต่ต้องศึกษาว่ามีอะไรที่เป็นตัวแปรพื้นฐานหรือตัวแปรเสริม
12. Coaching เป็นบทบาทที่ไม่เพียงแค่นักกีฬาเท่านั้นที่มีโค้ช ชุมชนถ้าอยากได้รับการพัฒนาก็อยากจะได้คนที่เป็โค้ช เป็นคนที่อยู่และช่วยเหลือได้
13. Institutional adjustment กลับมาเปลี่ยนตัวสถาบันการศึกษาเอง เช่น การสร้างหลักสูตรใหม่

- **บทบาทนักวิชาการกับงานวิชาการเพื่อสังคม**

กาญจนา แก้วเทพ (2559) ได้เสนอแนะว่านักวิชาการในมหาวิทยาลัยสามารถทำหน้าที่ได้หลายบทบาทสำหรับงานวิชาการเพื่อสังคม อาทิเช่น

1. ผู้บริการวิชาการให้กับชุมชนโดยเฉพาะเป็นที่พึ่งพาทางด้านความรู้
2. ผู้ทำประโยชน์ให้กับชุมชน

3. ผู้ประสานโลกความรู้ทางวิชาการกับโลกความรู้ภาคปฏิบัติ หรือการสร้างความกลมเกลียวระหว่างหลักการทางวิชาการกับชุดความรู้/ภูมิปัญญาของชาวบ้าน

4. ผู้เสริมความยุติธรรมของโครงสร้างการกระจายความรู้หรือผู้ช่วยด้านความเหลื่อมล้ำทางด้านความรู้ในทางอ้อม

5. ผู้สร้างโอกาสที่จะประยุกต์ใช้ความรู้ในสภาพการณ์จริงหรือการนำความรู้ทางวิชาการที่มีอยู่แล้วไปทดลองใช้ในสนามจริง ซึ่งในสนามจริงจะมีความซับซ้อนยิ่งกว่าในห้องทดลองหรือห้องปฏิบัติของมหาวิทยาลัยที่นักวิชาการสามารถควบคุมตัวแปรได้ทุกอย่าง

6. ผู้พัฒนาความรู้ใหม่ (modifying) เป็นการนำความรู้ทางวิชาการที่มีเท่ากับความรู้อยู่ของชุมชน มาทำการ modified ให้เกิดความรู้ใหม่ ซึ่งไม่ได้ใหม่ทั้งหมดและไม่ได้เก่าทั้งหมด

7. ผู้สร้างความรู้ใหม่จากรากฐาน (generating)

8. ผู้ให้สถานภาพแก่ความรู้ของชุมชน (status conferral) หรือการให้สถานภาพกับชุมชน เช่น การทำให้ชาวบ้านเกิดความรู้สึกมีสิทธิหรือสถานภาพทางสังคมมากขึ้น หรือทำให้ชาวบ้านมั่นใจว่าความรู้ที่มียุคหนึ่งเป็นที่ยอมรับกับชุมชน

9. ผู้สร้างความมั่นใจหรือสร้างอัตลักษณ์ศักดิ์ศรีแก่ชุมชน

10. ผู้นำเสนอทางเลือกที่หลากหลายแก่ชุมชน โดยปกติชาวบ้านจะมีความสามารถอยู่บ้างแล้ว เมื่อเกิดปัญหาของตัวเองด้วยวิธีการหนึ่ง แต่ยังมีข้อจำกัดเพราะประสบการณ์ แต่นักวิชาการมีโอกาสเข้าถึงความรู้ในการแก้ปัญหาที่กว้างขวางกว่า

11. ผู้สร้างโอกาสพัฒนาความรู้ของชุมชน (folk knowledge)

12. ผู้ช่วยเสริมพลังให้กับชุมชนเพื่อให้ชุมชนสามารถแก้ปัญหาได้

13. ผู้เชื่อมต่อความรู้แบบสหวิทยาการ เป็นกระบวนการทัศน์ใหม่ ซึ่งจะไม่ใช้การต่อยอดหรือลงลึกในแต่ละสาขาวิชา แต่จะเป็นการทำงานร่วมกันหลายสาขาวิชา

14. ผู้ระดมพลังของสถาบันต่างๆ เป็นภาคบังคับขั้นต้นของการวิจัยหรืองานบริการเพื่อชุมชน ซึ่งจะมีลักษณะการทำงานเป็นทีมวิจัย เพื่อเสริมพลังในการทำงานร่วมกัน

15. Magic multiplier การเป็นผู้สื่อสารต่อหรือบอกเล่าเรื่องราวของชุมชนสู่โลกภายนอกเพื่อการขยายผล

● บทบาทมหาวิทยาลัยกับงานวิชาการเพื่อสังคม

ปิยะวัติ บุญ-หลง (2559) ได้กล่าวไว้ว่างานวิชาการเพื่อสังคมไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นเองในประเทศไทย หากแต่เริ่มขึ้นในสหรัฐอเมริกาเมื่อปี ค.ศ.1990 โดย Professor Ernest L.Boyer ที่มีความวิตกว่ามหาวิทยาลัยเน้นงานวิจัยเพื่อตีพิมพ์มากเกินไปจนละเลยภารกิจอื่นที่สำคัญ จึงได้เสนอแนวทางแก่มหาวิทยาลัยว่าความเป็นวิชาการ (Scholarship) ไม่ควรมีเพียงเฉพาะการค้นพบใหม่ (Research) หรือการวิจัยเท่านั้น แต่ความเป็นวิชาการมหาวิทยาลัยควรมี 4 ด้าน ได้แก่

The Scholarship of Discovery หมายถึง วิชาการของการค้นพบใหม่ เป็นการค้นพบสิ่งใหม่หรือเปิดเผยให้เห็นถึงต้นกำเนิดหรือพิสูจน์ทฤษฎี หรือสร้างความเข้าใจใหม่สิ่งที่มีอยู่เดิมเป็นการขยายพรมแดนของความรู้และเป็นสากล

The Scholarship of Application หมายถึงการผสมผสานความเชี่ยวชาญระหว่างผู้มีวิชาการกับผู้ที่จะนำวิชาการนั้นไปใช้เป็นการเน้นการนำวิชาการไปประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดผลภายใต้เงื่อนไขและบริบทการใช้งานจริง ซึ่งไม่ใช่การบริการวิชาการ ไม่ใช่การถ่ายทอดความรู้แบบทางเดียวแต่เป็นความร่วมมือ (Collaboration) ระหว่าง 2 ฝ่ายคือ นักวิชาการกับผู้ใช้วิชาการเป็นลักษณะต่างฝ่ายต่างเสริมความรู้กัน

The Scholarship of Teaching หมายถึงวิชาการของการเรียนการสอนซึ่งเกี่ยวกับการถ่ายทอดความรู้ทำให้ผู้เรียน นักศึกษาเข้าใจเรื่องที่เรียนรู้และเกิดการตื่นต้นที่จะเรียนรู้สร้างผู้เรียนให้สามารถคิดวิเคราะห์และสร้างสรรค์

The Scholarship of Integration หมายถึง วิชาการที่เกิดจากหลายๆสาขามารวมกันแล้วเห็นมุมมองที่กว้างขึ้น เกิดความเข้าใจใหม่ต่อโจทย์ ต่อสถานการณ์หรือต่อธรรมชาติ การรวมกันของสหสาขาวิชานี้ อาจเกิดขึ้นภายในหรือระหว่างการเรียนการสอน การวิจัย หรือการบริหารวิชาการก็ได้

ขณะเดียวกัน มหาวิทยาลัยในประเทศไทยก็ถูกสังคมวิพากษ์วิจารณ์ในหลายๆมิติ ได้แก่ มิติของประโยชน์ ถูกมองว่ามหาวิทยาลัยผลิตบัณฑิตไม่ตรงกับความต้องการของผู้ใช้เนื่องจากขาดความรู้และทักษะของอาชีพและโลกยุคใหม่ มิติปัญญา ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าไม่สามารถเป็นประทีปทางปัญญาและสำนักสังคมอย่างที่คาดหวังกับมหาวิทยาลัย มิติของจิตวิญญาณและปฏิสัมพันธ์กับสังคม ก็ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าชาวมหาวิทยาลัยชอบมัวสุขอยู่แต่ภายในมหาวิทยาลัยเองไม่รู้ร้อนรู้หนาวกับสังคม ขาดสำนักและอุดมการณ์ทางสังคมจึงเป็นเพียงผู้รู้แต่วิชาไม่รู้สังคมทำให้มหาวิทยาลัยตกอยู่ในสภาวะการศึกษาแบบลอยตัว (Non-engaged education) จึงทำให้มหาวิทยาลัยเป็นเหมือนดังสิ่งชำรุดทางสังคม (กฤษณพงศ์ กิรติกร. 2557)

นอกจากนี้ รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ (อ้างในกฤษณพงศ์ กิรติกร. 2557) กล่าวว่าว่าการยึดติดกับโลกาภิวัตน์ของมหาวิทยาลัยทำให้ตกเป็นเครื่องมือของทุนนิยม การค้า การบริโภคแบบไม่ลืมหูลืมตา ทำให้สังคมไทยวิ่งตามและเลียนแบบความคิดและวิธีการแบบตะวันตกต่อไป ทำให้เกิดสภาวะทั่วโลกคิดแบบเดียวกัน กินแบบเดียวกัน ไม่คิดใหม่ ไม่สร้างสรรค์ มีแต่ตามกันซึ่งสภาวะนี้ถูกเรียกว่า McDanalldization ขณะที่ไพฑูรย์ สินลารัตน์ (อ้างในกฤษณพงศ์ กิรติกร, 2557) มีความเห็นว่ามหาวิทยาลัยไทยควรมองไปสู่สังคมหลังโลกาภิวัตน์ มหาวิทยาลัยต้องนำทางความคิด สร้างโลกาภิวัตน์เชิงรุกไม่ใช่โลกาภิวัตน์เชิงรับ ในสภาพความหลากหลายแตกต่างของมหาวิทยาลัย ขณะเดียวกัน เจตนา นาควัชระ (อ้างในกฤษณพงศ์ กิรติกร, 2557) มีความเห็นว่ามหาวิทยาลัยต้องไม่แยกตัวออกจากสังคมและทุกสิ่งทุกอย่างที่ดำเนินไปต้องเพื่อความผาสุกของสังคม

จากแนวคิดดังกล่าวนำไปสู่ความพยายามของมหาวิทยาลัยที่จะนำผลงานวิชาการไปปรับใช้สังคม จึงพบว่ามหาวิทยาลัยเกือบทุกแห่งในประเทศไทยได้มีการประกาศเจตจำนงไว้แล้วกับสาธารณะในรูปแบบของวิสัยทัศน์ ปณิธาน ปรัชญาหรือพันธกิจของมหาวิทยาลัยที่สื่อสารถึงความตั้งใจในการนำวิชาการมาพัฒนาและขับเคลื่อนสังคมด้วยวิธีการและขอบเขตที่แตกต่างกันตามบริบทของมหาวิทยาลัย อาทิเช่น

“เป็นสถาบันการศึกษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่นโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน...”

“ เป็นแหล่งวิทยบริการและสร้างมูลค่าเพิ่มแก่สังคมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต..”

“ สร้างงานวิจัยสิ่งประดิษฐ์ นวัตกรรม การบริการวิชาการแก่สังคม ทำนุบำรุงศาสนา...”

จากวิสัยทัศน์ ปณิธาน ปรัชญาหรือพันธกิจของมหาวิทยาลัยที่มีการประกาศไว้แล้ว หากจะทำให้เกิดเป็นรูปธรรม ปิยะวัติ บุญ-หลง (2559) ได้เสนอแนวทางไว้ว่ามหาวิทยาลัยควรนำภารกิจหลักของมหาวิทยาลัยทั้ง 3 ด้าน คือ การเรียนการสอน การวิจัย การบริการวิชาการมาเชื่อมโยงกับสังคมได้โดยการออกแบบให้ไปในทิศทางเดียวกันในลักษณะเป็นการทำงานเรื่องเดียวกันแต่ทำให้เกิดผลหลายอย่างทั้งผลงานการผลิตบัณฑิต การวิจัย และการบริการวิชาการ

- **องค์ประกอบสำคัญของการวิจัยเพื่อปรับใช้สังคมในมหาวิทยาลัย**

พัชริน ดำรงกิตติคุณ (2558) ได้เสนอไว้ว่าการวิจัยเพื่อปรับใช้สังคมในมหาวิทยาลัย (University Engagement) จะสามารถเป็นไปได้ด้วยดีนั้นมหาวิทยาลัยจำเป็นต้องมีการจัดระบบนิเวศการวิจัย (Research

Environment) ให้เป็นบริบทสภาพแวดล้อมของการวิจัยที่มีชีวิตเพื่อให้สามารถนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์และขยายผลในวงกว้างได้ซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่

1. ทรัพยากรการวิจัย ได้แก่ งบประมาณการวิจัย บุคลากรด้านการวิจัย โครงสร้างพื้นฐาน สิ่งอำนวยความสะดวก รวมไปถึงกฎระเบียบที่เอื้ออำนวยให้สามารถทำวิจัยได้สะดวกและคล่องตัว
2. การบริหารจัดการวิจัย ได้แก่ มหาวิทยาลัยมีการกำหนดยุทธศาสตร์การวิจัยที่ทันกับสถานการณ์ การพัฒนาบุคลากรการวิจัยและมีการสร้างนักวิจัยรุ่นใหม่
3. การสร้างความร่วมมือกับผู้เกี่ยวข้องกับการวิจัย ได้แก่ การสร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการวิจัยที่มีผู้ใช้ประโยชน์จากการวิจัย การเรียนรู้ข้ามศาสตร์สาขา และการทำงานวิจัยร่วมกันกับฝ่ายต่างๆที่เกี่ยวข้องเพื่อให้มีการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยกว้างขวางมากขึ้น

2.1.4 แนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับงานการศึกษา

จากบทความเพื่อเผยแพร่ในการจัดเวทีประชาพิจารณ์เรื่อง “เสียงสะท้อน ฝ่าวิกฤติการยุบโรงเรียนขนาดเล็ก โดยสภาการศึกษาทางเลือก ในวันที่ 21 พฤษภาคม 2554 เผยแพร่ในจดหมายข่าว งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ปีที่ 12 ฉบับที่ 4 ประจำเดือน กรกฎาคม – สิงหาคม 2554 โดย รศ. ศรัศกร วัลลิโภดม ได้ให้แนวคิดของการศึกษากับชุมชนที่เชื่อมโยงกับแนวทางการทำงานไว้ว่า

“การศึกษา (Education) ที่คนทั่วไปในเมืองไทยทุกวันนี้ ทั้งภาครัฐและภาคสังคมรู้และเข้าใจกัน มักเป็นการศึกษาแบบลอยๆ เช่นเดียวกับเรื่องวัฒนธรรม จึงเป็นเรื่องของเนื้อหาสาระ เทคนิค และวิธีการว่าคืออะไร และเป็นอย่างไรจนไม่แลเห็นคน แต่ในทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา การศึกษาไม่ใช่วัตถุที่ลอยๆ หากต้องอยู่ในบริบททางสังคม (social contract) จึงจะแลเห็นคนและเข้าถึงคน เพราะการศึกษาเป็นระบบอย่างหนึ่งทางวัฒนธรรมของคนในสังคมหนึ่งๆ มนุษย์หรือคนไม่ใช่สัตว์โลกที่อยู่ได้ตามลำพังตัวเดียวแบบสัตว์เดรัจฉาน เช่น เสือ สิงห์ กระต่าย แรด หากเป็นสัตว์สังคมที่ต้องอยู่เป็นกลุ่มเป็นเหล่า นับแต่การอยู่รวมกับคนในครอบครัว เครือญาติ จนถึงชุมชนแต่ละตำบลบ้านไปจนเมือง เพื่อการมีชีวิตรอดร่วมกัน มนุษย์ต้องสร้างวัฒนธรรมขึ้นมาเพื่อการอยู่รอดร่วมกัน การศึกษาจึงนับเนื่องเป็นระบบหนึ่งทางวัฒนธรรม ที่ทำให้มนุษย์การเรียนรู้ร่วมกัน การเรียนรู้เพื่อให้ได้ความรู้ในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในบริบททางสังคม (social contract) นั้นมี 2 อย่าง อย่างแรกเป็นการเรียนรู้ (learning) สิ่งที่เป็นภายนอกในทางโลก ในมิติของเศรษฐกิจและการเมือง กับการอบรมสั่งสอน (cultivation) ให้รู้เรื่องภายในที่เป็นทางธรรม ให้รู้จักตนเอง และความเป็นมนุษย์ในมิติทางสังคมและวัฒนธรรม การเรียนรู้ทั้งสองอย่างนี้เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีอยู่แต่ระดับครอบครัวถึงชุมชน เป็นการเรียนรู้ในลักษณะเชื่อมโยงให้เห็นองค์รวมในบริบททางสังคม โดยเฉพาะการเรียนรู้เรื่องทางสังคม-วัฒนธรรมนั้น เป็นกระบวนการต่อเนื่องอยู่ในชีวิตของคนตั้งแต่เกิดจนตายก็ว่าได้ ในภาษาอังกฤษใช้คำว่า socialization และ en-cultivation นั่นก็คือ การเรียนรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมดำเนินไปด้วยกันหาได้แยกจากกันไม่”

สังคมไทยภายใต้การศึกษาที่รวมอำนาจและผูกขาดของกระทรวงศึกษาธิการในขณะนี้ ก็คือการเดินหน้าสู่ความหายนะของมนุษยชาติในสยามประเทศ ซึ่งแลเห็นได้จากความล่มสลายของครอบครัว ชุมชนของมนุษย์ที่เคยมีอย่างสงบและพอเพียงในสังคมเกษตรกรรมแบบเดิม ความล่มสลายของครอบครัวที่เห็นได้ชัดในขณะนี้ก็คือ พ่อไปทาง แม่ไปทาง ลูกหันไปหาอบายมุขภายนอกที่มีอยู่ในโรงเรียน การคบกับเพื่อนฝูงและหมกมุ่นกับการเล่นเกม การกดเกม รวมทั้งการสื่อสารด้วยอินเทอร์เน็ต จนทำให้มีการมั่วสุม สมสู่ทางเพศและคิดในสิ่งที่เป็นความเลว ความชั่วที่ผิดศีลธรรมและจริยธรรม ในขณะที่บรรดาครูตามโรงเรียนก็มีหน้าที่เพียงรับจ้างสอนไปตามกฎเกณฑ์และหลักสูตรที่กระทรวงกำหนด ทำให้เด็กคิดไม่เป็นขาดความคิดริเริ่มและ

สร้างสรรค์ บ่อยครั้งที่ครูขาดจริยธรรมในความเป็นครูที่ดี ที่ต้องเสียสละ กลับให้ความสนใจในการแสวงหา รายได้เพิ่มเติมด้วยการกวตริวิชา ซึ่งทางกระทรวงศึกษาธิการเองก็ดูเพิกเฉย และบางครั้งให้การสนับสนุน เช่น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงท่านหนึ่งเคยพูดว่า การกวตริวิชาเป็นธรรมชาติ เป็นต้น แต่สิ่งที่เลวร้ายถึงขนาดชั่วร้าย อย่างสุดๆ ก็คือ แทบไม่เคยมีความคิดในเรื่องการจัดการให้มีโรงเรียนอยู่ใกล้ หรือภายในชุมชนที่คนอยู่อาศัย ทำให้เด็กต้องเรียนไกลบ้านห่างบ้าน ซึ่งมีผลไม่เพียงแต่เกิดความลำบากในการเดินทางไปกลับ ทำให้เสียทั้ง เวลาและค่าใช้จ่ายเพิ่มพูนตามมา หากยังเป็นการตัดความสัมพันธ์กับคนในครอบครัว เครือญาติ และคนอื่นๆ ในชุมชนเดียวกัน การเรียนตามโรงเรียนที่แยกส่วนจากชุมชนนั้น ทำให้เด็กกลายเป็นปัจเจก ทำอะไรเฉพาะ เพื่อตนเอง ขาดประสบการณ์ที่จะทำให้สำนึกความเป็นกลุ่ม และความรักและผูกพันกับท้องถิ่นในส่วนรวม อันเป็นเหตุให้เกิดความล่มสลายของชุมชน เพราะฉะนั้นถ้าปราศจากความสัมพันธ์ทางสังคมและการอบรมให้ คนต้องอยู่รอดร่วมกันในฐานะมนุษย์ที่เป็นสัตว์สังคมแล้ว สิ่งที่เป็นที่อยู่อาศัยไม่ว่าจะเป็นบ้านจัดสรร ทาวน์ เฮ้าส์ และคอนโดมิเนียม ก็เป็นได้แต่เพียงคอกสัตว์หรือรังสัตว์ของพวกเขาเตร็จฉานเท่านั้น ปรากฏการณ์ทาง สังคมถึงความล่มสลายของชุมชนในประเทศไทย อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนสภาพสังคมเกษตรกรรมเข้าสู่การ เป็นสังคมอุตสาหกรรมแบบที่ขาดความเข้าใจในความเป็นมนุษย์เช่นนี้ กำลังขับเคลื่อนสังคมไทยเข้าสู่ความ วิบัติในทางศีลธรรม จริยธรรม และความเป็นมนุษย์ (demoralization และ dehumanization) อย่าง หลีกเลี่ยงไม่ได้

หากพิจารณาแนวคิดของ **งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community Based Research : CBR)** ซึ่งยึด หลักภายใต้โจทย์คำถามที่ว่า “ทำอย่างไรจะทำให้งานวิจัยสามารถแก้ไขปัญหาของชาวบ้านได้” ปิยะวัติ บุญ- หลง (อ้างในภาสกร บัวศรี, 2555) โดยมีหลักการสำคัญของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไว้ 3 ประการ ได้แก่

- 1) ปัญหาและโจทย์วิจัย (research question) ต้องมาจากชาวบ้านหรือเป็นความต้องการ ของชาวบ้าน
- 2) มีปฏิบัติการ (action) เพื่อแก้ปัญหาหรือมีการทดลองดำเนินการเพื่อแก้ปัญหาโดยใช้ ความรู้ที่ศึกษาร่วมกันมาใช้วางแผนงาน
- 3) การมีส่วนร่วม (participation) ของชุมชนในกระบวนการวิจัยหรือชาวบ้านร่วมเป็นทีม วิจัย

จากหลักการ 3 ประการข้างต้นนั้นแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยชุมชนเองไม่ใช่คนภายนอกเข้าไปแก้ไขปัญหาให้ คนนอกจะมีบทบาทในการช่วยสนับสนุนให้กระบวนการ แก้ไขปัญหาของชุมชนสำเร็จลุล่วง ดังนั้น กาญจนา แก้วเทพ (2553) จึงเรียกกระบวนการเหล่านี้ว่าเป็น กระบวนการ**ติดอาวุธทางปัญญา** (Empowerment) แก่ชุมชนและท้องถิ่นโดยมุ่งเน้นการสร้างชาวบ้านให้ เป็นนักวิจัยและประการที่สอง คือ มุ่งเน้นให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากกระบวนการวิจัย หรืออีกนัยหนึ่ง คือ เน้นการสร้างคน (นักวิจัยที่เป็นชาวบ้าน) และเน้นการสร้างความรู้ที่นำไปใช้ประโยชน์ได้จริง

กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นเน้นที่คนในชุมชนได้มาร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุปคำตอบ และถอดบทเรียนเพื่อปรับปรุงงานต่อไป จึงถือว่า งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่เน้นการทำให้ “คน” ในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย ตั้งแต่ การเริ่มคิด การตั้งคำถาม การวางแผน และค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบโดยมีการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง (action) ทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ ได้ผลงานและเก่งขึ้นในการแก้ปัญหาของตนเองตลอดจนยกระดับการ แก้ปัญหาให้มีความน่าเชื่อถือสูง และสามารถ ใช้กระบวนการนี้ในการแก้ปัญหาอื่นๆในท้องถิ่น มี กระบวนการศึกษาเรียนรู้อย่างเป็นเหตุ เป็นผล ดังนั้น จุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ก็คือ เน้นที่ “กระบวนการ” มากกว่า “ผลลัพธ์” เพื่อให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง ให้งานวิจัย มีส่วนใน

การแก้ปัญหาของชาวบ้าน และเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชนซึ่งจะต้องอาศัย “เวที” การประชุมเสวนา ถกเถียง เป็นเครื่องมือเพื่อให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมใช้ “ปัญญา” ในการแก้ปัญหา

ดังนั้นหากจะเชื่อมโยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับงานการศึกษาที่ให้ความสำคัญของ “การศึกษา” ตามแนวคิด “การศึกษาเป็นระบบหนึ่งทางวัฒนธรรม ที่ทำให้มนุษย์เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน เป็นการเรียนรู้เพื่อให้ได้ความรู้ในการดำรงชีวิต” งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่คาดหวังผลของ “การเรียนรู้” เพื่อแก้ไขปัญหาโดยใช้ “ปัญญา” จึงนับได้ว่าเป็นรูปแบบของการศึกษาแขนงหนึ่งหรือเป็นรูปแบบของการจัดการศึกษาในกลุ่มการศึกษาตามอัธยาศัยที่ชุมชนหรือนักวิจัยสามารถสร้างความรู้ให้เกิดขึ้นได้จากการปฏิบัติ และมีความสอดคล้องกับทฤษฎีทางการศึกษาคอนสตรัคติวิสต์ (Constructivist Theory) ที่ว่าด้วยการสร้างความรู้ของผู้เรียน เชื่อว่า การเรียนรู้ หรือการสร้างความรู้ เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในของผู้เรียน โดยที่ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้ โดยการนำประสบการณ์หรือสิ่งที่พบเห็นในสิ่งแวดล้อมหรือสารสนเทศใหม่ที่ได้รับมาเชื่อมโยงกับ ความรู้ความเข้าใจที่มีอยู่เดิม มาสร้างเป็น ความเข้าใจของตนเอง การจัดการเรียนรู้ตามกลุ่มแนวคิดคอนสตรัคติวิสต์ เชื่อว่า ครูผู้สอนไม่สามารถปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางปัญญาของผู้เรียนได้แต่สามารถช่วยให้ผู้เรียนปรับขยายโครงสร้างทางปัญญา โดยการจัดสภาพการณ์ที่ทำให้เกิดภาวะเสียสมดุล หรือก่อให้เกิดความขัดแย้งทางปัญญารขึ้น ซึ่งก็คือสภาวะที่โครงสร้างทางปัญญาเดิมใช้ไม่ได้ ต้องมีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องประสบการณ์มากขึ้นหรือเกิดโครงสร้างทางปัญญาใหม่นั้นเอง

นอกจากนี้ Bednar et.al. (1995) ได้เสนอแนะเกี่ยวกับ เงื่อนไขการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดของกลุ่มแนวคิดคอนสตรัคติวิสต์ (Constructivism) อาจเกิดขึ้นได้ดังต่อไปนี้

- 1) การสร้างการเรียนรู้ (Learning constructed) ความรู้ต่างๆ จะถูกสร้างขึ้นด้วยตัวของผู้เรียนเองจากประสบการณ์ โดยใช้ข้อมูลที่ได้รับมาใหม่ร่วมกับข้อมูลหรือความรู้เดิมที่มีอยู่แล้ว รวมทั้งประสบการณ์เดิม มาสร้างความหมายในการเรียนรู้ของตนเอง
- 2) การเรียนรู้เป็นผลที่เกิดจากการแปลความหมายตามประสบการณ์ของแต่ละคน
- 3) การเรียนรู้เกิดจากการลงมือกระทำ (Active learning) การที่ผู้เรียนได้ลงมือกระทำจะช่วยให้ผู้เรียนได้สร้างความหมายในสิ่งที่ตนเรียนรู้ ที่พัฒนาโดยอาศัยพื้นฐานจากประสบการณ์ตนเอง
- 4) การเรียนรู้ที่เกิดจากการร่วมมือ (Collaborative learning) ความหมายในการเรียนรู้ เป็นการต่อรองจากแนวคิดที่หลากหลาย การพัฒนาความคิดรวบยอดของตนเองได้มาจากการร่วมแบ่งปันแนวคิดที่หลากหลายในกลุ่มและในขณะเดียวกันก็ปรับเปลี่ยนการสร้างสิ่งที่แทนความรู้ในสมอง (Knowledge representation) ที่สนองตอบต่อแนวคิดที่หลากหลายนั้น หรืออาจกล่าวได้ว่าในขณะที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยการอภิปราย เสนอความคิดเห็นที่หลากหลายของแต่ละคน ผู้เรียนจะมีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างความรู้ของตนด้วย และสร้างความหมายของตนเองขึ้นมาใหม่
- 5) การเรียนรู้ที่เหมาะสม (Situating learning) การเรียนรู้ควรเกิดขึ้นในสภาพจริง หรือต้องเหมาะสมหรือสะท้อนบริบทของสภาพจริง จะนำไปสู่การเชื่อมโยงความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1) ประมวลข้อสรุปของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปการศึกษาของประเทศไทย

อัญญรัตน์ นาเมือง (2553) ที่กล่าวว่า สาเหตุสำคัญของการปฏิรูปการศึกษา มาจากคำกล่าวที่ว่า “การศึกษาสร้างคน คนสร้างชาติ” ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการศึกษานั้น มีความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาประเทศ ประเทศใดที่ประชาชนมีความรู้สูง ย่อมส่งผลให้ประเทศนั้น มีความเจริญตามไปด้วย (อ้างอิงทัศนะของ วิทยากร เชียงกุล, 2545) ในส่วนของประเทศไทยนั้น จากรายงานสถานการณ์ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย ประจำปี 2550 พบว่า ในภาพรวมการศึกษาของประชาชนยังมีคุณภาพไม่ดีเท่าที่ควร จึงจำเป็นต้องมีการปฏิรูปการศึกษา สรุปสาเหตุสำคัญของการปฏิรูปการศึกษา ไว้ว่า

1. สถานะของประเทศไทยในสังคมโลก ประเทศไทยเป็นประเทศขนาดกลาง มีรายได้เฉลี่ยต่อหัวของประชากรค่อนข้างต่ำคุณภาพของประชาชนยังด้อยกว่าประเทศอื่นๆ มาตรฐานความเป็นอยู่ ส่วนใหญ่ยังอยู่ในระดับต่ำการที่เศรษฐกิจสังคมโลกมีการแข่งขันเพื่อตัวใครตัวมันมากขึ้นนี้ ความไม่สมดุลมากขึ้นและการเติบโตทางการผลิตการค้าชะลอตัว ทำให้เศรษฐกิจไทยซึ่งพึ่งพาเศรษฐกิจโลก พ้นตัวได้ยาก จึงจำเป็นต้องมีการปฏิรูปการศึกษา เพื่อเป็นพื้นฐานในการแก้ปัญหาดังกล่าว

2. สถานะและปัญหาของการศึกษาไทย รัฐยังให้ความสำคัญกับการศึกษาปฐมวัยน้อยเกินไป ทั้งๆ ที่เด็กวัยนี้เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญที่สุด สมองกำลังพัฒนาสูง เรียนรู้ได้ไว หากพลาดโอกาสนี้จะ เกิดผลลบทั้งชีวิต ในระดับประถมศึกษา - มัธยมศึกษา ยังให้บริการไม่ทั่วถึงในแง่ปริมาณและคุณภาพในส่วนของครู อาจารย์ ปัญหาส่วนใหญ่คือ การขาดแรงจูงใจและขาดความรู้ความสามารถ และที่สำคัญรัฐบาลขาดงบประมาณในการบริหารการศึกษา

3. ความล้มเหลวของการดำเนินงาน แบ่งเป็น

3.1 ด้านตัวครู เช่น ขาดแรงจูงใจ ขาดความสามารถ เป็นหนี้ทั้งในและนอกระบบ

3.2 ด้านงบประมาณ มีสำหรับดำเนินการน้อย

3.3 ด้านสื่อ และเทคโนโลยี ยังมีน้อยและไม่ทันสมัย

3.4 กระบวนการเรียนรู้ ครูยังขาดทักษะ ในกระบวนการเรียนการสอนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ครูยังใช้วิธีสอนแบบเดิมไม่พัฒนา

3.5 การบริหารจัดการ ผู้บริหารยังไม่มีความสามารถพอ ในการบริหารงานในโรงเรียน

3.6 การเปลี่ยนแปลงของสังคมและเศรษฐกิจ สังคมมีการเปลี่ยนแปลงไป การศึกษาย่อมต้องพัฒนาให้สอดคล้องกันไปด้วย ตลอดจนระบบเศรษฐกิจที่เป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตการศึกษาก็ต้องปรับปรุงให้สอดคล้องด้วยเช่นกัน

จากผลการวิจัยข้างต้นนั้น จึงบ่งชี้ว่า การศึกษานั้นมีผลต่อการเมืองและเศรษฐกิจ การพัฒนาคุณภาพการศึกษานั้น ต้องเริ่มตั้งแต่ระดับปฐมวัยและแก่วงตอน คือสอนให้ได้รู้จักคิดวิเคราะห์ ซึ่งปัญหาการเมืองที่เกิดขึ้นขณะนี้เพราะปัญหานี้ การคิดสร้างสรรค์และรับผิดชอบต่อสังคม อีกทั้งต้องใช้ครูเป็นผู้ผลักดันคุณภาพการศึกษา

ข้อมูลส่วนหนึ่งจากเวทีเสวนาสาธารณะของทีดีอาร์ไอ เรื่อง “ข้อเสนอเพื่อการปฏิรูปการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อสร้างความรับผิดชอบ (Accountability)” เมื่อวันที่ 20 มีนาคม 2556 ดร.สมเกียรติ ตั้งกิจ

วานิชย์ ประธานสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (ทีดีอาร์ไอ) นำทีมแถลงผลการศึกษาโครงการวิจัย ยุทธศาสตร์การปฏิรูปการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อสร้างความรับผิดชอบ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) คณะนักวิจัย ชี้ว่า

ปัญหาของระบบศึกษาไทยไม่ได้เกิดจากการขาดทรัพยากรอีกต่อไป แต่เป็นปัญหาการใช้ทรัพยากรอย่างไม่มีประสิทธิภาพ กล่าวคือ ใช้ทรัพยากรมากแต่ผลสัมฤทธิ์ต่ำ ดังที่ข้อมูลชี้ว่าในช่วง 10 ปีที่ผ่านมางบประมาณกระทรวงศึกษาธิการเพิ่มขึ้นกว่า 2 เท่า และไม่น้อยกว่าประเทศอื่นในภูมิภาคเอเชีย ขณะที่รายได้ต่อเดือนของครูที่มีวุฒิการศึกษาปริญญาตรีและสอนในโรงเรียนรัฐก็เพิ่มสูงขึ้นจากประมาณ 1.5 หมื่นบาทในปี 2544 เป็นประมาณ 2.4-2.5 หมื่นบาทในปี 2553 และครูมีรายได้ไม่น้อยกว่าอาชีพอื่นอีกต่อไป แต่ในทางตรงกันข้าม ผลคะแนนการทดสอบมาตรฐานของนักเรียนไทยทั้งในระดับประเทศและระดับนานาชาติกลับมีแนวโน้มลดต่ำลง

งานศึกษาของทีดีอาร์ไอตอบโจทย์ระบบการศึกษาไทยว่า ใจกลางของปัญหาคือการขาดความรับผิดชอบต่อสังคม (Accountability) ของระบบการศึกษาตลอดทุกขั้นตอน นอกจากนั้น ระบบการศึกษาของไทยยังมีความเหลื่อมล้ำของคุณภาพการศึกษาในระดับสูง และระบบการเรียนการสอนไม่เหมาะสมกับบริบทของศตวรรษที่ 21

ดังนั้น หัวใจสำคัญของการปฏิรูประบบการศึกษาจึงอยู่ที่ (1) การสร้างระบบความรับผิดชอบต่อสังคม (Accountability) เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา โดยให้โรงเรียนมีความรับผิดชอบต่อผู้ปกครองและนักเรียนมากขึ้น โรงเรียนควรมีอิสระในการบริหารจัดการ และพ่อแม่สามารถเป็นผู้เลือกโรงเรียนให้ลูกตามข้อมูลคุณภาพของโรงเรียนที่ได้รับการเปิดเผยต่อสาธารณะ (2) การปรับหลักสูตร สื่อการสอนและการพัฒนาครู เพื่อให้นักเรียนเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสมกับบริบทของศตวรรษที่ 21 และ (3) การลดความเหลื่อมล้ำของคุณภาพการศึกษา โดยปรับการจัดสรรงบประมาณให้พื้นที่ที่มีปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมเพิ่มมากขึ้น และสร้างระบบให้ความช่วยเหลือโรงเรียน ครูและนักเรียนที่มีปัญหา

อีกข้อเสนอแนะหนึ่งที่น่าสนใจ จากหนังสือ “**ฐานคิดทางการบริหารและการปฏิรูปการศึกษาไทยในทศวรรษที่ 2**” โดย สมาคมพัฒนาวิชาชีพการบริหารการศึกษาแห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นความรู้อันน่าจะเกิดประโยชน์ต่อผู้อ่าน (เครดิตจากบันทึกความรู้ของประไพรัตน์ใน Blog GotoKnow ประไพรัตน์) สรุปสาระสำคัญของหนังสือ ดังกล่าวว่า กรอบการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง มี 4 ด้าน ได้แก่

1. **พัฒนาคุณภาพคนไทยยุคใหม่** คนไทยยุคใหม่ ควรมีนิสัยใฝ่รู้ตั้งแต่ปฐมวัย สามารถเรียนรู้ด้วยตนเอง และแสวงหาความรู้ตลอดชีวิต มีความสามารถในการสื่อสาร การคิดวิเคราะห์ แก้ปัญหา คิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีจิตสาธารณะ มีระเบียบวินัย คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม ทำงานเป็นกลุ่มได้ มีศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม จิตสำนึก และความภูมิใจในความเป็นไทย ยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รังเกียจการทุจริตต่อต้านการซื้อ-ขายเสียง สามารถก้าวทันโลก มีสุขภาพกาย สุขภาพจิตที่สมบูรณ์แข็งแรง เป็นกำลังคนที่มีคุณภาพ มีทักษะ ความรู้ที่จำเป็น มีสมรรถนะ ความรู้ความสามารถ และทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีโอกาสการเรียนรู้เท่าเทียมกันและเสมอภาค

2. **พัฒนาคุณภาพครูยุคใหม่** ครูยุคใหม่ ควรเป็นบุคคลผู้เอื้ออำนวยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เป็นวิชาชีพที่มีคุณค่า มีระบบและกระบวนการผลิตและพัฒนาครู คณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษาที่มีคุณภาพมาตรฐานเหมาะสมกับการเป็นวิชาชีพชั้นสูง สามารถดึงดูดคนเก่ง คนดี มีใจรักในวิชาชีพครูมาเป็นครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา มีครูครบตามเกณฑ์และสามารถสอนได้อย่างมีคุณภาพ มาตรฐาน มีการพัฒนาตนเองและแสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่อง มีสภาวิชาชีพที่เข้มแข็ง มีการบริหารตามหลักธรรมาภิบาล

เพื่อพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความมั่นคงในอาชีพ มีขวัญกำลังใจ อยู่ได้อย่างยั่งยืน

3. **พัฒนาคุณภาพสถานศึกษาและแหล่งเรียนรู้ยุคใหม่** สถานศึกษายุคใหม่ต้องได้รับการพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีคุณภาพ และขณะเดียวกัน พัฒนาแหล่งเรียนรู้อื่น เช่น ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ ฯลฯ สำหรับการศึกษาและเรียนรู้ทั้งในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตและมีคุณภาพ

4. **พัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการใหม่** พัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการใหม่ โดยมุ่งเน้นการกระจายอำนาจสู่สถานศึกษา เขตพื้นที่การศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีระบบการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาล นำระบบและวิธีการบริหารแนวใหม่มาใช้ควบคู่ไปกับการสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลง มีการบริหารจัดการการเงินและงบประมาณตามความต้องการของผู้เรียน โดยให้ผู้เรียนเลือกใช้บริการได้ และเน้นการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ชุมชน เอกชน และทุกภาคส่วน

จากกรอบแนวคิดการนำเสนอแนวทางการปฏิรูปการศึกษาบางส่วนข้างต้น ได้เชื่อมโยงกับแนวคิดและสาระสำคัญการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ. 2552-2561) ซึ่งสำนักนโยบายด้านการศึกษา มหภาค สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ได้นำเสนอไว้ว่า

สาระสำคัญการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ. 2552-2561) นั้นมี วิสัยทัศน์ ให้ “คนไทยได้เรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ เป้าหมายภายในปี 2561” มีการปฏิรูปการศึกษาและการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ โดยเน้นประเด็นหลักสามประการ คือ

1) คุณภาพและมาตรฐานการศึกษาและเรียนรู้ของคนไทย โอกาสทางการศึกษาและเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียน สถานศึกษาแหล่งเรียนรู้ สภาพแวดล้อม หลักสูตรและเนื้อหา พัฒนาวิชาชีพครูให้เป็นวิชาชีพที่มีคุณค่า สามารถดึงดูดคนเก่งดีและมีใจรักมาเป็นครูคณาจารย์ได้อย่างยั่งยืน ภายใต้ระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ

2) เพิ่มโอกาสการศึกษาและเรียนรู้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ เพื่อให้ประชาชนทุกคนทุกเพศ ทุกวัย มีโอกาสเข้าถึงการศึกษาและเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

3) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนของสังคม ในการบริหารและจัดการศึกษา โดยเพิ่มบทบาทของผู้ที่อยู่ภายนอกกระบวนการศึกษาด้วย

จากการประมวลแนวคิดเกี่ยวกับการปฏิรูปการศึกษาไทยข้างต้น พบว่ามีประเด็นใกล้เคียงกันในแง่การพัฒนาคนให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ การพัฒนาบุคลากรทางการศึกษา การพัฒนาระบบการบริหารจัดการและการพัฒนาหลักสูตรและวิธีการจัดการเรียนรู้ เป็นประเด็นสำคัญ

2) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวทางของงานการศึกษานอกระบบ

อาชัญญา รัตนอุบล (2556) ได้ทำการศึกษาถึง “แนวโน้มการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนของประเทศไทยในทศวรรษหน้า โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวโน้มหรือทิศทางที่เหมาะสมของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนของประเทศไทยในทศวรรษหน้า ระหว่างปี พ.ศ. 2545-2555 ในด้านปรัชญา แนวคิด กลุ่มเป้าหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน ด้านบทบาทของการศึกษานอกระบบโรงเรียน ด้านหลักสูตร เนื้อหาและกิจกรรมการเรียนการสอนของการศึกษานอกระบบโรงเรียน ด้านการบริหาร การจัดการ และการประสานงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน และด้านการประเมินและติดตามผลการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน

กลุ่มตัวอย่างของการวิจัยครั้งนี้มีจำนวน 770 ท่าน ประกอบด้วยหัวหน้าภาควิชาหรือประธานสาขาวิชาในมหาวิทยาลัยที่มีหลักสูตรและจัดการเรียนการสอนด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียน การศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษาต่อเนื่อง จำนวน ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษาต่อเนื่องในมหาวิทยาลัย ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาค ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนกรุงเทพมหานคร ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด ผู้อำนวยการศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนเขตหรืออำเภอ อธิบดีกรมผู้อำนวยการฝ่าย และหัวหน้าหน่วยหรือแผนกขององค์กรภาครัฐและรัฐวิสาหกิจ

ผู้จัดการและหัวหน้าฝ่ายจัดการทรัพยากรมนุษย์และฝึกอบรมของภาคเอกชน และผู้อำนวยการประธานและหัวหน้าของมูลนิธิ สมาคมหรือสถาบัน ที่เป็นองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสอบถามแนวโน้มการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนของประเทศไทยในทศวรรษหน้า ข้อมูลที่รวบรวมได้จะนำมาวิเคราะห์โดยใช้สถิติค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) ผลการวิจัยพบว่า

1.แนวโน้มนด้านปรัชญาและแนวคิดของการศึกษานอกระบบโรงเรียนจะเน้นการศึกษาตลอดชีวิตที่เชื่อในความเสมอภาคของโอกาสในการเรียนรู้ ให้ความสำคัญกับความแตกต่างระหว่างบุคคล ที่ให้เสรีภาพและอิสระในการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล จะยึดปัญหาและความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย โดยกลุ่มเป้าหมายมีส่วนร่วมในการกำหนดโครงการ จะมุ่งพัฒนาศักยภาพส่วนตน การพึ่งตนเอง การมีคุณธรรมและความสัมพันธ์ของบุคคลอันจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนของตนเอง กลุ่มเป้าหมายในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน คือ เกษตรกรในชนบท กลุ่มแรงงานในโรงงาน พนักงานในสถานประกอบการ บริษัทห้างร้าน ประชาชนในชุมชนแออัด เด็กเล็ก เด็กและเยาวชนที่อยู่นอกระบบโรงเรียน ผู้ว่างงาน ผู้สูงอายุ รวมทั้งกลุ่มเป้าหมายที่ปัญหาพิเศษ เช่น เด็กเร่ร่อน ผู้ค้าประเวณี ชนกลุ่มน้อย โดยกลุ่มเป้าหมายหลักของการศึกษานอกระบบโรงเรียนคือผู้ที่พลาดโอกาสทางการศึกษาจากในระบบโรงเรียน

2.แนวโน้มนด้านบทบาทของการศึกษานอกระบบโรงเรียนคือมีบทบาทในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความสามารถของประชาชนอย่างยั่งยืน ทั้งด้านความรู้ ทักษะ เจตคติและเศรษฐกิจ พัฒนาชุมชนและสังคมและพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะและการเมือง

3.แนวโน้มนด้านหลักสูตร เนื้อหาและกิจกรรมการเรียนการสอนของการศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้นหลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียนขั้นพื้นฐานจะลดความสำคัญลง โดยที่หลักสูตรเป็นหลักสูตรที่มีชุมชนและสถานประกอบการเป็นฐาน มีความยืดหยุ่นและสอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของบุคคลและชุมชน มีความทันสมัย เนื้อหาในหลักสูตรสามารถนำไปใช้ได้ในการทำงาน การประกอบอาชีพและวิถีชีวิตสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง กิจกรรมจะเป็นการศึกษาเพื่อมวลชน ช่วยพัฒนาสถาบันครอบครัวและชุมชน พัฒนาผู้เรียนให้เข้าใจตนเอง ชุมชนและสังคม และเป็นกิจกรรมที่เน้นกระบวนการคิดและปฏิบัติจากการประยุกต์ใช้ความรู้จากประสบการณ์จริง

4.แนวโน้มนด้านการบริหาร การจัดการและการประสานงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน การบริหารจะเน้นการกระจายอำนาจสู่ชุมชน ศูนย์การเรียนรู้ หรือสถานศึกษาการศึกษานอกระบบโรงเรียน มีบริการชุมชน ทำให้เป็นสถานศึกษาของชุมชน มีการระดมทรัพยากรจากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ในชุมชน ในการจัดการศึกษา และมีเอกภาพด้านการกำหนดนโยบายแต่มีความหลากหลายในการปฏิบัติ สำหรับการจัดการและการประสานงานนั้นจะดำเนินการในรูปแบบเครือข่าย มีการปรับระเบียบกฎเกณฑ์ในการจัดการให้ยืดหยุ่น มีการเสริมการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน องค์กรเอกชน สถาบันและหน่วยงานต่างๆ ในการวางแผนและการดำเนินงานการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

5.แนวโน้มด้านการประเมินและติดตามผลการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน จะมีสถาบันที่ช่วยดูแลมาตรฐานการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย การประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา จะมีหลายรูปแบบแล้วแต่ความเหมาะสมของผู้เรียนและวัตถุประสงค์ของการประเมิน จะเป็นการประเมินที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางตามสภาพจริง เพื่อช่วยแนะนำและแก้ปัญหาให้ผู้เรียน โดยพิจารณาจากความก้าวหน้าและพัฒนาการของผู้เรียนเป็นสำคัญ ทั้งด้านความสามารถในการแก้ปัญหา ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ คุณภาพของการปฏิบัติงาน และความสัมพันธ์กับผู้อื่น รวมทั้งมีการติดตามผลของผู้เรียนเป็นระยะๆ

และในส่วนของ ประสิทธิ์ บุญทรง (2553) ได้ทำการศึกษาวิจัยในหัวข้อ “รูปแบบองค์การบริหารการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2553-2562) โดยใช้รูปแบบของ การวิจัยอนาคต โดยมุ่งการศึกษา เพื่อนำเสนอรูปแบบองค์การบริหารการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในทศวรรษหน้า (พ.ศ.2553-2562) มีขั้นตอนการวิจัย 6 ขั้นตอน คือ (1) การศึกษาและสำรวจแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (2) การรวบรวมความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 22 คน ซึ่งเป็นรอบที่ 1 ของเทคนิค EDFR และสร้างเป็นแบบสอบถาม (3) การตรวจสอบคุณภาพของแบบสอบถาม (4) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญโดยใช้ตอบแบบสอบถามครั้งที่ 1 ซึ่งเป็นรอบที่ 2 ของเทคนิค EDFR (5) การประมาณค่าความเป็นไปได้และค่าความสอดคล้องของสภาพสังคมไทยที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในทศวรรษหน้าและรูปแบบองค์การบริหารการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยที่เหมาะสม โดยการหาค่ามัธยฐาน ค่าฐานนิยม ค่าความแตกต่างระหว่างค่าฐานนิยมกับค่ามัธยฐานและค่าพิสัยควอไทล์ และเก็บรวบรวมข้อมูลจากความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเพื่อเป็นการยืนยันความเห็นเดิมโดยการตอบแบบสอบถามครั้งที่ 2 ซึ่งเป็นรอบที่ 3 ของเทคนิค EDFR (6) การนำเสนอรูปแบบองค์การบริหารการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยที่เหมาะสมกับสภาพสังคมไทยในทศวรรษหน้า

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบองค์การบริหารการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในทศวรรษหน้า (พ.ศ.2553-2562) มีองค์ประกอบ 5 ส่วน คือ (1) ด้านโครงสร้างเป็นขั้นบันได กระจายอำนาจ เป็นเครือข่าย ภายใต้องค์คณะบุคคลที่มีอิสระตามกฎหมาย (2) ด้านเป้าหมายได้แก่ ได้เรียนต่อเนื่อง ได้รับวุฒิบัตร เน้นการฝึกหัดอ่านเขียนและคิดเป็น (3) ด้านกลุ่มเป้าหมายได้แก่ กลุ่มวัยแรงงาน กลุ่มเฉพาะการเฉพาะกิจ กลุ่มผู้สูงวัย และกลุ่มเด็กก่อนวัยเรียน (4) ด้านบุคลากร ได้แก่ ผู้จัดการ ชำนาญสารสนเทศ มีเทคนิคให้คนรักการอ่าน และมีมาตรการส่งเสริมในการพัฒนา และ (5) ด้านเทคนิคการจัดการเรียนรู้ได้แก่ มีต้นแบบดี มีความหลากหลาย เน้นการใช้สื่อและคุณภาพ

บทที่ 3

วิธีการดำเนินงาน

จากการกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยเพื่อนำไปสู่การออกแบบวิธีการทำงานและการบริหารจัดการองค์กรให้เอื้อต่อการตอบโจทย์วิจัย “แนวทางของการยกระดับองค์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การใช้ประโยชน์และการขยายผลในพื้นที่รูปธรรมทางการศึกษา ในปี 2557 - 2560 ควรเป็นอย่างไร” ที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของการทำงานให้มีประสิทธิภาพตามวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานดังนี้ 1) เพื่อต่อยอดการพัฒนาโจทย์วิจัยเชิงพื้นที่ที่สอดคล้องกับการจัดการศึกษาท้องถิ่น ทั้งงานวิจัยพุงเป้าและงานวิจัยพื้นที่ 2) เพื่อติดตามโครงการวิจัยที่ดำเนินงานภายใต้การสนับสนุนของสกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้เกิดงานวิจัยที่มีคุณภาพสามารถในพื้นที่จังหวัดลำปางและจังหวัดพะเยา 3) เพื่อประมวลความรู้แนวทางการปฏิรูปทางการศึกษาของ กศน.จังหวัดพะเยาใน 3 ด้าน¹ 4) เพื่อประเมินผลแนวทางการขับเคลื่อนกลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่จังหวัดพะเยาและความต่อเนื่องในอนาคต

3.1 ขอบเขตการวิจัย

3.1.1 ขอบเขตพื้นที่

โครงการนี้กำหนดขอบเขตพื้นที่การทำงานไว้ 2 จังหวัด คือ จังหวัดลำปางและจังหวัดพะเยาที่เป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ ซึ่งประกอบด้วย

3.1.1.1 พื้นที่ยุทธศาสตร์การทำงานที่ใช้ประเด็นทางการศึกษาเพื่อสร้างโอกาสของการเรียนรู้ในกลุ่มผู้ด้อยโอกาส ผู้ได้รับผลกระทบในด้านต่างๆ หรือประเด็นทางสังคมอื่นๆ ในพื้นที่จังหวัดลำปางและพะเยา

3.1.1.2 พื้นที่ยุทธศาสตร์ที่เชื่อมโยงกับงานชุด กศน.ครอบคลุม 9 อำเภอในพื้นที่จังหวัดพะเยา

3.1.1.3 พื้นที่ยุทธศาสตร์ที่ทำงานเชื่อมโยงกับวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี จังหวัดพะเยา

3.1.1.4 พื้นที่ยุทธศาสตร์ที่ทำงานเชื่อมโยงกับมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง จังหวัดลำปาง

3.1.2 ขอบเขตกลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายหลักแบ่งเป็น 1) กลุ่มของหน่วยงานทางการศึกษา 2) นักวิชาการทางการศึกษา และ 2) กลุ่มของชุมชนพื้นที่ จากการกำหนดยุทธศาสตร์การทำงานปี 2557 -2560 ภายใต้การสนับสนุนของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดลำปาง โดยจำแนกได้ดังนี้

3.1.2.1 กลุ่มของหน่วยงานทางการศึกษา ประกอบด้วย

¹ (1) การปฏิรูปหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับกลุ่มเป้าหมายการศึกษานอกระบบ (2) การปฏิรูปการเรียนการสอน : การพัฒนาคุณภาพการศึกษานอกระบบ และ (3) การปฏิรูปการเทียบโอนผลการศึกษา

- 1) มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง ในส่วนของสถาบันวิจัยและพัฒนา คณะวิทยาการจัดการ คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม คณะครุศาสตร์ และ คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ภายใต้ข้อตกลงความร่วมมือทางวิชาการ (MOU)
- 2) สำนักงาน กศน.จังหวัดพะเยา ในส่วนของ กศน.อำเภอ ทั้ง 9 อำเภอ คือ อำเภอเมือง อำเภอภูกามยาว อำเภอดอกคำใต้ อำเภอแม่ใจ อำเภอจุน อำเภอเชียงคำ อำเภอเชียงม่วน อำเภอปง และ อำเภอภูซาง ภายใต้ข้อตกลงความร่วมมือทางวิชาการ (MOU)
- 3) วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนีพะเยา ภายใต้ข้อตกลงความร่วมมือทางวิชาการ (MOU)

3.1.2.2 นักวิชาการทางการศึกษา ประกอบด้วย กลุ่มของเครือข่ายนักวิชาการมหาวิทยาลัยลำปาง² และเครือข่ายผู้บริหารกลุ่มโรงเรียนขนาดเล็ก เก้าคา 1 (สพฐ.เขต 2)

3.1.2.3 กลุ่มของชุมชนพื้นที่ กลุ่มผู้ด้อยโอกาส ผู้ได้รับผลกระทบ ลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม

3.1.2 ขอบเขตเนื้อหา

3.1.2.1 แนวทางการยกระดับกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การใช้ประโยชน์ทางการศึกษาและการขยายผลในพื้นที่รูปธรรมทางการศึกษาปี 2557-2560

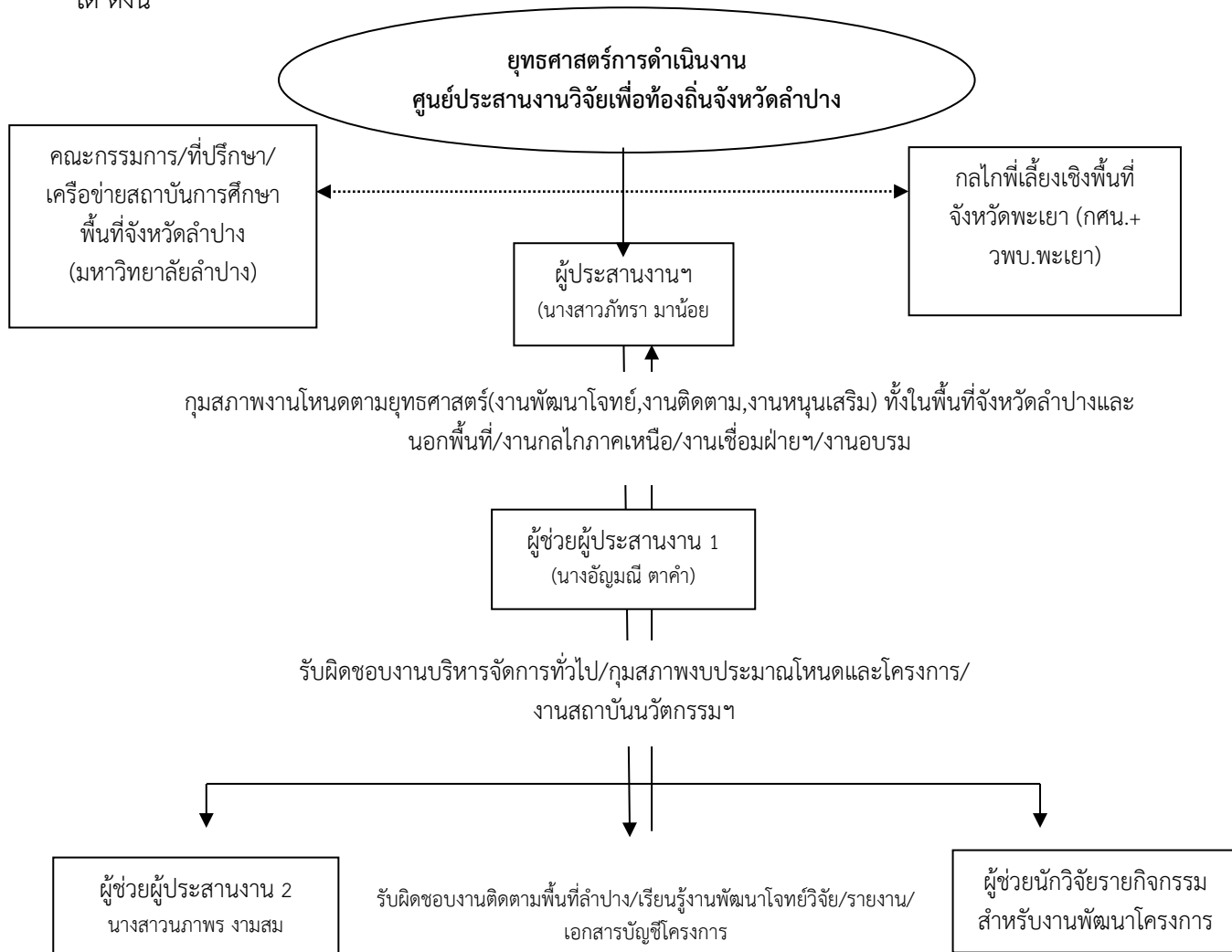
3.1.2.2 การพัฒนารูปแบบการทำงานกับกลุ่มผู้ด้อยโอกาส กลุ่มชาติพันธุ์ ผู้ได้รับผลกระทบที่เชื่อมโยงกันในประเด็น การจัดการศึกษาสำหรับผู้ไม่รู้หนังสือ/การอ่านออกเขียนได้ (กลุ่มชาติพันธุ์) การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต/ลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม การจัดการศึกษาตามอัธยาศัยโดยใช้สถานการณ์ปัญหาของชุมชนเป็นฐานและ การจัดการอาชีพบนฐานความหลากหลายทางวัฒนธรรม (กลุ่มชาติพันธุ์)

3.1.2.3 การพัฒนาระบบกลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่จังหวัดพะเยา

² กลุ่มนักวิชาการจังหวัดลำปางที่มีบทเรียนของการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น รวมตัวกันอย่างไม่เป็นทางการเพื่อหนุนเสริมความรู้ทางวิชาการให้กับชุมชนท้องถิ่น ซึ่งประกอบด้วยนักวิชาการจาก มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา (ลำปาง) มหาวิทยาลัยเนชั่น วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง และ สำนักงาน กศน.

3.2 กระบวนการวิจัย

3.2.1 คณะทำงานและการสร้างทีมทำงาน รูปแบบการทำงานที่เกิดขึ้นจะเป็นการเชื่อมโยงให้เห็นถึงโครงสร้างของการทำงานในแต่ละระดับเพื่อหนุนเสริมให้งานพื้นที่สามารถขับเคลื่อนได้ ดังนี้

ซึ่งคณะทำงานแบ่งได้เป็น 3 กลุ่มหลัก คือ

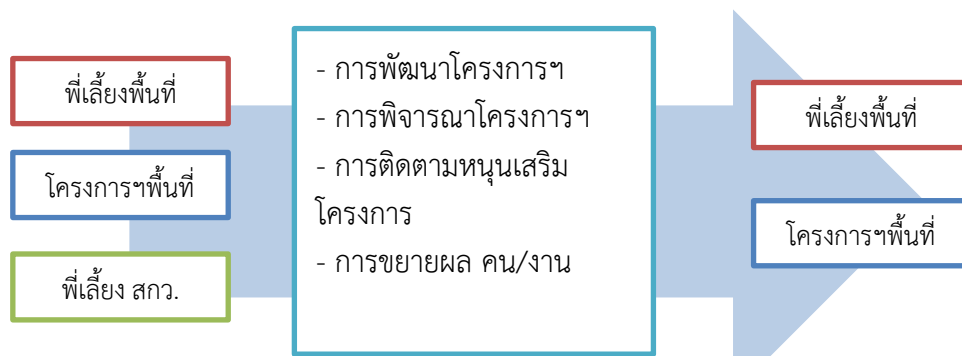
1. กลุ่มของนักวิชาการที่จะพัฒนาให้เป็นพี่เลี้ยง CBR ซึ่งประกอบด้วย ทีมนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยลำปาง ทีมครู กศน.อ.ภูซาง ทีมวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี พะเยา โดยในส่วนของ **ทีมนักวิชาการมหาวิทยาลัยลำปาง** มีแนวทางในสร้างกำหนดให้เป็นบทบาทของ คณะกรรมการพิจารณาโครงการ มีบทบาท/ระบบการหนุนที่มุ่งเน้นในส่วนของแนวทางการพิจารณาข้อเสนอโครงการใน 2 ประเด็น ดังนี้ 1) งานเชิงกระบวนการจากบทเรียนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น 2) งานเชิงวิชาการจากอาจารย์ที่เชี่ยวชาญตามสาขาวิชา ซึ่งบทบาทของคณะกรรมการจะมีดังนี้

- การสร้างคุณภาพงานวิจัยจาก 80% (ลงพื้นที่เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของประเด็น) 10% (จากเวทีพิจารณาโครงการ)
- สร้างคนคุณภาพ สร้างความมั่นใจ สร้างพลังจากแนวการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

- หนุนเสริมให้เกิดการสร้างพี่เลี้ยงงานวิจัยในพื้นที่จังหวัดพะเยาในกลุ่มของ กศน. และวิทยาลัยวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนีพะเยา
- สร้างกลไกการหนุนเสริมและพัฒนาระบบวิจัยคุณภาพของเครือข่ายสถาบันการศึกษา กลุ่มเป้าหมายทั้งในพื้นที่จังหวัดลำปางและพื้นที่จังหวัดพะเยา

ในส่วนของพี่เลี้ยงพื้นที่พะเยา กำหนดบทบาท/ระบบการหนุนให้

- การหนุนเสริมงานวิจัยเชิงกระบวนการไปพร้อมกับการสร้างการเรียนรู้ร่วมกับทีม สกว. วิเคราะห์กลุ่มเป้าหมาย วิเคราะห์ประเด็น ที่มุ่งเน้นมิติของการเชื่อมโยงสถานการณ์ ปัญหาในพื้นที่กับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

- การสร้างชุดความรู้ “บทเรียนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” ในส่วนของ กศน.จ.พะเยา และวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนีพะเยา ร่วมกับ สกว. เพื่อขยายผลสู่แนวทางการนำไปใช้ประโยชน์ในระดับองค์กร
- เกิดระบบการหนุนเสริมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในระดับโครงสร้างและสามารถให้คำแนะนำที่ส่งผลต่อการพัฒนาเป็นโครงการวิจัยเพื่อขอรับทุน

2. กลุ่มของนักวิชาการทางการศึกษาใหม่ ที่จะใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการทำงานประกอบด้วยอาจารย์ในมหาวิทยาลัย ครู กศน. กลุ่มครูโรงเรียนขนาดเล็ก และนักวิชาการจากวิทยาลัยพยาบาลฯ พะเยา

3. กลุ่มของชุมชนในพื้นที่ ซึ่งประกอบด้วย กลุ่มเป้าหมายหลักที่เป็นกลุ่มคนเล็กคนน้อย กลุ่มผู้ด้อยโอกาส ฯลฯ ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับกลุ่มนักวิชาการในข้อ 2 ซึ่งสามารถพัฒนาขึ้นมาเป็นพี่เลี้ยงของนักวิจัยชุมชนในพื้นที่ได้

ซึ่งทั้ง 3 กลุ่มได้กำหนดแนวทางในการหนุนเสริมให้มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย โดยใช้เทคนิค เครื่องมือในการวิเคราะห์และออกแบบกิจกรรมที่สอดคล้อง

3.2.2 ขั้นตอนการดำเนินงานโครงการ

ขั้นตอนการดำเนินการตามวัตถุประสงค์ทางศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ออกแบบกิจกรรมตาม**วัตถุประสงค์หลัก** ของการขับเคลื่อนงานตามยุทธศาสตร์ คือ เพื่อค้นหาแนวทางการยกระดับองค์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การใช้ประโยชน์และการขยายผลในพื้นที่รูปธรรมทางการศึกษาในปี 2557 -2560 โดยมี **วัตถุประสงค์ย่อยปี 2560** ดังนี้

วัตถุประสงค์	กิจกรรมตามวัตถุประสงค์
1. เพื่อต่อยอดการพัฒนาโจทย์วิจัยเชิงพื้นที่ที่สอดคล้องกับการจัดการศึกษาท้องถิ่น ทั้งงานวิจัยพุงเป้าและงานวิจัยพื้นที่ของ กศน.	● งานพัฒนาโจทย์พื้นที่ กศน.พะเยา ● ประมวลสรุปเพื่อเขียนข้อเสนอโครงการ ● งานพัฒนาโจทย์พื้นที่จังหวัดลำปาง
2. เพื่อติดตามโครงการวิจัยที่ดำเนินงานภายใต้การสนับสนุนของสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้เกิดงานวิจัยที่มีคุณภาพสามารถในพื้นที่จังหวัดลำปางและจังหวัดพะเยา	● งานติดตามพื้นที่ กศน.พะเยา ● งานติดตามพื้นที่จังหวัดลำปาง ● เวทีนำเสนอรายงานความก้าวหน้า
3. เพื่อประมวลความรู้แนวทางการปฏิรูปทางการศึกษาของ กศน. จังหวัดพะเยาใน 3 ด้าน	● ตามกรอบแนวคิดการทำงานปี 2560
4. เพื่อประเมินผลแนวทางการขับเคลื่อนกลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่จังหวัดพะเยาและความต่อเนื่องในอนาคต	● ใช้รูปแบบการประเมิน CIPP Model

และในเชิงกระบวนการทางศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปาง สร้างขั้นตอนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นร่วมกับพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้นำเสนอขั้นตอนของการดำเนินงานในภาพรวมไว้ตั้งแต่ปี 2552 และปรับขั้นตอนให้สอดคล้องกับการดำเนินงานจนถึงปัจจุบัน โดยมีลำดับขั้นตอน ดังนี้

ขั้นแรก : เริ่มจากการให้นักวิชาการได้ทดลองเรียนรู้การค้นหาโจทย์วิจัยที่เป็นลักษณะของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่มาจากการตั้งคำถามร่วมกันของนักวิชาการ นักศึกษา และคนในพื้นที่ ผ่านกระบวนการออกแบบแนวทางการทำงานและลงมือปฏิบัติการร่วมกัน (การค้นหาและการพัฒนาโจทย์วิจัย)

ขั้นที่ 2 : สร้างพื้นที่แห่งการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักวิชาการและชุมชนเพื่อให้เกิดบทเรียนและการเชื่อมโยงประเด็นในพื้นที่ เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ (Active Learning) จากการลงมือทำ เช่น เวทีวันที่ 10 เวที และ พัฒนาเป็นเวทีสัญจรในสถาบันการศึกษา เวทีสัญจรในพื้นที่ เวทีสรุปบทเรียน เวทีสังเคราะห์ความรู้ เวทีฝึกอบรม เวทีพัฒนาข้อเสนอโครงการ และเวทีพิจารณาโครงการ เพื่อสร้าง

ทางเลือกให้เป็นแนวทางใหม่ให้กับนักวิชาการที่ต้องการทำงานวิจัยเพื่อรับใช้ชุมชน โดยมีเป้าหมายในการสร้าง “พี่เลี้ยง” ในกลุ่มเป้าหมายแต่ละกลุ่ม (แลกเปลี่ยนเรียนรู้และสร้างพี่เลี้ยง)

ขั้นที่ 3 : ศูนย์ประสานงานเชื่อมโยงผลที่เป็นรูปธรรมสู่แนวทางการนำไปขับเคลื่อนในเชิงนโยบายของหน่วยงานทางการศึกษา สู่แนวทางของการทำข้อตกลงความร่วมมือทางการวิจัยร่วมกัน (MOU) (เชื่อมโยงและผลักดันในเชิงประเด็นนโยบาย)

ขั้นที่ 4 : สร้างรูปธรรมของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อถอดเป็นองค์ความรู้ของการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาในมิติ 4 มิติ ตามยุทธศาสตร์การดำเนินงานปี 2557-2560 คือ รูปธรรมของการจัดการเรียนการสอน รูปธรรมเชิงโครงสร้าง พลังเครือข่ายนักวิชาการ และการบริการวิชาการรูปแบบใหม่ (นวัตกรรมการเรียนรู้)

3.2.3 เทคนิค ทักษะ กระบวนการ

1. เทคนิคการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research – PAR) หัวใจของการกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม คือการจัดการชุมชนและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เป็นกระบวนการที่ต้องทำความเข้าใจกันไปด้วยเป้าหมายอยู่ที่การส่งเสริมให้บุคลากร และทรัพยากรที่มีอยู่ภายในชุมชนมาใช้ประโยชน์เพื่อการพัฒนาให้ได้มากที่สุด

2. การฝึกอบรม (Training of The Trainer) เป็นกระบวนการในการพัฒนาทักษะของนักวิจัย ประกอบด้วย 7 เนื้อหา คือ การวาดเพื่อการสื่อสาร การวิเคราะห์ชุมชนอย่างมีส่วนร่วม วิทยาการกระบวนการ Dialogue การเขียนโครงการเพื่อขอรับทุน การคิดแบบวิจัย และ Social Mapping เพื่อเป็นกระบวนการในการสร้างองค์ความรู้เพื่อหนุนเสริมชุมชนในการจัดการปัญหาและพัฒนาศักยภาพของตนเอง และความรู้เกี่ยวกับการทำงานแบบมีส่วนร่วม และเติมเต็มทักษะใหม่ในการทำไปวิเคราะห์และเชื่อมโยงกับประเด็นในพื้นที่ รวมไปถึงการฝึกอบรมตามเป้าหมายของการดำเนินงาน เช่น Project Management การค้นหาและพัฒนาโจทย์วิจัย การเขียนรายงานการวิจัย เป็นต้น

3. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) คือการสังเกตที่เข้าไปใช้ชีวิตร่วมกับกลุ่มคนที่ถูกศึกษา มีการทำกิจกรรมร่วมกัน จนถูกยอมรับว่าผู้สังเกตมีสถานภาพบทบาทเช่นเดียวกับตน ผู้สังเกตจะต้องปรับตัวให้เข้ากับกลุ่มคนที่ศึกษา โดยอาจเข้าไปฝังตัวอยู่ในเหตุการณ์เข้าไปอาศัยอยู่ในชุมชนเป็นเวลานานจนคนในชุมชนรู้สึกว่าเป็นเรื่องธรรมดาที่นักวิจัยมาอาศัยอยู่

4. การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) คือการสัมภาษณ์ในอีกรูปแบบหนึ่งที่รวบรวมข้อมูลจากการสนทนากับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในประเด็นปัญหาที่เฉพาะเจาะจง โดยมีผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม (Moderator) เป็นผู้คอยจุดประเด็นในการสนทนาเพื่อชักจูงให้กลุ่มเกิดแนวคิดและแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นหรือแนวทางการสนทนาอย่างกว้างขวางละเอียดลึกซึ้ง

5. การจัดประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นอีกกระบวนการหนึ่งที่ใช้เป็นแนวทางในการสร้างกลไกการมีส่วนร่วมของเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและเครือข่ายเชิงประเด็น ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งความสำคัญจะอยู่ที่ความต่อเนื่อง เพื่อใช้ในการสื่อสารความก้าวหน้าของการดำเนินงานและพบทวนกระบวนการในการปฏิบัติงาน

6. การทบทวนหลังทำงาน หรือหลังปฏิบัติ หรือหลังกิจกรรม (After Action Review-AAR) เป็นการทบทวนหรือเป็นกระบวนการเพื่อวิเคราะห์ว่าเกิดเหตุอะไร สาเหตุของการเกิด และสามารถดำเนินการให้ดีกว่าเดิมได้อย่างไร โดยเอาบทเรียนจากความสำเร็จและความล้มเหลวของการทำงานที่ผ่านมา เพื่อนำมาซึ่งการพัฒนาหรือการปรับปรุงการทำงาน การทำ AAR เป็น

รูปแบบของกลุ่มทำงานที่สะท้อนการมีส่วนร่วมในการทบทวนสิ่งที่เกิดขึ้น อะไรคือสิ่งที่เกิดขึ้นจริง สาเหตุของการเกิดและสิ่งที่ได้เรียนรู้คืออะไร ซึ่งการทำ AAR มักจะใช้ 4 คำถาม เพื่อประมวลผลทั้งในเชิงเนื้อหา และ กระบวนการ หลังเสร็จสิ้นกิจกรรม โดยคำถามหลักๆที่ใช้จะประกอบไปด้วย สิ่งที่เกิดขึ้นจริงคืออะไร สิ่งที่แตกต่างกันและทำไมจึงแตกต่าง สิ่งที่ต้องแก้ไข คืออะไร และจะปรับปรุงได้อย่างไร

ขั้นตอนการทำ AAR

- ควรทำ AAR ทันที หลังจากจบงานนั้นๆ หรือเร็วที่สุดที่จัดหาเวลาได้ เพราะยังจำได้ดี การเรียนรู้จะได้ถูกนำมาปรับใช้ได้อย่างเหมาะสม
- สร้างบรรยากาศที่เป็นกันเองในการทำ AAR ต้องมีการเปิดใจและยอมรับที่จะเรียนรู้ ทุกคนควรมีส่วนร่วมในบรรยากาศที่อิสระไม่มีความเป็นเจ้านาย หรือลูกน้อง AAR เป็นการเรียนรู้จากเหตุการณ์มากกว่าการวิจารณ์
- มี “คุณอำนวย” เป็นผู้คอยกระตุ้น ตั้งคำถามให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ
- ถามตัวเองว่า สิ่งที่เราจะได้รับคืออะไร
- ถามตัวเองว่าสิ่งที่เกิดขึ้นจริงคืออะไร หมายถึง ทีมงานต้องเข้าใจและเห็นด้วยความจริงที่เกิดขึ้น ฟังระลึกไว้ว่า จุดประสงค์ก็คือการแยกแยะปัญหาไม่ใช่การกล่าวหา หรือกล่าวโทษ
- เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างแผนงานกับความจริง การเรียนรู้ความจริงเริ่มต้นด้วยทีมเปรียบเทียบแผนงานกับสิ่งที่เกิดขึ้นจริง และตัดสินใจว่า ทำไมจึงเกิดความแตกต่าง และได้เรียนรู้อะไร จำแนกให้เห็นและอภิปรายถึงความสำเร็จและสิ่งที่ขาดหายไป ใส่ในแผนงานเพื่อดำเนินการให้ถึงความสำเร็จและพัฒนาปรับปรุงในสิ่งที่ขาดหายไป
- บันทึกประเด็นสำคัญ การบันทึกประเด็นสำคัญหลังจากที่ได้มีการชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนในการทำ AAR แล้วถึงสิ่งที่เกิดขึ้นเปรียบเทียบกับสิ่งที่คาดว่าจะเกิดขึ้น เป็นการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ภายในทีมงานด้วยกันและเพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการเรียนรู้ที่กว้างมากขึ้นกว่าเดิมในองค์กร

3.3 เครื่องมือและการเก็บข้อมูล

3.3.1.การพัฒนาเครื่องมือเพื่อใช้ในการทำงาน (รายละเอียดระบุในบทที่ 5)

โครงการวิจัยนี้ได้พัฒนาเครื่องมือเพื่อใช้ทำงานกับกลุ่มคน 2 กลุ่มคือ 1) กลุ่มที่จะพัฒนาเป็นพี่เลี้ยงนักวิจัย และ 2) กลุ่มที่เป็นนักวิจัยในพื้นที่ ซึ่งบทเรียนการทำงานที่ผ่านมาศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้จำแนกเครื่องมือให้สอดคล้องกับขั้นตอนในการทำงานดังนี้

1) **ขั้นของการค้นหาและพัฒนาโจทย์วิจัย** เป็นการพัฒนาเครื่องมือเพื่อนำไปใช้ในการค้นหาโจทย์วิจัยและสามารถนำข้อมูลที่ได้ไปเขียนเป็นข้อเสนอโครงการ โดยมีชื่อเรียกว่า “เครื่องมือบ้าน” ที่เป็นการชวนกลุ่มเป้าหมายวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาของชุมชนที่เกิดขึ้นผ่านการคิดเชิงวิเคราะห์ ซึ่งมีความเหมาะสมสำหรับการนำไปใช้กับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นทั้ง “พี่เลี้ยงนักวิจัย” และ “นักวิจัยในพื้นที่”

2) **ขั้นของการบริหารจัดการงานวิจัย** เป็นเครื่องมือที่พัฒนาขึ้นเพื่อสามารถให้นักวิจัยได้วิเคราะห์ภาพรวมการบริหารจัดการโครงการ “เครื่องมือ Project Management” จึงเป็นเหมือนการ

ให้นักวิจัยได้ร่วมกำหนดแนวทางของการทำงานร่วมกันระหว่างทีมวิจัย ทั้งในด้านของบทบาทหน้าที่ การบริหารจัดการงบประมาณ การกำหนดเนื้อหาในการทำงานรวมถึงการวิเคราะห์ทิศทางในการดำเนินงาน ทั้งนี้ เครื่องมือ “Project Management” สามารถนำมาใช้ได้ตั้งแต่ช่วงเริ่มโครงการ หรือ สิ้นสุดการดำเนินงานระยะที่ 2 ก็ได้

3) **ขั้นของการติดตามโครงการวิจัย** เป็นเครื่องมือที่พัฒนาขึ้นเพื่อใช้เติมเต็มศักยภาพของ พี่เลี้ยงพื้นที่ที่สามารถนำไปเป็นเครื่องมือในการสร้างการมีส่วนร่วมกับนักวิจัยและใช้ในการจัดเก็บข้อมูล ร่วมกัน ซึ่งเครื่องมือที่พัฒนาขึ้นทั้ง 7 เครื่องมือ ประกอบด้วย “การวาดเพื่อการสื่อสาร การวิเคราะห์ ชุมชนอย่างมีส่วนร่วม วิทยากรกระบวนการ Dialogue การเขียนโครงการเพื่อขอรับทุน การคิดแบบ วิจัย และ Social Mapping” พี่เลี้ยงพื้นที่สามารถนำมาปรับใช้หรือนำมาผสมรวมเพื่อให้เกิด ประสิทธิภาพตามเป้าหมายในการดำเนินการ

4) **ขั้นของการเขียนโครงการวิจัย** เป็นเครื่องมือที่พัฒนาขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาเรื่องของการ นำข้อมูลที่ได้จากการปฏิบัติมาเขียนเป็นรายงาน โดยพัฒนาเป็นเครื่องมือที่เรียกว่า “เครื่องมือ Smart Box” ซึ่งเหมาะกับพี่เลี้ยงพื้นที่ที่สามารถนำไปใช้เป็นกระบวนการในการทำงานกับพื้นที่ได้

3.3.2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลในครั้งนี้ ได้แก่

1. การทำบันทึกภาคสนาม (field note) ซึ่งจะระบุวัน เวลา สถานที่ ระเบียบวิธีที่ใช้ ในการเก็บข้อมูล เช่น การสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีหรือไม่มีส่วนร่วม หรือการจัดเวทีตามประเด็น โดยบันทึกข้อมูลส่วนสำคัญที่สุดและจำเป็นสำหรับการวิเคราะห์และตีความข้อมูลในภายหลัง โดยมี แบบฟอร์มสำหรับการบันทึก
2. Session plan เป็นเครื่องมือที่ใช้กำหนดแนวทางของการประชุมร่วมกันระหว่าง คณะทำงานและทีมพี่เลี้ยงให้ทราบถึงเป้าหมายของการทำกิจกรรมและบทบาทหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบ
3. กล้องถ่ายภาพสำหรับใช้บันทึกภาพกิจกรรม
4. เครื่องบันทึกเสียงใช้บันทึกเสียงเวลาในเวทีประชุมขณะจัดกิจกรรมถอดบทเรียน แล้วนำข้อมูลที่ได้มาถอดเป็นตัวหนังสือ

3.3.3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะทำงานใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลดังต่อไปนี้

1. ใช้การเก็บรวบรวมจากข้อมูลที่มาจากการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) ของกลุ่มเป้าหมายจากการบันทึกภาคสนาม
2. ใช้การสนทนากลุ่ม (Focus group) กับกลุ่มเป้าหมายสำคัญทั้งที่เป็นทางการและไม่ เป็นทางการ
3. การลงพื้นที่ปฏิบัติการเพื่อให้ได้มาซึ่งเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ และจัดกระบวนการ เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมกับพื้นที่วิจัย ร่วมพูดคุยกับทีมวิจัยในพื้นที่ทั้งนักวิชาการและทีมวิจัยชุมชน
4. บันทึกภาพและเสียงด้วยเครื่องบันทึกแล้วนำมาถอดเป็นข้อความ
5. ใช้การรวบรวมจากบันทึกการลงพื้นที่ที่เผยแพร่ในเครือข่ายสื่อสารสาธารณะ เช่น Group Line, Facebook Page ของคณะทำงานในกลุ่มของพี่เลี้ยงพื้นที่

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลของโครงการนี้ เป็นการนำข้อมูลที่ได้จากเครื่องมือมาทำการวิเคราะห์โดย การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยมีเทคนิคที่สำคัญ ดังนี้

1) การจำแนกและจัดระบบข้อมูล (Typology and Taxonomy) เป็นการนำข้อมูลที่ได้นำมา จำแนกและจัดหมวดหมู่ออกเป็นระบบ เช่น ข้อมูลที่ได้จากการพัฒนาโจทย์วิจัย ข้อมูลที่ได้จากการ ติดตามการดำเนินงาน ข้อมูลที่ได้จากการฝึกอบรม ข้อมูลที่ได้จากการจัดประชุมหรือเวทีการประชุม เป็นต้น

2) การวิเคราะห์ข้อมูลเอกสาร (Content Analysis) เป็นการนำเอกสารหรือหลักฐานต่างๆ จากการปฏิบัติการในพื้นที่มาวิเคราะห์ให้เห็นว่า มุ่งอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น เช่น บันทึกการประชุมของโครงการในพื้นที่ เป็นต้น

3) การสร้างจินตนาการเชิงสังคมวิทยา (Sociology Imaginary) เป็นการนำข้อมูลที่ได้มา วิเคราะห์โดยเปลี่ยนมุมมองการวิเคราะห์ไปยังมุมมองอื่นๆ จากผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญทาง การศึกษา เพื่อดูผลการวิเคราะห์ที่เกิดขึ้นว่าเป็นเช่นใด เช่น การอธิบายปรากฏการณ์ของนักวิจัยชุมชน ต่อสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละครั้ง หรือ การปรับเปลี่ยนโครงสร้างการทำงานของหน่วยงานทาง การศึกษาที่ส่งผลกระทบต่อคนทำงาน เป็นต้น

ในการวิเคราะห์ข้อมูลครั้งนี้ใช้การตรวจสอบข้อมูลโดยวิธี **การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี (theory triangulation)** โดยจะเน้นการตรวจสอบว่าแนวทางในการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ที่กำหนดไว้มีความสอดคล้องและเชื่อมโยงกับแนวคิดทฤษฎีอย่างไรเพื่อให้มั่นใจว่าข้อมูลที่ได้มีความ น่าเชื่อถือและสามารถนำมาวิเคราะห์ได้

3.5 การนำเสนอข้อมูล

โครงการวิจัยนี้จะนำเสนอข้อมูลเป็นแบบเชิงคุณภาพด้วยการพรรณนา (Descriptive) โดยจะ แบ่งบทการนำเสนอเป็นดังนี้

- **บทที่ 1** บทนำ ประกอบด้วย ความสำคัญของปัญหา คำถามวิจัย วัตถุประสงค์ นิยาม ศัพท์กรอบแนวคิด ขอบเขตพื้นที่ และผลที่คาดว่าจะได้รับ
- **บทที่ 2** ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยในครั้งนี้ประกอบด้วย แนวคิดการปฏิรูปการศึกษา แนวคิด เกี่ยวกับการจัดการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ แนวคิดงานวิชาการเพื่อสังคม แนวคิด งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับการศึกษา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- **บทที่ 3** วิธีการดำเนินการวิจัย เป็นการนำเสนอวิธีการดำเนินการวิจัยประกอบด้วย ขอบเขตการวิจัย กระบวนการวิจัย เครื่องมือและการเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการนำเสนอข้อมูล

- บทที่ 4 ผลการดำเนินงาน เป็นการนำเสนอผลของการดำเนินงาน 2 ลักษณะคือ 1) ผลที่ได้ตามวัตถุประสงค์การดำเนินงานปี 2560 และ 2) ผลตามแนวทางการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ปี 2557-2560
- บทที่ 5 กระบวนการพัฒนาศักยภาพนักวิจัย และการสร้างพี่เลี้ยงนักวิจัย เป็นการนำเสนอเทคนิควิธีการในการพัฒนาศักยภาพผ่านการสร้างบทเรียนของการเรียนรู้และการฝึกอบรม โดยมีเนื้อหาสอดคล้องกับภารกิจของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นด้านงานวิจัย ประกอบด้วย 1) การค้นหาและการพัฒนาโจทย์วิจัย (เครื่องมือบ้าน) 2) การติดตามผลการดำเนินงานวิจัย 3) การเขียนรายงานการวิจัย (Smart boxes)
- บทที่ 6 สรุปผลการดำเนินงานและอภิปรายผล
 - นำเสนอผลของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ใน 2 มิติ คือ 1) การเปลี่ยนแปลงในระดับของหน่วยงานและนักวิชาการทางการศึกษา โดยมุ่งเน้นการนำเสนอวิธีการติดตั้งกระบวนการของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับหน่วยงานทางการศึกษา และ 2) การเปลี่ยนแปลงในมิติของคนในชุมชน โดยมุ่งเน้นผลที่เกิดขึ้นกับชุมชนทั้งในระดับตัวบุคคลและการนำองค์ความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์
 - บทเรียน ข้อค้นพบ และข้อเสนอแนะ เป็นการนำเสนอในส่วนของปัจจัย เงื่อนไข ปัญหาและอุปสรรค ในมิติของการทำงาน 2 ระดับคือ 1) ระหว่างศูนย์ประสานงานกับหน่วยงาน/นักวิชาการทางการศึกษา 2) ระหว่างหน่วยงาน/นักวิชาการทางการศึกษากับชุมชน
 - อภิปรายผลเป็นการเชื่อมโยงผลที่ได้กับแนวคิดทฤษฎีทางการศึกษา

บทที่ 4

ผลการดำเนินงาน

การดำเนินการ ครั้งนี้มุ่งต่อบัณฑิตผู้ประสงค์หลักของการขับเคลื่อนงานตามยุทธศาสตร์ คือ เพื่อค้นหาแนวทางการยกระดับองค์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การใช้ประโยชน์และการขยายผลในพื้นที่รูปธรรมทางการศึกษา ในปี 2557 -2560 โดยได้กำหนดวัตถุประสงค์ย่อยปี 2560 ไว้ดังนี้

- 1) เพื่อต่อยอดการพัฒนาโจทย์วิจัยเชิงพื้นที่ที่สอดคล้องกับการจัดการศึกษาท้องถิ่นทั้งงานวิจัยทุ่งเป้าและงานวิจัยพื้นที่ของ กศน.
- 2) เพื่อติดตามโครงการวิจัยที่ดำเนินงานภายใต้การสนับสนุนของสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้เกิดงานวิจัยที่มีคุณภาพสามารถในพื้นที่จังหวัดลำปางและจังหวัดพะเยา
- 3) เพื่อประมวลความรู้แนวทางการปฏิรูปทางการศึกษาของ กศน.จังหวัดพะเยาใน 3 ด้าน¹
- 4) เพื่อประเมินผลแนวทางการขับเคลื่อนกลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่จังหวัดพะเยาและความต่อเนื่องในอนาคต

ดังนั้นในส่วนของผลการดำเนินงานคณะทำงานจึงแบ่งการนำเสนอผลใน 2 ลักษณะคือ 4.1) ผลที่ได้ตามวัตถุประสงค์การดำเนินงานปี 2560 และ 4.2) ผลตามแนวทางการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ปี 2557-2560 ดังนี้

4.1 ผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์

4.1.1 ผลในเชิงปริมาณ

วัตถุประสงค์	กิจกรรมที่ได้ดำเนินการ	จำนวน
1) เพื่อต่อยอดการพัฒนาโจทย์วิจัยเชิงพื้นที่ที่สอดคล้องกับการจัดการศึกษาท้องถิ่น ทั้งงานวิจัยทุ่งเป้าและงานวิจัยพื้นที่ของ กศน.	● งานพัฒนาโจทย์พื้นที่ กศน.พะเยา	
	- ครั้งที่ 1 : วันที่ 1-3 มี.ค. 60 พื้นที่ อำเภอแม่ใจ อำเภอเชียงม่วนและ อำเภอดอกคำใต้	3 วัน
	- ครั้งที่ 2 : วันที่ 6-8 มี.ค. 60 พื้นที่ อำเภอแม่ใจ อำเภอเชียงม่วนและ อำเภอดอกคำใต้	3 วัน
	- ครั้งที่ 3 : วันที่ 13-15 มี.ค. 60* พื้นที่ อำเภอแม่ใจ อำเภอเชียงม่วนพื้นที่ อำเภอดอกคำใต้ *พัฒนาโจทย์โดยพี่เลี้ยงกลไก	3 วัน

¹

(1) การปฏิรูปหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับกลุ่มเป้าหมายการศึกษานอกระบบ (2) การปฏิรูปการเรียนการสอน : การพัฒนาคุณภาพการศึกษานอกระบบและ(3) การปฏิรูปการเทียบโอนผลการศึกษา

	จังหวัดพะเยา ● เวทีประมวลสรุปเพื่อเขียนข้อเสนอโครงการ - วันที่ 4-5 เม.ย. 60 พื้นที่ อำเภอแม่ใจ อำเภอดอกคำใต้ และอำเภอเชียงม่วน เรื่องเครื่องมือการเขียนข้อเสนอโครงการ ● งานพัฒนาโจทย์พื้นที่จังหวัดลำปาง - วันที่ 25 พ.ย. 59 พื้นที่บ้านแม่ปู้ ต.แม่ปู้ อำเภอแม่พริก - วันที่ 8 ก.พ. 60 (ครั้งที่ 1) วันที่ 27 มี.ค. 60 (ครั้งที่ 2) พื้นที่อำเภอเกาะคา ในกลุ่มสถานศึกษาเกาะคา 1	2 วัน 1 วัน 2 วัน
2) เพื่อติดตามโครงการวิจัยที่ดำเนินงานภายใต้การสนับสนุนของสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้เกิดงานวิจัยที่มีคุณภาพสามารถในพื้นที่จังหวัดลำปางและจังหวัดพะเยา	● งานติดตามพื้นที่ กศน.พะเยา - วันที่ 19 ตุลาคม 2560 พื้นที่บ้านต๋อมตง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา - วันที่ 22 มีนาคม 2560 พื้นที่บ้านแม่จั่ว อำเภอปง จังหวัดพะเยา - วันที่ 23 มีนาคม 2560 พื้นที่บ้านสันป่าส้าน อำเภอภูพาน จังหวัดพะเยา ● งานติดตามพื้นที่จังหวัดลำปาง - วันที่ 30 กันยายน 59 พื้นที่บ้านโป่งน้ำร้อน อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง ● เวทีนำเสนอรายงานความก้าวหน้า - วันที่ 24 – 25 มกราคม 2560 เวทีนำเสนอรายงานความก้าวหน้าโครงการวิจัยพื้นที่จังหวัดลำปาง และจังหวัดพะเยา	1 วัน 1 วัน 1 วัน 1 วัน 2 วัน
3) เพื่อประมวลความรู้แนวทางการปฏิรูปทางการศึกษาของ กศน.จังหวัดพะเยาใน 3 ด้าน คือ(1) การปฏิรูป	ตามกรอบแนวคิดการทำงานปี 2560	

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับ กลุ่มเป้าหมายการศึกษานอกระบบ (2) การปฏิรูปการเรียนการสอน : การ พัฒนาคุณภาพการศึกษานอกระบบและ (3) การปฏิรูปการเทียบโอนผล การศึกษา		
4) เพื่อประเมินผลแนวทางการ ขับเคลื่อนกลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อ ท้องถิ่นพื้นที่จังหวัดพะเยาและความ ต่อเนื่องในอนาคต	ใช้รูปแบบการประเมิน CIPP Model	

4.1.2 ผลในเชิงคุณภาพ

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อย่อยทอดการพัฒนาโจทย์วิจัยเชิงพื้นที่ที่สอดคล้องกับการจัดการศึกษาท้องถิ่น ทั้งงานวิจัยมุ่งเป้าและงานวิจัยพื้นที่ของ กศน.

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปาง ดำเนินการผ่านกิจกรรมเพื่อตอบวัตถุประสงค์ 3 กิจกรรมซึ่งประกอบด้วย 1) งานพัฒนาโจทย์พื้นที่ กศน.พะเยา 2) งานพัฒนาโจทย์พื้นที่จังหวัดลำปาง โดยมีรายละเอียดดังนี้

□งานพัฒนาโจทย์พื้นที่ กศน.พะเยา

กระบวนการในการพัฒนาโจทย์ในพื้นที่จังหวัดพะเยา 3 พื้นที่ ประกอบด้วย อำเภอแม่ใจ, อำเภอเชียงม่วน และอำเภอดอกคำใต้ ซึ่งเป็นการลงพื้นที่เพื่อพัฒนาโจทย์วิจัยโดยศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ร่วมกับการพัฒนาทีมพี่เลี้ยงจังหวัดพะเยา เพื่อสร้างการเรียนรู้เรื่องและพัฒนาทักษะของการเป็นพี่เลี้ยงในประเด็นของการค้นหาโจทย์วิจัยจนกระทั่งสามารถเขียนเป็นข้อเสนอโครงการเพื่อพิจารณาเงินทุน โดยออกแบบให้ทีมพี่เลี้ยงกลไกพะเยา ซึ่งประกอบด้วยทีมพี่เลี้ยงจาก กศน.จังหวัดและอำเภอ และทีมวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี แบ่งบทบาทในการทำงานเป็นทีมและมีพื้นที่รับผิดชอบ 3 พื้นที่ ประกอบด้วย

พื้นที่	พี่เลี้ยงในพื้นที่	บทบาท
อำเภอเชียงม่วน	1. นางสาวลีลาวดี สีหบรรณ	ผู้อำนวยการกศน.อำเภอปง จังหวัดพะเยา
	2. นายอภิชาติ อามาศย์มณี	ครู กศน.อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา
	3. นายนิยม พรหมมา	พนักงานพิมพ์ ส.3 กศน.จังหวัดพะเยา
	4. นางผ่องศรี เข็มขันธุ์	ครู กศน.อำเภอภูพานยาว จังหวัดพะเยา
	5. นางสาวสายใจ สุขประสาร	ครู กศน.อำเภอปง จังหวัดพะเยา
	6. นายชนัญชิต ภูติวุธสิริ	ครู กศน.อำเภอปง จังหวัดพะเยา
	7. นายเจริญ ไชยลังกา	นักวิจัยชุมชนบ้านแม่จั่ว
	8. นายพชร วงศ์ปันทา	ครู กศน.อำเภอจุน จังหวัดพะเยา
อำเภอแม่ใจ	1. ดร.กนกวรรณ เอี่ยมชัย	อาจารย์วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี จังหวัดพะเยา

	2. นางพัชรบูรณ์ ศรีวิชัย	อาจารย์วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี จังหวัดพะเยา
	3. นางพะยอม วงศ์ไชยา	นักวิจัยชุมชนบ้านสันป่าม่วง
	4. นางสาวธมกร หมั่นตาบุตร	นักวิชาการศึกษาชำนาญการ
	5. นางวารณี วิชัยศิริ	ผู้อำนวยการ กศน.อำเภอภูพานยาว
	6. นายจิระวัฒน์ อินท่า	นักจัดการงานทั่วไป
	7. นางสาวเนตรนภา ประเสริฐสังข์	ครู กศน.ตำบล
	8. นางสาวดวงพร ทนดี	ครู กศน.ตำบล
	9. ว่าที่ร้อยตรีหญิงณัฏญกร อุปธิ	ครู กศน.ตำบล
อำเภอดอกคำใต้	1. นางพรรณิ ไหมประสิทธิ์กุล	รองผู้อำนวยการสำนักงานกศน.จังหวัดพะเยา
	2. นางวิลาวัลย์ ไชยมงคล	ผู้อำนวยการศูนย์ กศน.อำเภอภูซาง
	3. นางสุภัทรา เกเย็น	ครู กศน.ตำบล
	4. นางสาวกานต์ชนา มีฉลาด	ครูอาสาสมัคร
	5. นายวสันต์ สุธรรมมา	ครู กศน.ตำบล
	6. นางสาวพิมพ์ชนก กมลขัน	ครู กศน.ตำบล
	7. นางอัมพร ยานะ	อาจารย์วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี จังหวัดพะเยา
	8. นายแดนชัย ขอบจิตร	อาจารย์วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี จังหวัดพะเยา

โดยกำหนดให้มีการลงพื้นที่ทั้งหมด 3 ครั้ง ดังนี้ แบ่งเป็น 3 โซน คือ โซนของ อำเภอแม่ใจ โซนของ อำเภอเชียงม่วน และ โซนของ อำเภอดอกคำใต้ ซึ่งทั้ง 3 โซนจะดำเนินการตามตารางที่แนบมาด้วยพื้นที่ดังนี้

- ครั้งที่ 1 พื้นที่ อำเภอแม่ใจ อำเภอเชียงม่วนในวันที่ 1 มี.ค. 60 พื้นที่ อำเภอดอกคำใต้ ในวันที่ 3 มี.ค. 60
- ครั้งที่ 2 พื้นที่ อำเภอแม่ใจ อำเภอเชียงม่วนในวันที่ 6 มี.ค. 60 พื้นที่ อำเภอดอกคำใต้ ในวันที่ 8 มี.ค. 60
- ครั้งที่ 3 พื้นที่ อำเภอแม่ใจ อำเภอเชียงม่วนในวันที่ 13 มี.ค. 60 พื้นที่ อำเภอดอกคำใต้ ในวันที่ 15 มี.ค. 60

วัตถุประสงค์หลักของการพัฒนาโจทย์วิจัยในพื้นที่ในครั้งนี้ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดลำปางได้กำหนดเป้าหมายของการทำงานไว้ตามยุทธศาสตร์ของการยกระดับและขยายพื้นที่ ที่สัมพันธ์กันในเชิงแนวคิดของ กศน.จังหวัดพะเยา ภายใต้ข้อตกลงทางวิชาการ (MOU) ในการหนุนเสริมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดพะเยา ดังนี้

- 1) เพื่อฝึกทักษะ²ที่เลี้ยงกลไกพะเยา (ที่ผสมผสานกันระหว่าง ครู กศน./นักวิชาการจากวิทยาลัยพยาบาลพะเยา และนักวิจัยชาวบ้าน) ให้สามารถพัฒนาโจทย์วิจัยที่มาจากฐานชุมชนและเป็นไปตามกรอบแนวคิดของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (CBR)
- 2) เพื่อค้นหาโจทย์วิจัยที่สอดคล้องกับแนวคิด CBR ในพื้นที่เป้าหมายที่ต้องการขยายผล

แต่ละพื้นที่ที่มีข้อสรุปโดยภาพรวมที่เป็นบทเรียนสำคัญในการพัฒนาโจทย์ (รายละเอียดในภาคผนวก ค.) ซึ่งพบว่าบทเรียนของพี่เลี้ยงกลไกพะเยาต่อการพัฒนาโจทย์วิจัยใน 3 พื้นที่ มีจุดแข็งและจุดอ่อนที่สามารถนำมาพัฒนาต่อยอดได้ดังนี้

1. การเตรียมตัวของพี่เลี้ยงกลไกพะเยา ใช้วิธีการการทำกระบวนการให้ทีมนักวิจัยครู กศน.ดู โดยมีการแบ่งหน้าที่วิทยากรกระบวนการ (Facilitator-FA) และ ผู้ช่วยวิทยากร (Co- Facilitator) , ผู้ประมวล และผู้จัดบันทึก และได้มีการอธิบายถึงบทบาทหน้าที่ของแต่ละคนให้กับทีมวิจัยได้ทราบ โดย FA มีการยกตัวอย่างและเล่าประสบการณ์ในการทำวิจัยที่ผ่านมาเพื่อเสริมแรงและสร้างความมั่นใจให้กับทีมวิจัยใหม่ การดำเนินงานวิจัยในชุมชนกระบวนการหรือเครื่องมือที่เคยใช้ได้ในพื้นที่หนึ่งอาจไม่สามารถใช้ได้ในพื้นที่หนึ่ง ต้องมีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ตลอดเวลา รวมทั้งการแชร์ประสบการณ์จากพี่เลี้ยงกลไกฯ เพื่อให้สามารถเชื่อมโยงถึงแนวทางที่สอดคล้องกับงานประจำ (ส่วนของ กศน.)

2. พี่เลี้ยงเลือกใช้การวิเคราะห์สถานการณ์ผ่านเครื่องมือ SWOT Analysis เส้น Time Line ोंงชีวิต เพื่อให้ทราบถึงข้อมูลพื้นฐานของชุมชนในมิติต่างๆ ผ่านการวิเคราะห์ จุดเด่น จุดอ่อน โอกาส อุปสรรค และความต้องการของชุมชนเพื่อดึงข้อมูลจากผู้เข้าร่วมเวที ในรูปแบบคุยกุ่มย่อย (Focus Group) สำหรับการระดมความคิดเห็น ทั้งนี้ มีแบ่งกลุ่มละกันของชาวบ้านที่มาร่วมเวที แต่จะค่อนข้างกลุ่มผู้สูงอายุ ดังนั้น พี่เลี้ยงจึงจำเป็นต้องคอยกระตุ้นและซักถามกลุ่มเป้าหมายอย่างต่อเนื่อง

3. ก่อนการลงพื้นที่ในแต่ละครั้งที่พี่เลี้ยงจะต้องทบทวนให้นักวิจัย ทีมครู กศน. ก่อนเริ่มเวทีทุกครั้ง เพื่อจะได้เชื่อมโยงไปสู่แนวทางที่กำหนดไว้ตามแผน

4. จุดติดขัดต่อการพัฒนาโจทย์วิจัยโดยทีมพี่เลี้ยงกลไกฯ พะเยา

1) พี่เลี้ยงขาดการเตรียมตัวทำให้เกิดความผิดพลาดทั้งเรื่องของการนัดหมาย/ประสานการลงพื้นที่ ละเลยการใช้ session plan ในการเตรียมทีมพี่เลี้ยง ทำให้กระบวนการมีจุดอ่อน

2) FA ยังขาดทักษะและความเชี่ยวชาญในการตั้งคำถาม การทำกระบวนการ ในประเด็นที่มีการแลกเปลี่ยนในเวทีทำให้ประเด็นที่เป็นใจความสำคัญไม่ได้ลงลึกในรายละเอียด หรือเกิดคุยกุ่มย่อยในวงเสวนาทำให้ประเด็นสำคัญกระจัดกระจายทำให้มีนักวิจัยพื้นที่บางส่วนไม่มีส่วนร่วม

3) ผู้จัดบันทึกไม่รู้ว่าจะต้องเริ่มจดบันทึกตอนไหน ไม่รู้วิธีการเขียน ขั้นตอน องค์ประกอบ การจดบันทึก ทั้งนี้ได้มีการตกลงร่วมกันของกลุ่ม โดยให้มีการส่งบันทึกของทุกคนให้ผู้จัดบันทึกหลักในวันถัดไปของการลงพื้นที่ เพื่อสรุปเป็นภาพรวมของเวที

² ทักษะ แบ่งเป็น 2 ประเด็นคือ 1) ทักษะในเชิงกระบวนการเช่น วิทยากรกระบวนการ เทคนิค ทักษะ เครื่องมือ การตรวจสอบความคมชัดของ โจทย์วิจัยบนหลักการ CBR 2) การบริหารจัดการ เช่น การแบ่งบทบาทของพี่เลี้ยง การนัดหมาย กาเตรียมความพร้อม การเขียน session plan

5. ข้อสังเกตและการคลี่คลายจุดติดขัดของพี่เลี้ยง

- 1) การใช้คำควรระมัดระวัง เลี่ยงคำที่กระทบความรู้สึก เช่น คำว่าจุดด้อย ควรใช้คำว่า ปัญหาของชุมชนแทน
- 2) ควรดึงคนที่ไม่มีส่วนร่วมของกลุ่มเข้ามาโดยการให้ความสนใจหรือตั้งประเด็นที่ทุกคนตอบได้ หรือให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการตอบในรูปแบบต่างๆ เพื่อจะได้ดึงความคิดเห็นของทุกคนออกมา
- 3) คนบันทึกภาพต้องเก็บรายละเอียดให้ได้ครบถ้วน โดยให้ภาพเล่าเรื่องแทนได้ สื่อถึงสถานการณ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างชัดเจน
- 4) กำหนดคนรับผิดชอบเรื่องงานธุรการ งานประสาน และเอกสารต่างๆให้ชัดเจน
- 5) หน้าที่สำคัญของพี่เลี้ยง ต้องมองประเด็นปัญหาออก ฝึกทักษะการฟังอย่างตั้งใจไม่ด่วนสรุป สักถามต่อประเด็นปัญหาเพราะเหตุใด? ทำไม? และทำหน้าที่ในการกระตุ้นให้นักวิจัยเกิดการเรียนรู้แต่ไม่ได้ไปช่วยแก้ปัญหา
- 6) กรณีนักวิจัยเป็นทีมของ กศน. ต้องสามารถอธิบายและเชื่อมโยงให้สอดคล้องกับภารกิจของ กศน.ได้ในมิติใดมิติหนึ่ง

จากบทเรียนของการให้พี่เลี้ยงกลไกพะเยาลงพื้นที่เพื่อฝึกกระบวนการในการพัฒนาโจทย์ ทางศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจัดเวทีเพื่อสร้างการเรียนรู้เรื่อง “การประมวลผลข้อมูลที่ได้จากการพัฒนาโจทย์วิจัยใน 3 พื้นที่ โดยมีทีมพี่เลี้ยงศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดลำปาง ทีมที่ปรึกษาร่วมตั้งข้อสังเกต และให้ข้อเสนอแนะเพื่อปรับข้อเสนอโครงการให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยดำเนินการใน วันที่ 28 มีนาคม 2560 ณ กศน.จังหวัดพะเยา เพื่อเรียนรู้แนวทางการวิเคราะห์โจทย์วิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ขยายผล 3 อำเภอ ในจังหวัดพะเยา จากการสร้างบทเรียนในบทบาทของพี่เลี้ยงกลไกฯ พื้นที่จังหวัดพะเยาผ่านเวทีพัฒนาโครงการ และถอดบทเรียนแนวทางการพัฒนาโจทย์วิจัยโดยกลุ่มพี่เลี้ยงกลไกพะเยาที่เกิดขึ้น

จากนั้นลงพื้นที่อีกครั้งและปรับกระบวนการในการพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัยโดยใช้เครื่องมือ “บ้าน” ในวันที่ 4-5 เม.ย. 60 พื้นที่ อำเภอแม่ใจ อำเภอดอกคำใต้ และอำเภอเชียงม่วน โดยเป็นเครื่องมือที่พัฒนาขึ้นสำหรับใช้ในการทบทวนแนวคิดในการวิจัยและนำไปปรับใช้ในการเขียนข้อเสนอโครงการ (รายละเอียดของเครื่องมือในบทที่ 5) โดยสามารถประมวลสรุปข้อเสนอโครงการในจังหวัดพะเยา วันที่ 4 – 5 เมษายน 2560 ซึ่งผู้เข้าร่วมประชุม ประกอบด้วย ตัวแทนจากศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปาง จำนวน 3 คนตัวแทนจากทีมกลไกพี่เลี้ยงจังหวัดพะเยา จำนวน 14 คนและทีมนักวิจัยในพื้นที่ 3 อำเภอ (อำเภอแม่ใจ,อำเภอดอกคำใต้,อำเภอเชียงม่วน) โดยได้รับคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิและดำเนินการเพื่อทำสัญญาในขั้นตอนต่อไป

☐ งานพัฒนาโจทย์วิจัยพื้นที่จังหวัดลำปาง

การเคลื่อนงานในพื้นที่จังหวัดลำปางยังคงดำเนินการตามแนวยุทธศาสตร์ของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปาง โดยเชื่อมโยงกับภาคีทางการศึกษาภายใต้ข้อตกลงทางวิชาการ (MOU) ซึ่งประกอบไปด้วย มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง และกลุ่มโรงเรียนขนาดเล็ก ซึ่งแนวทางของการพัฒนาโจทย์วิจัยยังคงอาศัยฐานจากสถานการณ์ปัญหาของพื้นที่เป็นตัวตั้ง ระหว่างทางเชื่อมโยงให้เห็นกระบวนการในการพัฒนากระบวนการทางการศึกษา ซึ่งเน้นหนักไปที่บุคลากรทางการศึกษาเพื่อสร้างให้เกิดการเรียนรู้ใหม่ในมิติที่สัมพันธ์กับชุมชน ประกอบไปด้วย 2 พื้นที่คือ 1) พื้นที่บ้านแม่ปู้ ตำบลแม่ปู้ อำเภอแม่พริก จังหวัดลำปาง ร่วมกับคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง และ 2) พื้นที่อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ณ ห้องประชุมเชียงพรหม โรงเรียนไหล่หินราษฎร์บำรุง

จากบทเรียนของการลงพื้นที่เพื่อพัฒนาโจทย์วิจัยในจังหวัดลำปาง พบว่าทั้ง 2 พื้นที่ยังไม่สามารถนำเข้าสู่ขั้นตอนของการเขียนเป็นข้อเสนอโครงการวิจัย แม้แนวทางของทั้ง 2 พื้นที่ทั้ง **มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง และ กลุ่มเครือข่าย สพฐ. เกาะคา 1** จะสัมพันธ์กับแนวยุทธศาสตร์ของศูนย์ประสานงานวิจัยฯ แต่ปัจจัยที่ไม่สัมพันธ์กันคือการค้นหารูปแบบของการทำงานวิจัยที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายในสถาบันการศึกษา โดยแยกเป็นประเด็นวิเคราะห์ คือ **1) ระบบการสนับสนุนจากแหล่งทุนวิจัย** ในลักษณะที่มีความคล้ายคลึงกันของ สกว. ทั้ง ABC³ ABE⁴ และ CBR⁵ แม้รูปแบบในการสนับสนุนทุนจะมาจากแหล่งเดียวกัน แต่กระบวนการในการทำงานให้มีความสำคัญที่แตกต่างกันชัดเจน คือ ABC, ABE เน้นการทำงานเพื่อสร้างการขับเคลื่อนในกลุ่มคนที่อยู่ในสถาบันการศึกษา ส่วน CBR เน้นการสร้างการขับเคลื่อนที่มาจากฐานของชุมชนเป็นสำคัญ และชักชวนให้กลุ่มคนในสถาบันการศึกษาเข้าร่วมเรียนรู้และสร้างบทเรียนในการจัดการศึกษาหรือการเรียนรู้ที่เป็นข้อเท็จจริงหรือจุดติดขัดที่เป็นปัญหาสำคัญของการศึกษาในประเทศ นั่นคือกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการลงมือปฏิบัติและเกิดความรู้ใหม่เพื่อนำมาใช้อธิบายปรากฏการณ์ได้ **2) ความพร้อมของบุคลากรทางการศึกษา** ที่มีการกิจหลักสำคัญคือ งานสอนที่เป็นงานประจำ รวมถึงการทำงานตามนโยบายเร่งด่วน ทำให้บุคลากรทางการศึกษามีโอกาสในการสร้างการเรียนรู้ใหม่ที่เกิดจากการตั้งคำถามภายใต้สถานการณ์จริงที่ตนเองประสบอยู่ในพื้นที่ได้ลดลง ซึ่งส่วนใหญ่มองว่าเป็นงานที่นอกเหนือจากภาระงานประจำ จึงทำให้ไม่เกิดความต่อเนื่อง **3) งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นหัวใจสำคัญ** คือ การแสวงหาโจทย์วิจัยที่เหมาะสมกับข้อเท็จจริงในพื้นที่ เน้นกระบวนการในการสร้างการเรียนรู้ไปพร้อมๆ กัน จนนักวิจัยสามารถอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นบนฐานของแนวคิดใหม่ที่เกิดจากการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งขั้นตอนของการทำงานอาจใช้ระยะเวลาที่ค่อนข้างยาวนานในรอบของการดำเนินงานวิจัยในแต่ละเรื่อง ทำให้การพัฒนาโจทย์วิจัยที่ผ่านมาไม่สัมพันธ์กับรอบของการพิจารณาโครงการโดย สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

สรุปผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 **ในเชิงปริมาณ** เกิดงานวิจัยในพื้นที่จังหวัดพะเยา 2 โครงการที่ดำเนินงานร่วมกับกลไกพี่เลี้ยงจังหวัดพะเยา ที่ประกอบด้วยภาคีการทำงานที่เป็น กศน.จังหวัด/อำเภอ วิทยาลัยพยาบาลพะเยา นักวิจัยชุมชน คือ พื้นที่อำเภอแม่ใจ และ อำเภอเชียงม่วน ส่วนในจังหวัดลำปางขับเคลื่อนงานร่วมกับกลุ่มเครือข่ายสถาบันการศึกษา ประกอบด้วย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง และเครือข่ายโรงเรียนขนาดเล็กของ สพฐ. กลุ่มเกาะคา 1 ซึ่งทั้ง 2 พื้นที่ไม่สามารถพัฒนาเป็นข้อเสนอโครงการได้ **ในเชิงคุณภาพ** เกิดกลไกของการพัฒนาระบบพี่เลี้ยงแบบยกชุดของทีมกลไกพี่เลี้ยงพะเยา ภายใต้ชุดประสบการณ์ของการพัฒนาโจทย์วิจัยที่มาจากสถานการณ์ของพื้นที่ ซึ่งการพัฒนาพี่เลี้ยงแบบยกชุดจะประกอบไปด้วย พี่เลี้ยงกลไกรุ่นที่ 1 และ 2 ที่ทำงานร่วมกันผ่านการพัฒนาทักษะด้านการเป็นวิทยากรกระบวนการ เทคนิคการใช้เครื่องมือเพื่อประมวลสาระสำคัญในการพูดคุยแบบมีส่วนร่วม และเทคนิคในการเขียนข้อเสนอโครงการ ส่วนจังหวัดลำปางแม้จะไม่เกิดโครงการวิจัยแต่สามารถนำข้อจำกัดมาสังเคราะห์ให้เป็นแนวทางในการขับเคลื่อนงานเชิงบูรณาการในกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง และการสร้างรูปแบบการทำงานกับแหล่งทุนในเชิงบูรณาการ เพื่อให้เกิดเป็น CBR Modified โดยมีเป้าหมายปลายทางคือผู้ใช้ประโยชน์จากการเรียนรู้ผ่านระบบการจัดการศึกษาในระดับจังหวัด

³ ABC – Area Based Collaborative Research

⁴ ABE - Area-based Education

⁵ CBR – Community Based Research

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อติดตามโครงการวิจัยที่ดำเนินงานภายใต้การสนับสนุนของสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ให้เกิดงานวิจัยที่มีคุณภาพสามารถในพื้นที่จังหวัดลำปางและจังหวัดพะเยา

กิจกรรมการดำเนินงานที่ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นระบุมามี 3 กิจกรรม คือ 1) งานติดตามพื้นที่ กศน.พะเยา 2) งานติดตามจังหวัดลำปาง และ 3) เวทีนำเสนอรายงานความก้าวหน้า (รายชื่อโครงการติดตามระบุในภาคผนวก ค.) โดยแบ่งกิจกรรมของการติดตามโครงการที่ได้รับทุนสนับสนุนในพื้นที่ แยกเป็น 2 กลุ่มคือ

กลุ่มที่ 1 ติดตามสนับสนุนโครงการที่ดำเนินการในระยะที่ 2 จัดทำรายงานและปรับแก้รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

วิธีการติดตามสนับสนุนการดำเนินการในระยะที่ 2 และการจัดทำรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ ในส่วนของจังหวัดพะเยาออกแบบการทำงานร่วมกับทีมกลไกพี่เลี้ยงพะเยา โดยมีเป้าหมายตามจุดประสงค์ของงานพัฒนากลไกพี่เลี้ยงพะเยา (โครงการวิจัยวิจัยการพัฒนากลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในพื้นที่จังหวัดพะเยา) และจังหวัดลำปางติดตามสนับสนุนโดยทีมของนักวิชาการมหาวิทยาลัยลำปางและทีมศูนย์ประสานงานฯเป็นหลัก โดยมีขั้นตอนดังนี้

- 1) ศูนย์ประสานงานฯ ชี้แจงรูปแบบการสร้างเครื่องมือการบันทึกข้อมูลร่วมกับทีมวิจัยในเบื้องต้นเพื่อใช้เป็นแนวทางของการจัดเก็บข้อมูล
- 2) แจ้งกำหนดการส่งรายงานความก้าวหน้า/รายงานฉบับสมบูรณ์ ในกรณีที่พื้นที่ต้องการขยายระยะเวลา ต้องแจ้งเป็นลายลักษณ์อักษรจากพื้นที่และส่งพิจารณาไปยัง สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น
- 3) จัดเวทีเพื่อสร้างการเรียนรู้การจัดทำรายงานความก้าวหน้า/รายงานฉบับสมบูรณ์ ตามข้อมูลที่ได้รวบรวมไว้จากการดำเนินงานและส่งพิจารณาไปยัง สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น (เวทีอบรมเติมทักษะการเขียนรายงานความก้าวหน้า/รายงานฉบับสมบูรณ์)
- 4) ร่วมพิจารณาผลของข้อเสนอแนะต่อรายงานฯ พร้อมทั้งปรับแก้ไขหรืออธิบายเพิ่มเติม สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น รวมถึงเอกสารการเงินให้มีความสมบูรณ์ถูกต้อง

กลุ่มที่ 2 ติดตามสนับสนุนโครงการที่ดำเนินงานระยะที่ 1

วิธีการติดตามสนับสนุนโครงการที่ดำเนินงาน

- 1) ประสานพื้นที่เพื่อติดตามกิจกรรมตามแผนการดำเนินงานเป็นระยะอย่างต่อเนื่องตามวัตถุประสงค์โครงการ
- 2) จัดเวทีสัญจรไปยังพื้นที่เพื่อสร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันของเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่นั้นๆ
- 3) ประสานผู้ทรงคุณวุฒิ/ทีมคณะกรรมการหรือผู้รู้เชิงเทคนิคในพื้นที่เพื่อเติมเต็มความรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์และคำชี้แนะต่อโครงการ
- 4) จัดเวทีสังเคราะห์และสรุปบทเรียนโครงการวิจัยในลักษณะรายโครงการหรือร่วมกับเครือข่ายงานวิจัยจังหวัดทั้งในจังหวัดพะเยา และจังหวัดลำปาง

ทั้ง 2 กลุ่มเป้าหมายจะดำเนินงานโดยมีวัตถุประสงค์หลัก 2 ประการคือ 1) เพื่อสร้างบทเรียนงานติดตามโครงการวิจัยในพื้นที่ให้กับกลไกพี่เลี้ยงพะเยา 2) ติดตามการดำเนินงานของโครงการวิจัยให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการ หลักในการติดตามแล้วส่วนใหญ่แบ่งเป็น “ติดตามสนับสนุนโครงการที่

ดำเนินงานระยะที่ 1” และ “ติดตามสนับสนุนโครงการที่ดำเนินการในระยะที่ 2 และจัดทำรายงานและ
ปรับแก้รายงานฉบับสมบูรณ์” ซึ่งกลไกการติดตามแบ่งเป็น 2 ลักษณะคือ

**1.การติดตามเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ในระยะที่ 1 และ 2 พร้อมกับการพัฒนากระบวนการวิจัย
ให้กับทีมวิจัย**เป้าหมายสำคัญคือ สร้างความชัดเจนในแต่กิจกรรมการวิจัยและเชื่อมโยงสู่ความรู้และข้อค้นพบ
ที่เกิดขึ้น ทั้งนี้กระบวนการติดตามเนื้อหาถูกออกแบบมาเพื่อฝึกให้นักวิจัยมีการวางแผนโดยมีเงื่อนไขร่วมกัน
คือ

- ก่อนลงพื้นที่ต้องมีการประสานเพื่อนัดหาหมายล่วงหน้าทั้งในส่วนของทีมกลไกพี่เลี้ยงพะเยา ทีม
นักวิชาการและทีมชาวบ้าน
- ทีมวิจัยส่ง session plan ให้กับพี่เลี้ยงเพื่อวางแผนให้สอดคล้องกับกิจกรรมรวมถึงระบุบทบาทหน้าที่
ในการทำกิจกรรมแต่ละครั้ง ซึ่งนักวิจัยทุกโครงการได้รับการฝึกอบรมมาแล้วในเรื่องของ “การ
วิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมและบทบาทของการเป็นวิทยากรกระบวนการ” ซึ่งจะใช้กลไกการ
ติดตามงานเพื่อพัฒนาศักยภาพของนักวิจัย
- มีเงื่อนไขของการสัญจรเพื่อติดตามไปยังพื้นที่ต่างๆ ร่วมกันเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในประเด็นของ
เครือข่าย
- การย้ำเรื่องการบันทึกกิจกรรมซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการเรียนรู้ และสามารถนำมาทบทวนซ้ำในคราว
ต่อไป ซึ่งกลไกลักษณะนี้ในมุมมองของการจัดการศึกษา คือแนวทางสำคัญสำหรับชุมชนเพื่อพัฒนาทักษะ
ของการอ่านออกเขียนได้ให้กับนักวิจัยชุมชนที่เป็น อสม. แกนนำ ผู้สูงอายุ และกลุ่มชาติพันธุ์
- หลังเสร็จสิ้นงานติดตามทีมพี่เลี้ยงร่วมกับทีมวิจัยในพื้นที่ต้อง AAR เพื่อทบทวนบทเรียนที่เกิดขึ้นทั้งใน
เชิงเนื้อหาที่กำหนดตาม session plan และกระบวนการที่เกิดขึ้นพร้อมจุดติดขัด

เหล่านี้เป็นแนวทางที่พี่เลี้ยงใช้เป็นกระบวนการในการติดตามงานในพื้นที่ แต่ในปัจจุบันพื้นที่จังหวัด
พะเยาได้ใช้กลไกการติดตามร่วมกับทีมกลไกพี่เลี้ยงพะเยา ซึ่งองค์ประกอบของการติดตามนั้น จะต้อง
ประกอบไปด้วย พี่เลี้ยงลำปาง ในบทบาทของ Trainer ให้มุมมองทั้งในส่วนบทบาทพี่เลี้ยงพะเยา และ
นักวิจัยพื้นที่ กลไกพี่เลี้ยงพะเยา ในบทบาทของการฝึกเป็นพี่เลี้ยงโดยใช้ Case ของพื้นที่พะเยาเป็นพื้นที่ฝึก
ปฏิบัติ ซึ่งจะมีระดับงานการแบ่งบทบาทที่ลงรายละเอียด ทั้งกลุ่มที่ทำหน้าที่ประสานงานภายใน หรือ กลุ่มม้า
เร็วที่สามารถให้คำปรึกษากับพื้นที่ได้ทันทีในกรณีที่พี่เลี้ยงยังไม่สามารถลงพื้นที่ได้ ทั้งวิธีการใช้การ
ประสานงานผ่านโทรศัพท์ หรือการลงพื้นที่เพื่อประเมินสถานการณ์ ซึ่งกลุ่มนี้จะประกอบไปด้วยทีมนักวิจัย
กศน.ภูซาง (พี่เลี้ยงรุ่น1) และมีการพัฒนาทีมกลไกพี่เลี้ยงเพิ่มเติม (พี่เลี้ยงรุ่น 2) เพื่อให้ครอบคลุมการดูแล
งานในพื้นที่จังหวัดพะเยา และพัฒนาทักษะของนักวิจัยรุ่นใหม่ให้ขึ้นมาเป็นพี่เลี้ยงพื้นที่ ในกลุ่มนี้ได้จัดระบบพี่
เลี้ยงรุ่น 2 ให้ครอบคลุมกลุ่มของ พี่เลี้ยงผู้บริหารระดับจังหวัด (กศน.จังหวัด) ผู้บริหารระดับอำเภอ (กศน.
อำเภอภูพานยาว อำเภอภูซาง และ อำเภอปง) กลุ่มนักวิชาการจากวิทยาลัยพยาบาลฯ พะเยา และกลุ่ม
นักวิจัยชาวบ้าน ทีมเหล่านี้จะทำหน้าที่ในการดูแลโครงการวิจัยในกลุ่มของ กศน.จังหวัดพะเยา และมีการ
สื่อสารกลับมายังทีมพี่เลี้ยงลำปางเพื่อนัดหมายในการลงพื้นที่ร่วมกันต่อไป

2.การหนุนเสริมการจัดทำรายงานความก้าวหน้าและรายงานฉบับสมบูรณ์ ลักษณะของการหนุน
เสริมเพื่อจัดทำรายงานนั้น ทางพี่เลี้ยงได้ออกแบบกระบวนการเพื่อฝึกทักษะของการตรวจสอบข้อมูลและ
นำมาเรียบเรียงตามแบบฟอร์มของการเขียนรายงาน ซึ่งประกอบไปด้วยกลุ่มเป้าหมายที่เป็นทั้งนักวิชาการ
และนักวิจัยในพื้นที่

- **เวทีนำเสนอรายงานความก้าวหน้า**

เป็นเวทีที่กำหนดขึ้นเพื่อติดตามงานโครงการวิจัยตามรายชื่อข้างต้น มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ทีมวิจัยพื้นที่จังหวัดลำปางและพะเยานำเสนอรายงานความก้าวหน้า โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิให้ข้อเสนอแนะโครงการวิจัย อีกทั้งยังมีเป้าหมายในการฝึกทักษะการสื่อสารผลการดำเนินงานของนักวิจัยต่อเวทีวิชาการ หรือสาธารณะ รวมถึงเป็นการฝึกให้กลไกพี่เลี้ยงพะเยา สามารถจำแนกประเด็นที่ได้รับจากข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ

องค์ประกอบของผู้เข้าร่วม ประกอบด้วย ตัวแทนจากศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปาง จำนวน 3 คน ตัวแทนจากสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จำนวน 2 คน ตัวแทนจากทีมกลไกพี่เลี้ยงจังหวัดพะเยา จำนวน 14 คน ตัวแทนจากทีมผู้ประสานงานฯ ภาคเหนือจำนวน 2 คน ตัวแทนจากทีมโครงการวิจัยฯ จำนวน 30 คนและผู้ทรงคุณวุฒิประกอบด้วย 1) รศ.ดร.ปัทมาวดี โพชนุกูล รองผู้อำนวยการด้านการวิจัยเชิงยุทธศาสตร์ 2) ศาสตราจารย์ ดร.สมพงษ์ จิตระดับ ผู้อำนวยการศูนย์วิจัยพัฒนาเด็กและเยาวชน คณะครู ศาสตราจารย์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประเด็นที่ได้รับจากบทเรียนการติดตามโครงการวิจัย สะท้อนผ่านการแลกเปลี่ยนมุมมองของการนำเสนอของโครงการวิจัยในพื้นที่จังหวัดพะเยา และจังหวัดลำปาง โดยสรุป ได้ดังนี้

- **ดร.สุภาภรณ์ อุดมลักษณ์** ผู้อำนวยการวิทยาลัยพยาบาลราชชนนีสพ.พะเยา เสนอแนะโดยภาพรวมถึงแต่ละโครงการว่ามีจุดเด่นที่แตกต่างกัน เห็นถึงการขับเคลื่อนในพื้นที่ของคนในชุมชน จากการสร้างกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการสร้างพื้นที่ สร้างโอกาสให้คนในชุมชนได้แสดงศักยภาพ ก่อให้เกิดประโยชน์ในพื้นที่อย่างแท้จริง เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา โดยกระบวนการวิจัยเป็นเครื่องมือในการฝึกคิด ฝึกเรียนรู้ และประเด็นสำคัญคือ การสร้างเครือข่ายในพื้นที่ เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในพื้นที่ และการสร้างความเข้มแข็งในพื้นที่ ให้ชุมชนเกิดการรักษาไว้อย่างยั่งยืน

- **ศาสตราจารย์ ดร.สมพงษ์ จิตระดับ** สะท้อนว่าจากการนำเสนอของแต่ละโครงการเห็นถึงการขับเคลื่อนในพื้นที่ ที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เป็นการปฏิบัติจากฐานล่างโดยคนในชุมชนอย่างแท้จริง ทั้งนี้ชวนมองโจทย์ในเชิงบริหารในเรื่องของคุณภาพของคน แนวทางการทำโจทย์เล็กๆ ในพื้นที่ ให้เป็นโจทย์ใหญ่ของภาพรวมจังหวัด(พะเยา)ได้อย่างไร? นำไปสู่การตอบโจทย์ระดับประเทศ โดยการใช้ข้อมูล ข้อเท็จจริงในพื้นที่ เป็นการมองโจทย์ในพื้นที่ เชื่อมร้อยงานระดับจังหวัด พะเยา-ลำปาง-น่าน การมองระดับโครงสร้าง ในการขับเคลื่อนเชิงนโยบาย โดยใช้งานที่เป็นรูปธรรมเชิงพื้นที่(ผลจากงานวิจัยในพื้นที่) นำเสนอต่อระดับนโยบาย ในเรื่องของการตอบโจทย์คุณภาพคน (คิดเป็น วิเคราะห์เป็น) เรื่องทรัพยากร (ความมั่นคงทางอาหาร) เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง(การใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจัดระบบทุนนิยม) การรู้เท่าทันเทคโนโลยีโดยใช้ฐานของเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งนี้ฝากประเด็นคำถามชวนคิด *** **ทำอย่างไรที่จะใช้ผลที่เกิดจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น รูปแบบที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่ นำเสนอสู่การตอบโจทย์เชิงระดับประเทศ** ซึ่งสำคัญอย่างยิ่งที่จะเพิ่มเติมในงานเขียน ให้เห็นเนื้อหา ความรู้ โดยสกัดองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ (สั้น กระชับ ตอบโจทย์เชิงนโยบาย) เสนอควรมีการทำงานที่แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม 1) กลุ่มคนในพื้นที่ ปฏิบัติงานในพื้นที่ แก่ไขสถานการณ์ในพื้นที่ (ทำอย่างมีความสุข) 2) กลุ่มนักวิชาการ ช่วยสังเคราะห์ สรุป สกัด สร้างองค์ความรู้ใหม่ 3) กลุ่มคนในเชิงระดับนโยบาย เพื่อเชื่อมต่อกับงานเชิงพื้นที่สู่การนำเสนอระดับนโยบาย

- **คุณอภิสิทธิ์ ลัมยศ** ผู้ประสานงานฯจังหวัดน่าน แลกเปลี่ยนจากการลงพื้นที่และร่วมเรียนรู้เวทีรายงานความก้าวหน้าเห็นถึงการเชื่อมร้อยคนทำงานเครือข่ายการทำงานของภาคเหนือ ให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน มองความสำเร็จร่วมกัน และการร่วมชื่นชมยินดีร่วมกัน เน้นก่อประโยชน์กับคนในชุมชนอย่างแท้จริง การสร้างการเรียนรู้ ผ่านการลงมือปฏิบัติร่วมกัน แก้ไขปัญหาร่วมกัน ใช้ประเด็นพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้

ร่วมกัน ชุมชนสามารถลุกขึ้นมาแก้ไขปัญหาของตนเองได้ ทั้งนี้มองถึงยุทธศาสตร์ร่วมมองภาคเหนือโดยทำอย่างไรให้เกิดการทำงานในรูปแบบของการสร้างการเรียนรู้ระหว่างเครือข่ายโหนดภาคเหนือ แลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำงานที่ใช้ประเด็นในการขับเคลื่อนร่วมกันเช่น ประเด็นเรื่องของทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า, ประเด็นการเรียนรู้ระหว่างชายแดน, การเรียนรู้ตลอดชีวิต (กศน.) ฯลฯ เป็นการเรียนรู้เชิงพื้นที่ร่วมกัน(พะเยา-น่าน-แม่ฮ่องสอน)

● **คุณอรุณี เวียงแสง** ผู้ประสานงานฯจังหวัดแม่ฮ่องสอน สะท้อนหลังจากที่ได้ร่วมลงพื้นที่และเวทีรายงานความก้าวหน้าทำให้นึกย้อนไปในยุคที่มีความเฟื่องฟูของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยชื่นชมในระดับโครงการ เห็นว่าชาวบ้านมีฉันทะ ชาวบ้านอยากทำ โจทย์วิจัยเป็นความต้องการของชาวบ้านอย่างแท้จริง เป็นโจทย์ใกล้ตัว และไม่ใช่เรื่องอยากที่จะชวนคนอื่นทำ ชักชวนคนอื่นมาทำร่วมได้ และชาวบ้านได้ลงมือทำอย่างแท้จริง ทำให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมในการทำงานในพื้นที่ ทั้งนี้ได้แลกเปลี่ยนในส่วนของบทเรียนในพื้นที่จังหวัดพะเยา-ลำปาง ดังนี้ **1) ความสำคัญของงานวิจัย** จำเป็นต้องมีพี่เลี้ยงที่คอยให้กำลังใจ ช่วยเหลือ หนุนเสริม **2) ข้อมูล ความรู้ที่ชัดเจน** เป็นเรื่องสำคัญที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ ขยายผล เชื่อมร้อยภาคี ซึ่งในแต่ละโครงการวิจัยยังขาดเนื้อหา ข้อมูลความรู้ (ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง) ที่ค้นพบจากกระบวนการทำงานวิจัยในพื้นที่ **3) กระบวนการทำงานวิจัย** มีการใช้เครื่องมือการวิเคราะห์ชุมชนอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งความสำคัญและเป้าหมายของเครื่องมือ คือ เอื้อต่อการมีส่วนร่วม, ให้มีความรู้สึกเป็นเจ้าของความรู้จะเป็นของชาวบ้าน ถ้าชาวบ้านได้ลงมือทำด้วยตนเอง และต้องพึงระวังว่าไม่ใช่แค่ให้ได้เครื่องมือแล้วจบ จะต้องมีการวิเคราะห์ ต่อยอดจากข้อมูล(เครื่องมือ) มีการบันทึก ประมวลข้อมูลอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้อยากให้เกิด **“พะเยาโมเดล”** ให้เห็นรูปธรรมที่ชัดเจน ซึ่งมองว่ามีแนวโน้มเป็นไปได้ เนื่องจากมีภาคีเครือข่ายในการทำร่วมกัน อีกทั้งมองเรื่องของงานเชิงระดับภาคเหนือทั้งหมด 8 โหนด มองประเด็นร่วมที่สามารถทำร่วมกันทั้งภาคเหนือ ซึ่งประเด็นที่จะขับเคลื่อนร่วมจะต้องเป็นประเด็นที่ตอบสนองการแก้ปัญหาสังคมร่วมกันของเครือข่ายโหนดภาคเหนือ โดยทำอย่างไรจะสามารถเชื่อมร้อยความรู้ที่มีอยู่เช่น ประเด็นความมั่นคงทางอาหาร, การพิทักษ์พื้นที่อาหาร, การศึกษา ฯลฯ สุดท้ายเห็นว่าเวทีการนำเสนอรายงานความก้าวหน้าทั้ง 2 วัน ได้เรียนรู้และเห็นบริบท สถานการณ์ในพื้นที่อย่างแท้จริง เห็นความจริงในพื้นที่

● **ดร.สุชิน เพ็ชรภักษ์** ที่ปรึกษางานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เสนอถึงกระบวนการพิจารณาข้อเสนอโครงการ และการพิจารณารายงานความก้าวหน้า ทั้งนี้อาจจะต้องมีระบบประกันคุณภาพ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการประเมินคุณภาพงานวิจัย (ประเมินแบบรูปิก) ทั้งนี้ต้องมีผู้รู้ที่จะมาร่วมวิพากษ์ ซึ่งจากบทเรียนที่ผ่านมาการให้ข้อเสนอแนะข้อเสนอโครงการวิจัย และการโต้ตอบ เน้นการเรียนรู้ร่วมกัน ค่อยๆปรับ แก้ไข ชื่นชมยินดี แก้ไขไปที่ละเล็กละน้อย และเสนอในส่วนของการเขียน ซึ่งเห็นว่าการวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับกระบวนการวิจัยของชุมชน กระบวนการเรียนรู้จะเป็นวงกันหอย เนื่องจากมีบทเรียนเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา เป็นรูปแบบการเขียนแบบบอกเล่าเรื่องราวในกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ซึ่งแท้ที่จริงแล้วการเรียนรู้ร่วมกันควรจะเป็นการคิดเชิงระบบ (Systems Thinking) เห็นระบบความเชื่อมโยงขององค์ประกอบต่างๆที่หลากหลาย

● **ผศ.ดร.สาวิตรมิจัย** หัวหน้าโครงการกลไกพี่เลี้ยงพะเยา สะท้อนถึงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นงานวิจัยที่มีการพัฒนาในพื้นที่ตลอดเวลา ทั้งนี้ทำอย่างไรให้นักวิจัยสามารถสื่อสาร บทเรียนในพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงเป็นระยะๆ

สรุปประมวล โดย คุณภัทรา มาน้อย ผู้ประสานงานศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปาง สรุปถึงประเด็นภาพรวมของการให้ข้อเสนอแนะและแลกเปลี่ยนในเวที ดังนี้

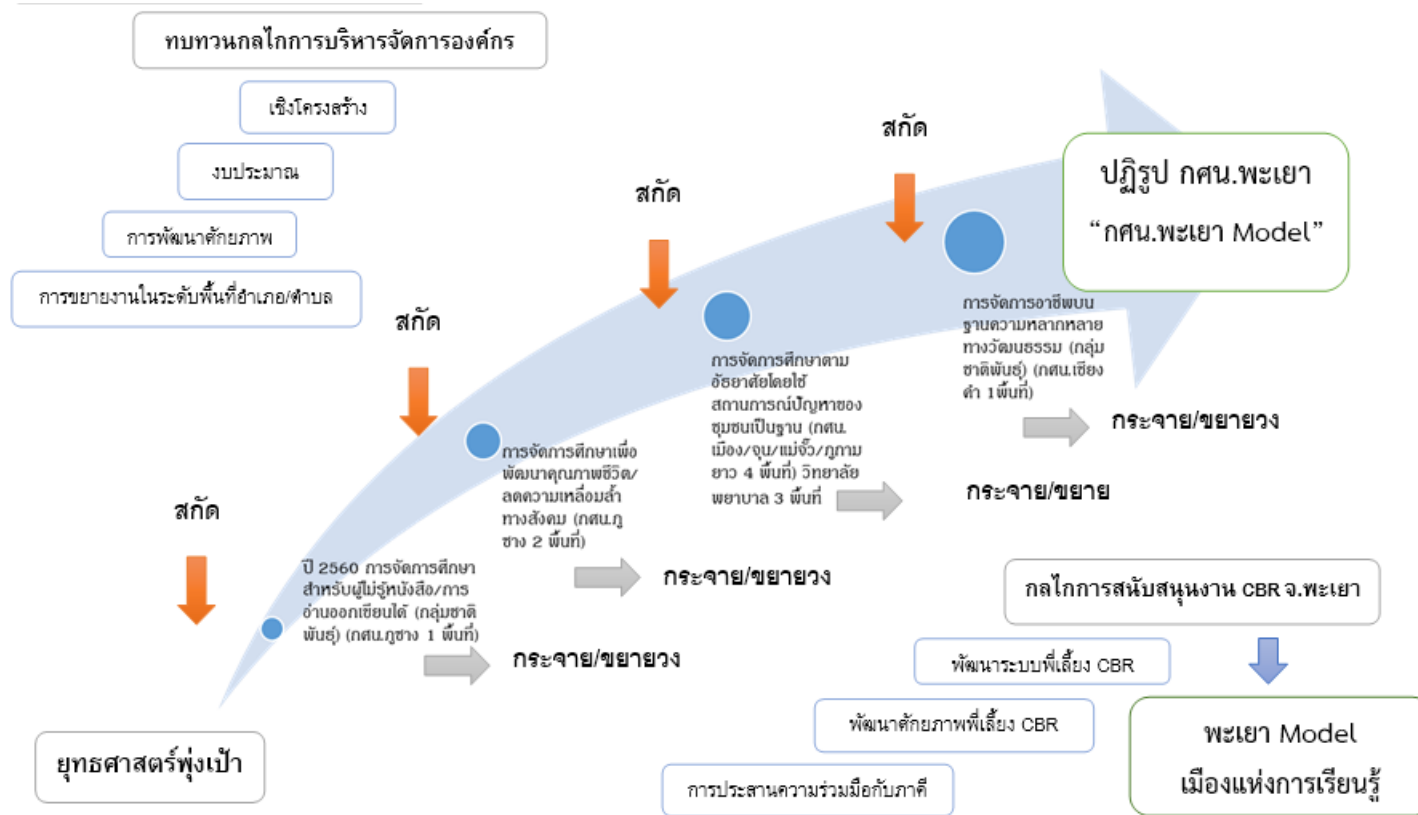
1. รูปแบบของการเขียนรายงานอ่านแล้วไม่จูงใจ ซึ่งเป็นการบ้านที่ทีมพี่เลี้ยงจะต้องคิดต่อ เพื่อคลี่คลายในเรื่องของการเขียนที่น่าสนใจ

2. การจัดระบบข้อมูล ซึ่งในแต่ละโครงการมีข้อมูลแต่ไม่ถูกนำเสนอ หรือไม่ปรากฏในรายงาน ซึ่งอาจจะคิดต่อเรื่องของการทำข้อมูลเพื่อนำไปสื่อสารต่อในระดับที่กว้างกว่าในพื้นที่
3. งานในเชิงกระบวนการ เห็นว่ากระบวนการไปได้ดีในพื้นที่ แต่สิ่งที่จะคิดต่อในเรื่องของวิเคราะห์ข้อมูลที่เกิดการเรียนรู้ตลอดในพื้นที่ รวมไปถึงการสื่อสารข้อมูลจากคนในพื้นที่เองถือเป็นเรื่องที่น่าสนใจ
4. ในประเด็นที่ทำได้ดี ในเรื่องของทักษะการเขียนมีการพัฒนาขึ้น ทั้งนี้มองเรื่องของนักวิจัยในพื้นที่จะต้องมีการฝึกอย่างต่อเนื่อง

สรุป จากแนวทางการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์การติดตามโครงการวิจัยที่ดำเนินงานภายใต้การสนับสนุนของสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้เกิดงานวิจัยที่มีคุณภาพสามารถในพื้นที่จังหวัดลำปางและจังหวัดพะเยา จากการดำเนินกิจกรรม 3 ส่วน คือ 1) งานติดตามพื้นที่ กศน.พะเยา 2) งานติดตามจังหวัดลำปาง และ 3) เวทีนำเสนอรายงานความก้าวหน้า **ในเชิงปริมาณ** สามารถติดตามโครงการวิจัยในระยะที่ 1 (ทั้งลำปางและพะเยา) จำนวน 5 โครงการ ซึ่งปัจจุบันทุกโครงการอยู่ในสถานะของการดำเนินงานระยะที่ 2 และยกράงกาเขียนรายงานฉบับสมบูรณ์ รวมไปถึงโครงการวิจัยที่ดำเนินการในระยะที่ 2 (ทั้งลำปางและพะเยา) จำนวน 8 โครงการ (รวมโครงการของกลไกพี่เลี้ยงพะเยา) ปัจจุบันทุกโครงการอยู่ในสถานะของการรออนุมัติเพื่อปิดโครงการโดย สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งเป็นไปตามแผนการบริหารจัดการของศูนย์ประสานงานฯ ที่กำหนดไว้อย่างสมบูรณ์ **ในเชิงคุณภาพ** บทเรียนที่ได้เป็นไปตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ว่ากระบวนการติดตาม จะต้องสร้างบทเรียนสำคัญให้กับนักวิจัยในพื้นที่และทีมกลไก พี่เลี้ยง โดยแยกเป็นประเด็นได้ดังนี้ 1) นักวิจัยในพื้นที่จังหวัดพะเยา (ทีมครู กศน.พื้นที่ใหม่และนักวิจัยชาวบ้าน) เกิดการเรียนรู้และทักษะในการสื่อสาร เล่าเรื่องงานวิจัยของตนเองในมุมที่เป็นวิชาการและการสื่อสารสาธารณะได้ อีกทั้งยังสามารถพัฒนาทักษะการบันทึกการเขียนรายงานการวิจัย ซึ่งในระหว่างการติดตามทีมศูนย์ประสานงานได้พัฒนาเครื่องมือการเขียนรายงาน (Smart boxes) สำหรับเชื่อมโยงสู่รายงานการวิจัย 5 บท เพื่อให้เข้าใจง่ายมากขึ้น 2) ทีมกลไกพี่เลี้ยงพะเยา เห็นบทเรียนในการติดตามงานในพื้นที่ร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การวางแผนในการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดพะเยา โดยใช้บทเรียนจากการลงพื้นที่เรียนรู้ร่วมกับทีมศูนย์ประสานงานวิจัยจังหวัดลำปาง 3) เกิดรูปแบบการทำงานกลไกพี่เลี้ยงจังหวัดพะเยา ภายใต้การต่อยอดการขับเคลื่อนงานวิจัยกลไกพี่เลี้ยงพะเยาปีที่ 1 สู่ปีที่ 2 โดยขยายขอบเขตให้ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายในระดับจังหวัดให้กว้างมากขึ้น จากเดิมที่มีบทเรียนในกลุ่มของการศึกษาที่เป็น นอกระบบของ กศน. และอุดมศึกษาในวิทยาลัยพยาบาลฯ พะเยา โดยใช้ทิศทางที่ขับเคลื่อนโดยกลุ่มของคนจังหวัดพะเยาเพื่อสร้าง “พะเยา โมเดล” 4) ส่วนของทีมจังหวัดลำปางเกิดแนวคิดในการขยายงานร่วมกับทีมนักวิชาการในระดับอุดมศึกษา เพื่อสร้าง Senior CBR สำหรับนักวิจัยรุ่นใหม่ ที่สนใจการใช้งานวิจัยเพื่อสร้างการเรียนรู้ในระดับของคณาจารย์ในมหาวิทยาลัยต่อไป

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อประมวลความรู้แนวทางการปฏิรูปทางการศึกษาของ กศน.จังหวัดพะเยาใน 3 ด้าน

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นนำเสนอผลของการประมวลความรู้ภายใต้กรอบแนวคิดของการดำเนินงานปี 2560 โดยคาดหวังว่ากระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจะนำไปสู่แนวทางการปฏิรูปงาน กศน.จังหวัดพะเยา เพื่อเป้าหมายของการเป็น “กศน.พะเยา Model” โดยองค์ประมวลองค์ความรู้ผ่านการปฏิรูป 3 ด้าน คือ (1) การปฏิรูปหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับกลุ่มเป้าหมายการศึกษานอกระบบ (2) การปฏิรูปการเรียนการสอน : การพัฒนาคุณภาพการศึกษานอกระบบ และ (3) การปฏิรูปการเทียบโอนผลการศึกษา

ซึ่งภายใต้การปฏิรูป กศน. 3 ด้าน ในปี 2560 ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นร่วมกับ กศน.จังหวัด นำโดย ผอ.ปณณพงษ์ ท้าวอาจ ผอ.กศน.จังหวัดพะเยา (ปัจจุบันย้ายไปดำรงตำแหน่ง ผอ.กศน.จังหวัดน่าน) ได้ กำหนดแนวทางยุทธศาสตร์แบบพุ่งเป้าเพื่อ “กำหนดยุทธศาสตร์การปฏิรูป กศน.พะเยา” และ “แนวทางการทบทวนการบริหารจัดการองค์กร” 4 ประเด็น ด้านเชิงโครงสร้าง ด้านงบประมาณ การพัฒนาศักยภาพ และการขยายพื้นที่ในระดับอำเภอ/ตำบล รวมถึง “กลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดพะเยา” 3 ประเด็นคือ การพัฒนาระบบพี่เลี้ยง การพัฒนาศักยภาพพี่เลี้ยง และ การประสานความร่วมมือกับภาคี โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้าง “พะเยา Model เมืองแห่งการเรียนรู้”

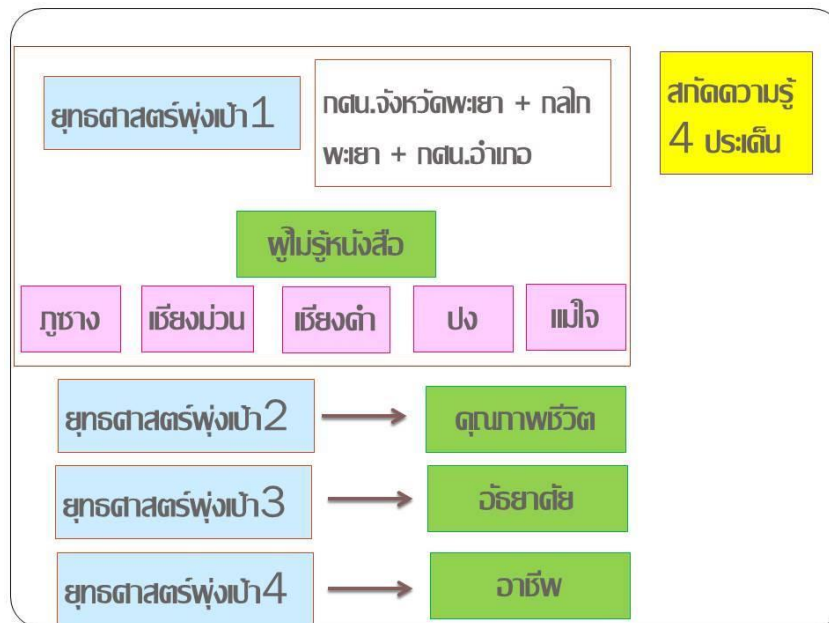
ในเชิงโครงสร้างของการบริหารจัดการเพื่อบูรณาการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นร่วมกับภารกิจของ กศน.ทาง กศน.จังหวัด ได้กำหนดแผนยุทธศาสตร์พุ่งเป้าเพื่อปฏิรูป กศน.จังหวัดพะเยา โดยอาศัยฐานจากบทเรียนที่ได้จากงานวิจัยกลุ่ม กศน.โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) การกำหนดยุทธศาสตร์พุ่งเป้าเพื่อการปฏิรูป กศน.พะเยา

ทิศทางและรูปธรรมในการขับเคลื่อนงาน กศน.จังหวัดพะเยาปี 2560

จากการทบทวนบทเรียนและผลการดำเนินงานโครงการวิจัยของ กศน.ในพื้นที่จังหวัดพะเยา เชื่อมโยงถึงกรอบประเด็นการสนับสนุนการวิจัยเชิงยุทธศาสตร์ สกว. (SRI 4) ในประเด็นการลดความเหลื่อมล้ำของสังคมและการแก้ไขปัญหาความยากจนโดยมีเป้าหมายเพื่อยกระดับศักยภาพในการจัดการตนเองของชุมชนรากและคนด้อยโอกาสรวมถึงลดเงื่อนไขความเหลื่อมล้ำเพื่อนำไปสู่ความเท่าเทียมในโอกาสและคุณภาพชีวิตของประชาชนทุกกลุ่ม ทั้งนี้หากประมวลข้อมูลโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในจังหวัดพะเยา ปี 2555-2559 หากแยกกลุ่มประเด็นที่ขับเคลื่อนในพื้นที่จะประกอบด้วย ประเด็น ดังนี้ 1) การจัดการศึกษาสำหรับผู้ไม่รู้หนังสือและการอ่านออกเขียนได้ในกลุ่มชาติพันธุ์พื้นที่ กศน.ภูซาง 2) การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต และลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมของสตรีชาวลาวในพื้นที่ กศน.ภูซาง 3) การจัดการศึกษาตามอัธยาศัยโดยใช้สถานการณ์ปัญหาของชุมชนฐาน (ประวัติศาสตร์/การจัดการทรัพยากรชุมชน/ระบบการจัดการกองทุนชุมชน) ในพื้นที่กศน.จุน, กศน.เมืองพะเยา, กศน.ปง และกศน.ภูกามยาว 4) การจัดการอาชีพบนฐานความหลากหลายทางวัฒนธรรม (กลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ กศน.เชียงคำ ทั้ง 4 กลุ่มเป็นบทเรียนสำคัญในการขับเคลื่อนงานเพื่อการปฏิรูป กศน.ได้อย่างเป็นรูปธรรมและอธิบายความเชื่อมโยงได้ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ.2551 ภายใต้การดำเนินงานของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (สำนักงาน กศน.) มียุทธศาสตร์และจุดเน้นการทำงานของ สำนักงาน กศน. ประจำปีงบประมาณ 2560 ในจุดเน้นที่ 3 “ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพคน โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนา ปรับปรุงหลักสูตร การเรียนการสอนที่มีความยืดหยุ่น และสามารถให้ชุมชนท้องถิ่นออกแบบหลักสูตรเองได้ พัฒนาเนื้อหาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง โดยต้องตระหนักว่าการเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญ จัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ให้สม่ำเสมอจนเป็นวิถีปฏิบัติในชุมชนมุ่งเน้นการส่งเสริมและให้ความสำคัญกับการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับประชาชน” จนนำไปสู่ข้อสรุปของการขับเคลื่อน 4 ประเด็นหลัก คือ

1. การจัดการศึกษาสำหรับผู้ไม่รู้หนังสือ/การอ่านออกเขียนได้ (กลุ่มชาติพันธุ์: เมี่ยน, ม้ง, พื้นองลาว)
2. การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต/ลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม (กลุ่มชาติพันธุ์)
3. การจัดการศึกษาตามอัธยาศัยโดยใช้สถานการณ์ปัญหาของชุมชนเป็นฐาน
4. การจัดการอาชีพบนฐานความหลากหลายทางวัฒนธรรม (กลุ่มชาติพันธุ์)

จากการหารือในประเด็นการขยายงาน สามารถสรุปได้ดังนี้

- เน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเช่น ในกลุ่มผู้รู้หนังสือ ฯลฯ วิเคราะห์ประเด็นในพื้นที่ที่หลากหลาย
- มองถึงรูปแบบการจัดการศึกษาของกลุ่มผู้ไม่รู้หนังสือ จากบทเรียนการทำงานในพื้นที่ภูซาง ทั้งนี้การปรับใช้รูปแบบให้เหมาะสมกับชุมชนท้องถิ่น
- มองถึงการสร้างหลักสูตรใหม่ โดยมาจากความต้องการของชุมชน นำไปสู่การพัฒนาหลักสูตรใหม่ โดย 1) ตอบสนองการพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2) วิเคราะห์แบบกลับทาง โดยสอนในลักษณะใหม่ วิธีการใหม่ เนื้อหาใหม่ เช่น ใช้ภาษาอื่นๆ ร่วมกับการสอนภาษาไทย ที่มีความสอดคล้องเหมาะสมกับพื้นที่ ลองตั้งคำถามใหม่ๆ มองโจทย์ใหม่ ในเรื่องของการพัฒนาผู้ไม่รู้หนังสือในพื้นที่ใหม่
- การสกัดชุดความรู้เพื่อใช้เป็นแนวทางการสร้างหลักสูตรใหม่
- วิเคราะห์การวิจัยในรูปแบบใหม่ โดยใช้ภาษาแม่เป็นฐานซึ่งมองถึงพัฒนาครูไปพร้อมๆ กับการพัฒนา ชุมชนพื้นที่ (ใช้ข้อมูลจากบทเรียนงานวิจัยเดิมที่มีอยู่ในพื้นที่,วางแผนการดำเนินงาน ,เน้นกระบวนการ เรียนรู้ในพื้นที่ นำไปสู่การเสนอเชิงนโยบาย) CBR = ทำให้เห็นการเรียนรู้ควบคู่กับการปฏิบัติจริง เริ่มจากการวิเคราะห์โจทย์ร่วมกับชุมชน การวางแผนปฏิบัติ การวิเคราะห์ สรุปบทเรียนร่วมกัน เกิดโจทย์ใหม่ เกิดวิธีการปฏิบัติรูปแบบใหม่ ครู กศน. ผู้บริหาร กศน.ได้รับการยอมรับจากกลุ่มเป้าหมาย เห็นถึงกระบวนการสร้างศรัทธา /การพัฒนาและสร้างพื้นที่เลี้ยง นำไปสู่การสร้างวัฒนธรรมองค์กร ชวนกันคิด ชวนกันตั้งคำถาม ชวนกันหาทางออก “โรงเรียนนวัตกรรมงานวิจัย กศน.”
- การทำงานร่วมกับเครือข่ายที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ ที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ อำเภอภูซาง (ต.ทุ่งกล้วย มีกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง), อำเภอเชียงม่วน, อำเภอเชียงคำ,อำเภอปง,อำเภอแม่ใจ ทั้งนี้ ทางพื้นที่อำเภอปง ได้แลกเปลี่ยนการทำงานของ กศน. ที่เน้นเรื่องของการทำงานในพื้นที่ที่มีความแตกต่างหลากหลาย ซึ่งวิธีคิด มุมมอง และความต้องการของกลุ่มชาติพันธุ์ก็แตกต่างกัน

และจากสถานการณ์ สังคมที่เปลี่ยนแปลงก็ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงความต้องการของชุมชน อีกทั้งการวัดผล ประเมินผล มีรูปแบบเดียวไม่มีความแตกต่างตามพื้นที่ รวมถึงหลักสูตรการเรียนการสอนก็ยังไม่มีความมาตรฐานเพียงพอ และยังไม่เห็นแนวทางการหาทางออกของการจัดการศึกษาของผู้ไม่รู้หนังสือ ซึ่งเห็นด้วยกับ **การสกัดชุดความรู้สำหรับผู้ไม่รู้หนังสือ**

2. การพัฒนาศักยภาพบุคลากรของ กศน.พะเยา

จากบทเรียนของ ครูกศน.แต่ละอำเภอ ได้ทดลองทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และยกระดับเป็นพี่เลี้ยงงานวิจัยรุ่นที่ 1 และ 2 พบว่ากระบวนการดังกล่าวเป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรที่สำคัญที่สามารถสร้างการเปลี่ยนแปลง และปรับแนวคิดจากการมองงานวิจัยเป็นเรื่องไกลตัว ยุ่งยาก สร้างภาระต่องานประจำ สู่การสร้างคุณคุณภาพที่สามารถบูรณาการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่บทเรียนการทำงานของ กศน. ที่สำคัญนำไปสู่ **“การปรับกระบวนการทัศนทางความคิดสู่ระบบคิดแบบวิจัย”** ในบุคลากรของ กศน.ในกลุ่มที่พัฒนาตนเองเป็นพี่เลี้ยงงานวิจัย

การสะท้อนมุมมองการเปลี่ยนแปลงของบุคลากร โดยกลุ่มผู้บริหารระดับจังหวัดและอำเภอ พบว่า **นายปณณพงษ์ ท้าวอาจ (ผอ.กศน.จังหวัดพะเยา)** “ครูกศน.ที่ผ่านกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เกิดการพัฒนา เช่น เรื่องการสื่อสาร การสื่อความหมาย สามารถสื่อสารได้แบบมีเหตุมีผล และตอบโจทย์เรื่องของการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมกับคนในชุมชน สอดคล้องกับการพัฒนา ใน 3 ประเด็น คือ 1) การคิดเป็นของครู กศน. 2) กระบวนการจัดการทำแผนชุมชน 3) กระบวนการเรียนรู้”

นางวิลาวัลย์ ไชยมงคล (ผอ.กศน.อำเภอภูซาง) “เห็นด้วยถึงประเด็นกระบวนการวิจัยทำให้เกิดการพัฒนาศักยภาพในตัวครูกศน. เห็นได้ชัดเจนในเรื่องของการที่ครู กศน.นำกระบวนการวิจัยไปปรับใช้ในองค์กร วิธีการทำงาน มีการทำงานอย่างเป็นระบบ ซึ่งมองว่ากระบวนการงานวิจัยสามารถสร้างการเรียนรู้ได้จริง”

นางวราณี วิชัยศิริ (ผอ.กศน.อำเภอภูพาน) “เน้นย้ำถึงกระบวนการงานวิจัยสามารถสร้างการพัฒนาคน พัฒนาศักยภาพ มีการคิดอย่างเป็นระบบ มีการวางแผน เตรียมกระบวนการ เตรียมประเด็น ออกแบบกระบวนการ รวมถึงเห็นพัฒนาการของ ครูกศน.ที่สามารถดึงศักยภาพของชุมชนอย่างแท้จริง และเห็นถึงทิศทางการทำงานต่อไปในพื้นที่”

นางแวดดาว จิตตะมาลา (ผอ.กศน.อำเภอเชียงคำ) “มองว่ากระบวนการงานวิจัยเป็นการเรียนรู้ร่วมกัน เรียนรู้ไปพร้อมๆ กันของครูกศน.และชุมชน”

ในส่วนของคุณครู กศน.ผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ต่างให้มุมมองที่เป็นบทเรียนจากการทำงานวิจัยว่า

“ครู กศน.มีศักยภาพในตนเอง แต่ยังขาดโอกาส หรือพื้นที่ในการแสดงศักยภาพ พื้นที่ในการทำงาน หลังจากที่มีกระบวนการงานวิจัยทำให้ครูมีกระบวนการทำงานในพื้นที่อย่างเป็นระบบ เริ่มจากการวางแผน ก่อนการดำเนินงาน การสรุปบทเรียน (AAR) การแบ่งบทบาททีมทำงาน การเรียนรู้กระบวนการทำงานในพื้นที่ รวมถึงการคิดอย่างเป็นระบบ”

“ครู กศน.ได้พัฒนาตนเอง ในด้านของการนำกระบวนการ การบันทึกข้อมูล การประมวลผลภาพรวมของกิจกรรม ทำให้ครูได้พัฒนาตนเองผ่านประสบการณ์การปฏิบัติจริง และสามารถนำกระบวนการ เครื่องมือไปปรับใช้ในการทำงานการเรียนการสอน มีการสร้างรูปแบบการจัดการกระบวนการ มีการทำงานอย่างเป็นระบบ การวางแผนก่อนดำเนินงาน การติดตามผลสรุปบทเรียนหลังทำกิจกรรมเพื่อนำไปปรับแก้ไขในกระบวนการ

ครั้งต่อไป ที่สำคัญเน้นการทำงานแบบครุมีส่วนร่วม ให้ครูทุกคนได้เรียนรู้แต่ละบทบาท สุดท้ายการลงไปทำงานในพื้นที่ชุมชน จนเกิดการยอมรับของชุมชน เครือข่าย”

“เริ่มแรกมองว่างานวิจัยเป็นเรื่องยาก เรียนรู้กระบวนการทำงานวิจัยตั้งแต่การค้นหาโจทย์ การดำเนินงาน ทำให้ครู กคน. ได้ฝึก พัฒนาตนเอง ในเรื่องของการวางแผน การดำเนินงานอย่าเป็นระบบ การแสดงความคิดเห็น การทำงานอย่างมีส่วนร่วม”

“เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของครู กคน. หลังจากที่ผ่านมากระบวนการงานวิจัย มองว่าการวิจัยเป็นงานที่อยู่คู่กับ กคน. แต่ยังไม่รู้กระบวนการที่ชัดเจน ทั้งนี้ก็ยังเห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของครูเรื่องของการทักษะในการทำงาน”

“การทำงานในพื้นที่ของครู กคน. ผู้บริหารทั้งในระดับจังหวัด ระดับอำเภอ เป็นหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อนงานให้ครูได้มีโอกาสเรียนรู้รูปแบบการทำงานแบบใหม่ๆ เพื่อนำมาปรับใช้ในงานของ กคน.”

“เห็นถึงกระบวนการการทำงานในพื้นที่ มองว่ากระบวนการงานวิจัยเป็นรูปแบบที่เหมาะสม ทำให้ครูชุมชน มีการคิดเป็น ทำงานอย่างเป็นระบบ (เรื่องของการศึกษาพื้นฐาน)”

ดังนั้นข้อสรุปที่เป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพครู กคน. ในปี 2560 ในส่วนของการบริหารจัดการเชิงโครงสร้างจึงมีแนวทางในการหารือในประเด็นต่อไปนี้

1) แนวทางจะพัฒนาครูกคน.

- สนับสนุนงบประมาณในระดับอำเภอ มองถึงการออกแบบวิธีการใหม่ ในระดับอำเภอ ระดับจังหวัด จะเป็นอย่างไร?
- ปรับแนวทางการประเมินผลงานจากจังหวัด
- ค้นหาปัญหาจากชุมชนเพื่อนำมาทางการสร้างบทเรียนการเรียนรู้ของครู
- ครูต้องมีความรู้ที่ชัดเจน (ทักษะ/เครื่องมือ/การเขียน/การบันทึก/กระบวนการในการทำงานชุมชน/AAR) ครูสามารถนำไปปรับใช้ได้ทุกสถานการณ์

2) การบริหารจัดการเชิงโครงสร้างและการสนับสนุนงบประมาณ สรุปได้ดังนี้

- มองถึงการขยายงานต่อในพื้นที่ โดยจะบรรจุในแผนการปฏิบัติการในระดับอำเภอให้อยู่ใน 4 ภาระงานของกคน.
- การออกแบบกระบวนการพัฒนาของครู กคน. ในรูปแบบใหม่ ในระดับอำเภอ ระดับจังหวัด

1) การขยายพื้นที่ในระดับอำเภอให้เต็มพื้นที่ (สร้างตัวคุณโดยกลไก กคน. ที่สร้างขึ้น ในลักษณะ Co-funding Co-working สรุปได้ดังนี้

- โครงการร่วม ภายใต้ประเด็นร่วม
- โครงการเดี่ยวรายพื้นที่
- การขยายพื้นที่ในระดับตำบลของพื้นที่เดิม

2) สร้างแรงบันดาลใจในการขับเคลื่อนงานของ ครู กคน. (กลไกที่ควรหนุนเสริมทั้งภายในและภายนอก) สรุปได้ดังนี้

- การกำหนดงบประมาณในระดับตำบล(รายตำบล)
- การปรับปรุงแบบการประเมินผลโดยใช้กระบวนการงานวิจัยเป็นฐาน (ในระดับจังหวัด ระดับอำเภอ)
- กำหนดการพัฒนาทักษะ องค์ความรู้ ในแผนการดำเนินงาน
- บทบาทของผู้บริหาร เปลี่ยนจากการให้คำสั่งเป็นการเรียนรู้ร่วม ให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษา ให้กำลังใจ เปลี่ยนบทบาทเป็นครู

- บทบาทครู เปลี่ยนจากการให้ความรู้ เป็นการเรียนรู้ร่วม ผ่านบทเรียนที่เกิดจากการลงมือปฏิบัติจริง การปฏิบัติจริง เราไม่ได้ทำงานเพียงลำพังเกิดศรัทธาในตัวชุมชน และชุมชนเกิดศรัทธา
- งบประมาณในการดำเนินงาน ซึ่งมีบางครั้งไม่สามารถเบิกจ่ายได้ต้องทำให้เกิดความคล่องตัว
- การทำงานที่มาจากปัญหา ความต้องของชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนขับเคลื่อน และครูคนมีบทบาทในการรวบรวมข้อมูล
- ชุมชนได้รับประโยชน์อย่างแท้จริง เกิดการเปลี่ยนแปลงวิธีคิด ตัวคน
- การทำงานร่วมกันเป็นทีม มีการเสริมกำลังใจ ให้คำแนะนำ
- สร้างแรงบันดาลใจและแรงจูงใจจากผู้บริหาร

3. แนวทางการทบทวนการบริหารจัดการองค์กรที่สอดคล้องกับแนวทางของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

โดยกำหนดประเด็นในการทบทวนไว้ 4 ประเด็นคือ ด้านเชิงโครงสร้าง ด้านงบประมาณ การพัฒนาศักยภาพ และการขยายพื้นที่ในระดับอำเภอ/ตำบลซึ่งในแต่ละประเด็นมีแนวทางในการทบทวนดังนี้

● เชิงโครงสร้าง

จากบทเรียนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดพะเยา ผ่านกระบวนการขับเคลื่อนร่วมกันกับกศน.จังหวัดพะเยา เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับบุคคล พื้นที่ องค์กร ในส่วนของ กศน.จังหวัดพะเยาได้นำบทเรียนจากผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปแลกเปลี่ยนในเครือข่ายของ กศน.ระดับภาคในประเด็น “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การเรียนรู้ตลอดชีวิต”

● ด้านงบประมาณสนับสนุน

จากบทเรียนการทำงานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดพะเยาผ่านกระบวนการพัฒนาศักยภาพพี่เลี้ยงในพื้นที่พะเยา ในระดับของ กศน.ได้เห็นถึงความสำคัญของคนทำงานในพื้นที่ เกิดเป็นความร่วมมือร่วมในการการสนับสนุนงบประมาณ เรื่อง “ข้อตกลงตกลงร่วมกันในการเบิกจ่ายสำหรับการร่วมพัฒนาโจทย์วิจัย” ซึ่งกศน.จังหวัดพะเยาได้กำหนดให้มีการพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัย ประจำปีงบประมาณ 2560 ใน 3 พื้นที่ คือ กศน.อำเภอดอกคำใต้ กศน.อำเภอเชียงม่วน และ กศน.อำเภอแม่ใจ โดยมีคำสั่งแต่งตั้งคณะทำงานระบบกลไกพี่เลี้ยง สำนักงานกศน.จังหวัดพะเยา จำนวน 19 คน ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงงานวิจัยสำหรับ 3 พื้นที่ เพื่อให้คำแนะนำ และข้อเสนอแนะในการทำงานวิจัย (อ้างจากหนังสือเลขที่ ศธ 0210.47/200 ลงวันที่ 15 มีนาคม 2560)

สำนักงาน กศน.จังหวัดพะเยา
กลุ่มยุทธศาสตร์และการพัฒนา

ที่ ศธ ๐๒๑๐.๔๗/๒๐๐

สำนักงาน กศน.จังหวัดพะเยา
ถนนพหลโยธิน พย ๕๖๐๐๐

๖๔ มีนาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ข้อตกลงร่วมกันในการเบิกจ่ายสำหรับการร่วมพัฒนาวิทยุวิจัย

เรียน ผู้ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปาง

สิ่งที่ส่งมาด้วย คำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการระบบกลไกพี่เลี้ยง สำนักงาน กศน.จังหวัดพะเยา จำนวน ๑ ชุด

ด้วย สำนักงาน กศน.จังหวัดพะเยา ได้ทำบันทึกความร่วมมือเพื่อสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น) เมื่อวันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๗ โดยบันทึกข้อตกลงฉบับนี้มีผลบังคับใช้ ๓ ปีงบประมาณ ตั้งแต่วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๕๗ ถึง ๓๐ กันยายน ๒๕๖๐ ทั้งนี้ สำนักงาน กศน.จังหวัดพะเยาได้กำหนดให้มีการพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัย ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๐ ใน ๓ พื้นที่ คือ กศน.อำเภอดอกคำใต้ กศน.อำเภอเชียงม่วน และกศน.อำเภอแม่ใจ โดยมีการคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการระบบกลไกพี่เลี้ยง สำนักงาน กศน.จังหวัดพะเยา จำนวน ๑๔ คน ให้ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงงานวิจัยสำหรับ ๓ พื้นที่ใหม่เพื่อให้คำแนะนำ และข้อเสนอแนะในการทำงานวิจัย

ในการนี้ สำนักงาน กศน.จังหวัดพะเยาจึงได้กำหนดให้คณะกรรมการระบบกลไกพี่เลี้ยงจำนวน ๑๔ คน ลงพื้นที่ให้คำแนะนำและช่วยเหลือครูกศน.ในพื้นที่งานวิจัยและชุมชนในการร่วมพัฒนาวิทยุวิจัย โดยกำหนดให้เบิกจ่ายค่าเบี้ยเลี้ยงในการลงพื้นที่จากสำนักงาน กศน.จังหวัดพะเยา ส่วนค่าเดินทางค่าอาหารว่างและอาหารกลางวันของผู้เข้าร่วมเวทีการวิจัยในพื้นที่ ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปางจะเป็นผู้รับผิดชอบ ทั้งนี้เป็นไปตามข้อตกลงร่วมกันของทั้งสองฝ่ายเมื่อวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐ ณ ห้องประชุมสำนักงาน กศน.จังหวัดพะเยา

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบ

ขอแสดงความนับถือ

(นายอริยณัฐ ชะนะเพทย์)

ผู้อำนวยการสำนักงาน กศน.จังหวัดพะเยา

กลุ่มยุทธศาสตร์และการพัฒนา

โทร. ๐ - ๕๕๘๘ - ๗๐๖๕

เบอร์โทรสาร ๐ ๕๕๘๘ ๗๐๖๗-๘

คำสั่งสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดพะเยา

ที่ ๔๓ / ๒๕๖๐

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการระบบกลไกพี่เลี้ยงสำนักงาน กศน. จังหวัดพะเยา

ด้วยสำนักงาน กศน. จังหวัดพะเยา มีนโยบายพัฒนาศักยภาพบุคลากรและจัดการศึกษาให้มีคุณภาพตรงตามความต้องการของชุมชนผ่านกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องตามจุดเน้นการดำเนินงาน กศน. ตามยุทธศาสตร์ของกระทรวงศึกษาธิการ ยุทธศาสตร์ที่ ๓ ผลิิดและพัฒนากำลังคน รวมทั้งงานวิจัยที่สอดคล้องกับความต้องการของการพัฒนาประเทศ

เพื่อเป็นการนํานโยบายสู่การปฏิบัติ สำนักงาน กศน. จังหวัดพะเยา จึงพิจารณาแต่งตั้งคณะกรรมการระบบกลไกพี่เลี้ยงสำนักงาน กศน. จังหวัดพะเยา ดังต่อไปนี้

๑. นางพรรณิ โหมประสิทธิ์กุล	รองผู้อำนวยการสำนักงาน กศน. จังหวัดพะเยา	ประธานคณะกรรมการ
๒. นางวารณี วิชัยศิริ	ผู้อำนวยการศูนย์ กศน. อำเภอภูพานยาว	คณะกรรมการ
๓. นางวิลาวัลย์ ไชยมงคล	ผู้อำนวยการศูนย์ กศน. อำเภอภูซาง	คณะกรรมการ
๔. นางสาวลิลาวดี สีหพันธ์	ผู้อำนวยการศูนย์ กศน. อำเภอปง	คณะกรรมการ
๕. นางสาวอมกร หมั่นตาบุตร	นักวิชาการศึกษาชำนาญการ	คณะกรรมการ
๖. นายอภิชาติ อามาศย์มณี	ครูอาสาสมัคร	คณะกรรมการ
๗. นางสาวสุภัทรา เกยิ่น	ครู กศน. ตำบล	คณะกรรมการ
๘. นางดวงพร หนดี	ครู กศน. ตำบล	คณะกรรมการ
๙. ว่าที่ร้อยตรีหญิง ณัฏญญกร อุปธิ	ครู กศน. ตำบล	คณะกรรมการ
๑๐. นายพชร วงศ์ปันทา	ครูศูนย์การเรียนรู้ชุมชน	คณะกรรมการ
๑๑. นางผ่องศรี เข็มขันธ	ครู กศน. ตำบล	คณะกรรมการ
๑๒. นางสาวกานต์ชนา มีฉลาด	ครูอาสาสมัคร	คณะกรรมการ
๑๓. นายสันต์ สุธรรมมา	ครู กศน. ตำบล	คณะกรรมการ
๑๔. นางสาวเนตรนภา ประเสริฐสังข์	ครู กศน. ตำบล	คณะกรรมการ
๑๕. นางสาวพิมพ์ชนก กมลขัน	ครู กศน. ตำบล	คณะกรรมการ
๑๖. นางสาวสายใจ สุขประสาน	ครูอาสาสมัคร	คณะกรรมการ
๑๗. นายชนัญชิต ภูติวุฒิสริ	ครู ศศช.	คณะกรรมการ
๑๘. นายจิรวัฒน์ อินท่า	นักจัดการงานทั่วไปปฏิบัติการ	คณะกรรมการ
๑๙. นายนิยม พรหมมา	พนักงานพิมพ์ ส. ๓	คณะกรรมการและเลขานุการ

มีหน้าที่ ให้คำปรึกษา แนะนำ สนับสนุน ส่งเสริม กำกับ ติดตาม โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงาน กศน. จังหวัดพะเยา ให้ผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นคณะกรรมการให้ปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายอย่างเคร่งครัดบังเกิดผลดีต่อทางราชการ

ทั้งนี้ ตั้งแต่วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

สั่ง ณ วันที่ ๒๓ เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๐

(นางพรรณิ โหมประสิทธิ์กุล)

รองผู้อำนวยการสำนักงาน กศน. จังหวัดพะเยา

รักษาการในตำแหน่ง ผู้อำนวยการสำนักงาน กศน. จังหวัดพะเยา

ซึ่งทั้ง 3 แนวทางถือเป็นจุดเริ่มต้นในการปฏิบัติงานเชิงโครงสร้างในยุคของการขับเคลื่อนงาน กศน. พะเยา โดยใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือภายใต้แนวทางการปฏิรูป

ในเชิงการขับเคลื่อนกระบวนการ หลังจากมีการหารือประเด็นการขับเคลื่อนงานพื้นที่จังหวัดพะเยา โดยใช้ฐานของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นตัวประมวลประเด็น ในปี 2560 ได้มีการจัดกลุ่มประเด็นใหม่เพื่อให้ครอบคลุมและสัมพันธ์กับความรู้ ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีการเปลี่ยนแปลงผู้บริหารของ กศน.จังหวัด จึงนำแนวคิดของการสร้าง “พะเยาโมเดล เมืองแห่งการเรียนรู้” มาทบทวนเพื่อสร้างรูปธรรม และขยายขอบเขตของประเด็นจากเดิมที่เน้นเพียงเนื้อหาในกลุ่มของ “การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย” ให้ครอบคลุมไปยังประเด็นที่สัมพันธ์กับพื้นที่จังหวัดลำปาง โดยทำการจัดกลุ่มประเด็นใหม่ 6 ประเด็น จาก 14 โครงการ ร่วมกับภาคีเครือข่ายทางการศึกษา ซึ่งประกอบด้วย กศน. วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี พะเยา พัฒนาชุมชน และนักวิจัยชาวบ้าน ได้ดังนี้

1) กลุ่มประเด็น “การจัดการแหล่งน้ำและทรัพยากรทางน้ำ” ประกอบด้วยโครงการ 3 โครงการ คือ โครงการวิจัยแนวทางการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนบ้านแม่จ๊วระ หมู่ที่ 10 ตำบลปง อำเภอปง จังหวัดพะเยา กับแนวทางการแสวงหาทางออกในการแบ่งสรรปันน้ำในช่วงฤดูแล้งให้สามารถกระจายไปยังพื้นที่การเกษตรได้อย่างทั่วถึง ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการประกอบอาชีพหากชุมชนได้รับการแก้ไขปัญหาเรื่องน้ำได้อย่างทั่วถึงและเพียงพอแล้ว จะนำไปสู่การขับเคลื่อนกิจกรรมทางการเกษตรในชุมชนได้ตลอดทั้งปี ส่งผลให้คนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นลดการพึ่งพาจากป่า ลดการขยายพื้นที่การเกษตร ทำให้พื้นที่ป่าเพิ่มขึ้น เกิดแนวทางในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ และมีปริมาณน้ำเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้มีน้ำใช้อย่างเพียงพอในวงจรการเกษตรแบบยั่งยืน โครงการแนวทางที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหาคุณภาพน้ำปนเปื้อนฟลูออไรด์เกินมาตรฐานที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของคนในชุมชนบ้านสันป่าบง ตำบลบ้านต้อม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา โดยเป็นความพยายามของชุมชนในการค้นหาทางออกเรื่องน้ำกิน-น้ำใช้ที่ปนเปื้อนฟลูออไรด์เกินมาตรฐานส่งผลกระทบต่อสุขภาพ ซึ่งสามารถสื่อได้ชัดเจนว่าปัญหา “ฟลูออไรด์เกินมาตรฐาน” เป็นปัญหาที่ชุมชนต้องเดินหน้าเพื่อค้นหาทางเลือกหรือทางออกที่เหมาะสม แนวทางดังกล่าวได้สัมพันธ์ไปถึงประเด็นของสิทธิในการเข้าถึงแหล่งน้ำที่มีคุณภาพแหล่งใหม่ สวัสดิการขั้นพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ ความรู้ในการสร้างระบบกรองน้ำที่ได้มาตรฐานจากการปนเปื้อนฟลูออไรด์ ระบบการบริหารจัดการน้ำในชุมชนที่เอื้อต่อคนในชุมชน และการใช้ข้อมูลเพื่อประเมินสถานการณ์ด้านสุขภาพและการดูแลรักษาผู้ได้รับผลกระทบ และ โครงการฟื้นฟูประมงพื้นบ้านริมกว๊านโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนบ้านสันหนองเหนียว หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านต้อม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา” เมื่อสถานการณ์ของการทำประมงพื้นบ้านและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติได้เปลี่ยนแปลงส่งผลกระทบต่อคุณภาพน้ำ และระบบนิเวศในกว๊านพะเยา พันธุ์ปลาพื้นเมืองลดลงสาเหตุจากการเพิ่มปริมาณของปลาต่างถิ่น รูปแบบการทำประมงพื้นบ้านที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะส่งผลกระทบต่อระบบภูมินิเวศบริเวณกว๊านพะเยาในอนาคต

2) ประเด็น “ความหลากหลายของการเรียนรู้ภายใต้พื้นที่พหุวัฒนธรรม” ประกอบไปด้วย 4 โครงการคือ โครงการพัฒนากระบวนการผลิตผ้าผ่านกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านร่องล้าน หมู่ที่ 20 ตำบลร่มเย็น อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา” เพื่อพัฒนากระบวนการผลิตผ้าผ่านการเรียนรู้และเชื่อมโยงความแตกต่างทางวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มประชากรที่รัฐทำการจัดสรรพื้นที่ทำกินและต้องมาอาศัยอยู่ร่วมกันของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งกับกลุ่มคนไทยอีสาน งานวิจัยใช้กลไกทางวัฒนธรรมว่าด้วยเรื่อง “ผ้า” จากภูมิปัญญาการเลี้ยงและทอผ้าไหมของกลุ่มสตรีอีสาน และ ทักษะการปักผ้าของสตรีชาวม้ง ให้เกิดเป็นพื้นที่ความสัมพันธ์ของ “ผ้าไหมลายม้ง” ที่จะช่วยยึดโยงคุณค่าและสร้างพื้นที่การเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกันบนความแตกต่างทางวัฒนธรรม โครงการรูปแบบการจัดการศึกษาที่เหมาะสมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้

สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา” โดยใช้แนวทางของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของผู้ไม่รู้หนังสือของกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายในพื้นที่อำเภอภูซาง ที่สอดคล้องตามศักยภาพและความต้องการของกลุ่มผู้ไม่รู้หนังสือ จนเกิดแนวทางของการพัฒนารูปแบบและการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสมให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ที่ไม่รู้หนังสือสำหรับครู กศน.อำเภอภูซาง **โครงการค้นหาแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เหมาะสมผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรมของชนเผ่าลัวะบ้านถิ่นไทย หมู่ที่ 6 ตำบลเชียงแรง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา**” เป็นการค้นหาแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มชนเผ่าลัวะบ้านถิ่นไทย กลุ่มชาติพันธุ์ที่อพยพมาจากจังหวัดน่านและถูกจัดสรรพื้นที่ให้อยู่ร่วมกันกับคนท้องถิ่น บนความรู้สึกที่ถูกจำกัดสิทธิและขาดโอกาสในการเข้าถึงความเท่าเทียมกันทางสังคม วัฒนธรรม การศึกษา และชีวิตความเป็นอยู่ทำให้ครู กศน.อ.ภูซาง ทดลองค้นหารูปแบบการจัดการเรียนรู้ภายใต้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่สร้างความเป็นตัวตนและความภาคภูมิใจ จนเกิดเป็นแรงผลักดันในการก้าวข้ามความรู้สึกที่ไร้ตัวตนจนสามารถเข้าถึงโอกาสในการพัฒนาต่างๆ และ **โครงการแนวทางการพัฒนาศักยภาพกลุ่มสตรีชาวลาวในพื้นที่ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา**” จากสภาพพื้นที่ที่ติดกับชายแดนไทย-ลาว รูปแบบการจัดการศึกษาที่เหมาะสมกับระบบภูมิโนเวศ โดยเฉพาะกลุ่มของ สตรีชาวลาวที่เข้ามาพำนักอาศัยในฐานะคนต่างด้าวที่ไร้สิทธิในการเข้าถึงโอกาสต่างๆ ด้วยความจำเป็นที่ต้องหนีความทุกข์ยากจากบ้านเกิดมาพึ่งพิงอาศัยในประเทศไทยในฐานะ “สะไภ่ลาว” การดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่า ไม่เป็นภาระ ตระหนักรู้ถึงปัญหาและภัยคุกคามที่จะเกิดขึ้นระหว่างพื้นที่ชายแดนทั้ง ยาเสพติดและค่าประเวณี อีกทั้งการดำเนินชีวิตอย่างมีเกียรติ มีศักดิ์ศรี และเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน แนวทางการพัฒนาศักยภาพของกลุ่มสตรีชาวลาวที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตบนฐานของความรู้ความสามารถของตนเองจึงเป็นอีกแนวทางในการจัดการศึกษาของ กศน.ในพื้นที่ ที่จะนำไปสู่การค้นหารูปแบบการจัดการศึกษาในพื้นที่พิเศษได้อย่างเหมาะสม

3) ประเด็น **“เศรษฐกิจและกองทุนชุมชน”** ประกอบไปด้วย 2 โครงการ คือ **โครงการวิจัยแนวทางการบริหารจัดการการเงินชุมชน โดยยึดหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงบ้านสันป่าส้าน หมู่ที่ 12 อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา**” ที่มีรูปแบบในการค้นหาแนวทางการบริหารจัดการการเงินชุมชนที่มีความเหมาะสม ตามแนวคิด “กองทุนอยู่ได้ ชุมชนอยู่รอด” ภายใต้การน้อมนำหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยดำเนินการปรับรูปแบบของกองทุนที่มีอยู่ในชุมชน ตามข้อมูลที่ได้จากการทำวิจัย และนำมาวิเคราะห์เป็นแนวทางใหม่ที่สอดคล้องกับหลักการของกองทุนที่สามารถหนุนเสริมชุมชนได้ และ **โครงการจัดการความรู้เพื่อการบริหารจัดการอาชีพเลี้ยงวัวของกลุ่มผู้เลี้ยงวัวบ้านหนองบัว หมู่ 2 ตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา** ชุมชนทบทวนปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการบริหารจัดการกลุ่มอาชีพเลี้ยงวัว เพื่อหาจุดแข็ง จุดอ่อน องค์ความรู้เดิมที่สามารถนำไปกำหนดเป็นแนวทางการบริหารจัดการกลุ่มอาชีพเลี้ยงวัวของชุมชนโดยครอบคลุมตั้งแต่ผู้ผลิตจนถึงด้านการตลาด จนเกิดชุดความรู้รูปแบบการเลี้ยงวัวของกลุ่มผู้เลี้ยงวัวบ้านหนองบัวที่ชุมชนสามารถพึ่งพารูปแบบเพื่อสร้างอาชีพในชุมชนได้อย่างยั่งยืน

4) ประเด็น **“ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อทิศทางอนาคต”** ประกอบด้วย 3 โครงการ คือ **โครงการสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิงโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเวียงลอ ตำบลลอ อำเภอจุน จังหวัดพะเยา** โดยการสร้างกระบวนการสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิง และพัฒนารูปแบบของศูนย์ข้อมูลทางประวัติศาสตร์สำหรับการศึกษาและพัฒนาชุมชน รวมถึงการผลักดันให้เกิดหลักสูตรท้องถิ่นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิงโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน จากอดีตที่อาศัยข้อมูลจากคนนอกพื้นที่มาบอกเล่าประวัติศาสตร์ของชุมชน แต่คนในพื้นที่กลับไม่ลึกซึ้งและเข้าใจในประวัติศาสตร์การก่อเกิดความเป็นตัวตนของตนเอง ชุมชนห่างเหินกันไม่มั่นใจในความรู้ทางประวัติศาสตร์ที่เล่าสืบกันมา คนรุ่นใหม่ไม่มีข้อมูลที่จะใช้สืบทอดต่อ แนวคิดการเขียนประวัติศาสตร์ด้วยตนเองและกำหนดอนาคตจึงเป็นกลไกที่ชุมชน

กำหนดขึ้นเพื่อสร้างเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ร่วมกัน **โครงการกลไกทางวัฒนธรรมที่เหมาะสมกับการขับเคลื่อนชุมชนไทลื้อบ้านป่าแหม หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านมาง อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา** เพื่อวิเคราะห์กลไกทางวัฒนธรรมไทลื้อบ้านป่าแหมที่ขับเคลื่อนชุมชนในมิติต่างๆ และ ศึกษากลไกทางวัฒนธรรมที่เหมาะสมกับการขับเคลื่อนวิถีชีวิตชุมชนไทลื้อบ้านป่าแหม เพราะกลไกทางวัฒนธรรมไทลื้อยังสามารถทำหน้าที่ยึดโยงคนในชุมชนได้ จึงนำมาสู่แนวทางการทบทวนกลไกทางวัฒนธรรมที่เหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน โดยเชื่อมโยงไปยังลักษณะของกลไกทางวัฒนธรรมที่ยังคงไว้ซึ่งวิถีคิดเดิมแต่สามารถดำเนินการในรูปแบบใหม่ที่เหมาะสมกับปัจจุบัน รวมถึงฟื้นฟูวิถีวัฒนธรรมบางเรื่องให้กลับคืนมาเพื่อต่อยอดแนวคิดในอดีตที่เคยหลอมรวมกันเป็นกลุ่มก้อนของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีขนาดใหญ่ มีวิถีชีวิตแบบเรียบง่าย พอเพียง รักใคร่สามัคคีกันเพื่อเป็นตัวกระตุ้นให้ชุมชนสามารถนำไปสู่การค้นหารูปแบบที่เหมาะสมในพื้นที่ตนเองในปัจจุบัน

5) ประเด็น “การจัดการสุขภาวะโดยชุมชน” ประกอบด้วย 3 โครงการคือ **“แนวทางการจัดการสุขภาพเพื่อการพึ่งพาตนเองโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนบ้านเหล่า หมู่ที่ 9 ตำบลบ้านตุน อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา”** เพื่อให้เกิดแนวทางและกลยุทธ์ด้านการจัดการสุขภาพเพื่อการพึ่งพาตนเองโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เกิดการขยายผลไปสู่การขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะระดับตำบลเรื่องการลดเหล้า และการจัดการขยะในชุมชน และการขยายผลการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงระดับตำบลบ้านตุน ในประเด็นของการลดใช้สารเคมีในการทำเกษตรกรรม **โครงการ “แนวทางที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหาคุณภาพน้ำปนเปื้อนฟลูออไรด์เกินมาตรฐานที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของคนในชุมชนบ้านสันป่าบาง หมู่ที่ 6 ตำบลสันป่าม่วง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา”** การค้นหาทางเลือกและแนวทางที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหาคุณภาพน้ำปนเปื้อนฟลูออไรด์เกินมาตรฐานที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของคนในชุมชนที่ปรากฏในรูปแบบของอาการฟันเหลือง และกระดูกโป่ง โค้งงอ จนเกิดพลังของการขับเคลื่อนภายใต้กลุ่ม อสม. เพื่อแสวงหาทางออกของแหล่งน้ำใหม่หรือวิธีการปรับปรุงคุณภาพน้ำให้สามารถใช้ได้โดยไม่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของคนในชุมชน จนขยายผลไปสู่การขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะด้านสุขภาพของหน่วยงานต่างๆ เช่น สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) และสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และ **โครงการวิจัยแนวทางการสร้างระบบสุขภาพชุมชนโดยใช้ปัญหาขยะเป็นกรณีศึกษาบ้านตอมดง หมู่ที่ 6 ตำบลบ้านตอม อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา** ดำเนินการทบทวนสถานการณ์และสร้างระบบสุขภาพชุมชนโดยใช้ปัญหาขยะเป็นกรณีศึกษา ค้นหาต้นแบบในการปรับเปลี่ยนแนวทางการกำจัดขยะในชุมชนที่มาจากครัวเรือนและที่สามารถนำมาปรับใช้ได้เลย เพื่อขยายแนวคิดสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมจากความเคยชินในการกำจัดขยะแบบเดิมที่ไม่เกิดประสิทธิภาพและส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมโดยรวม เป็นการสร้างความเชื่อมั่นในการกำจัดขยะครัวเรือนด้วยตนเองในรูปแบบที่ง่ายไม่ยุ่งยากจากการเลี้ยงไส้เดือนดินเพื่อย่อยสลายอินทรีย์วัตถุ และขยายความเชื่อมั่นไปยังพื้นที่รอบข้าง จากครัวเรือนสู่แกนในชุมชน ซึ่งอธิบายให้เห็นถึงระบบสุขภาวะที่ชุมชนสามารถขับเคลื่อนได้ด้วยตนเอง

6) ประเด็น “งานวิจัยเส้นทางใหม่สู่การเรียนรู้หนังสือ” นักวิจัยชาวบ้านที่เปิดโลกของการเรียนรู้จากการเป็นนักวิจัยและพัฒนาตนเองจากผู้ที่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการรู้หนังสือจนสามารถพัฒนาตนเองและสร้างการเรียนรู้จากการศึกษาได้

สรุป จากการทำนงานภายใต้วัตถุประสงค์เพื่อประมวลความรู้แนวทางการปฏิรูปทางการศึกษาของ กศน.จังหวัดพะเยาใน 3 ด้าน คือ (1) การปฏิรูปหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับกลุ่มเป้าหมายการศึกษานอกระบบ (2) การปฏิรูปการเรียนการสอน : การพัฒนาคุณภาพการศึกษานอกระบบ และ (3) การปฏิรูปการเทียบโอนผลการศึกษา พบว่า การประมวลความรู้ในแนวทางการปฏิรูป กศน. ในปี 2560 มีความชัดเจนที่จะมุ่งไปสู่ **“กศน.พะเยา Model”** โดยเน้นความสำคัญในการปฏิรูปเชิงโครงสร้างของ กศน. ใน 3 ประเด็นคือ

1) กำหนดยุทธศาสตร์มุ่งเป้าเพื่อการปฏิรูป กศน. คือ (1) การจัดการศึกษาสำหรับผู้ไม่รู้หนังสือและการอ่านออกเขียนได้ในกลุ่มชาติพันธุ์ (2) การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต และลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม (3) การจัดการศึกษาตามอัธยาศัยโดยใช้สถานการณ์ปัญหาของชุมชนฐาน (ประวัติศาสตร์/การจัดการทรัพยากรชุมชน/ระบบการจัดการกองทุนชุมชน) และ (4) การจัดการอาชีพบนฐานความหลากหลายทางวัฒนธรรม 2) พัฒนาศักยภาพบุคลากร กศน.พะเยา และ 3) แนวทางในการทบทวนการบริหารจัดการองค์กรที่สอดคล้องกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับประเด็นการปฏิรูปในด้านที่ 1 และ 2 ซึ่งจำเป็นที่จะต้องมีความสามารถในการสรุปประมวลผลที่เกิดขึ้นในปีต่อไป ส่วนการขับเคลื่อนในเชิงกระบวนการ ได้มีการทบทวนประเด็นมุ่งเป้า และจัดกลุ่มเพื่อให้ครอบคลุมเนื้อหาที่สัมพันธ์กับความรู้ในพื้นที่เป็น 6 ประเด็น คือ (1) การจัดการแหล่งน้ำและทรัพยากรทางน้ำ (2) ความหลากหลายของการเรียนรู้ภายใต้พื้นที่พหุวัฒนธรรม (3) เศรษฐกิจและกองทุนชุมชน (4) ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อทิศทางอนาคต (5) การจัดการสุขภาวะโดยชุมชน และ (6) งานวิจัยเส้นทางใหม่สู่การรู้หนังสือ เพื่อให้ครอบคลุมเครือข่ายภาคีในการทำงานให้กว้างขึ้นโดยขยายแนวคิดจาก “กศน.พะเยา Model” สู่ “พะเยาโมเดล เมืองแห่งการเรียนรู้” ทั้ง 6 ประเด็นจะขับเคลื่อนผ่านการทำงานของ “กลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” ในปี 2 (2561) โดยทีมพี่เลี้ยงพื้นที่จังหวัดพะเยา เป็นหลักสำคัญเป็นผู้ขับเคลื่อนกระบวนการ

วัตถุประสงค์ข้อที่ 4 เพื่อประเมินผลแนวทางการขับเคลื่อนกลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่จังหวัดพะเยาและความต่อเนื่องในอนาคต

จากผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ ทางศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปางได้ทดลองใช้แนวคิดการประเมินของสตฟเฟิลบีม (Stufflebeam's CIPP Model) โดยวิธีการประเมินดังกล่าวเป็นการประเมินที่มีจุดเน้นที่สำคัญ คือ ใช้ควบคู่กับการบริหารโครงการเพื่อหาข้อมูลประกอบการตัดสินใจอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา โดยแบ่งประเด็นการประเมินผลออกเป็น 4 ประเภท คือ

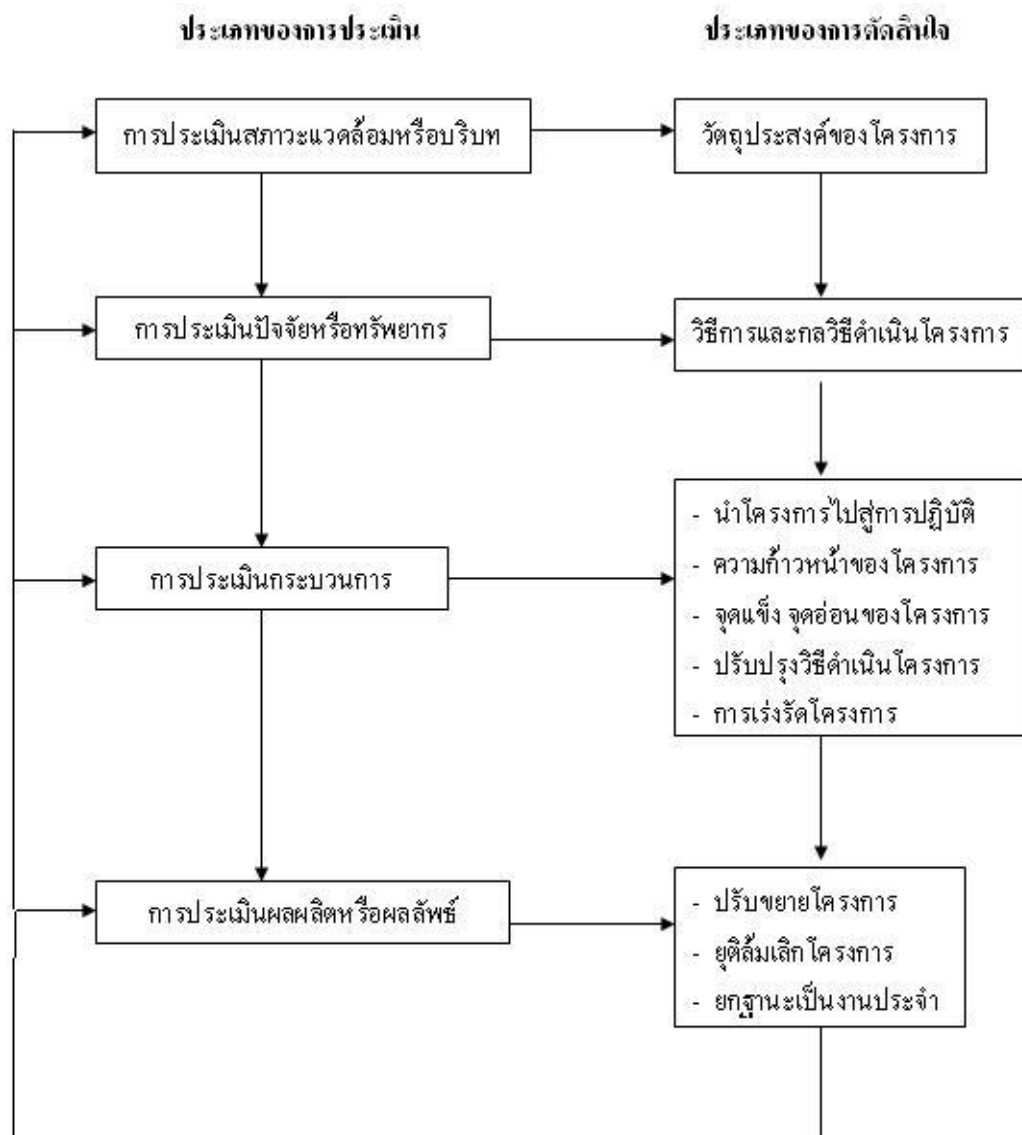
1. การประเมินด้านบริบทหรือสถานะแวดล้อม (Context Evaluation : C) เป็นการประเมินให้ได้ข้อมูลสำคัญ เพื่อช่วยในการกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ ความเป็นไปได้ของโครงการ เป็นการตรวจสอบว่าโครงการที่จะทำสนองปัญหาหรือความต้องการจำเป็นที่แท้จริงหรือไม่ วัตถุประสงค์ของโครงการชัดเจน เหมาะสม สอดคล้องกับนโยบายขององค์กร หรือ นโยบายหน่วยเหนือหรือไม่ เป็นโครงการที่มีความเป็นไปได้ในแง่ของโอกาสที่จะได้รับการสนับสนุนจากองค์กรต่าง ๆ หรือไม่ เป็นต้น

2. การประเมินปัจจัยเบื้องต้นหรือปัจจัยป้อน (Input Evaluation : I) เป็นการประเมินเพื่อพิจารณาถึง ความเป็นไปได้ของโครงการ ความเหมาะสม และความพอเพียงของทรัพยากรที่จะใช้ในการดำเนินโครงการ เช่น งบประมาณ บุคลากร วัสดุอุปกรณ์ เวลา รวมทั้งเทคโนโลยีและแผนการดำเนินงาน เป็นต้น

3. การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation : P) เป็นการประเมินระหว่างการทำงานโครงการ เพื่อหาข้อบกพร่องของการดำเนินโครงการ ที่จะใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนา แก้ไข ปรับปรุง ให้การดำเนินการช่วงต่อไปมีประสิทธิภาพมากขึ้น และเป็นการตรวจสอบกิจกรรม เวลา ทรัพยากรที่ใช้ในโครงการ ภาวะผู้นำ การมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการ โดยมีการบันทึกไว้เป็นหลักฐานทุกขั้นตอน การประเมินกระบวนการนี้ จะเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการค้นหาจุดเด่น หรือจุดแข็ง (Strengths) และจุดด้อย (Weakness) ของนโยบาย/แผนงาน/โครงการ การประเมินกระบวนการมีจุดมุ่งหมาย คือ 1) เพื่อการหาข้อบกพร่องของโครงการ ในระหว่างที่มีการปฏิบัติการ หรือการดำเนินงานตามแผนนั้น 2) เพื่อหาข้อมูลต่าง ๆ

ที่จะนำมาใช้ในการตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินงาน ของโครงการและ 3) เพื่อการเก็บข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้จาก การดำเนินงานของโครงการ

4. การประเมินผลผลิต (Product Evaluation : P) เป็นการประเมินเพื่อเปรียบเทียบผลผลิตที่เกิดขึ้นกับวัตถุประสงค์ของโครงการ หรือความต้องการ/ เป้าหมายที่กำหนดไว้ รวมทั้งการพิจารณาในประเด็นของการยุบ เลิก ขยาย หรือปรับเปลี่ยนโครงการและการประเมินผล เรื่องผลกระทบ (Impact) และผลลัพธ์(Outcomes) ของนโยบาย / แผนงาน / โครงการ โดยอาศัยข้อมูลจากการประเมินสถานะแวดล้อม ปัจจัยเบื้องต้นและกระบวนการร่วมด้วย

กรอบการประเมิน CIPP Model

เมื่อพิจารณาถึงช่วงเวลาของการประเมินผลโครงการ เพื่อจำแนกประเภทของการประเมินผลโครงการโดยละเอียดแล้ว เราสามารถจำแนกได้ว่าการประเมินผลโครงการมี 4 ระยะดังต่อไปนี้

1) การประเมินผลโครงการก่อนการดำเนินงาน (Pre-evaluation) เป็นการประเมินว่ามีความจำเป็นและความเป็นไปได้ในการกำหนดให้มีโครงการหรือแผนงานนั้น ๆ หรือไม่ บางครั้ง เรียกการประเมินผล

ประเภทนี้ว่า การศึกษาความเป็นไปได้ (Feasibility Study) หรือการประเมินความต้องการที่จำเป็น (Need Assessment)

2) การประเมินผลโครงการ**ขณะ**ดำเนินงาน (On-going Evaluation) เป็นการประเมินผลโครงการเพื่อติดตามความก้าวหน้าของการดำเนินงาน (Monitoring) และการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ

3) การประเมินผลโครงการเมื่อ**สิ้นสุด**การดำเนินงาน (Post-evaluation) เป็นการประเมินว่า ผลของการดำเนินงานนั้น เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการที่วางไว้หรือไม่

4) การประเมิน**ผลกระทบ**จากการดำเนินโครงการ (Impact Evaluation) เป็นการประเมินผลโครงการภายหลังจากการสิ้นสุดการดำเนินโครงการหรือแผนงาน โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อตรวจสอบผลการดำเนินงานที่เกิดขึ้น ซึ่งอาจจะได้รับอิทธิพลจากการมีโครงการหรือปัจจัยอื่น ๆ

การออกแบบเครื่องมือการประเมินในครั้งนี้ใช้วิธีการการสังเกต (Observation) และการสัมภาษณ์ (Interview) ร่วมกับการจัดเวทีเสวนากับกลุ่มเป้าหมาย ถึงผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานทาง การขับเคลื่อนกลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่จังหวัดพะเยาและความต่อเนื่องในอนาคตซึ่งผลของการประเมินจำแนกได้ดังนี้

1. การประเมินด้านบริบทหรือสถานะแวดล้อม (Context Evaluation : C) ในด้านความพร้อมของพื้นที่ในการกำหนดแนวทางในการขับเคลื่อนงานกลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่จังหวัดพะเยา และความต่อเนื่องในอนาคต พบว่า ความเป็นไปได้ของโครงการภายใต้แนวทางของการทำข้อตกลงความร่วมมือทางด้านวิชาการ (MOU) ในการสนับสนุนเพื่อให้เกิดการสร้างการเรียนรู้-พัฒนาบุคลากรทางการศึกษา และกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง โดยผ่านกระบวนการของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อมุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาเชิงบูรณาการร่วมกับชุมชนท้องถิ่นเป็นสำคัญ ตั้งแต่ ปี 2555-2556 และ ต่อเนื่องขยายผลครอบคลุมไปยัง กศน.อื่นๆ ในจังหวัดพะเยา ในปี 2557-2560 ซึ่งมีข้อตกลงร่วมกันในการสนับสนุนงบประมาณและสร้างการเรียนรู้เพื่อเอื้อให้กับบุคลากรทางการศึกษาได้มีโอกาสเข้าถึงการเรียนรู้ในรูปแบบของงานวิจัย รวมถึงได้มีการสนับสนุนและหนุนเสริมกิจกรรมผ่านระบบพี่เลี้ยงจาก “ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดลำปาง” ให้กับบุคลากรทางการศึกษาของกศน.เพื่อนำเอางานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปเผยแพร่และขยายผลต่อ ตลอดจนการนำไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่

นอกจากนี้ยังมีโครงการนำร่องในพื้นที่ทั้งในส่วนของ กศน.และวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี พะเยา ที่ได้สร้างบทเรียนของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ ซึ่งสามารถใช้เป็นแนวทางในการขับเคลื่อนและเฝ้าความพร้อมในการขยายผลทั้ง ตัวผู้รู้ บุคลากร และการบริหารจัดการขององค์กร

ในมุมมองผู้บริหารองค์กรพบว่ามีความเข้าใจในศาสตร์ของตนเองแต่ละองค์กร และทำหน้าที่เชื่อมโยงศาสตร์ให้สอดคล้องกับงานวิจัย หรือภารกิจหลักในการสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง นำมาพัฒนาให้ชุมชนดีขึ้น โดยใช้กระบวนการวิจัยเข้ามาหนุนเสริม รวมถึงการจัดระบบในการสื่อสารภายในองค์กรซึ่งการบริหารจัดการในลักษณะเป็นทีมใหญ่ เป็นอีกมุมมองที่จะสร้างชุดประสบการณ์ในการบริหารจัดการงานวิจัยระดับองค์กร และหนุนเสริมความรู้ของทีมวิจัยในการสร้างบูรณาการสู่แนวทางของศาสตร์ที่เหมาะสมต่อการพัฒนาการเรียนรู้ได้แต่ในบางศาสตร์ ซึ่งพบว่าบางความรู้ในศาสตร์แต่ละด้านก็ไม่สามารถนำมาใช้โดยตรงกับชุมชนเสมอไป เช่น คณะครุศาสตร์ ยังเป็นเรื่องของความกังวลในการบูรณาการศาสตร์ทางการศึกษาสู่ท้องถิ่น หรือแม้กระทั่งของส่วนของ กศน.เมือง และกศน.เชียงคำ จังหวัดพะเยา จำเป็นต้องมีการวิเคราะห์สถานการณ์พื้นที่และองค์ประกอบของชุมชนให้รอบด้านก่อนที่จะตัดสินใจในการเลือกพื้นที่วิจัย เป็นต้น

ทั้งนี้การรับรู้ในเชิงนโยบายต่อเป้าหมายในการทำข้อตกลงร่วมกัน (MOU) โดยมีเป้าหมายให้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นแนวทางหนึ่งในการพัฒนาศักยภาพของบุคลากร และสามารถประเมินศักยภาพของบุคลากรในทีมได้แม้จะมีข้อจำกัดทั้งภาระงาน และเงื่อนไขของเวลาที่ต้องบริหารจัดการให้สอดคล้องกัน

2. การประเมินปัจจัยเบื้องต้นหรือปัจจัยป้อน (Input Evaluation : I)

หากพิจารณาถึงความเป็นไปได้ของโครงการ ความเหมาะสม และความพอเพียงของทรัพยากรที่จะใช้ในการดำเนินโครงการ เช่น งบประมาณ บุคลากร วัสดุอุปกรณ์ เวลา รวมทั้งเทคโนโลยีและแผนการดำเนินงาน ได้ทำการถอดบทเรียนในประเด็นดังกล่าวโดยจำแนกตามกลุ่มเป้าหมาย ดังนี้

ทีมนักวิจัยวิชาการ: พบว่าบทบาทในการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และสิ่งที่ได้รับรู้ยังเป็นเรื่องใหม่ที่ต้องใช้ความอดทนในการปรับทัศนคติและความเห็นที่แตกต่างของผู้ร่วมงาน รวมถึงความต้องการของพื้นที่ ซึ่งหากประเมินศักยภาพทั้งบทบาทและความรู้แล้ว ยังคงต้องได้รับการเติมเต็มในเชิงกระบวนการภายใต้โครงการอย่างต่อเนื่อง เพื่อความชัดเจนในบทบาทและการสร้างแนวทางการทำงานร่วมกับพื้นที่

ทั้งนี้ในแต่ละพื้นที่วิจัย ทีมงานได้กำหนดบทบาทหน้าที่ในการร่วมเรียนรู้ในแต่ละขั้นตอน ทำความเข้าใจกันอย่างสม่ำเสมอ รวมถึงมีการสอบถามข้อมูลจากพี่เลี้ยงพื้นที่และเชื่อมโยงกับภารกิจของงานปกติ ซึ่งจะได้ชัดเจนในกลุ่มนักวิจัยของ กศน. ที่บูรณาการเข้าสู่แนวทางของการสร้างการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่องกับชุมชน แต่ที่ยังกังวล คงเป็นเรื่องของการขาดความรู้ ขาดเครื่องมือ เช่น กระบวนการวิจัย การวิเคราะห์ชุมชน และการดึงข้อมูลที่ได้มาพัฒนาเป็นข้อเสนอโครงการวิจัย

ทีมวิจัยบางพื้นที่ยังสับสนต่อกระบวนการของการพัฒนาโจทย์วิจัย ซึ่งถือเป็นเรื่องใหม่ ซึ่งต้องเร่งสร้างความเชื่อมั่น สร้างกระบวนการทำงาน หรือการแบ่งบทบาทหน้าที่ให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น แต่บางพื้นที่กระบวนการพัฒนาโจทย์สามารถกระตุ้นทีมงานให้เกิดความมุ่งมั่น เกิดแรงบันดาลใจในการทำงานวิจัย และเริ่มเห็นทิศทางในการทำงานวิจัย เกิดความผูกพันกับชุมชนในพื้นที่วิจัย เห็นบริบทชุมชน เห็นปัญหา เห็นบริบท ความเป็นอยู่ของชุมชนอย่างแท้จริงมากยิ่งขึ้น

ทีมคณะกรรมการศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปางและพี่เลี้ยงพื้นที่พะเยา : พบว่าเป็นบทบาทที่ต้องคอยหนุนเสริมทั้งความรู้ และการสร้างพลังในการขับเคลื่อน ทั้งนี้จากประสบการณ์ที่ผ่านมาของการเป็นนักวิจัยทำให้การหนุนเสริมในบทบาทของกรรมการหรือพี่เลี้ยง จะคอยช่วยเติมเต็มแม้จะเป็นเรื่องยากแต่ก็พยายามทำความเข้าใจในทุกกระบวนการ ทั้งการลงพื้นที่ การหนุนเสริมเครื่องมือ การอ่านเอกสารที่เป็นข้อเสนอโครงการ หรือการเป็นที่ปรึกษาเพื่อสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน รวมถึงเป็นคนที่สามารถช่วยอธิบายความชัดเจนในภาพของโครงการให้กับทีมผู้ทรงคุณวุฒิได้ แต่ทั้งนี้บทบาทของกรรมการหรือพี่เลี้ยง ยังคงเป็นเรื่องใหม่ที่ต้องร่วมกันกำหนดแนวทางให้ชัดเจน และต้องอาศัยการเรียนรู้จากโครงการวิจัยในพื้นที่มากขึ้น

ความชัดเจนหนึ่งในบทบาทของพี่เลี้ยงพื้นที่พะเยา หลังทำงานหนุนทีม กศน.จังหวัดพะเยา พบว่ามีการเตรียมตัว เตรียมข้อมูลพื้นที่ในจังหวัดพะเยา และมีการแบ่งบทบาทหน้าที่ เช่น ติดต่อประสานงาน ทั้งนี้ได้เรียนรู้บริบทของชุมชนอื่นที่มีความแตกต่างแต่ละพื้นที่ เพื่อนำมาปรับใช้กับพื้นที่ตนเอง และผู้บริหาร มีการประเมินศักยภาพบุคลากรภายในองค์กร ในการสนับสนุนการพัฒนาโจทย์วิจัยของแต่ละพื้นที่ ซึ่งผลที่ได้รับจากบทบาทของพี่เลี้ยงในพื้นที่ ได้เรียนรู้วิธีการทำงานที่หลากหลาย และนำมาปรับใช้กับการทำงานเพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับบริบทชุมชนซึ่งภายใต้บทบาทของพี่เลี้ยงพื้นที่ยังมีข้อจำกัดของ พี่เลี้ยงกลุ่มใหม่ที่ต้องพัฒนาขึ้นมาเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และพี่เลี้ยงเดิมที่ต้องพัฒนาศักยภาพตนเองในการหนุนเสริมโครงการวิจัย เสริมสร้างกำลังใจ หนุนช่วยด้านการประสานงานกับเครือข่าย และวิเคราะห์เพื่อประเมินสถานการณ์พื้นที่เบื้องต้นได้ ทั้งนี้ชุดความรู้ที่ได้จากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และเรียนรู้ไป

พร้อมๆกัน จะช่วยในการเติมเต็ม และพัฒนาทักษะระหว่างทาง ซึ่งประเมินว่าพี่เลี้ยงเองก็ยังขาดประเด็นองค์ความรู้ในการเลือกใช้เครื่องมือในพื้นที่เช่นกัน

จากการถอดบทเรียนทำให้เห็นกลไกที่ต้องร่วมกันหนุนเสริมอย่างต่อเนื่อง ทั้งแนวทางการทำงานต่อเพื่อสร้างศรัทธา และสร้างความมั่นใจให้กับนักวิจัย โดยทำอย่างไรให้เกิดวิธีคิดเรื่องของการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอย่างมีความสุข รวมถึงการเพิ่มเติมศักยภาพของคนทำงานในเรื่องของ ทักษะ กระบวนการ และเครื่องมือ ที่สามารถนำมาใช้ในกระบวนการงานวิจัย ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการสร้างแนวทางในการหนุนเสริมพื้นที่ให้เกิดประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงในเชิงระบบ ทั้งในระดับของทีมผู้บริหาร ทีมนักวิจัย วิชาการที่จะหนุนเสริมศักยภาพของพื้นที่ได้ และฝากถึงกลไกในการขับเคลื่อนในลักษณะของการทำงานร่วมกันว่า **“อยากไปเร็ว คุณไปคนเดียว ถ้าอยากไปไกล เราไปด้วยกัน”**

3. การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation : P)

เป็นการพิจารณาระหว่างการดำเนินงานโครงการ เพื่อหาข้อบกพร่องของการดำเนินโครงการ ที่จะใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนา แก้ไข ปรับปรุง ให้การดำเนินการช่วงต่อไปมีประสิทธิภาพมากขึ้น ทั้งในส่วนของกิจกรรม เวลา ทรัพยากรที่ใช้ในโครงการ ภาวะผู้นำ การมีส่วนร่วมในโครงการ โดยมีการบันทึกไว้เป็นหลักฐานทุกขั้นตอน การประเมินกระบวนการจะมีบทบาทสำคัญในเรื่องการให้ข้อมูลย้อนกลับเป็นระยะ ๆ เพื่อการตรวจสอบการดำเนินของโครงการโดยทั่วไป โดยพบว่า กระบวนการของกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดพะเยาประกอบด้วย 7 ขั้นตอน คือ

1) ขั้นตอนของการพัฒนาโครงการวิจัยพบว่าทีมพี่เลี้ยงกลไกพะเยามีบทเรียนของการมีส่วนร่วมในการทำโครงการที่ใหญ่กว่างานวิจัยในระดับชุมชน ทั้งนี้จากการที่พี่เลี้ยงแต่ละท่านเคยมีบทเรียนในการทำงานวิจัยของตนเอง แต่เมื่อต้องเรียนรู้ที่จะต้องทำหน้าที่พี่เลี้ยงและลงสู่ขั้นตอนของการพัฒนาโครงการด้วยตนเองแล้ว ทางศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นลำปางจึงเห็นบทเรียนสำคัญในการที่จะต้องพัฒนาทักษะและสร้างการเรียนรู้ในการพัฒนาโครงการวิจัยที่มีความรอบด้านมากขึ้น

2) ขั้นตอนการเรียนรู้ในการหนุนเสริมให้ทีมวิจัยพื้นที่ค้นหาและพัฒนาโจทย์ของตนเองในพื้นที่นาร่องจังหวัดพะเยา (บ้านต๋อมตง อำเภอเมือง/บ้านสันป่าสัก อำเภอภูกามยาว/บ้านแม่จิว อำเภอปง /บ้านฮวก อำเภอภูซาง)บทเรียนสำคัญของศูนย์ประสานงานที่ใช้ในการประเมินทีมกลไกพะเยา พบว่าพี่เลี้ยงยังขาดประสบการณ์ ความสามารถในการชี้แจงวิทยุ/ขาดทักษะ เครื่องมือในการจับประเด็น/ขาดความต่อเนื่องในการเข้าพื้นที่ซึ่งกลไกนี้เป็นหัวใจสำคัญในการที่พี่เลี้ยงพะเยาต้องทำความเข้าใจของชุมชน ยอมรับความคิดของชุมชนและผลสะท้อนสำคัญคือการช่วยทำให้ชุมชนมองเห็นว่าโจทย์วิจัยที่มีพลังที่มีค่า คือโจทย์ที่มีคนอยากลุกขึ้นมาทำเอง พี่เลี้ยงพะเยา เริ่มเข้าใจบทบาทมากขึ้นว่าแตกต่างจากการเป็นผู้ฝึกอบรมหรือผู้จัดกิจกรรมให้กับชาวบ้านจากเดิม โดยมีบทบาทของการทำงานร่วมกันเป็นทีมที่ชัดเจนผ่านกระบวนการในการสนับสนุนชุมชน หมุนเวียนเปลี่ยนบทบาทเพื่อให้เกิดความชำนาญ และเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะใหม่ๆตลอดเวลาอธิบายการเรียนรู้ว่าเป็น Active Learning หรือ Learning by doing การก้าวพ้นจากความรู้เดิมเป็นการตรวจสอบ My set ของกลุ่มนักวิชาการ (ซึ่งสามารถกลับไปกลับมาได้ในระยะเวลาอันสั้น)

3) ขั้นตอนของการเรียนรู้เรื่องการหนุนเสริมให้ทีมวิจัยพื้นที่เขียนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีคุณภาพและนำเสนอได้อย่างมีประสิทธิภาพ จากการประเมินโดยการกำหนดเวทีการฝึกนำเสนอและให้พี่เลี้ยงพื้นที่ตั้งข้อสังเกต เพื่อสร้างบทเรียนสำคัญสำหรับพี่เลี้ยงพื้นที่คือ ควรจะเป็นคนที่เข้าใจชุมชนอย่างลึกซึ้งจากการประเมินด้วยการสังเกตพบว่า พี่เลี้ยงพื้นที่ยังขาดความชัดเจนในการดูแลโจทย์การวิจัยยังติดบทบาทของการเป็นนักวิจัยโครงการไม่ใช่พี่เลี้ยงขาดความมั่นใจในบทบาทความชำนาญของการเป็นพี่เลี้ยงบางครั้งให้คำแนะนำที่ผิดพลาด (แบบฟอร์ม,การยกตัวอย่าง)ซึ่งนั่นอาจหมายถึงความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในบทบาทหน้าที่

ของพี่เลี้ยง แต่มุมมองสำคัญคือ แม้จะพบจุดอ่อนที่ต้องทบทวนยังจะทำให้การขับเคลื่อนกลไกพะเยาสามารถจะปรับตัวอ่อนและเสริมสร้างความชัดเจนได้ในการดำเนินงานระยะต่อไป

4) ขั้นตอนของการปฏิบัติการติดตามผลและการพัฒนาศักยภาพนักวิจัยชุมชนขั้นตอนนี้ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปาง ประเมินจากการลงพื้นที่ติดตามในเวทีที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (เวทีสัญจร) เวทีอบรมเครื่องมือการวิเคราะห์ชุมชน ติดตามการใช้เครื่องมือฯ อบรมงานเขียนการบันทึก อบรมการถ่ายภาพการสื่อสาร อบรมพี่เลี้ยงให้ทำหน้าที่ Facilitator-FA , Co – FA , ผู้ประมวลผล , ผู้บันทึกข้อมูลในการจัดเวทีชุมชน เพื่อให้ นักวิจัยหน้าใหม่ได้รับรู้ พบว่า สิ่งที่เห็นได้ชัดเจนของการเปลี่ยนแปลงคือระบบการบริหารจัดการและการประสานงานของทีมพี่เลี้ยง กศน.ที่มีระบบการจัดการที่ดีขึ้นทั้งระบบของโครงสร้าง การนำพาทีมพี่เลี้ยงเข้าร่วมในเวทีการเรียนรู้ต่างๆจะทำให้ทัศนคติของพี่เลี้ยงกว้างขวางมากขึ้น มองเห็นจุดอ่อน – จุดแข็งของการบริหารจัดการโครงการในพื้นที่และการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาโครงการในแต่ละพื้นที่ ทั้งนี้การเพิ่มทักษะในด้านต่างๆให้กับพี่เลี้ยงในระหว่างการติดตามยังมีความจำเป็นมากที่จะต้องให้พี่เลี้ยงเรียนรู้กระบวนการคิดที่หลากหลายจากสถานการณ์จริงในพื้นที่ การเปิดโลกทัศน์ให้พี่เลี้ยงจึงมีความจำเป็นยิ่งทำให้พี่เลี้ยงรู้มาก เห็นมากก็จะนำไปสู่การสั่งสมความรู้ และสามารถนำมาปรับใช้กับสถานการณ์จริงได้ จากการประเมินพบว่าสิ่งที่ท้าทายสำหรับงานกลไกพะเยา คือ การสร้างระบบการสื่อสารความรู้ภายในกลุ่มการแบ่ง/แชร์ประสบการณ์ที่หลากหลายและท้าทาย จะช่วยในการขยายผล/ขยายวงของความรู้ได้ภายใต้ข้อจำกัดของระยะทางและเวลาที่เป็นข้อจำกัด ทั้งนี้การพัฒนาแนวคิดในลักษณะนี้ให้พี่เลี้ยงมีความมุ่งมั่นอาจจำเป็นต้องค่อยๆ สร้างการเรียนรู้เป็นระยะๆ

5) ขั้นตอนของการหนุนเสริมการเขียนรายงานความก้าวหน้าของโครงการวิจัย ในขั้นตอนนี้ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปางสร้างรูปแบบการประเมินจากการกำหนดวิธีการฝึกอบรมพี่เลี้ยง พร้อมกับนักวิจัย (Smart boxes) พบว่า ข้อจำกัดของการสร้างความเข้าใจเรื่องการเขียนรายงานประการหนึ่งคือ ความพร้อมของพี่เลี้ยงพื้นที่เข้าร่วมกิจกรรมไม่ครบทำให้กระบวนการชวนคุยในกลุ่มย่อยของโครงการไม่สมบูรณ์ แต่ทั้งนี้บทบาทของพี่เลี้ยงกลุ่มสามารถให้คำแนะนำในการปรับแก้ไขเอกสารรายงานได้ในระดับหนึ่ง ในส่วนของรูปแบบการเขียนรายงาน แต่ในเชิงเนื้อหากลับพบว่าศักยภาพในการให้ข้อเสนอแนะต่อรายงานยังต้องเป็นหน้าที่ของศูนย์ประสานงานวิจัยฯ ทั้งนี้เป็นจุดที่ต้องทบทวนในการเติมเต็มทีมพี่เลี้ยงพื้นที่ และกลไกพะเยาในด้านทักษะ/ความสามารถในการเขียนรายงานการวิจัย

6) ขั้นตอนการหนุนเสริมการเขียนรายงานฉบับสมบูรณ์จากการประเมินในลักษณะเดียวกันบทเรียนที่ได้รับคือ บทบาทของพี่เลี้ยงพื้นที่ยังขาดการวิเคราะห์รายงานวิจัย (ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญ) เช่นงานเขียนวิจัยยังไม่ได้มีการสกัดเป็นเนื้อหาสำคัญ แต่มีข้อค้นพบในด้านรูปแบบของการหนุนเสริมคือ พี่เลี้ยงพื้นที่สามารถให้บทบาทของการติดตามความก้าวหน้าของรายงานอย่างต่อเนื่อง ให้คำชี้แนะเบื้องต้น แต่ยังขาดทักษะของการให้คำแนะนำในเชิงเนื้อหา

7) ขั้นตอนการสื่อสารงานวิจัย และการนำเสนอรายงานวิจัย จากขั้นตอนนี้ทางศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเมินจากกิจกรรมที่สนับสนุนทีมกลไกพะเยา ซึ่งประกอบไปด้วย เวทีการนำเสนอรายงานความก้าวหน้าต่อผู้ทรงคุณวุฒิ บทบาทของพี่เลี้ยงพื้นที่ยังคงเป็นเพียงกลไกการของให้คำแนะนำทีมนักวิจัย แต่ยังคงขาดบทบาทของการหนุนเสริมในขณะที่นักวิจัยนำเสนอผลของรายงานความก้าวหน้า ทั้งที่พี่เลี้ยงพื้นที่น่าจะมีส่วนร่วมร่วมกับนักวิจัยอย่างเข้มข้นตั้งแต่การพัฒนาโครงการจนถึงการติดตามผล แต่ในขั้นตอนนี้ยังไม่สามารถประเมินได้อย่างชัดเจน เนื่องจาก วิธีการสื่อสารงานวิจัยของทีมพี่เลี้ยงพื้นที่มีหลายระดับ ตั้งแต่ ระดับพี่เลี้ยงพื้นที่ด้วยกันเอง (ทีมกลไก) ระดับพี่เลี้ยงพื้นที่กับชุมชน และระดับพี่เลี้ยงพื้นที่กับพี่เลี้ยงศูนย์ประสาน

งานวิจัยฯ ลำปาง รวมถึงการสื่อสารงานวิจัยกับคนวงนอกที่ไม่ใช่ในกลุ่มของพี่เลี้ยงพื้นที่ ซึ่งแต่ละระดับอาจใช้รูปแบบของการสื่อสารที่แตกต่างหลากหลายกัน

4. การประเมินผลผลิต (Product Evaluation : P) เป็นการประเมินเพื่อเปรียบเทียบผลผลิตที่เกิดขึ้นกับวัตถุประสงค์ของโครงการ หรือความต้องการ/ เป้าหมายที่กำหนดไว้ รวมทั้งการพิจารณาในประเด็นของการยุบ เลิก ขยาย หรือปรับเปลี่ยนโครงการและการประเมินผล เรื่องผลกระทบ (Impact) และผลลัพธ์ (Outcomes) ของนโยบาย / แผนงาน / โครงการ โดยอาศัยข้อมูลจากการประเมินสถานะแวดล้อม การประเมินนี้ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปางใช้แนวทางของการเสวนาเพื่อกำหนดแนวทางในการขับเคลื่อนงานกลไกสนับสนุนพื้นที่พะเยา โดยมีข้อสรุปจากการพูดคุยในกลุ่มของเครือข่ายกลไกฯ ดังนี้

กลุ่มเครือข่ายกศน. ผลสะท้อนต่อการเปลี่ยนแปลงที่ผ่านมา ในเชิงโครงสร้างจาก กศน.ส่วนกลาง ได้มีแนวทางในการหารือเพื่อขยายผลของการยกระดับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การใช้ประโยชน์ทางการศึกษาทั้งในระดับนโยบายและในระดับปฏิบัติการ โดยมีจังหวัดพะเยาเป็นต้นแบบของการขับเคลื่อนทั้งจังหวัด โดยเริ่มจากบทเรียนของ กศน.อำเภอภูซาง ในปี 2555 เกิดการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างใหม่การบริหารใหม่ วิชาใหม่ หลักสูตรใหม่ ในส่วนของผลที่เกิดขึ้นต่อวัฒนธรรมองค์กรแบบใหม่ โดยเริ่มต้นขับเคลื่อนการพัฒนาการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ โดยใช้การวิจัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่นเป็นฐาน และบ่มเพาะความสามารถ ความมั่นใจ และเจตคติของครู กศน. ต่อการวิจัยไม่ให้เกิดว่างานวิจัยเป็นภาระแต่เป็นงานปกติ ในปี 2557 ขยายบทเรียนไปยัง กศน.พื้นที่ อำเภอเมือง อำเภอจุน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา เพื่อนำร่องรูปแบบของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดพะเยา โดยใช้ประเด็นสถานการณ์ของพื้นที่เป็นตัวกำหนดทิศทางการตั้งคำถามงานวิจัย เพื่อให้ บุคลากร กศน.แต่ละพื้นที่สามารถวิเคราะห์เนื้อหา และกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ร่วมกับทีมพี่เลี้ยงจังหวัดลำปาง และพะเยา ผ่านแนวทางการพัฒนาโจทย์วิจัยเชิงคุณภาพร่วมกับพื้นที่วิจัย นับเป็นกลไกของการพัฒนาบุคลากรต้นทางที่ได้ทดลองทำในปี 2558 และขยายผลเต็มทุกอำเภอพื้นที่จังหวัดพะเยาในปี 2559 โดย ในเชิงเนื้อหา ยังคงกำหนดได้ตามเป้าหมายของยุทธศาสตร์สกว. ในประเด็น การสร้างโอกาสความเสมอภาคและเท่าเทียมกันทางสังคม การสร้างความเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม กลุ่มคนผู้ด้อยโอกาสทางสังคม เช่น กลุ่มผู้พิการ กลุ่มผู้สูงอายุ เด็กด้อยโอกาส กลุ่มชาติพันธุ์ รวมถึงกลุ่มเป้าหมายที่เป็นบุคลากรทางการศึกษา

โดยสรุปแล้วปัจจัยที่ควรวิเคราะห์ ต่อการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับงานของ กศน.จังหวัดพะเยา คือ

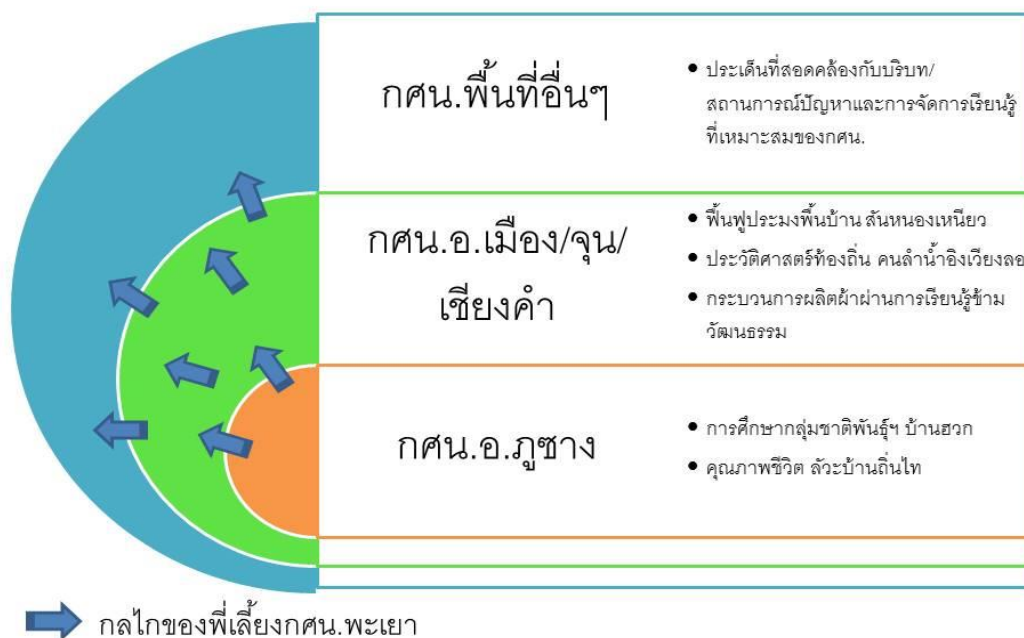
- 1) ผู้บริหารระดับจังหวัด สนับสนุนงบประมาณไปยัง กศน.อำเภอ เพื่อการเรียนรู้ด้านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และกำหนดเป็นแนวทางปฏิบัติในเชิงนโยบายการพัฒนาคุณภาพบุคลากรด้านงานวิจัย
- 2) ผู้บริหารระดับอำเภอเปิดโอกาสให้บุคลากรได้เข้าร่วมเรียนรู้เป็นทีมวิจัย มีระบบสนับสนุนให้กำลังใจ เชื่อมั่น และเรียนรู้แนวทางของวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปพร้อมๆ ในฐานะ “หัวหน้าโครงการ” เพราะในมุมของผู้บริหารจะสามารถแก้ไขจุดติดขัด และบูรณาการความรู้หรือบทเรียนที่ได้สู่การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้นอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ที่สอดคล้องไปกับภารกิจ กศน.
- 3) โจทย์วิจัยต้องมีความสอดคล้องกับบริบทพื้นที่เพื่อสร้างการเรียนรู้ในเชิงประเด็นร่วมกับชุมชน และสามารถบูรณาการให้สอดคล้องกับภารกิจการเรียนรู้การสอนการสร้างเสริมอาชีพ หรือคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนได้
- 4) การหนุนเสริมให้เกิดการเรียนรู้เชิงกระบวนการอย่างต่อเนื่องโดย “โหนด/พี่เลี้ยง” ตั้งแต่กระบวนการต้นน้ำจนถึงท้ายน้ำ เพราะบางชุดความรู้สามารถนำไปบูรณาการการและปรับใช้ระหว่างทางได้

รวมถึงควรมีการถอดบทเรียนการทำงานเป็นระยะรวมไปถึงการพัฒนา “พี่เลี้ยงพื้นที่พะเยา” ให้สามารถขยายวงของแนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้อย่างมั่นใจ

- 5) ในมิติของชุมชนยังให้ความสำคัญกับความรู้ในตัวบุคคลที่เป็นกลุ่มของอาจารย์หรือนักวิชาการ ทำให้การแลกเปลี่ยนในเชิงความรู้ในการแก้ไขปัญหาจากประสบการณ์ของท้องถิ่นไม่ถูกยกระดับเกิดคาดหวังการแก้ไขปัญหาโดยคนนอก บดบังภูมิปัญญาเดิมที่มีอยู่ ซึ่งในมุมมองอาจยังคงเป็นเรื่องใหม่ ความรู้ใหม่ คนนอกสามารถเข้าใจและดำเนินการได้ดีกว่า ซึ่งจะเกิดในช่วง 2-3 เดือน แรกของการดำเนินงานวิจัย ดังนั้นกระบวนการของงานวิจัยจึงต้องหนุนเสริมเพื่อช่วยลดความเหลื่อมล้ำ หรือช่องว่าง และยกระดับคุณค่าของนักวิจัยชุมชนเพื่อต่อยอดกระบวนการของการสร้างความรู้ในตัวคนจนเกิดปัญหาเพื่อหาทางออกด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง เช่น เวทีติดตาม เวทีสัญจร หรือ เวทีถอดบทเรียน จนชุมชนเกิดการเรียนรู้และเกิดบทเรียนของการแลกเปลี่ยนข้อมูลเพื่อค้นหาแนวทางการทำงานร่วมกันแบบมีส่วนร่วม เกิดการยกระดับคุณค่าของตนเอง ปรับเปลี่ยนแนวคิดและแนวทางการทำงาน เกิดการตั้งคำถาม ทวงถาม ในประเด็นใหม่ที่น่าไปสู่การเรียนรู้ร่วมกันกับทีมอาจารย์

แนวทางในปี 2559 ของการขยายผลการทำบันทึกความร่วมมือด้านการสนับสนุนงานวิจัย เพื่อกระจายไปยังพื้นที่ กศน.อื่นๆทั้งในจังหวัดพะเยา และในเชิงบริหารโครงสร้างร่วมกับกศน.ส่วนกลาง จะเป็นอีกแนวทางหนึ่งของการสร้างรูปธรรมในการ “ยกระดับองค์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การใช้ประโยชน์ทางการศึกษาในกลุ่มของกศน.” ภายใต้บทเรียนของการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นร่วมกันกับพื้นที่เป้าหมาย

กลไกการขยายพื้นที่ผ่านระบบพี่เลี้ยงพื้นที่ร่วมกับสกว.ลำปาง

และในปี 2560 ได้ขับเคลื่อนเชิงนโยบายตามแนวทางที่กำหนดไว้ในปี 2559 ภายใต้ความชัดเจน 2 ประเด็นคือ 1) การขยายพื้นที่งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในกลุ่มของ กศน.ให้ครอบคลุมพื้นที่ทั้ง 9 อำเภอ ของจังหวัดพะเยา และ 2) การสร้างพี่เลี้ยงพื้นที่ในกลุ่มของ กศน.ในระดับจังหวัดและอำเภอเพื่อหนุนเสริมกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นร่วมกับภาคีในระดับพื้นที่จังหวัด

กลุ่มวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี พะเยา อีกหน่วยงานหนึ่งที่มีการทำบันทึกความร่วมมือเพื่อสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยใช้การขับเคลื่อนงานวิจัยในประเด็นของการพัฒนาสุขภาพและคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนที่เน้นเสริมสร้างศักยภาพชุมชนท้องถิ่นเพื่อแก้ไขปัญหาสุขภาพและคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนระดับบุคคล ครอบครัวและชุมชน โดยกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นพัฒนาศักยภาพบุคลากรของวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี จังหวัดพะเยาให้เป็นนักวิจัยและพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่พัฒนาระบบสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี จังหวัดพะเยา และ บูรณาการงานวิจัยให้สอดคล้องกับภารกิจการเรียน การสอน การวิจัย การให้บริการวิชาการ การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของหน่วยงานตนเองได้

กลุ่มของวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี พะเยา แม้จะใช้แนวทางของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการพัฒนาแนวคิดทักษะเชิงกระบวนการของบุคลากรร่วมกับทีมชุมชน รวมถึงบูรณาการร่วมกับการเรียนการสอน โดยใช้ฐานสุขภาพของชุมชนเป็นตัวกำหนดโจทย์วิจัยแล้ว แต่ยังคงมีประเด็นที่ต้องร่วมวิเคราะห์เพื่อวางแนวทางของการดำเนินงานดังนี้

- 1) การปรับเปลี่ยน/โยกย้าย ผู้บริหารตามวาระ ส่งผลต่อแนวคิดเชิงบูรณาการการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้สอดคล้องกับการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาคุณภาพบุคลากร คุณภาพบัณฑิต รวมถึงการบริหารจัดการงบประมาณในการสนับสนุนโครงการ(Co-funding)เกิดจุดติดขัดไม่ต่อเนื่อง กระทั่งต่อการบริหารโครงการของงานวิจัย ความมั่นใจของบุคลากรต่อแนวนโยบายที่ไม่เอื้อต่อการดำเนินงาน
- 2) แม้ผลของโครงการวิจัยจะช่วยกระตุ้นการสร้างรูปแบบการเรียนการสอนในรายวิชาต่างๆ ให้อาจารย์วิเคราะห์เนื้อหาที่เชื่อมโยงกับการเรียนการสอน และสามารถจัดการเรียนการสอนให้ตรงกับสภาพแวดล้อมได้ แต่การขยายผลของแนวคิดภายในองค์กรยังคงเป็นเรื่องใหม่ มุมมองของอาจารย์ผู้สอนในรายวิชาอื่นๆ ยังคงมองในมุมของความรู้ที่ไม่ได้เชื่อมโยงจากสภาพปัญหาสุขภาพที่มาจากต้นเหตุและปรากฏการณ์ในชุมชน ส่งผลให้การขยายแนวคิดเกิดได้เฉพาะกลุ่มและขยายโดยระบบความสัมพันธ์กลุ่มเท่านั้น
- 3) ในมิติของชุมชนแนวคิดการทำงานกับกลุ่มนักวิชาการไม่ได้มีความแตกต่างกันกับกลุ่มของ กศน. แต่ปัจจัยที่เป็นตัวกระตุ้นสำคัญคือ ท่าที และเทคนิคการทำงานของกลุ่มนักวิชาการต่อชุมชนว่ามีแนวโน้มไปในแนวทางของการมาชี้แนะให้ความรู้ การใช้พื้นที่เพียงเพื่อเป็นแหล่งฝึกประสบการณ์ของนักศึกษา หรือชวนชุมชนสร้างบทเรียนงานทางด้านสุขภาพเพื่อให้เกิดชุดประสบการณ์ของความรู้และหาทางออกร่วมกันซึ่งจะส่งผลต่อทัศนคติของทีมชุมชนในการตอบรับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้อย่างชัดเจน

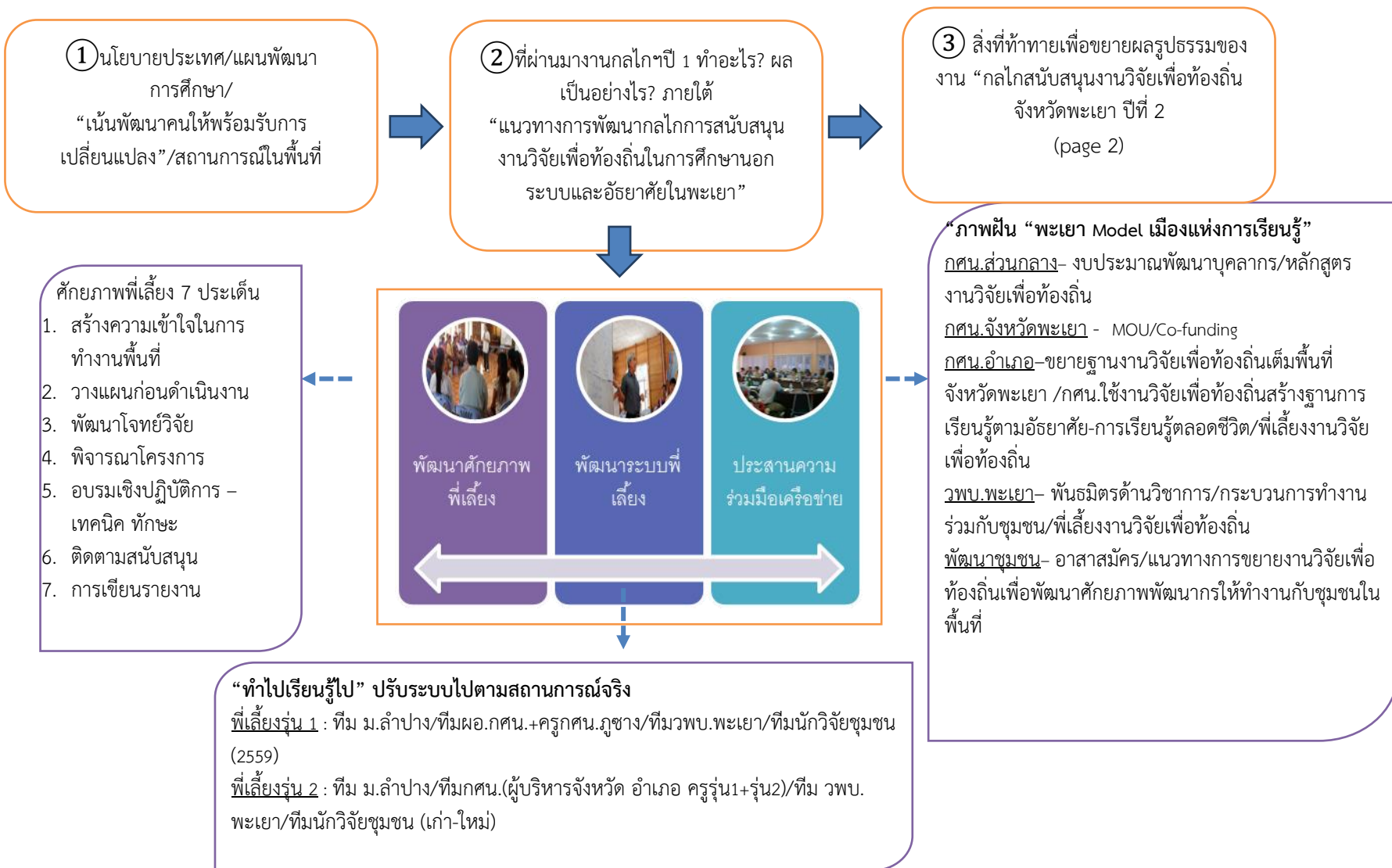
แนวทางในปี 2559 จึงเน้นการพัฒนาระบบพี่เลี้ยงของทีมวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี พะเยา พิจารณาจากกลุ่มเป้าหมายที่เป็นพื้นที่ที่เชื่อมโยงกับการเรียนการสอนเป็นหลัก และพัฒนาศักยภาพของพี่เลี้ยงชุมชนขึ้นมาเพื่อขยายฐานของงานด้านสุขภาพ โดยดูจากความพร้อมของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพระดับตำบล (รพ.สต.) ท้องถิ่น แกนนำ และชุมชน ดังนั้นกลไกการขยายงานในเชิงพื้นที่งานด้านสุขภาพของพี่เลี้ยงทีมวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี พะเยา ในเชิงโครงสร้างอาจต้องมีการทบทวนข้อจำกัดข้างต้นร่วมกันทั้งในส่วนของ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นและวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี พะเยา แต่ในเชิงกลไกเพื่อให้ทีมสามารถดำเนินการได้ตามเป้าหมายของ MOU จึงจำเป็นต้องปรับกลไกเพื่อให้เกิดความคล่องตัวมากขึ้น

และในปี 2560 ในบทบาทของวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนีพะเยา ยังคงขับเคลื่อนงานผ่านโครงการวิจัยภายใต้บทบาทของครูผู้สอนร่วมกับนักวิจัยชุมชน และเป็นอีกเครือข่ายพี่เลี้ยงพื้นที่ที่สร้างความร่วมมือในกระบวนการของกลไกจังหวัดพะเยา

จากรูปแบบการประเมินตามแนวคิดการประเมินของสต๊อฟเฟิลม โดยมุ่งไปที่จุดเน้นสำคัญ 4 ประการ คือ การประเมินด้านบริบทหรือสภาวะแวดล้อม (Context Evaluation : C) การประเมินปัจจัยเบื้องต้นหรือปัจจัยป้อน (Input Evaluation : I) การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation : P) และ การประเมินผลผลิต (Product Evaluation : P) จึงทำให้ได้ข้อสรุปว่า จากเดิมบทบาทหลักในการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจะเป็นบทบาทของพี่เลี้ยงศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปาง โดยใช้แนวทางการทำงานภายใต้ยุทธศาสตร์ของงานการศึกษาท้องถิ่นและชุมชนเป็นสำคัญ เน้นการเสริมสร้างกระบวนการ ทักาะให้กับนักวิจัยทั้งในกลุ่มของนักวิชาการ และนักวิจัยชุมชนในแต่ละพื้นที่ บทบาทของการสร้างการเรียนรู้ร่วมกันภายใต้จุดประสงค์ของโครงการ การเสริมพลัง การให้คำปรึกษา รวมไปถึงการสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงานวิจัย แต่เมื่อได้มีการทดลองเพื่อปรับกระบวนการของการสร้างกลไกในพื้นที่จังหวัดพะเยา โดยขยับจากการสร้าง **พี่เลี้ยงพื้นที่** รวมไปถึงการเชื่อมโยงเครือข่ายคนทำงานที่มีปฏิสัมพันธ์เดิมในพื้นที่พะเยา เช่น เครือข่ายวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนีพะเยา, เครือข่ายนักวิจัยท้องถิ่น เป็นต้น ซึ่งที่ผ่านมาในรูปแบบของการทำงานร่วมกันระหว่างเครือข่ายเหล่านี้อย่างต่อเนื่อง เกิดความรู้ในเชิงประเด็นที่จะนำมาหนุนเสริมในพื้นที่ได้ ทั้งกระบวนการการพัฒนาโจทย์วิจัยและการติดตามในพื้นที่ ในลักษณะของการชวนกันคิด การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การหนุนเสริมพลังคนทำงานผ่านการฝึกอบรม เหล่านี้เป็นชุดบทเรียนเดิมที่จะใช้เป็นแนวทางในการสร้าง “กลไกการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่พะเยา” แม้ในการขับเคลื่อนในระยะเวลา 1 ปี จะพบข้อจำกัดที่หลากหลายซึ่งประเด็นที่กล่าวมาแล้วในผลของการประเมิน เป็นสาระสำคัญที่จะเป็นตัวนำทางให้ “การขับเคลื่อนกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” ในพื้นที่พะเยา ปีที่ 2 (2561) ที่มีความชัดเจนในรูปแบบมากยิ่งขึ้น ภายใต้กรอบคิด ดังแผนภาพ

การขับเคลื่อนงานกลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดพะเยาปีที่ 2

ขยับสิ่งที่ท้าทายเพื่อขยายผล
รูปธรรมของงาน “การจัดระบบ
การพัฒนากลไกที่เลี้ยงงานวิจัย
เพื่อท้องถิ่นจังหวัดพะเยา ปีที่ 2

④ ทบทวนบทเรียนของกลไก ปีที่ 1
จุดแข็ง-จุดอ่อน-วิกฤติ-โอกาส

เป้าหมาย “พะเยาModel เมืองแห่งการเรียนรู้” (คนพะเยา เพื่อ
พะเยา)

- ศักยภาพของชุมชนที่สร้างการเรียนรู้ด้วยตนเอง
- ระบบการบริหารจัดการที่เลี้ยงพะเยาที่ดี
- ฐานข้อมูลสำหรับเผยแพร่งาน CBR
- คู่มือในการสร้างที่เลี้ยง CBR เพื่อขยายแนวทางไปยังเครือข่าย
- รูปแบบความท้าทายในการทำงาน CBR ในระบบราชการ (output)

- ผู้บริหารสนับสนุน/ให้ความสำคัญกับการพัฒนาบุคลากร
- ทีมมีความหลากหลายทั้งสายวิชาการสายปฏิบัติและนักวิจัยพื้นที่
- ทีมมีทักษะ มีความพยายาม-ความตั้งใจในการเรียนรู้มีพัฒนาการชัดเจน
- มีประเด็นที่ใช้สร้างการเรียนรู้ที่หลากหลาย (สิ่งแวดล้อม/สุขภาพ/การศึกษา/เศรษฐกิจ/ประวัติศาสตร์วัฒนธรรม/ชาติพันธุ์/)
- ระบบความสัมพันธ์ที่ดี

- การสนับสนุนจาก สกว.(กระบวน CBR/งปม.)
- การสนับสนุนจาก กชน.ส่วนกลาง(งปม.พัฒนาบุคลากร/หลักสูตรCBR)
- เป็นประเด็นการขับเคลื่อนเพื่อแก้ปัญหาทางออกของประเทศด้วยการสร้างการเรียนรู้แบบใหม่

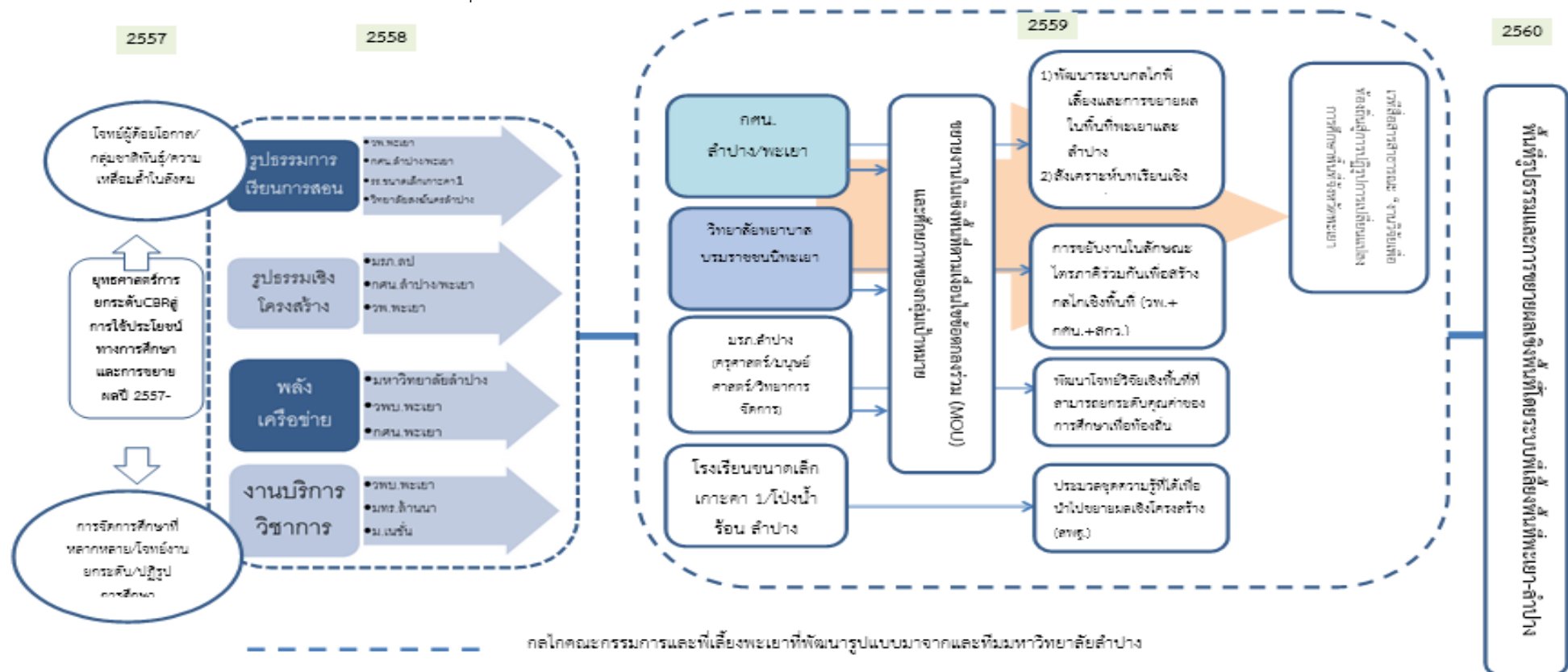
- ความหลากหลายของเครือข่ายรวมตัวกันแบบหลวมๆตามวัฒนธรรมขององค์กร
- ระบบการบริหารจัดการของกลไกยังพบจุดอ่อน ทั้งการสื่อสาร การประสานงาน ความไม่ต่อเนื่องในการลงพื้นที่ของพี่เลี้ยง ฐานข้อมูลไม่ได้ถูกสังเคราะห์และรวบรวมเป็นต้น

- ทีมใช้การเรียนรู้แบบ Learning by doing ต้องใช้เวลาเพื่อให้เห็นพัฒนาการของพี่เลี้ยง
- ข้อจำกัดด้านเวลาของทีมกลไกที่ส่วนใหญ่ทำงานประจำ มักไม่ตรงกัน ทำให้การเรียนรู้ไม่ต่อเนื่อง/ไม่ครบกระบวนการ
- ทักษะ/เทคนิคการทำงานกับพื้นที่ต้องอาศัยการทำซ้ำจนเกิดความชำนาญ จนเกิดทักษะและกระบวนการคิด
- ขาดการประมวลสรุปองค์ความรู้เชิงประเด็นที่หลากหลาย

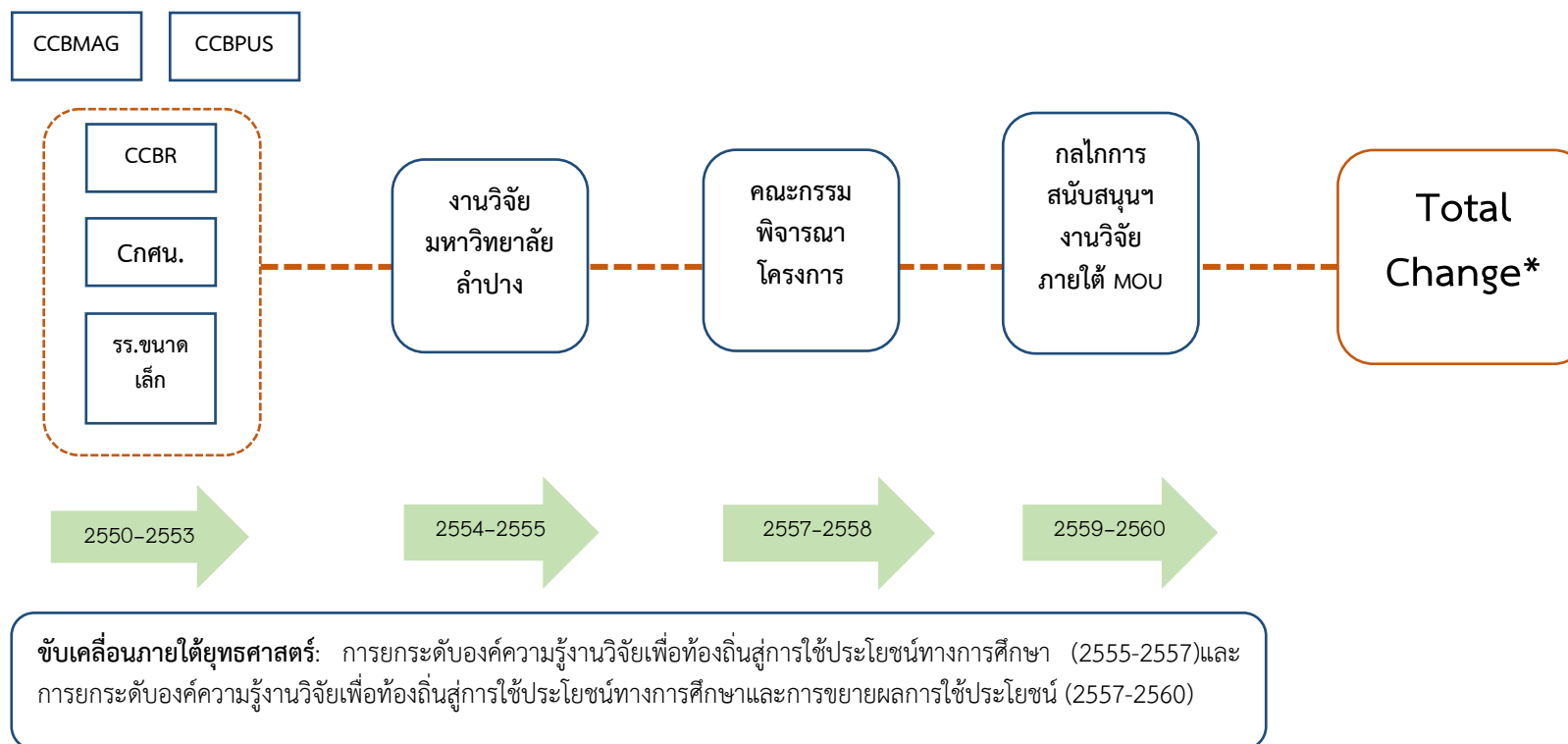
- ⑤ สิ่งที่ต้องขับเคลื่อนต่อ ปีที่ 2 (แผน)
- แนวทางการบริหารจัดการกลไกพี่เลี้ยงที่เหมาะสมเป็นระบบ
 - รูปแบบการพัฒนาศักยภาพพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อสร้างการเรียนรู้สำหรับพี่เลี้ยง (Learning by doing) ผ่านหลักสูตรอบรม-การพัฒนาโจทย์-การติดตามงาน
 - เชื่อมโยงภาคี เครือข่ายการทำงานในภาพจังหวัด

4.2 ผลการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์

ใช้กรอบคิดของแนวทางการทำงานตามยุทธศาสตร์การยกระดับองค์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การใช้ประโยชน์และการขยายผลในพื้นที่รูปธรรมทางการศึกษาปี 2557-2560 ในการอธิบายผลของการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ดังกล่าว

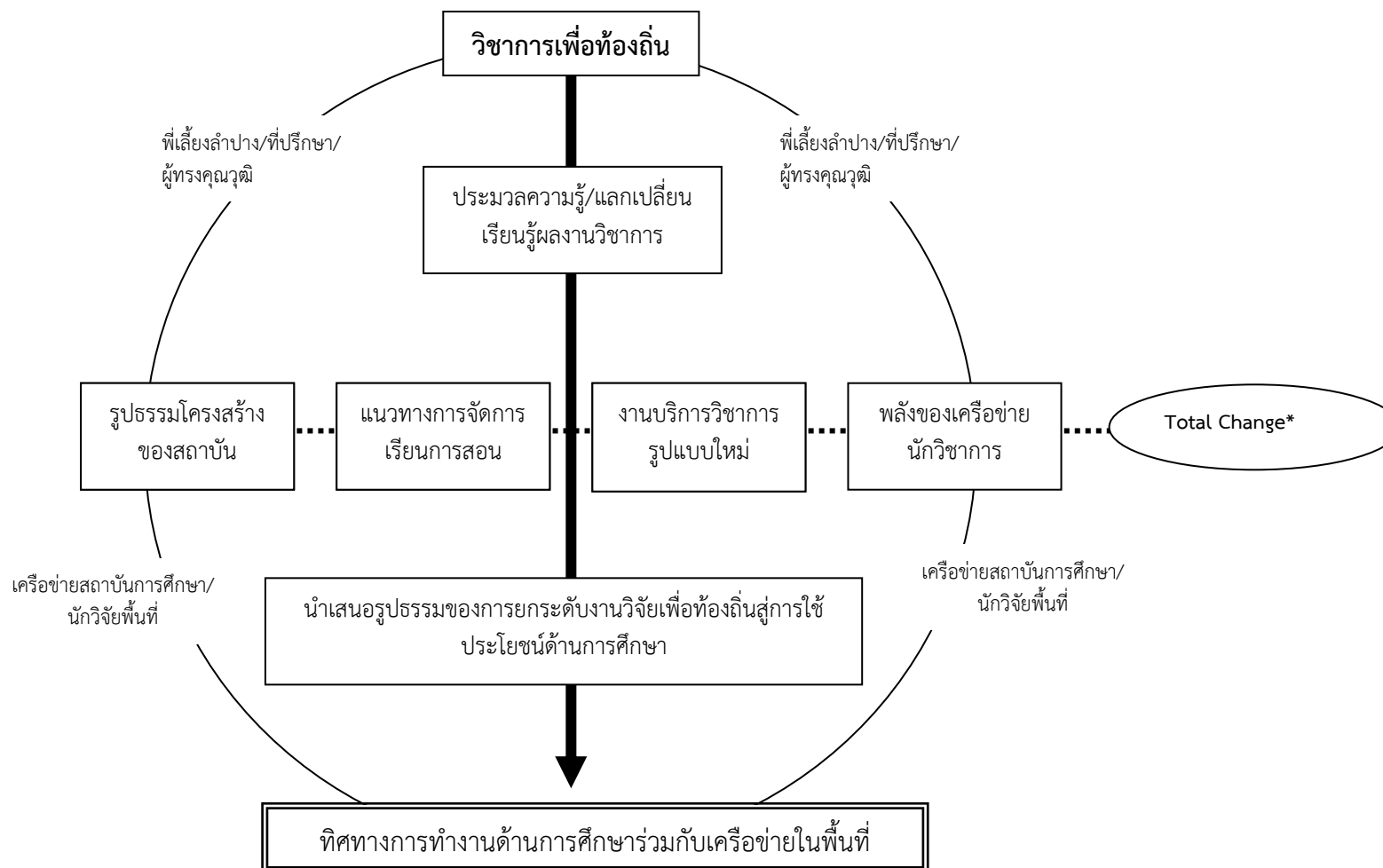
ผลการขับเคลื่อนงานตามยุทธศาสตร์พื้นที่จังหวัดลำปาง : ความเชื่อมโยงของกลไกการทำงานวิจัยทางการศึกษาในจังหวัดลำปางผ่านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

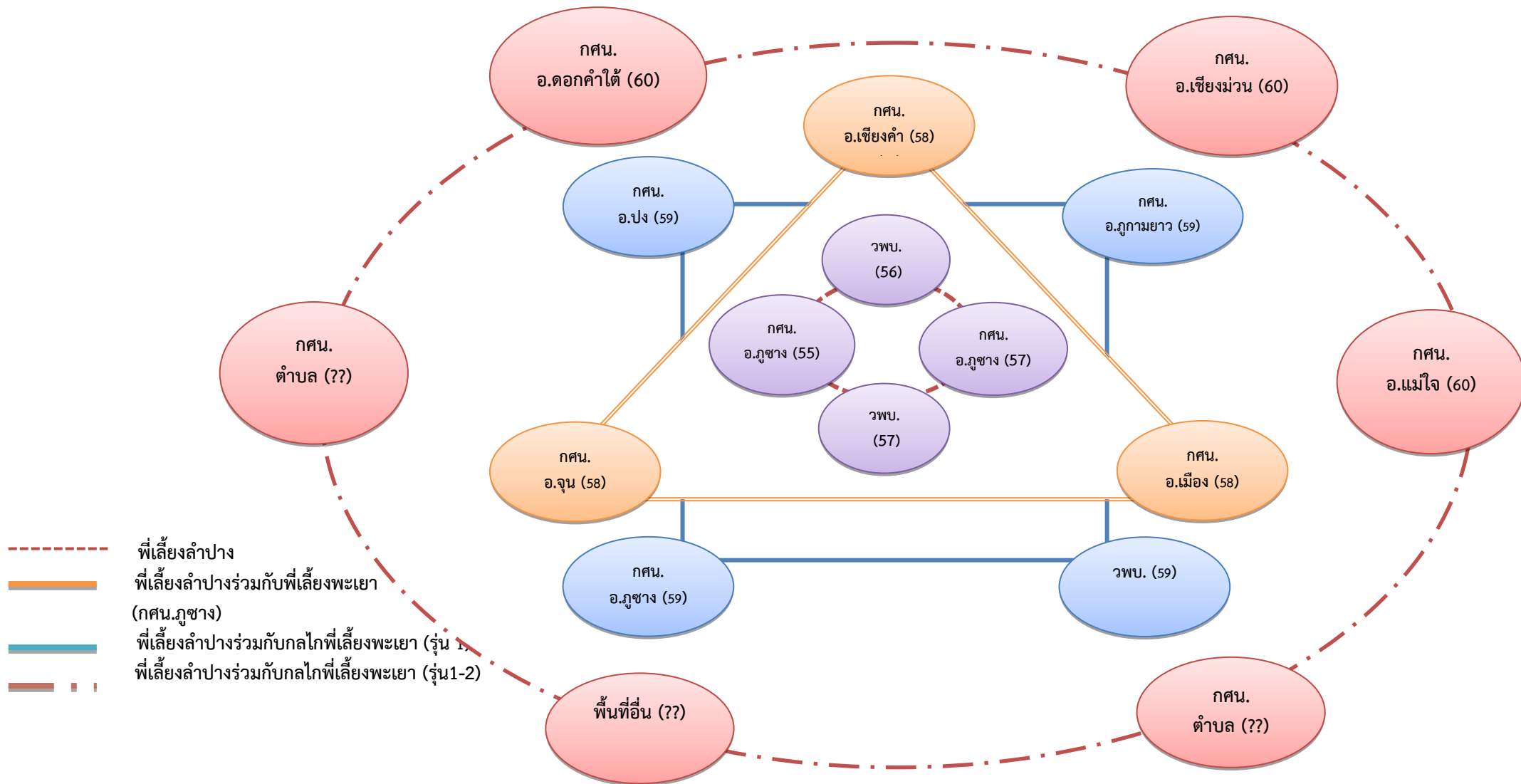
----- กลไกการเคลื่อนไหวของกลุ่มนักวิชาการที่มีพัฒนาการจาก นักวิจัยโครงการ--->นักวิจัยร่วมในเครือข่าย ม.ลำปาง ---->คณะกรรมการพิจารณาโครงการ----->กลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภายใต้ MOU

Total Change* = เป้าหมายของการเปลี่ยนแปลงใหญ่ (total change) ในสถาบันอุดมศึกษาจากแนวคิดของ ศ.นพ.วิจารณ์ พานิช

กรอบแนวคิดการทำงานการศึกษาในพื้นที่จังหวัดลำปาง

รูปแบบการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในจังหวัดพะเยา

จากยุทธศาสตร์การยกระดับองค์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การใช้ประโยชน์และการขยายผลในพื้นที่รูปธรรมทางการศึกษาปี 2557-2560 เป้าหมายปลายทางของพื้นที่รูปธรรมทางการศึกษาทั้งในจังหวัดลำปางและจังหวัดพะเยา ซึ่งพื้นที่รูปธรรมที่นำมาอธิบายผลตามยุทธศาสตร์แบ่งออกเป็น 2 จังหวัด คือ จังหวัดลำปาง และ จังหวัดพะเยา ที่มีกลไกการทำงานที่แตกต่างกันของกลุ่มเป้าหมายเพื่อสร้างการเรียนรู้ใหม่ในแนวคิดของการปฏิรูปการศึกษาเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงในระบบ ทั้งในมิติของ รูปธรรมโครงสร้างของสถาบัน แนวทางการจัดการเรียนการสอน งานบริการวิชาการรูปแบบใหม่ และ พลังของเครือข่ายนักวิชาการ

บทบาทของการทำงานด้านการศึกษาศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปางในช่วง 10 ปี นับตั้งแต่ปี 2552 เป็นต้นมา ได้มีความพยายามและมุ่งมั่นในการแสวงหารูปแบบการสร้างการเรียนรู้ที่เหมาะสมเน้นการปรับเปลี่ยน “กระบวนการเรียนรู้” ของคนไทยภายใต้งานการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบสร้างเครือข่ายทางการศึกษาที่มีคุณภาพให้มีปริมาณที่มากพอสร้างรูปธรรมของแนวทางการจัดการศึกษาที่เหมาะสม เหล่านี้ได้ถูกดำเนินการผ่านแนวคิดของการใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นฐาน จนกระทั่งเกิดบทเรียนกับเครือข่ายการศึกษาทุกระดับ ในยุคของการรวมตัวและระดมความคิดเห็นเพื่อสร้างรูปธรรมในปี 2554 ภายใต้การนิยามตนเองของกลุ่มนักวิชาการลำปางที่มีเป้าหมายของการใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเสริมพลังความรู้ทางวิชาการเพื่อหนุนเสริมศักยภาพชุมชนในพื้นที่ มีการทำงานเชิงบูรณาการร่วมกันของสหสาขาวิชาในชื่อนักวิชาการมหาวิทยาลัยลำปางซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยในเชิงนามธรรม มีแนวทางในการเชื่อมโยงเครือข่ายนักวิชาการทั้งในสถาบันและต่างสถาบันเพื่อสร้างรูปแบบของการทำงานข้ามสถาบันโดย **ใช้ฐานปัญหาของชุมชนเป็นตัวตั้ง** มีกลไกของการทำงานข้ามสถาบันเพื่อขยายฐานคิด เกาะเกี่ยวกลุ่มคนทำงานและขยายกลุ่มคนทำงานที่สำคัญเพื่อผลักดันให้หน่วยสนับสนุนงานวิจัยของสถาบันการศึกษาได้หนุนเสริมบุคลากรให้ใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการทำงานผ่านการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นแต่การทำงานที่ผ่านมายังขาดรูปธรรมของการใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่สามารถเอื้อต่อกลไกของสถาบันการศึกษาได้อย่างชัดเจน องค์ความรู้ในการทำงานและการหนุนเสริมสถาบันการศึกษายังไม่ได้ถูกถอดบทเรียน รวมถึงเงื่อนไขปัจจัยที่เกี่ยวข้องระหว่างการทำงานวิจัยทั้งในระดับโครงสร้างสถาบัน และแนวคิดการบูรณาการความรู้วิชาการสู่ท้องถิ่น ยังคงเป็นเรื่องใหม่ที่ไม่เคยมีบทเรียนร่วมกันระหว่างนักวิชาการและชุมชน ทำให้การเข้าถึงความรู้ของชุมชน “กระบวนการคิด หรือการสร้างความรู้ ยังถูกจำกัด” และสร้างความเข้าใจแบบผิดๆ ว่าความรู้จากภายนอกเป็นความรู้ที่เหมาะสมและดีที่สุดซึ่งเป็นความจริงเพียงบางส่วน

ปี พ.ศ. 2554-2556 ศูนย์ประสานงานฯ จึงได้กำหนดยุทธศาสตร์ต่อเนื่อง เพื่อสร้างรูปธรรมของ “การยกระดับกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การใช้ประโยชน์ทางการศึกษา” โดยมุ่งเป้าหมายไปที่ 1) การทดลองขึ้นโจทย์วิจัยเชิงโครงสร้างของสถาบันการศึกษาทั้ง 5 สถาบันเพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ 2) ทดลองขึ้นโจทย์วิจัยที่มุ่งเป้าหมายการทำงานของเครือข่ายนักวิชาการ “มหาวิทยาลัยลำปาง” เพื่อสร้างรูปธรรมของวิถีการทำงานเชื่อมโยงเครือข่ายทางการศึกษาและเพื่อผลักดันให้เกิดเป็นยุทธศาสตร์การศึกษาระดับจังหวัด 3) การขึ้นโจทย์วิจัยจากการตั้งคำถามของคนในชุมชนโดยมีนักวิชาการในสถาบันการศึกษาร่วมเป็นที่วิจัย ทั้งนี้แนวทางของยุทธศาสตร์ดังกล่าวยังคงคาดหวังให้งานวิจัยสามารถรับใช้ท้องถิ่นได้เป็นสำคัญ

และในปี 2557- 2560 ได้กำหนดยุทธศาสตร์การยกระดับองค์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การใช้ประโยชน์และการขยายผลในพื้นที่รูปธรรมทางการศึกษา โดยนำบทเรียนและแนวคิดที่ได้มาทดลองสร้างพื้นที่รูปธรรมทางการศึกษาที่ยังเกาะเกี่ยวกันภายใต้ระบบของเครือข่ายมหาวิทยาลัยลำปางไปยังกลุ่มของวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนีพะเยา และ กลุ่มของสำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย จังหวัดพะเยา ผ่านการทดลองขับเคลื่อน “กลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดพะเยา” เกิดข้อค้นพบของการ

ทำงานร่วมกันของเครือข่ายสถาบันการศึกษาทั้งในกลุ่มของ มหาวิทยาลัยลำปาง วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนียะเยา กศน.จังหวัด อำเภอก และนักวิจัยชุมชน

จากเส้นทางของการทำงานด้านการศึกษาก่อให้เกิดข้อค้นพบกับกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง ดังนี้ 1) **นักวิชาการ ครูผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการทางการศึกษา** ได้เรียนรู้กระบวนการทำงานร่วมกับชุมชนผ่านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เข้าใจฐานของการสร้างการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับชีวิต ปรับรูปแบบของการสร้างการเรียนรู้จาก Passive learning เป็น Active learning เกิดบทเรียนการทำงานร่วมกันกับเครือข่ายทางการศึกษา และสามารถขยายผลของบทเรียนที่ได้เพื่อปรับใช้ในระบบการทำงานปกติหรือเป็นกลไกสำคัญในการผลักดันให้บทเรียนดังกล่าวเข้าสู่ระบบโครงสร้างของสถาบันการศึกษา 2) **นักวิจัยชุมชน** พบว่ามีการปรับเปลี่ยนทัศนคติการทำงานร่วมกับนักวิชาการ หรือครูมากขึ้น ปรับเปลี่ยนวิธีคิดในการแก้ไขปัญหาโดยชุมชนในมุมมองที่กว้างขึ้น ถอดรูปแบบการทำงานของนักวิชาการร่วมกับชุมชน และใช้เป็นโมเดลในการสร้างชุมชนต้นแบบสามารถขยายผลรูปธรรมเชิงพื้นที่ไปยังพื้นที่อื่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในบทบาทของการขับเคลื่อนเพื่อสร้างการเรียนรู้ร่วมกับทีมนักวิชาการและกำหนดทิศทางของการเรียนรู้ที่เหมาะสมให้กับคนในชุมชนได้ 3) **สถาบันการศึกษาพบว่า** จังหวะของการปรับโครงสร้างของสถาบันการศึกษามีปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดหลายประการ ทั้งนโยบายเชิงโครงสร้าง นโยบายผู้บริหาร การปรับเปลี่ยนทีมงานเชิงการบริหาร เหล่านี้ส่งผลต่อการขับเคลื่อนงานทั้งในระดับปฏิบัติการและการบริหารจัดการโครงสร้าง ทั้งนี้บทเรียนสำคัญที่ได้รับคือ การแสวงหาแนวร่วมการทำงานในทุกระดับและสร้างการเรียนรู้ในเชิงรูปธรรมเพื่อใช้ในการอธิบายผลของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เช่น แนวทางของการปรับเปลี่ยนรูปแบบการเรียนการสอนในรายวิชา ปรับเปลี่ยนแนวทางของงานบริการวิชาการแบบใหม่การสร้างการเรียนรู้โดยเน้นชุมชนเป็นฐาน หรืองานวิจัยรูปแบบใหม่ที่สามารถพัฒนาทักษะของบุคลากรทางการศึกษาให้นำผลของงานวิจัยไปสร้างการเรียนรู้ในพื้นที่ได้อย่างชัดเจน เหล่านี้สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางการอธิบายให้สอดคล้องกับงานเชิงนโยบายได้อย่างชัดเจนและ 4) **เครือข่ายสถาบันการศึกษา** กับชุมชนเกิดโมเดลในการทำงานที่หลากหลายของสถาบันการศึกษานำมาสู่การติดต่อเชิงระบบ ต่อยอดฐานคิดการทำงานของสถาบันการศึกษาเพื่อชุมชน การสร้างเครือข่ายของสถาบันการศึกษาให้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานหรือสร้างรูปแบบของการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน ทะลายกรอบคิดของการทำงานแบบแยกส่วนแต่มาหนุนเสริมตามจังหวะของการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับพื้นที่

นอกจากนี้ **ชุดความรู้** ที่เกิดจากบทเรียนการทำงานของเครือข่ายสถาบันการศึกษา ทั้งในจังหวัดลำปางและพะเยา พบชุดความรู้ที่น่าสนใจแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ 1) **ชุดคิดการทำงานของกลุ่มนักวิชาการ ครูอาจารย์** ต่างสถาบันที่มีเป้าหมายร่วมกันมาทำงานด้วยกันในลักษณะเครือข่าย 2) **รูปแบบของนักวิชาการ ครูอาจารย์ที่บูรณาการความรู้ทางวิชาการบนฐานของปัญหาของชุมชน** ให้สอดคล้องกับงานประจำทั้งงานวิจัย งานบริการวิชาการ และการเรียนการสอน ซึ่งชุดความรู้ดังกล่าวทำให้เห็นถึงวิถีวิทยา องค์ประกอบของการดำเนินการและผู้เกี่ยวข้องตลอดจนการเกิดเครือข่ายของการทำงานและการสร้างตัวคูณของวิธีคิด ที่ขยายผลไปยังส่วนอื่นๆ ในสถาบันการศึกษาในลักษณะของการขยายผลจากบุคคล/กลุ่มคนและเกิดตัวคูณไปยังกลไกในสถาบันทั้งในระดับกลุ่มคนใหม่ ระดับรายวิชา ระดับโครงสร้างสถาบัน อีกทั้งกลุ่มชุมชนในพื้นที่วิจัยไปยังสามารถต่อยอดวิธีคิดในลักษณะเดียวกันคือจากกลุ่มวิจัยไปยังระดับชุมชน ต่อยอดความรู้เพื่อพัฒนาแนวคิดจากปัญหาเดิมสู่การแก้ไขปัญหาจากองค์ความรู้ใหม่ เป็นต้น

ข้อสรุปจากการดำเนินงานภายใต้ยุทธศาสตร์ 2557-2560 ได้กำหนดยุทธศาสตร์การยกระดับองค์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การใช้ประโยชน์และการขยายผลในพื้นที่รูปธรรมทางการศึกษาสามารถสะท้อนสถานการณ์ทางการศึกษาในระดับจังหวัดทั้งลำปางและพะเยา โดยเชื่อมโยงกับแนวทางการประมวลองค์

ความรู้ในปี 2558 ที่ใช้เป็นแนวทางของการสังเคราะห์ 4 ประเด็นคือ 1) รูปธรรมเชิงโครงสร้าง 2) รูปธรรมในการจัดการเรียนการสอน 3) งานบริการวิชาการรูปแบบใหม่ และ 4) พลังเครือข่ายนักวิชาการ พบว่า

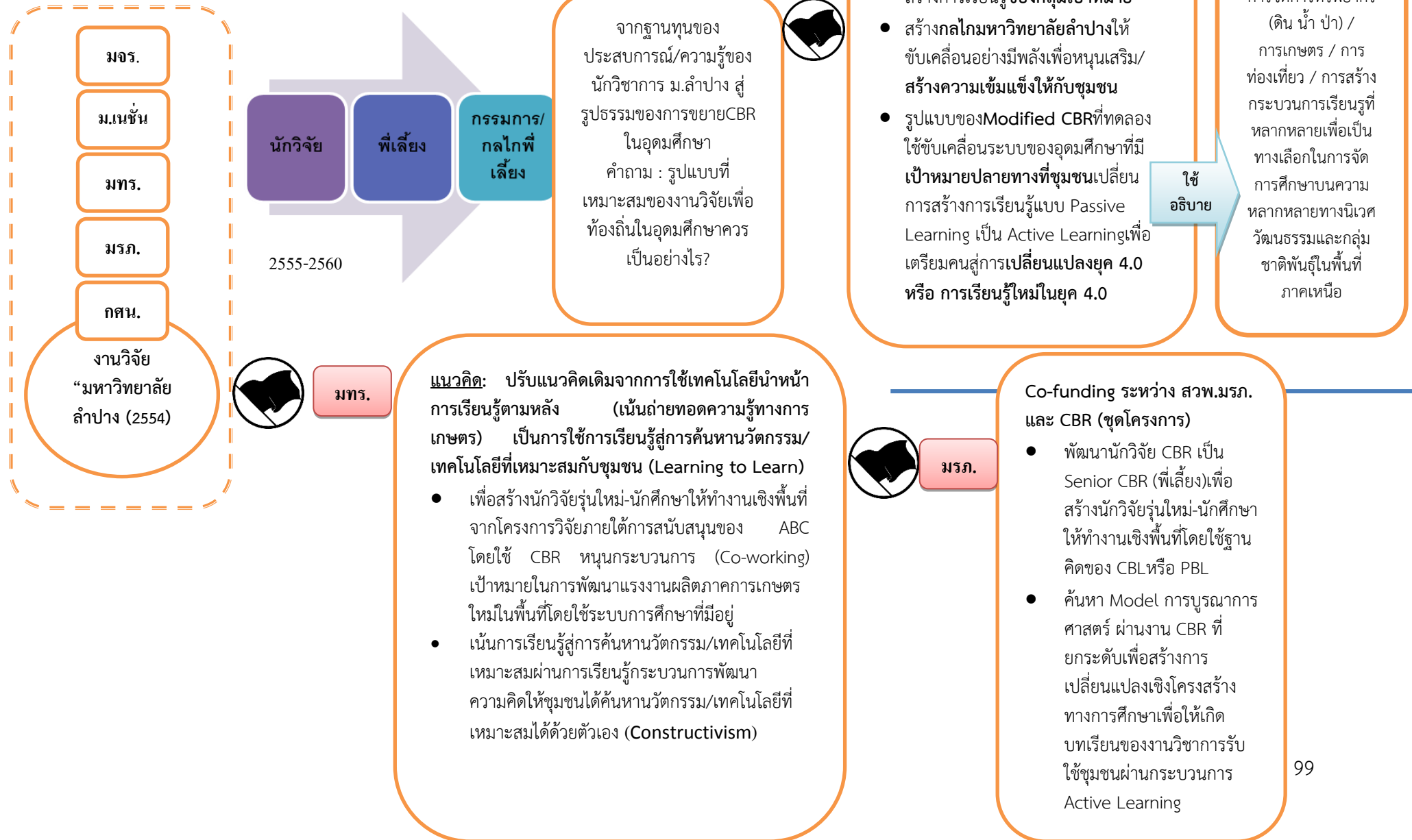
พื้นที่จังหวัดพะเยา เกิด 3 ประเด็นในการยกระดับองค์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การใช้ประโยชน์ คือ **รูปธรรมเชิงโครงสร้าง** ในกลุ่มของ กศน.จังหวัดพะเยา **รูปธรรมของแนวทางในการจัดการเรียนการสอน** ของวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี และ กศน.จังหวัดพะเยา และ **การทำงานของพลังเครือข่ายทางการศึกษา** ทั้งวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี กศน.จังหวัดพะเยาและคนในชุมชนผ่านงานกลไกการสนับสนุนงานวิจัยจังหวัดพะเยา รูปธรรมที่กล่าวมาล้วนใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการสร้างการเปลี่ยนแปลงร่วมกับชุมชนท้องถิ่นที่มีความหลากหลายของประเด็นปัญหา ทั้งประเด็นสิ่งแวดล้อม ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ความเหลื่อมล้ำของกลุ่มชาติพันธุ์ และสุขภาพชุมชน ซึ่งมีกลุ่มเครือข่ายทางการศึกษาที่ประกอบไปด้วยครู กศน. นักวิชาการจากวิทยาลัยพยาบาลพะเยาและนักวิจัยชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างการเรียนรู้ตลอดชีวิตปัจจุบันมีโครงการวิจัยที่ดำเนินการภายใต้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นทั้งสิ้น 14 โครงการ จำแนกได้ 5 กลุ่มประเด็นคือ 1) การจัดการแหล่งน้ำและทรัพยากรทางน้ำ 2) ความหลากหลายของการเรียนรู้ภายใต้พื้นที่พหุวัฒนธรรม 3) การจัดการสุขภาวะโดยชุมชน 4) เศรษฐกิจและกองทุนชุมชน 5) ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อทิศทางอนาคต และ 6) งานวิจัยเส้นทางใหม่สู่การรู้หนังสือ ทั้ง 6 กลุ่มประเด็นสัมพันธ์กันในแนวทางของการใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อสร้างฐานของการเรียนรู้ตลอดชีวิต

พื้นที่จังหวัดลำปาง ใช้กรอบแนวคิดตามการประมวลองค์ความรู้ในปี 2558 ซึ่งสามารถใช้อธิบายแนวทางในการทำงานในปี 2561 ได้ชัดเจนในประเด็นของ **รูปธรรมเชิงโครงสร้างของสถาบันการศึกษา** ในมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปางและมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนาวิทยาเขตลำปางนอกจากบทเรียนของการทำงานร่วมกันในกลุ่ม “มหาวิทยาลัยลำปาง” งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นยังเป็นฐานสำคัญในการสร้างนักวิจัยรุ่นใหม่ในการทำงานเชิงพื้นที่ในกลุ่มของอาจารย์มหาวิทยาลัยเพื่อใช้สถานการณ์ปัญหาของพื้นที่เป็นตัวกำหนดแนวทางการวิจัยในรูปแบบของการทำงานวิจัยโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community -Based Research - CBL) การเชื่อมโยงความรู้พื้นที่เพื่อบูรณาการการจัดการเรียนการสอนของผู้เรียนในสถาบันอุดมศึกษากับงานวิจัย (นวัตกรรมทางการศึกษา) การสร้างบทเรียนการบริหารงานวิจัยระดับคณะด้วยงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเปลี่ยนกระบวนการทัศน์การทำงานด้านการศึกษาจาก “สอน” เป็น “Active Learning” มีการบูรณาการความรู้ข้ามศาสตร์และเป้าหมายสำคัญของการใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นฐานของการพัฒนานักวิจัยรุ่นใหม่เพื่อสร้างแรงจูงใจในการทำงานวิจัยพื้นที่รวมถึงฐานในการให้นักวิจัยรุ่นใหม่ได้เรียนรู้การเชื่อมโยงประเด็นที่สอดคล้องกับพื้นที่ผ่านแนวทางการสร้างการเรียนรู้ร่วมกันในลักษณะ Active Learning ปรับกระบวนการทัศน์จากการใช้เทคโนโลยีนำการเรียนรู้เป็น “**ใช้การเรียนรู้นำเทคโนโลยี**” โดยเน้นรูปแบบในการขับเคลื่อนร่วมกับระดับโครงสร้างของมหาวิทยาลัย

การทำงานภายใต้สถานการณ์การศึกษาของจังหวัดลำปางและพะเยาคือภาพสะท้อนของสถานการณ์การเรียนรู้ของคนในประเทศ ภาพของการเรียนรู้ของคนไทยต่อระบบการจัดการศึกษาที่ผ่านมาที่เอื้อต่อการนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้จริง การจัดการศึกษาแบบ Passive Learning โดยมีสร้างรูปแบบการศึกษาที่ fit for all เป็นผลพวงที่สะท้อนภาพการเรียนรู้ของคนไทยในยุคปัจจุบันและกระจายอยู่ในทุกมิติของการสร้างการเรียนรู้ กระทั่งในกลุ่มของภาคการเกษตร หรือรูปแบบการผลิตในยุคที่เกษตรกรผูกขาดกับการผลิตเชิงเดี่ยว หรือเกษตรพันธะสัญญา จนเกิดเกิดกระแสของแนวทางการปฏิรูปทางการเกษตรเพื่อให้หลุดพ้นจากวาทะกรรม “โง่ จน เจ็บ” หันกลับมาทบทวนแนวคิดการสร้างความรู้ด้วยตนเอง จากฐานภูมิปัญญาที่สั่งสม น้อมนำแนวคิดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาบูรณาการให้เกิดความสมดุลในการดำเนินชีวิต เกิดทางเลือกในการสร้างองค์ความรู้แบบใหม่ที่มาจากฐานของการลงมือปฏิบัติเพื่อแสวงหาความรู้ที่เหมาะสม ซึ่ง

ในแนวทางของการศึกษาถือเป็นกระบวนการสร้าง “การเรียนรู้” ที่เป็นฐานคิดพื้นฐานที่สำคัญกับชุมชน และสามารถสร้างความรู้ที่เหมาะสมด้วยตนเอง ซึ่งเป็นแนวทางเดียวกันกับรูปแบบการสนับสนุนงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปาง ที่ใช้แนวทางการสร้างการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ (Active Learning) ร่วมกันกับกลุ่มนักการศึกษา นักวิชาการ ครูผู้สอน และชาวบ้าน จากแนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ อาจารย์หมอบุรเวศ วัฒนา ที่กล่าวถึงว่า “การศึกษาในยุคที่ผ่านมาสร้างให้คนมีความรู้ที่แคบ เห็นแคบและมีความคิดที่แยกส่วน การพัฒนามนุษย์จึงถูกแยกเป็นส่วนๆ ทางรอดคือ ต้องปฏิรูปแนวคิดการเรียนรู้แบบใหม่” ซึ่งบทเรียนดังกล่าวเป็นแนวทางของการทำงานด้านการศึกษาในจังหวัดลำปางที่มุ่งเป้าไปที่การสร้างรูปธรรมให้เห็นถึงการปฏิรูปแนวคิดการเรียนรู้แบบใหม่ จากที่พยายามขับเคลื่อนในกลุ่มของการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยโดยใช้ฐานของชุมชนในพื้นที่จังหวัดพะเยามาแล้ว และบทเรียนดังกล่าวจะนำมาทดลองใช้ในพื้นที่จังหวัดลำปางกับกลุ่มของ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง และ กลุ่มของมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา จึงทำให้ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกำหนดแนวทางในการทำงานโดยพิจารณาจากฐานของการเปลี่ยนแปลงภายใต้ยุทธศาสตร์การทำงาน ดังแผนภาพ

กรอบการเชื่อมโยงการทำงาน CBR ใน ปี 2561

ซึ่งแนวคิดดังกล่าวยังมีความสัมพันธ์กับแนวทางของยุทธศาสตร์การวิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ 20 ปี (2560-2579) ที่คาดหวังให้ประเทศไทยใช้การวิจัยและนวัตกรรมเพื่อก้าวเข้าสู่ประเทศที่พัฒนาแล้วด้วยความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ “การวิจัยและนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม” หรือการเตรียมประชากรทุกช่วงวัยให้พร้อมเรียนรู้ตลอดชีวิต ยกระดับคุณภาพชีวิตของคนไทยทุกคนให้เข้าถึงบริการสุขภาพ การศึกษา การพัฒนาทักษะที่มีคุณภาพ ลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม กระจายความรู้สู่ท้องถิ่นและชุมชน ภายใต้ประเด็นยุทธศาสตร์ที่สอดคล้องกับงานในพื้นที่คือ สังคมไทยในศตวรรษที่ 21 ที่ครอบคลุมถึง ศักยภาพและการเข้าถึงโอกาส การลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมของคนไทยใน ศตวรรษที่ 21 ที่ครอบคลุมถึงคนไทยทุกกลุ่มในสังคมที่เป็น เยาวชน เกษตรกร แรงงาน ผู้ด้อยโอกาส กลุ่มชาติพันธุ์ ที่มีความจำเป็นจะต้องเตรียมความพร้อมต่อสถานการณ์ของการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดในอนาคตโดยรูปแบบของการขับเคลื่อนงานตามกรอบแนวคิด จะใช้อธิบายให้เชื่อมโยงกับกับยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคเหนือ ในประเด็น “การปกป้องพื้นที่ทางอาหารและรักษาสถานอาหารบนฐานการสร้างความรู้ทางด้านการจัดการทรัพยากร (ดิน น้ำ ป่า) / การเกษตร / การท่องเที่ยว / การสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายเพื่อเป็นทางเลือกในการจัดการศึกษาบนความหลากหลายทางนิเวศวัฒนธรรมและกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ภาคเหนือ” ซึ่งในส่วนของจังหวัดลำปางได้เชื่อมโยงไว้ในส่วนของบทเรียนในการสนับสนุนการสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายเพื่อใช้เป็นทางเลือกในการจัดการศึกษาบนความหลากหลายทางนิเวศวัฒนธรรม

ที่ผ่านมาปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในปัจจุบัน ส่งผลต่อความไม่มั่นใจในรูปแบบของการศึกษาที่จะเป็นที่พึ่งพาของสังคมได้ บทเรียนของการศึกษาที่มุ่งพัฒนาความสามารถและทักษะเฉพาะด้านไม่ครอบคลุมการพัฒนาทักษะของคนในชุมชนหรือสังคมที่เป็นกลไกสำคัญของประเทศได้จึงส่งผลต่อความสามารถของชุมชนโดยรวม ระบบของการจัดการศึกษาที่เน้นให้ความสำคัญของแหล่งความรู้เพียงแหล่งเดียว (Passive Learning) ทำให้ชุมชนและสังคมโดยรวมอ่อนแอและถูกลดทอนบทบาทลง ชุมชนขาดความมั่นใจ ขาดการถ่ายทอดความรู้และแบ่งปันประสบการณ์ คุณธรรม จริยธรรม ถูกถ่ายทอดในวงจำกัดไม่กว้างขวาง และไม่สัมพันธ์กับวิถีชีวิต สภาพแวดล้อม สังคม วัฒนธรรมได้ (อุทัย ดุลยเกษม และ อรศรี งามวิทยาพงศ์, 2540, หน้า 81-82) ภายใต้รูปแบบของการสร้างการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดลำปางและพะเยาจึงเป็นอีกหนึ่งความพยายามของเครือข่ายทางการศึกษาที่ร่วมกับชุมชนเพื่อสร้างแนวทางของการจัดการศึกษาที่สามารถใช้เป็นทางเลือกที่เหมาะสมกับการสร้างการเรียนรู้ให้แก่สังคมไทยด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย รูปแบบการจัดการการศึกษาที่เหมาะสม เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของภาคการศึกษาสำหรับเป็นทางเลือกในการนำพาชุมชนไปสู่สังคมของการใฝ่เรียน ใฝ่รู้ตลอดชีวิตโดยไม่คล้อยตามการเปลี่ยนแปลง หรือมีความพยายามที่จะปรับตัว เลือกรับ-ปฏิเสธ กระแสการเปลี่ยนแปลงในบางเรื่องที่สอดคล้องกับบริบทของตนเองผ่านปฏิบัติการทางสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

บทที่ 5

กระบวนการพัฒนาศักยภาพนักวิจัย และการสร้างพี่เลี้ยงงานวิจัย

หากกล่าวถึงงานวิจัยในมุมมองของชาวบ้านหรือกลุ่มผู้ที่ไม่ได้อยู่ในแวดวงวิชาการ มักจะถูกมองว่าเป็น ‘ยาขม’ และทำให้รู้สึกว่าการทำงานวิจัย ‘เป็นเรื่องยาก’ ไม่แน่ว่าจะทำได้ หรือไม่เกิดความไม่มั่นใจ จากบทเรียนการพัฒนาโจทย์โครงการวิจัยในพื้นที่จังหวัดพะเยาที่ผ่านมาโดยใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นการสร้างกระบวนการคิด สร้างวิธีคิด นำไปสู่การพัฒนาตนเองและพัฒนาผู้อื่น (องค์กร, ชุมชน) ทั้งนี้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ‘พี่เลี้ยง’ ถือเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อน โดยบทบาทพี่เลี้ยงที่คอยหนุนเสริม และร่วมเรียนรู้ไปพร้อมกับกระบวนการในพื้นที่ ซึ่งประโยชน์แท้จริงของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เน้นให้ประโยชน์เกิดการคนในชุมชนเป็นสำคัญ จากบทเรียนการพัฒนาโจทย์วิจัยสามารถระบุถึงขั้นตอนการพัฒนา โจทย์ 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมบทบาทกลไกพี่เลี้ยงพะเยา กำหนดบทบาทของทีมพี่เลี้ยงกลไกพะเยา ไว้ 3 บทบาท คือ Facilitator, Coach, Consultant (จะมีคำอธิบายในบทต่อไป) ประกอบด้วย 1) ทีมนักวิชาการมหาวิทยาลัยลำปาง 2) ทีมพี่เลี้ยงครู กศน. 3) ทีมอาจารย์จากวิทยาลัยพยาบาลฯ พะเยา และ 4) ทีมพี่เลี้ยงนักวิจัยชุมชน เพื่อหนุนเสริมการทำงาน เติมความรู้/ทักษะ ให้เกิดความชำนาญเพื่อหนุนเสริมพื้นที่ (อบรมเพิ่มเติมศักยภาพ) และร่วมสร้างภาคี เครือข่ายการทำงานในประเด็นที่เกี่ยวข้อง

ขั้นที่ 2 เวทีแลกเปลี่ยนข้อมูลชุมชนเพื่อค้นปัญหาที่แท้จริง พี่เลี้ยงพะเยาร่วมกับครูพื้นที่ทำความเข้าใจเรื่องงานวิจัยให้ชัดเจนก่อนลงพื้นที่ และให้ครูเข้าใจชุมชนอย่างแท้จริง ถูกต้อง มุมมองที่มีต่อชุมชนของครู กศน. Training เรื่องของวิธีคิด ศรัทธาการทำงาน และในเชิงกระบวนการ

ขั้นที่ 3 ค้นหาโจทย์เบื้องต้น นำโจทย์/ปัญหาที่แท้จริงมาทบทวนต่อ พุดคุยเพื่อนำข้อมูลที่ได้จากขั้นตอนที่ 1 มาคัดกรอง ผ่านกระบวนการค้นหาโจทย์ (บ้าน / Project Management) พัฒนาโจทย์วิจัยให้มีความคมชัด ฉันทามติร่วมกันเรื่องโจทย์วิจัยที่แท้จริงของชุมชน และครู กศน. จนได้ความชัดเจน

ขั้นที่ 4 พี่เลี้ยงกลไกพื้นที่พะเยาลงพื้นที่เพื่อพัฒนาโจทย์และข้อเสนอโครงการ เวทีการพัฒนาทักษะการคิดให้ตกผลึกร่วมกัน การยอมรับเพื่อเรียนรู้ข้อผิดพลาดนำไปสู่การพัฒนาทักษะทางความคิดของนักวิจัย ทีมพี่เลี้ยงสร้างความเข้าใจเรื่องการเขียนให้กับครู กศน. พื้นที่ใหม่ผ่านการฝึกอบรมโดยการ Work shop หรือการให้แบบฟอร์มการเขียน

ขั้นที่ 5 เวทีพิจารณา 3 ระดับ (การประเมินผล) ครั้งที่ 1 ทีมนักวิจัยโครงการนำเสนอโครงการ โดยมีผู้ทรงจากทีมม.ลำปางให้ข้อเสนอแนะ ครั้งที่ 2 ทีมม.ลำปางพิจารณาโครง ให้ข้อเสนอปรับแก้ต่องานวิจัย และครั้งที่ 3 ทีมนักวิจัยโครงการนำเสนอผลงานวิจัยต่อผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อให้โครงการมีเนื้อหาความสมบูรณ์มากขึ้นและช่วยในการการนำเสนอข้อเสนอโครงการต่อเวทีพิจารณาโครงการโดยพี่เลี้ยง 3 ท่าน ที่จะทำหน้าที่ช่วย defend/ต่อสู้/ปกป้อง/, ร่วมกับนักวิจัย)

ซึ่งทั้ง 5 ขั้นตอนเปรียบเสมือนเวทีฝึกสำหรับนักวิจัยรวมถึงการสร้างพี่เลี้ยงไปพร้อมๆกับการลงมือทำ (Learning by doing) การดำเนินงานยังกำหนดแนวทางภายใต้กรอบของยุทธศาสตร์ “การยกระดับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การใช้ประโยชน์ทางการศึกษาและการขยายผล” ในช่วง 4 ปี ตั้งแต่

2557-2560 กระบวนการสำคัญที่ช่วยในการขับเคลื่อนงาน คือ กระบวนการพัฒนาศักยภาพนักวิจัย ซึ่งกลุ่มเป้าหมายหลักของการพัฒนาศักยภาพ จำแนกเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มที่จะต้องพัฒนาไปเป็นพี่เลี้ยงนักวิจัย และ 2) กลุ่มนักวิจัยในพื้นที่ ซึ่งทั้ง 2 กลุ่มจะถูกกำหนดให้เป็นกลุ่มเป้าหมายในการพัฒนาศักยภาพไปพร้อมๆกัน ซึ่งจะนำเสนอเทคนิควิธีการในการพัฒนาศักยภาพผ่านการสร้างบทเรียนของการเรียนรู้และการฝึกอบรม โดยมีเนื้อหาสอดคล้องกับภารกิจของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นด้านงานวิจัย ประกอบด้วย 1) การค้นหาและการพัฒนาโจทย์วิจัย 2) การติดตามผลการดำเนินงานวิจัย 3) การเขียนรายงานการวิจัย ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

5.1 การค้นหาและการพัฒนาโจทย์วิจัย

บทเรียนสำคัญในกระบวนการพัฒนาศักยภาพนักวิจัยและการสร้างพี่เลี้ยงนักวิจัย สะท้อนผ่านการทดลองเพื่อพัฒนาโจทย์วิจัยร่วมกับพื้นที่ เล่าสู่กันฟังถึงมุมมองการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยตัวแทนจากพี่เลี้ยงพื้นที่พะเยารุ่น 2 ได้แก่ ครูทัศนพิชา เวียงลอ จาก กศน.อำเภอภูพานยาว และ ครูสายใจ สุขประสาน จาก กศน.อำเภอปง สรุประเด็น ได้ดังนี้

“เราคิดว่าครูกำลังมองหาปัญหา คิดโจทย์ที่มาจากมุมมองของครู กศน. มองถึงสิ่งที่ชุมชนน่าจะแก้ไขปัญหา หลังจากที่เราค้นหาค้นหาโจทย์ พูดคุยกับชุมชน ประเด็นที่ชุมชนสะท้อน ไม่ได้เป็นประเด็นที่สอดคล้องกับประเด็นที่ทีมครู กศน.เห็นสถานการณ์ปัญหา ทำให้ครูได้เห็นสถานการณ์ปัญหาความต้องการ ที่แท้จริง ที่มาจากชุมชน ทำให้วิธีคิด มุมมองของครูต่อชุมชนเปลี่ยนไป”

“งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีกระบวนการลงพื้นที่อย่างต่อเนื่อง และมีการใช้เครื่องมือ ทักษะ เทคนิค เน้นกระบวนการมีส่วนร่วม และเรียนรู้ร่วมกัน ครูเป็นผู้เอื้อสร้างกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน เกิดระบบการคิด ระบบการแก้ปัญหา”

“มีกลไกการพัฒนาโจทย์ผ่านระบบพี่เลี้ยงคอยหนุนเสริมกระบวนการ วิธีคิด งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น มีการอบรม ทักษะ เครื่องมือการวิเคราะห์ชุมชนอย่างมีส่วนร่วม”

“งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการฝึกตนเองทำในสิ่งที่ไม่เคยทำ เกิดเป็นความรู้ใหม่ เห็นมุมมองที่หลากหลาย ฝึกทักษะ วิธีคิด ผ่านบทเรียนการลองผิดลองถูก”

หลังจากที่ฟังแนวทางการพัฒนาโจทย์วิจัย จึงร่วมออกแบบกระบวนการเรียนรู้โดยการฝึกปฏิบัติค้นหาประเด็น ค้นหาโจทย์ผ่านการใช้พื้นที่ บ้านป่าฝาง ม.2 ต.ห้วยแก้ว อำเภอภูพานยาว เป็นพื้นที่ศึกษา (Case study)

กระบวนการ : แบ่งกลุ่มย่อยออกเป็น 4 กลุ่ม โดยพี่เลี้ยงรุ่น 1 และพี่เลี้ยงรุ่น 2 ของพื้นที่จังหวัดพะเยาเป็นพี่เลี้ยงกลุ่ม ในบทบาทของ Facilitator-FA และ Co-FA ทีมครูกศน.พื้นที่ใหม่เป็นทีมร่วมเรียนรู้ในกระบวนการกลุ่มย่อย และทีมอาจารย์ม.ลำปางและอาจารย์วิทยาลัยพยาบาลพะเยา ให้คำแนะนำเชิงกระบวนการและเชิงประเด็น โดยสะท้อนความคิดเห็นต่อการจัดกระบวนการกลุ่มย่อย ในส่วนความน่าสนใจของกระบวนการ คือ 1) การสร้างบรรยากาศในกลุ่มให้พร้อมสำหรับการแลกเปลี่ยน ไม่ว่าจะเป็นการสร้าง สัมพันธภาพ การแนะนำตัว ชี้แจงที่มาวัตถุประสงค์ ทำให้รู้สึกผ่อนคลาย ไม่ตึงเครียด 2) ผู้นำกระบวนการมี การชวนคิด ชวนตั้งคำถาม พร้อมยกตัวอย่างจากบทเรียนที่ผ่านมาทำให้เข้าใจประเด็น และสามารถคิดต่อ ยอดได้ ในส่วนของข้อเสนอแนะต่อการจัดกระบวนการ คือ 1) บทบาทผู้นำกระบวนการหลัก (Facilitator-FA) ไม่ควรเริ่ม ด้วยคำถามที่ยาก(เมื่อเจอความงีบก็ไปยาก) บทบาทของ Co-FA ช่วยตั้งคำถาม 2) ในการทำกระบวนการควรมีทำที่ ภาษากาย การให้เกียรติที่

เท่าเทียมกัน 3)ไม่ควรใช้คำ(คำสำคัญ)ที่แตกต่างกัน เช่น ความสำคัญ ,ปัญหา, ความต้องการ, โจทย์, ความสนใจ ฯลฯ ทำให้เกิดการสับสน อีกทั้งควรมีการอธิบายความ การ ทบทวนคำที่พูด เน้นย้ำถึงความหมาย นิยามซึ่งเป็นเรื่องที่ควรระมัดระวัง 4) ควรพิจารณาสถานการณ์ที่ตกเป็นจำเลย คือ กลุ่มวัยรุ่น ที่ไม่ให้ความสนใจ ไม่เอาเรื่อง ซึ่งไม่ควรพิพากษา ตีตรา หากเราไม่ทราบข้อมูลที่แท้จริง หรือเป็นข้อมูลที่มาจากกลุ่มเป้าหมายนั้นๆจริงๆ (เป็นจริงหรือไม่/มีข้อมูลหรือไม่) เพื่อไม่ให้เกิดการถลำลึกถึงประเด็นที่ไม่มีคำตอบ ชวนมองการคิดว่าเรื่องที่เรายังไม่สามารถสรุปได้จะมีแนวทางการดำเนินต่ออย่างไร? แล้วจะหาข้อมูลต่ออย่างไร? 5) ก่อนการจัดกระบวนการทีมควรมีการวางแผนเรื่องของบทบาทให้ชัดเจน (session plan) รวมถึงเครื่องมือที่จะนำไปใช้

เป็นบทเรียนใหม่สำหรับทีมพี่เลี้ยงพื้นที่ เพื่อฝึกทักษะจากการใช้พื้นที่จำลอง จนแน่ใจว่าพี่เลี้ยงมีความเชื่อมั่นพอที่จะลงไปฝึกใน “สนามจริง” ในพื้นที่ขยายผลของ กศน. 3 อำเภอ คือ อำเภอ ดอกคำใต้ อำเภอแม่ใจ และ อำเภอเชียงม่วน สิ่งพี่เลี้ยงพื้นที่สะท้อนกลับมาน่าสนใจคือ

ครูดวงพร ทนดี (พี่เลี้ยงจาก กศน.อุซาง) : “เมื่อได้ลงมือเพื่อค้นหาโจทย์ในพื้นที่จริง พบว่าทางทีมวิจัยทั้งครูและพี่เลี้ยง ไม่มี Session plan ไม่มีการประชุมวางแผนกันก่อนอย่างชัดเจน และทางทีมครูก็ยังไม่ค่อยมีการจัดการกระบวนการ ที่จะต้องแสดงบทบาทของตนเองในเวทีวิจัย ชุมชนเองก็พยายามที่จะเรียนรู้และแอบตั้งความหวังเล็ก ๆ กับการทำงานในครั้งนี้ เพราะชุมชนเองเคยมีประสบการณ์ในการทำงานร่วมกับหน่วยราชการ ที่ทำงานกันตามนโยบาย โดยไม่มีการคำนึงถึงความต้องการของชุมชน ครูและพี่เลี้ยง จะนำบทเรียนที่ชุมชนได้สะท้อนให้เห็นถึงการทำงานและปัญหาที่ชุมชนได้รับไปปรับเปลี่ยนกระบวนการทำงานที่จะได้ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ครูได้งานวิจัยคนในชุมชนได้รับประโยชน์ตามความต้องการของตนเองและที่สำคัญครูยังตั้งความหวังว่าโจทย์งานวิจัยต้องเป็นแค่ด้านลบของชุมชนเท่านั้น ทีมพี่เลี้ยงจึงให้คำแนะนำไว้ว่า โจทย์งานวิจัยไม่จำเป็นต้องมีแค่ด้านลบเพียงเท่านั้น อาจจะมีด้านบวกเพิ่มขึ้นมาก็ได้ จนได้มาลงพื้นที่ครั้งที่ 3 จะเห็นได้ว่าชุมชนให้ความสำคัญกับทีมวิจัย ทีมครู กศน.อำเภอแม่ใจ มากกว่าทุกครั้ง ทำให้เห็นได้ชัดเจนว่า ชุมชนเห็นถึงความตั้งใจจริงของทีมวิจัยที่จะมาดำเนินงาน แม้ว่าชุมชนเองจะยังไม่เข้าใจถึงกระบวนการทำงานของงานวิจัยดีเท่าที่ควรก็ตาม การสะท้อนจากมุมมองของชุมชนและการมองตัวเองของชุมชนในการนำสถานการณ์ความเป็นอยู่ วิถีชีวิต และปัญหาของชุมชนเอง มาพูดคุยเพื่อย้ำและชี้ชัดถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ทีมครู กศน.อำเภอแม่ใจมีการปรับเปลี่ยนบทบาทและร่วมเรียนรู้งานวิจัยอย่างสนุกสนาน ทำให้บรรยากาศในการลงเวทีสั้น ใสมีความสุขกับการทำงาน ถือว่าเป็นพฤติกรรมและทัศนคติที่ดีต่อการทำงาน ว่าเราจะเดินก้าวผ่านความยากลำบากของการทำงานวิจัยไปพร้อมๆกัน ให้สมกับความตั้งใจและความคาดหวังของชุมชน ว่า "ลองผ่ลสักตั้งดู ว่าเป็นจะมายะหยิงกับชุมชนของเขา และจะยะได้เมินขนาดไหน " คงเป็นความท้าทายของทีมวิจัย กศน.อำเภอแม่ใจและทีมพี่เลี้ยงจะทำให้ชุมชนเชื่อถือและศรัทธาได้มากขึ้นเพียงไหน นี่สิ่งที่เขาเรียกว่างานวิจัยซ้อนวิจัยอย่างแท้จริง ##เราจะก้าวผ่านไปด้วยพร้อมๆกัน”

ครูเนตรนภา ประเสริฐสังข์ (พี่เลี้ยง กศน.อำเภอเมือง) : “ สำหรับบทบาทการเป็นทีมพี่เลี้ยงกลไกพะเยา รุ่นที่ 2 ของตนเอง ในเวทีพัฒนาโจทย์วิจัยในพื้นที่อำเภอแม่ใจ ก่อนการลงพื้นที่ในเวทีแรกจากการที่เราได้พูดคุยกับครู กศน.ในพื้นที่ในวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2560 ทำให้เรามีข้อมูลของพื้นที่บ้าง พออุ่นใจมีประเด็นไปชวนคุยเพื่อค้นหาโจทย์ แต่การเตรียมตัวลงเวทีค่อนข้างน้อย มีเพียงการนัดแนะของทีมพี่เลี้ยงผ่านไลน์ ขาดการวางบทบาทหน้าที่และขาดการทำ session plan จึงทำให้การลงเวทีในครั้งแรกซึ่งเป็นเวทีที่มีเฉพาะทีมพี่เลี้ยงและทีมครู กศน.ในพื้นที่ ยังคงค่อนข้างสะท้อนกระแทก แต่พออยู่

รอดไปได้เพราะมีพี่เลี้ยงมือฉมังรุ่นหนึ่งอย่างอาจารย์ตุ้มและพี่ดวงพรคอยช่วยประคับประคอง ในระหว่างการลงเวทีขอแบ่งเป็น 2 ประเด็นในการ AAR หน้าที่พี่เลี้ยงของตนเอง

ประเด็นที่ 1 ในเชิงกระบวนการ ได้เข้าไปช่วยในบทบาท Co-FA ซึ่งในการทำหน้าที่ของตัวเองในครั้งแรกยังทำได้ไม่ดี ขาดทักษะในการจับประเด็น และขาดการทำ session plan การพูดคุยวางแผน แต่พอได้รับการ AAR จากอาจารย์ตุ้มในเวทีแรก ได้ทราบถึงการแบ่งบทบาทหน้าที่ และการจับประเด็นเพื่อถามต่อ จึงได้นำประสบการณ์จากเวทีแรกมาปรับปรุงในเวทีที่ 2 ทำให้สามารถวางบทบาทของตัวเองได้เหมาะสมมากขึ้น ซึ่งเกิดจากการได้มีการวางแผนร่วมกันมีการทำ session plan มีการตั้งกลุ่มไลน์เพื่อติดต่อสื่อสาร ทำให้บทบาทชัดเจนขึ้น และมีการ AAR ที่แม่นยำและจริงใจทุกครั้งหลังจบเวทีจากการนำ AAR โดย ผอ.วารณีในเวทีที่ 2 และเวทีที่ 3 ทำให้เราสามารถมองตัวเองชัดเจนขึ้น ผ่านการสะท้อนจากมุมมองของคนอื่นและการมองตัวเองจึงได้นำมาปรับปรุงแก้ไขในเวทีต่อไปและพบว่า การปรับกระบวนการหรือวิธีการสามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ในการลงเวทีกับชุมชนทั้งตัวพี่เลี้ยงเองและทีมวิจัยใหม่เองก็จะเกิดทักษะและการเรียนรู้ร่วมกันในทุกๆเวที

---ประเด็นที่ 2 การหนุนเสริมให้กำลังใจในฐานะพี่เลี้ยงที่ถือว่ามีความเข้าใจกันพอสมควรในฐานะที่เป็นคนของกคน.เหมือนกัน เข้าใจบริบทและลักษณะงานของ กคน.รวมทั้งการแชร์ประสบการณ์ที่เราประสบมาด้วยตนเอง การพยายามอดช่องโหว่ รู้รู้ของปัญหา รวมทั้งการพูดให้กำลังใจ การช่วยแก้ไขปัญหาในกระบวนการวางแผนของทีมวิจัยใหม่ ทำให้ทีมวิจัยใหม่เกิดความมั่นใจว่าสามารถทำได้ ***และหลังจากที่ได้มีการมานำเสนอโจทย์วิจัยของ 3 พื้นที่ในวันที่ 28 มีนาคม 2560 ได้เรียนรู้บทบาทของทีมพี่เลี้ยงจากทีมพี่เลี้ยง สกว.ลำปาง การมองประเด็นโจทย์ให้ออกกว่าเป็นโจทย์วิจัยใช่หรือไม่ เทคนิควิธีการจากพี่เลี้ยงมืออาชีพ การถามเพื่อให้เกิดประเด็นชวนคิดจากอาจารย์สุชิน การสรุปประมวลทั้ง 3 พื้นที่จากพี่จิม (ภัทรา) การต่อยอดเสริมประเด็นจากอาจารย์สาวิตร ทำให้รู้ว่าการที่ทีมวิจัยจะสำเร็จได้ พี่เลี้ยงมีส่วนสำคัญถ้าทีมวิจัยสำเร็จก็ถือว่าเป็นความสำเร็จของทีมพี่เลี้ยงด้วยเช่นกัน พี่เลี้ยงมือใหม่ยังคงต้องฝึกฝนและพัฒนาตัวเองต่อไปอีกเยอะเลยละ ตอนนี้อยู่เหมือนเด็กเพิ่งหัดเดิน #เดินไปพร้อมกัน #เรียนรู้ไปด้วยกัน #พี่เลี้ยงมือใหม่”

จากบทเรียนของการค้นหาและพัฒนาโจทย์วิจัยที่มาจากฐานปัญหาของชุมชนจากพี่เลี้ยงพื้นที่ (มือใหม่) พี่เลี้ยงศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปางพิจารณาถึงประเด็นหัวข้องานวิจัยเป็นหลัก พบว่า แม้พี่เลี้ยงพื้นที่จะเกิดการเรียนรู้ แต่โจทย์ที่ได้ยังไม่คมมากพอสำหรับการเป็นโจทย์วิจัยที่ดี จึงพัฒนาเครื่องมือ “บ้าน” เพื่อใช้ในการเชื่อมโยงข้อมูลจากพื้นที่สู่การเขียนเป็นข้อเสนอโครงการ เพื่อต่อยอดการเรียนรู้ให้สุดทางกับพี่เลี้ยงพื้นที่

เครื่องมือ “บ้าน” เป็นเทคนิค (ใหม่) ของการเขียนข้อเสนอโครงการผ่านการใช้เครื่องมือที่ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปางได้พัฒนาขึ้น เครื่องมือนี้นักพัฒนามานาน มีการนำไปใช้ในยุคแรกๆเพื่อช่วยในการฝึกอบรมนักวิจัยหน้าใหม่ที่ยังกังวลกับคำว่า “วิจัย” ค่อยๆปรับและทำความเข้าใจโดยวิธีการเทียบเคียงหรือการจำลองสถานการณ์

ในครั้งนี้นักศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปางจึงได้นำกลับมาทบทวนอีกครั้ง โดยมีแรงจูงใจสำคัญที่ได้จากการทบทวนปัญหาของการเขียนข้อเสนอโครงการที่ผ่านมา คือ

1) งานเขียนข้อเสนอโครงการไม่มีคุณภาพ ไม่สื่อความหมาย สับสน ไม่สามารถอธิบายความเชื่อมโยงและความสัมพันธ์ของปัญหาได้อย่างชัดเจน ซึ่งก็จะพ่วงรวมไปถึงเรื่องของการเขียนวัตถุประสงค์และการเขียนกิจกรรม ประเด็นนี้ทางศูนย์ประสานงานวิจัยฯ วิเคราะห์ว่า “หรือแท้จริงแล้ว

พี่เลี้ยงต้องเสริมกระบวนการคิดแบบเป็นระบบเสียก่อน และนำพาให้กระบวนการคิดนั้นสื่อออกมาเป็นภาษาเขียน"

2) การพัฒนาโจทย์วิจัยในพื้นที่ที่ผ่านมาเป็นการพัฒนาโจทย์แบบ one-by-one คือ พี่เลี้ยงศูนย์ประสานงานวิจัยฯ สามารถมีแรงลงไปพัฒนาโครงการกับพื้นที่แบบเกาะติดได้อย่างเต็มที่ แต่ถ้าต้องขึ้นโครงการแบบยกชุด พี่เลี้ยงศูนย์ประสานงานวิจัยฯ คงแรงไม่พอ จึงจำเป็นต้องมีพี่เลี้ยงพื้นที่พะเยา ที่ต้องมีเครื่องมือ(อาวุธ) ในการลงไปพัฒนาโจทย์จนกระทั่งสามารถเขียนเป็นข้อเสนอโครงการได้

ดังนั้น เครื่องมือ "บ้าน" ที่พัฒนาขึ้นมาเป็นวิธีการในการอุดรูรั่วของข้อจำกัดที่กล่าวมาข้างต้น และเมื่อได้ทดลองใช้ในวันที่ 4-5 เมษายน 2560 ในพื้นที่วิจัยร่วมกับครู กศน.3 พื้นที่ คือ อำเภอเชียงม่วน อำเภอดอกคำใต้ และ อำเภอแม่ใจ โดยจำแนกการใช้เป็น 2 ส่วนคือ

ส่วนแรก : เป็นเทคนิคการสร้างภาพในหัว โดยดำเนินการตาม ข้อ 1-7 ให้ชุมชน-ครูกศน.คิดตามโดยใช้บ้านเป็นโครงสร้างของความคิด ที่สำคัญพี่เลี้ยงต้องมีเทคนิคในการตั้งคำถาม-เชิญชวนให้ตอบเป็นการกระตุ้นให้สมองได้ทำงานจากสิ่งที่คุ้นเคย..(บ้านใครๆก็รู้จัก)

ส่วนที่ 2 : ตั้งข้อที่ 8 เป็นต้นไป จุดเน้นสำคัญคือการนำสิ่งที่จินตนาการได้มาเขียนเป็นข้อเสนอโครงการ พี่เลี้ยงต้องมีความเข้าใจในหลักการเขียนข้อเสนอโครงการที่สำคัญๆ 8 ส่วนคือ หลักการและเหตุผล โจทย์วิจัย/คำถาม วัตถุประสงค์ นิยามศัพท์ ผลที่คาดว่าจะได้รับ กรอบแนวคิด แผนกิจกรรม และงบประมาณ จากนั้นทำการแทนที่ความคิดจาก "บ้าน" เป็นข้อเสนอโครงการในแต่ละส่วน "บ้าน" จะช่วยแทนที่ความคิดได้ดีในส่วนของ หลักการและเหตุผล โจทย์วิจัย วัตถุประสงค์และกิจกรรม ที่สำคัญพี่เลี้ยงต้องสามารถยกตัวอย่างเพื่อความเข้าใจที่ชัดเจน โดยนำข้อมูลจากการลงพื้นที่ในครั้งที่ 1-2 มาช่วยเชื่อมโยงให้เห็นภาพของสถานการณ์ปัญหาและวัตถุประสงค์ของงานวิจัย

ขั้นตอนของการทบทวนและพัฒนาโจทย์วิจัยมีดังนี้

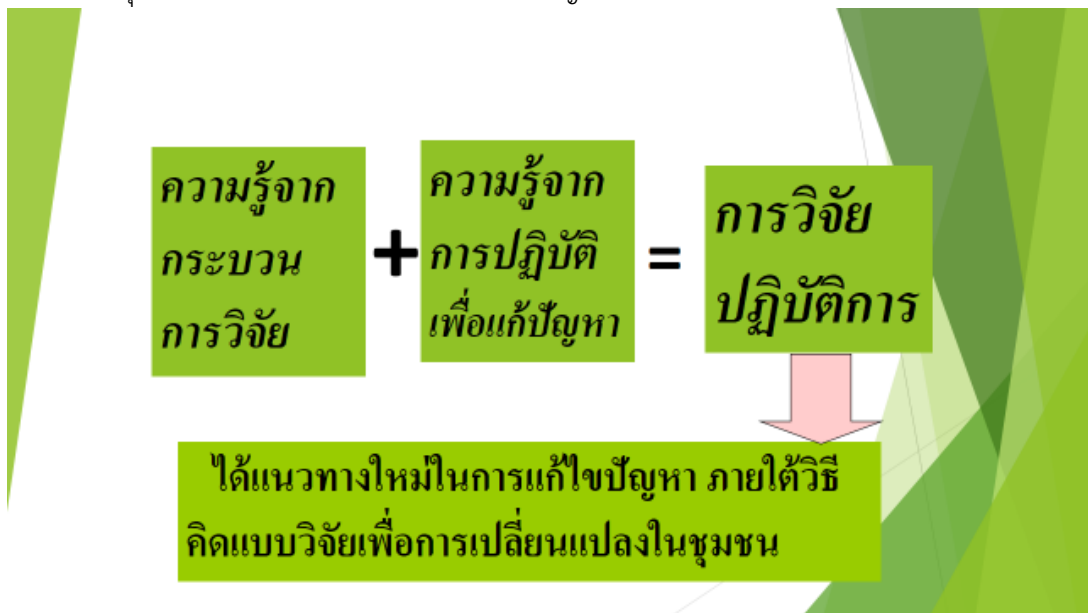
- 1) ทบทวนแนวคิดของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นผ่าน VCD งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ดาด้า 3 ข้อ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

- ▶ เป็นโจทย์ที่มาจากชุมชน
- ▶ ชุมชนมีส่วนร่วม
- ▶ มีการปฏิบัติการในชุมชน

8

- 2) สรุปประมวลแนวคิดที่ได้เพื่อย้ำความสำคัญของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

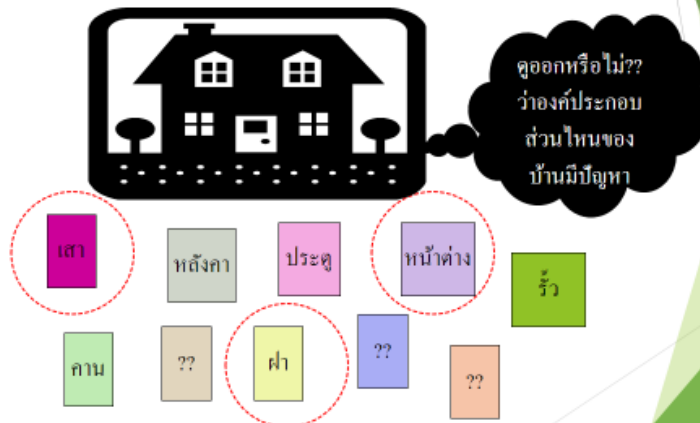

- 3) นำเสนอการสร้างภาพในจินตนาการ โดยการจำลองสถานการณ์ชุมชนแล้วนำมาเทียบเคียงกับ “บ้าน” แล้วให้ผู้เข้าร่วมได้นึกภาพตาม ใช้การตั้งคำถามเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน “ลองเปรียบเทียบบ้านให้เป็นกลุ่ม/ชุมชน/ระบบต่างๆ/หลักสูตร ของตนเองที่ต้องการทำวิจัย.....” “บอกได้หรือไม่ว่าองค์ประกอบของบ้านมีอะไรบ้าง....” (ให้ผู้เข้าร่วมบอกเล่าอย่างอิสระ)

- 4) จากนั้นตั้งคำถามต่อเนื่อง... “ตอนนี้ถ้าเริ่มเห็นบ้านพุพัง...นั่นหมายถึงบ้านเริ่มมีปัญหา ในขณะที่ตั้งคำถาม “ย้ำ” ให้ผู้เข้าร่วมสร้างจินตนาการว่าบ้านที่พุพังนั้นคือ กลุ่ม/ชุมชน/ระบบต่างๆ/หลักสูตร ของตนเองที่เริ่มมีปัญหา (ส่วนไหนของกลุ่ม/ชุมชน/ระบบต่างๆที่มีปัญหา พิจารณาจากอะไรว่ามีปัญหา..ลองอภิปรายในกลุ่มว่าที่มีปัญหาเพราะอะไร?)

ตอนนี้อองค์ประกอบของบ้านเริ่มพุดังแล้ว (มีปัญหาต้องแก้ไข)

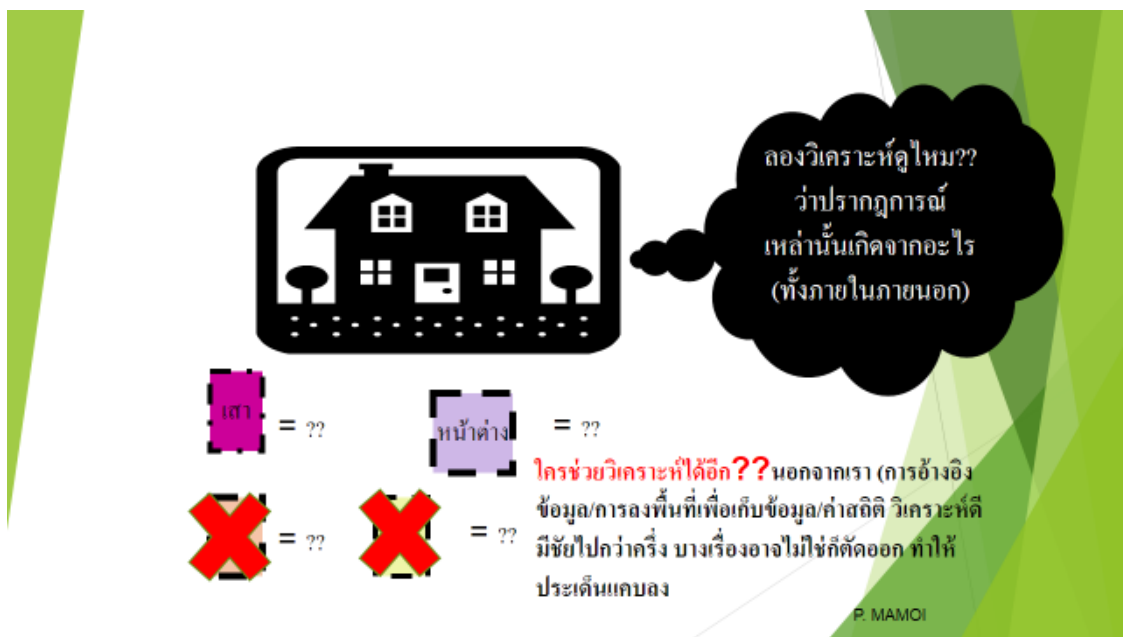
P. MAMOI

- 5) หากผู้เข้าร่วมอธิบายได้ว่าองค์ประกอบของ “บ้าน” ส่วนไหนมีปัญหา เช่น สังเกตเห็นว่า “เสา” เริ่มพัง เพราะมีปลวกกัดแทะ หรือเพราะบ้านมีอายุมาก ยกตัวอย่างเพื่อเทียบเคียงกับชุมชน พบว่า กลุ่มอาชีพ (บ้าน) ที่จัดตั้งมาเริ่มมีสมาชิกลดลง (เสา) หรือสมาชิกไม่ยอมคืนเงินกู้คืนให้กลุ่ม (ฝาบาน) และปรากฏการณ์เหล่านั้นมักจะสัมพันธ์เชื่อมโยงกันเสมอ

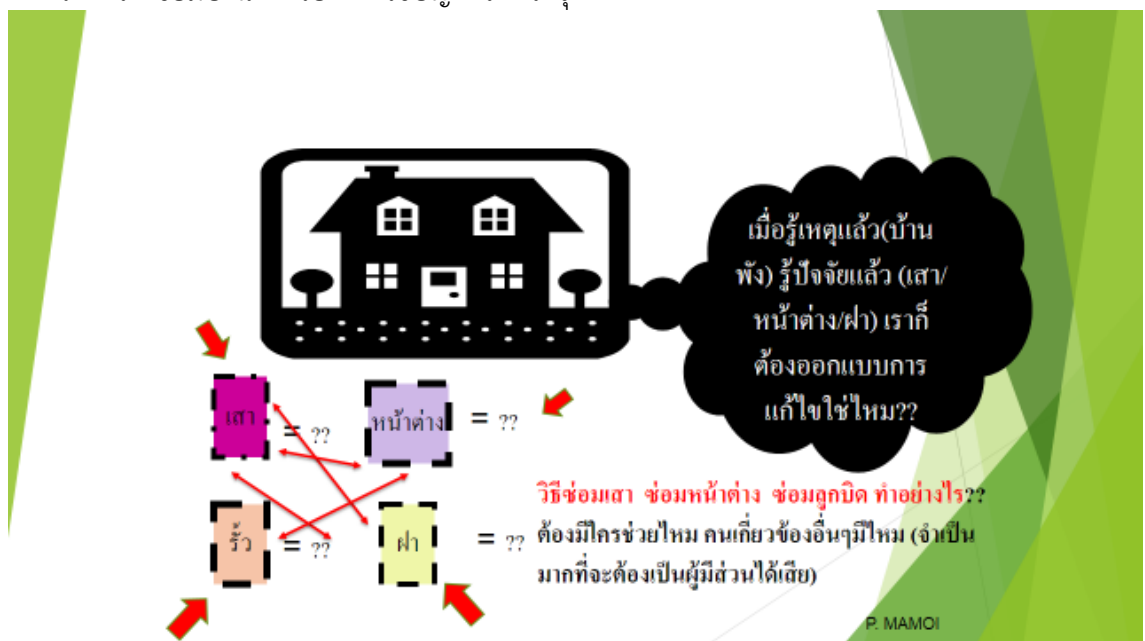

P. MAMOI

- 6) ตั้งคำถามกับผู้เข้าร่วมให้ลองวิเคราะห์ว่าปรากฏการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นได้อย่างไร? มีปัจจัยใดที่เกี่ยวข้องบ้าง และใครที่จะสามารถวิเคราะห์ปรากฏการณ์เหล่านั้นได้อีก นอกจากตัวชุมชนเอง (ผู้เกี่ยวข้องอื่นๆ)

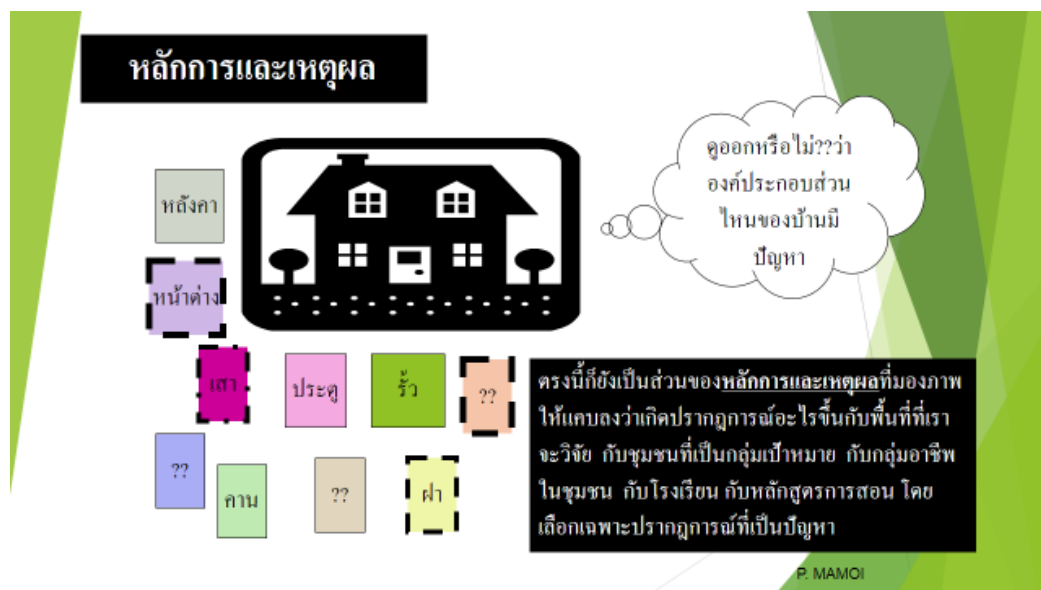

- 7) เมื่อทราบสาเหตุของปัจจัยที่ทำให้ “บ้าน” หรือ “ชุมชน/กลุ่ม/ระบบ/หลักสูตร เกิดปัญหา และวิเคราะห์ปัจจัยที่เกี่ยวข้องร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแล้ว...ก็สามารถเสนอแนวทางของวิธีการ “ซ่อมบ้าน” หรือ “แก้ไขปัญหามาให้ตรงจุด”

- 8) เมื่อชวนผู้เข้าร่วมสร้างภาพในจินตนาการได้แล้ว ลองแทนที่สิ่งเหล่านั้นเป็นข้อเสนอโครงการที่ประกอบไปด้วยส่วนต่างๆ ดังนี้

- หลักการและเหตุผล

หลักการและเหตุผล

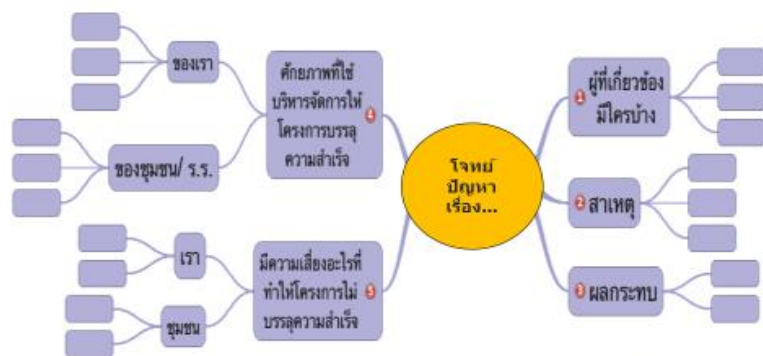

ใครช่วยวิเคราะห์?? ได้อีกนอกจากเรา (การอ้างอิง ข้อมูล/การลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูล/คำสถิติ)

ในส่วนนี้สามารถใส่ข้อมูลสนับสนุนการวิเคราะห์ปรากฏการณ์เพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือได้อีกด้วย เสร็จแล้วขอมติให้เห็นถึงความสำคัญหากยังไม่รีบคลี่คลายปรากฏการณ์นั้นอาจทำให้เกิดผลกระทบบางอย่างหรือสามารถนำไปสู่การคลี่คลายอะไรบางอย่างจึงจำเป็นต้องทำการศึกษา

P. MAMOI

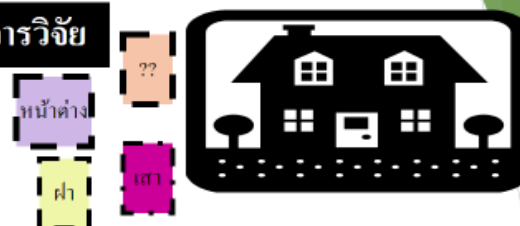
ตัวอย่างการวิเคราะห์ประเด็นปัญหา/โจทย์ที่อยากแก้ไข

มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ

• โจทย์วิจัย/คำถามงานวิจัย

โจทย์วิจัย/คำถามการวิจัย

ดังนั้นโจทย์วิจัยควรเป็นการตั้งคำถามในสิ่งที่เราต้องการค้นหาซึ่งมักจะลึกลับซับซ้อน เช่น เรา รู้ว่ากลุ่มอาชีพ (บ้าน) มีปัญหาเรื่องการตลาด (ฝ้ายบ้าน) หรืออื่นๆ อีก โดยทางกลุ่มวิเคราะห์แล้ว ต้องรีบแก้ไขไม่เช่นนั้นกลุ่มไม่สามารถอยู่รอดได้ ประเด็นศึกษาจึงควรเป็นในเรื่องของการบริหารจัดการกลุ่ม ซึ่งโจทย์วิจัยหลักก็จะเป็นไปในแนวโน้มของการแสวงหารูปแบบการบริหารจัดการที่เหมาะสมและสอดคล้องกับกลุ่มหรือแนวทางการยกระดับคุณค่าของผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มช่องทางการตลาดควรเป็นอย่างไร เป็นต้น

P. MAMOI

คำถามวิจัย

1. เขียนเป็นข้อๆ และเขียนเป็นประโยคคำถาม

ตัวอย่าง : ถ้าเป็นวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนก็มักจะตั้งคำถามวิจัยว่า การสอนจะทำให้เกิดผลลัพธ์ที่ตัวนักเรียนถึงเกณฑ์ขั้นต่ำ หรือไม่ ? หรือผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นหลังการเรียนรู้จะดีกว่า/สูงกว่าก่อนเรียนหรือไม่ เพียงใด ?

ถ้าเป็นวิจัยปฏิบัติการทางการบริหาร ก็มักจะตั้งคำถามวิจัยว่า การแก้ปัญหา/พัฒนาจะทำให้เกิดผลลัพธ์ที่กลุ่มเป้าหมายถึงเกณฑ์ขั้นต่ำ หรือไม่ ? หรือผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นหลังการแก้ปัญหาก็จะดีกว่า/สูงกว่าก่อนการแก้ปัญหาหรือไม่ เพียงใด ?

- วัตถุประสงค์การวิจัย

วัตถุประสงค์งานวิจัย

ตั้งวัตถุประสงค์หลักที่สอดคล้องกับชื่อเรื่องและเนื้อหาที่เป็นข้อสรุปว่าจะศึกษาอะไร

1. วัตถุประสงค์ต้องมีความชัดเจนว่าต้องการศึกษาอะไร กับใคร ที่ไหน ในช่วงระยะเวลาใด
2. วัตถุประสงค์ต้องสอดคล้องกับชื่อเรื่องและประเด็นปัญหา รวมทั้งสมมติฐาน
3. เป็นการแปลงคำถามวิจัยให้เป็นประโยคบอกเล่าว่าจะทำอะไรที่จะเป็นการตอบคำถามนั้นๆ
4. มักจะเกี่ยวข้องกับการเปรียบเทียบเพราะจะเป็นวิธีที่จะค้นหาคำตอบเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการแก้ปัญหานั้นๆ

- นิยามศัพท์ในการวิจัย

นิยามศัพท์ในการวิจัย

หมายถึง การให้ความหมายเฉพาะแก่คำที่ใช้ในการวิจัยเรื่องนั้น ๆ คำศัพท์ที่จะนิยามหรือให้ความหมายควรตระหนักว่า

1. เป็นคำที่มีความหมายเฉพาะที่สื่อความหมายเดียวกันทั้งงานวิจัย เช่น ใช้คำว่า “**กลุ่มเลี้ยงวัว**” หมายถึง “กลุ่มอาชีพที่มีการจัดตั้งขึ้นภายใต้การสนับสนุนของ.....โดยมีสมาชิกกลุ่มเป็นประชาชนที่อาศัยในพื้นที่.....และมีกิจกรรมในการดำเนินการร่วมกันเพื่อ.....(เป็นต้น)”
2. เป็นคำที่สรุปเนื้อหาสำคัญหรือแนวคิด ทฤษฎี เฉพาะที่ใช้ในงานวิจัยนี้เท่านั้น เช่น ให้ความหมายของคำว่า “**คนดี**” หมายถึง “ผู้ที่ช่วยเหลือผู้อื่นอยู่เสมอ ด้วยความเต็มใจ และความจริงใจ” ซึ่งความหมายเหล่านี้มาจากการทบทวนแนวคิดทฤษฎีของนักคิด นักวิชาการต่าง ๆ ในบทที่ ๒ จนกระทั่งผู้วิจัยเห็นและเข้าใจว่าลักษณะของคนดีคืออะไร

- การเขียนแผนงานวิจัย

การเขียนแผนกิจกรรม

• กิจกรรมก็อ้างอิงตัววัตถุประสงค์แต่เนื้อหาอาจต้องสอดคล้องกับการวิเคราะห์ที่เริ่มต้น ถ้าวิเคราะห์ว่า หน้าต่าง เสา ปลา เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นและเกิดปัญหา การออกแบบกิจกรรมก็ต้องให้สอดคล้องกับปรากฏการณ์นั้นๆ ว่าถ้าจะ สร้าง/ศึกษา/แก้ไขปัญหาเรื่อง เสา ควรวิธีการอย่างไร ใครช่วยบ้าง ใครมีส่วนร่วมบ้าง ซึ่งสามารถออกแบบกิจกรรมที่เอื้อต่อการสร้างการเรียนรู้ร่วมกันก็จะทำให้เกิดบทเรียนร่วมกัน (ทั้งเขาและเรา) ที่สำคัญกิจกรรมที่ออกแบบต้องตอบวัตถุประสงค์

P. MAMOI

วิธีการวางแผนกิจกรรม

- ▶ **วัตถุประสงค์** ผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้น/ตัวชี้วัด และ กิจกรรม

เป้าหมาย (ความสำเร็จที่อยากเห็น)

วัตถุประสงค์	ผลที่คาดหวังจะเกิดขึ้น ตัวชี้วัด	กิจกรรม
๑.	* *	กิจกรรมที่ ๑ กิจกรรมที่ ๒ กิจกรรมที่ ๓
๒.	* * *	กิจกรรม.... กิจกรรม.... กิจกรรม.... กิจกรรม....

มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อสังคมภาคเหนือ

วางแผนการบริหารจัดการโครงการ

- กำหนดการในการดำเนินโครงการ

- ตาราง บริหารจัดการ คน งาน เงิน และทรัพยากรอื่นๆ

ทำอะไร	ผลที่คาดว่าจะ ได้คืออะไร	มีขั้นตอนอย่างไร	ผู้รับผิดชอบ	กลุ่มเป้าหมาย	ทำใน	เมื่อไร	งบประมาณ
กิจกรรมที่ ๓							
กิจกรรมที่ ๒							

มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ

- ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- ผลที่คาดว่าจะได้รับต้องเป็นสิ่งที่นอกเหนือวัตถุประสงค์ ถ้าวัตถุประสงค์เป็นเรื่องของรูปแบบการบริหารจัดการและการขยายผล สิ่งที่เป็นผลที่คาดว่าจะได้รับความเป็น.... มิติทางสังคม **“ชุมชนเกิดการเรียนรู้ระบบการบริหารจัดการ” “จำนวนสมาชิกเพิ่มมากขึ้น” “เกิดหลักสูตรการถ่ายทอดความรู้โดยชุมชน”**

กระบวนการที่กล่าวมาข้างต้น “พี่เลี้ยงมือใหม่” สามารถนำเครื่องนี้ไปใช้ในการค้นหาโจทย์ร่วมกับชุมชนได้ เพื่อประมวลสรุปว่า “ประเด็นวิจัยคืออะไร” จากบทเรียนที่ผ่านมา ทีมพี่เลี้ยงกลไกฯ ลงพื้นที่พัฒนาโจทย์ 3 ครั้ง ในส่วนของครั้งที่ 1-2 จะให้น้ำหนักในส่วนของการทำความเข้าใจ ชวนมองสภาพของบริบทพื้นที่แบบกว้างๆ สืบค้น ตั้งคำถามในประเด็นที่หลากหลายกระจายอยู่ในพื้นที่ก่อน และในครั้งที่ 3 จึงจะสามารถใช้เครื่องมือ “บ้าน” ข้อจำกัดของการใช้เครื่องมือนี้

1) พี่เลี้ยงฯต้องมีทักษะของการเชื่อมโยงข้อมูล การตั้งคำถามเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ และมีความชัดเจนใน concept ของการเขียนงานวิจัย

2) ตัวเครื่องมือยังมีจุดอ่อนหลายด้าน การนำไปใช้ต้องมีความเข้าใจอย่างถ่องแท้ ผ่านการทำลองทำซ้ำหลายๆครั้ง และสามารถปรับให้ยืดหยุ่นได้ตามสถานการณ์ แต่ยังไม่สามารถเป็นเครื่องมือนำไปใช้ได้ทันทีที่สามารถเอื้อให้กับบุคคลทั่วไปนำไปใช้ได้

จากบทเรียนนี้ทำให้มีข้อสรุปกับตัวศูนย์ประสานงานฯ ถึงวิธีการ “สร้างพี่เลี้ยงแบบยกแพ็ค” ว่าควรมีข้อสรุปให้กับคำถาม “พี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นต้องทำอะไรและต้องทำหน้าที่อย่างไร?”

ถ้าลองถอดขั้นตอนของงานกลไกพี่เลี้ยงฯพะเยา ปี 1 ได้ให้นิยามของบทบาทพี่เลี้ยงต้องทำอะไรบ้างไว้ดังนี้

- 1) ช่วยนักวิจัยค้นโจทย์วิจัย (ลงพื้นที่เพื่อสร้างบทเรียนในเชิงกระบวนการ)
- 2) พัฒนาโจทย์วิจัย (ระหว่างทางพี่เลี้ยงอาจมีการฝึกอบรมเติมเครื่องมือ หาตัวช่วยในเชิงประเด็น เหล่าโจทย์ให้คมและประเมินทีมงาน)
- 3) ร่วมยกร่างเป็นข้อเสนอโครงการ (พี่เลี้ยงให้แนวทางในการยกร่าง เติมเต็มความรู้สำหรับเป็นแนวทางในการเขียน ตรวจสอบเนื้อหาให้ครอบคลุมสอดคล้อง)
- 4) หนุนเสริมนักวิจัยในเวทีพิจารณาโครงการ (ช่วยเติมเต็มสถานการณ์ ให้ข้อมูลเพิ่มเติมทั้งในเชิงกระบวนการ ความเป็นไปได้แก่นักวิจัยในฐานะพี่เลี้ยงที่เกาะติดพื้นที่ ให้คำแนะนำที่นำไปสู่การปรับแก้ไขที่ชัดเจน)
- 5) มีการติดตามหลังโครงการวิจัยดำเนินการวิจัยได้อย่างต่อเนื่อง (สร้างการเรียนรู้ร่วมผ่านเวทีติดตาม ทั้งเทคนิค ทักษะ การวิเคราะห์สถานการณ์ การเชื่อมโยงกับวัตถุประสงค์ของโครงการ หรือการเติมความรู้ผ่านการฝึกอบรมเชิงประเด็น)
- 6) การหนุนเสริมการเขียนรายงาน (หนุนความรู้ในเชิงวิชาการร่วมกับบูรณาการความรู้ท้องถิ่นเพื่อสร้างคุณค่าของผลงานวิจัยในระดับพื้นที่และงานวิชาการ)
- 7) การนำเสนอผลงานวิจัยในรายงานฉบับสมบูรณ์ (หนุนช่วยทั้งในเชิงทักษะในการสื่อสารต่อสาธารณะ มีการให้คำแนะนำก่อนนำเสนอผลงาน หรือการให้ข้อมูลเพิ่มเติมที่ยังไม่สมบูรณ์ต่อผู้ทรงคุณวุฒิ และร่วมด้วยช่วยกันในการประมวลเนื้อหาของงานที่เกิดขึ้น)

กลไกพี่เลี้ยงฯพะเยา ปีที่ 1 เป็นการทดลองคลำทางที่เหมาะสม ผิดบ้าง ถูกบ้างถือเป็นบทเรียน (จะสำเร็จได้อย่างไรถ้าไม่เข้าใจความหมายของความผิดพลาด) วิธีการสร้างพี่เลี้ยงแบบ “ยกแพ็ค” นี้ถูกกำหนดด้วยยุทธศาสตร์และกลยุทธ์ที่มีขึ้นเชิงและต้องสอดคล้องกับปัจจัยที่เอื้อและไม่เอื้อของระบบโครงสร้างพี่เลี้ยงที่ “หมายมั่น” ไว้ ทั้ง กศน.จังหวัดพะเยา วิทยาลัยพยาบาลพะเยา และนักวิจัยชาวบ้าน การสร้างแบบ “ยกแพ็ค” ต้องอาศัยสรรพกำลังมากมายโดยอาศัย “หัวเชื้อ” ของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่สร้างไว้ในพื้นที่พะเยามานาน 5 ปี จากนักวิจัยท้องถิ่น การเล่นบทบาทนักวิจัยให้กลายมาเป็น “พี่เลี้ยง”

อารมณ์ก็คนละชั่ว แบบต้อง Train กันหมดต่อหมด ดีที่สุดคือ "ลองทำ" แล้วมา "AAR" กัน ตั้งคำถามว่า เราเห็นบทเรียนอะไรบ้าง? จากการเป็นพี่เลี้ยง หลายเทคนิคของการทดลองเป็นพี่เลี้ยงที่น่าสนใจคือ

1) ขณะเล่นบทพี่เลี้ยงในพื้นที่ลองใช้การถ่ายคลิป VDO เป็นภาพเคลื่อนไหว แล้วนำกลับมาวิเคราะห์ร่วมเพื่อสะท้อนบทบาทของพี่เลี้ยงของนักวิจัยเพื่อเป็นบทเรียนในการปรับ

2) หากพี่เลี้ยงต้องการสร้างบทเรียนให้กับทีมวิจัย อาจใช้วิธีการโดย "ทำให้ดู" แล้วชวนนักวิจัยวิเคราะห์ว่า "มองเห็นอะไร" จากนั้นให้นักวิจัย "ทำเอง" แล้วชวนวิเคราะห์ต่อ "ติดขัดอะไร" "จังหวัดพะเยา" เริ่ม Start จากการทดลองเป็นพี่เลี้ยงที่มีองค์ประกอบของหัวข้อที่เป็นคน กศน.และ วพบ. พะเยา โดยกำหนดเป้าหมายการลงสนามแรกแบบไม่มีสกว.ในเดือนมีนาคม 2560 จากที่บ่มเพาะกันมานาน" การเตรียมตัวดีมีชัยไปกว่าครึ่ง...เคยเขียนไว้นานแล้วเรื่อง "จอมยุทธ์ไร้กระบวณท่า" พี่เลี้ยงเราก็เช่นกัน จำเป็นต้องเชี่ยวชาญในทุกกระบวณท่า แต่จะสลับกระบี่ภายใต้เพลงดาบได้นั้นก็สามารถทำได้ทุกเมื่อ ทุกเวลา ของสถานการณ์ในพื้นที่"

5.2 การติดตามผลการดำเนินงานวิจัย

แนวทางในการพัฒนาศักยภาพของนักวิจัย ส่วนของการติดตามผลการดำเนินงานวิจัยนั้น ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปางได้กำหนดกิจกรรมผ่านการฝึกอบรมผ่าน “หลักสูตรแนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม” ซึ่งกลุ่มเป้าหมายที่คาดหวังประกอบด้วย 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มของพี่เลี้ยงพื้นที่ ที่ต้องเรียนรู้เครื่องมือในการลงไปหนุนเสริมชุมชน และ 2) กลุ่มของนักวิจัยชุมชน เน้นความเข้าใจในวิธีคิดของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และ ฝึกการใช้เครื่องมือวิเคราะห์ชุมชนอย่างมีส่วนร่วม แบ่งออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่

ช่วงที่ 1 เป็นการเรียนรู้แนวคิดและหลักการการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ช่วงที่ 2 เป็นการเรียนรู้ตัวอย่างงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ช่วงที่ 3 เป็นการเรียนรู้เครื่องมือในการวิเคราะห์ชุมชนอย่างมีส่วนร่วม

ช่วงที่ 4 วางแผนทดลองปฏิบัติการในการลงพื้นที่ชุมชน และกระบวนการในการเรียนรู้

ก่อนการเริ่มเรียนรู้เรื่องแนวคิดและหลักการการวิจัยเพื่อท้องถิ่น วิทยากรได้ทำกิจกรรมสถานีความรู้ เพื่อทบทวนทุนเดิมของผู้เข้าร่วมอบรมในการทำงานร่วมกับชุมชน โดยกำหนดโจทย์ไว้ 4 โจทย์ ได้แก่ ทำไม่ต้องทำงานกับชุมชนอย่างมีส่วนร่วม, เทคนิคและเครื่องมือที่ต้องการในการทำงานร่วมกับชุมชน, สิ่งที่เอื้อและข้อกั่วงวลในการทำงานร่วมกับชุมชนแบบมีส่วนร่วม, สิ่งที่ต้องการการสนับสนุนในการทำงานร่วมกับชุมชนแบบมีส่วนร่วม จากนั้นได้แบ่งผู้เข้าร่วมออกเป็น 4 กลุ่ม ประจำแต่ละสถานี จากนั้นให้เขียนคำตอบแต่ละสถานี เมื่อเขียนครบให้แต่ละกลุ่มนั้นประมวลคำตอบที่ได้เพื่อนำเสนอซึ่งสามารถสรุปข้อมูลได้ดังนี้

1.ทำไมต้องทำงานกับชุมชนอย่างมีส่วนร่วม

- เพื่อให้ทราบปัญหาชุมชนที่แท้จริง
- ช่วยให้การงานมีประสิทธิภาพ
- แก้ปัญหาได้ถูกต้องตามความต้องการของชุมชน
- ได้ข้อมูลที่หลากหลาย และลึกซึ้ง

- งานของชุมชนต้องให้ชุมชนเป็นผู้คิดวางแผนและแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง
- สร้างชุมชนให้เข้มแข็งสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

2. เทคนิคและเครื่องมือที่ต้องการในการทำงานร่วมกับชุมชน

2.1 เครื่องมือที่ต้องการในการทำงานร่วมกับชุมชน

- เครื่องบันทึกเสียง รวมถึงภาพ
- แบบสอบถาม/แบบสำรวจ
- แบบบันทึก
- ผังเครือญาติ
- แบบสังเกต
- แผนที่เดินดิน
- ปฏิทิน เช่น วัฒนธรรม ฤดูกาล
- เส้นเวลา (TIME LINE)

2.2 เทคนิคที่ต้องการในการทำงานร่วมกับชุมชน

- การสัมภาษณ์
- การจัดเวทีชาวบ้าน
- การสังเกต
- การประชุมกลุ่มย่อย
- การประชุมคนหมู่บ้าน
- การระดมสมอง
- การสร้างความคุ้นเคย
- การสร้างความสามัคคี

3. สิ่งที่เอื้อและข้อกั่วงวลในการทำงานร่วมกับชุมชนแบบมีส่วนร่วม

3.1 สิ่งที่เอื้ออำนวยในการทำงานร่วมกับชุมชนแบบมีส่วนร่วม

- ชุมชนให้ความร่วมมือ
- ชุมชนมีความสามัคคี
- การสนับสนุนจากองค์กรในพื้นที่/ประชาชน/ผู้นำชุมชน
- ความเป็นกันเอง
- ครูสามารถสื่อสารภาษาถิ่นกับคนในชุมชน
- การทำงานเป็นทีมทั้งชุมชนและนักวิจัย

3.2 ข้อกั่วงวลในการทำงานร่วมกับชุมชนแบบมีส่วนร่วม

- การแบ่งพรรคแบ่งพวกในชุมชน
- ชุมชนไม่ให้ความร่วมมือ/ไม่ยอมรับ
- การถ่ายทอดความรู้ให้ชุมชน
- การรับฟังความคิดเห็นของกลุ่ม
- ชุมชนขาดความรู้ความเข้าใจอย่างแท้จริง
- ขาดการติดตามผลการดำเนินงาน
- เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนรวม
- ทีมวิจัยไม่มีความพร้อม

- ขาดเทคนิค/กระบวนการเข้าถึงชุมชน

4.สิ่งที่ต้องการการสนับสนุนในการทำงานร่วมกับชุมชนแบบมีส่วนร่วม

- วิธีการทำงานร่วมกับชุมชนที่ถูกต้องและเหมาะสม
- ชุมชนให้ความร่วมมือด้วยความเต็มใจ
- ชุมชนมีความรู้ความเข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน
- มีการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพที่ชัดเจน

ช่วงที่ 1 เป็นการเรียนรู้แนวคิดและหลักการการวิจัยเพื่อท้องถิ่น หลักการเรียนรู้ของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้แก่ 1.เน้นการระดมพลังชุมชนในการแก้ไขปัญหา โดยจัดกระบวนการสร้างเงื่อนไขให้เกิดการระดมทุนทางสังคมที่อยู่ ได้แก่ คน ความรู้ ทรัพยากร ฯลฯ มาใช้ในการแก้ปัญหาของตนเอง 2.ให้ความสำคัญกับความรู้ผ่านการทำจริงของชุมชน โดยทำความเข้าใจกับวิถีคิดแบบชาวบ้านจารีตภูมิปัญญา รูปแบบ หรือกลไกการจัดการในแบบที่เขามี 3.สนับสนุนให้ชุมชนแก้ปัญหาเอง โดยเรื่องของเขาและเขาควรมีบทบาทมากที่สุด ซึ่งเรามีหน้าที่ช่วยเหลืออำนวยความสะดวกให้เขาแก้ปัญหาของเขาด้วยตัวเอง และ 4.เราต้องเชื่อมั่นในศักยภาพของชุมชน โดยเรามีหน้าที่ชวนเขาค้นหา ทำให้เขามั่นใจในศักยภาพที่มีและนำมาออกมาใช้ ซึ่งต้องจัดสิ่งที่จะมาบดบัง หรือลดทอนศักยภาพของเขามีอยู่

โดยรูปแบบของการศึกษาชุมชนโดยเครื่องมือสร้างการมีส่วนร่วม คือ ชาวบ้านเป็นพระเอกในการให้ข้อมูลและวิเคราะห์ตนเอง เน้นการแลกเปลี่ยนที่เท่าเทียม สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนเพื่อให้เกิดแก้ปัญหาได้ตรงจุด, ชาวบ้านร่วมวิเคราะห์, ข้อมูลลึก/เป็นจริงมากขึ้น, ชาวบ้านรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการวิจัย, ได้สื่อเพื่อใช้สำหรับการนำเสนอ และนำไปสู่การจัดทำแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม

ช่วงที่ 2 เป็นการเรียนรู้ตัวอย่างงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยวิธีการฉายวิดีโอทัศน์งาน 10 ปี สกว. และได้ชวนผู้เข้าร่วมอบรมสรุปสิ่งที่ได้เรียนรู้ โดยชี้ให้เห็นประเด็นสำคัญ 2 เรื่อง ได้แก่ สิ่งที่ได้เรียนรู้จากการชมวิดีโอทัศน์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และเงื่อนไขความสำเร็จของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งสามารถสรุปข้อมูลได้ดังนี้

1.สิ่งที่ได้เรียนรู้จากการชมวิดีโอทัศน์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

- งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เกิดจากปัญหาและความต้องการของชุมชน
- การรวมกลุ่มเพื่อหาวิธีและแนวทางแก้ไขปัญหาาร่วมกันโดยคนในชุมชน
- การขยายผลต่อยอดองค์ความรู้สู่ชุมชนอื่นๆ
- แต่ละชุมชนมีการเรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มาจากสภาพปัญหาที่แตกต่าง
- ความสามัคคีของชุมชน
- ความพอเพียงความพอประมาณ
- ความต้องการในการพัฒนาชุมชนของตนเอง
- ความเป็นผู้นำในชุมชน
- การเรียนรู้ร่วมกับและเครือข่ายอื่นๆ
- เทคนิคในการเรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นร่วมกับชุมชน
- สามารถนำกระบวนการไปปรับใช้ในพื้นที่ของตนเอง
- การกระตุ้นความคิดของชาวบ้านให้ลุกขึ้นมาแก้ปัญหาของตนเอง
- การพัฒนาต้องมาจากการระเบิดจากภายใน

2.เงื่อนไขความสำเร็จของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

- ความร่วมมือของชุมชน ช่วยกันคิดช่วยกันทำ
- ชุมชนช่วยกันวิเคราะห์สภาพปัญหา หรือความต้องการของชุมชน
- ต้องมีการทำงานอย่างเป็นระบบเป็นกระบวนการและทำงานเป็นทีม
- คนในชุมชนต้องลงมือแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง
- ต้องเริ่มมาจากความต้องการและปัญหาของชุมชน
- ชุมชนต้องทราบปัญหาของตนเอง
- คนในชุมชนต้องเข้าใจกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน/เห็นประโยชน์ร่วมกัน
- มีความต่อเนื่องในการดำเนินงาน
- มีข้อตกลงและมีการยอมรับข้อตกลงร่วมกับชุมชน

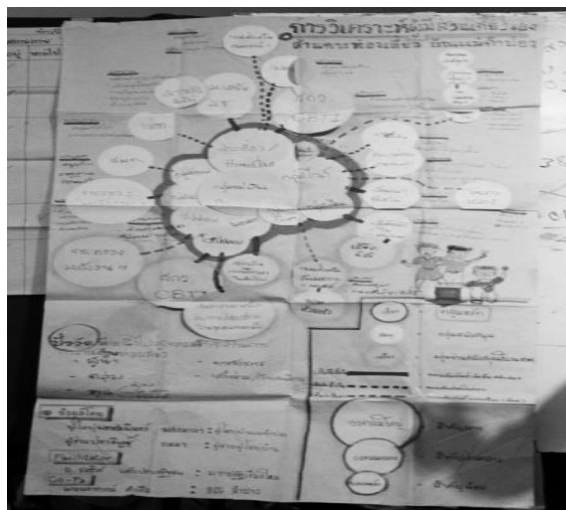
ช่วงที่ 3 เป็นการเรียนรู้เครื่องมือในการวิเคราะห์ชุมชนอย่างมีส่วนร่วม โดยวิทยากรได้แบ่งกลุ่มผู้เข้าร่วมอบรมออกเป็น 4 กลุ่ม จากนั้นให้ทำการเวียนฐานเพื่อเรียนรู้ในเครื่องมือต่างๆ ดังนี้

1.ทำเนียบผู้รู้ เป็นเครื่องมือที่ใช้ศึกษาระบบภูมิปัญญา และตัวผู้รู้ โดยใช้ตารางเป็นตัวบ่งบอก เช่น ภูมิปัญญาในท้องถิ่นท่านมีอะไร มีใครในชุมชนที่รู้บ้าง และสถานภาพของภูมิปัญญานั้นเป็นอย่างไร (คงอยู่/หายไป) มีการนำไปใช้ประโยชน์หรือไม่ อย่างไร เช่น คุณบ้านวล สมบูรณ์ อายุ 60 ปี เป็นผู้รู้ภูมิปัญญาเรื่องสมุนไพร ภูมิปัญญายังคงอยู่ มีการนำภูมิปัญญาไปใช้ประโยชน์ เช่น รักษาคนในชุมชน ประมงยาจำหน่าย เป็นต้น

[illegible]

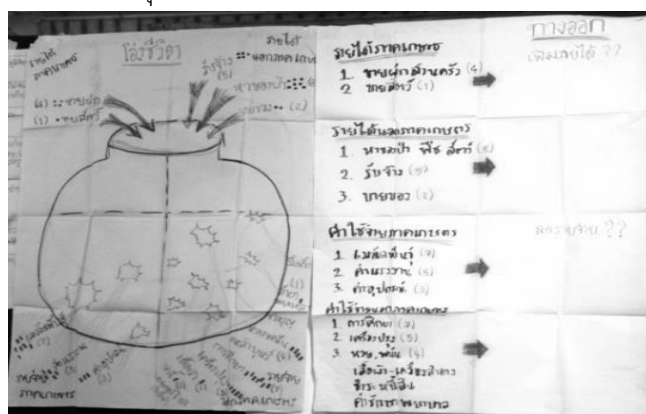
ภาพทำเนียบผู้รู้

2.แผนผังการวิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในเรื่องต่างๆ เช่น การท่องเที่ยวชุมชน การทำวิสาหกิจชุมชน เป็นต้น แล้วแต่ผู้ใช้เครื่องมือจะนำไปปรับใช้ตามเรื่องและความเหมาะสม โดยการทำแผนผังวิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีอยู่ 2 ประเด็น คือ 1.ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในเรื่องนั้นมีใครบ้าง 2.ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีสำคัญระดับใด เช่น การวิเคราะห์ในชุมชนแม่กำปอง ในเรื่องการท่องเที่ยว วิธีการตัดกระดาด 3 สี เช่น สีเขียวคือ กลุ่มหลักในเรื่องการท่องเที่ยว สีชมพูคือ กลุ่มสนับสนุนในเรื่องการท่องเที่ยวสีเหลืองคือ ผู้ช่วยสนับสนุนเรื่องการท่องเที่ยวในอนาคต และใช้เส้นในการเรียงลำดับความสำคัญของกลุ่มต่างๆ เช่น เส้นหนาทึบ คือ มีความสำคัญในเรื่องการท่องเที่ยวอยู่ในระดับมาก เส้นประ คือ มีความสำคัญในเรื่องการท่องเที่ยวอยู่ในระดับปานกลาง เส้นบาง คือ มีความสำคัญในเรื่องการท่องเที่ยวอยู่ในระดับน้อย จากนั้นก็จะใช้วิธีการพูดคุยเพื่อหากลุ่มต่างๆที่เกี่ยวข้อง และความสำคัญของแต่ละกลุ่ม

ภาพแผนผังการวิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

3.โอ่งชีวิต เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้านรายรับ-รายจ่ายของชุมชน ด้านรายรับจะแบ่งออกเป็น 2 เรื่องใหญ่ๆ คือ 1.รายรับในภาคการเกษตร เช่น ปลูกพืชอะไร ขายพืชอะไร เป็นต้น และ 2.รายรับนอกภาคการเกษตรมี เช่น รับจ้าง เกือบของป่า ขายของ เป็นต้น ด้านรายจ่ายก็จะแบ่งออกเป็น 2 เรื่องใหญ่ๆเช่นกัน คือ 1.รายจ่ายในภาคการเกษตร เช่น ค่าปุ๋ย ค่ายาฆ่าแมลง เป็นต้น และ 2.รายจ่ายนอกภาคการเกษตร เช่น ค่าอาหาร ค่าประกันชีวิต ค่าฌาปนกิจ เป็นต้น ดังนั้นโอ่งชีวิตจะช่วยให้เห็นภาพรวมด้านการใช้จ่ายของชุมชนว่ามีอะไรบ้าง

4.เส้นเวลา คือ เส้นทางประวัติศาสตร์ชุมชน เป็นเครื่องมือที่ใช้แลกเปลี่ยนความเป็นมาของชุมชน และวิเคราะห์เหตุการณ์ที่ผ่านมาของชุมชนในเรื่องต่างๆ และทบทวนประวัติศาสตร์ของชุมชนตามยุคสมัย ทำให้เข้าใจปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยอาจจะแบ่งพื้นที่เวลาเป็นยุคสมัย หรือแบ่งออกตามประวัติศาสตร์ของประเทศ หรือการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ส่วนลักษณะของคำถาม เช่น ชุมชนเริ่มก่อตั้งเมื่อไหร่(ประมาณปี พ.ศ.) มีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้นบ้าง มีลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างไร และส่งผลกระทบต่อชุมชนอย่างไร ชุมชนปรับตัวอย่างไร เป็นต้น สำหรับผู้ให้ข้อมูล เช่น แกนนำชุมชน ผู้เฒ่าผู้แก่ ประชาชนชาวบ้าน เป็นต้น

ภาพเส้นเวลา

4.ปฏิทินฤดูกาล เป็นเครื่องมือการระดมข้อมูลในการทำมาหากินของชุมชน เช่น ปฏิทินอาหารจากป่า ปฏิทินการเพาะปลูก เป็นต้น เพื่อวางแผนงานในช่วงเวลาต่างๆ เช่น การทำอาชีพต่างๆ ในพื้นที่ วัฒนธรรมในรอบปี เป็นต้น

ภาพปฏิทินฤดูกาล

5.แผนที่ เป็นเครื่องมือที่สร้างความคุ้นเคยให้กับชุมชนพี่เลี้ยง โดยแผนที่รอบนอก คือ พื้นที่โดยรอบของชุมชน แผนที่รอบใน คือ ทำให้เห็นที่ตั้งของทุกครัวเรือน โดยวาดโครงสร้างพื้นฐานก่อนพื้นที่ทำพิธีกรรมของหมู่บ้าน

ภาพแผนที่รอบในชุมชน

ช่วงที่ 4 เป็นการวางแผนทดลองปฏิบัติการในการลงพื้นที่ชุมชน โดยวิทยากรได้ให้ผู้เข้าร่วมอบรมแบ่งกลุ่มออกเป็น 5 กลุ่ม เพื่อวางแผนทดลองปฏิบัติการในการลงพื้นที่หมู่บ้านบ้านสาสบก อำเภोज้างห่ม จังหวัดลำปาง ประกอบไปด้วย ทีมกลาง (ออกแบบกระบวนการ), ทีมโองชีวัด, ทีมปฏิทินฤดูกาล, ทีมเส้นเวลา และแผนที่รอบในชุมชน สามารถสรุปข้อมูลได้ดังนี้

1.ทีมกลาง (ออกแบบกระบวนการ) มีหน้าที่กำหนดเป้าหมาย, กำหนดประเด็นหลัก, กำหนดประเด็นรอง, ออกแบบขั้นตอน/วิธีการทำงาน, แบ่งบทบาทการทำงาน และสิ่งที่จำเป็นต้องใช้โดยทางทีมกลาง ได้มีการออกแบบกำหนดในการลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

09.00 - 09.30 น. พิธีเปิดการวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน/ชี้แจงวัตถุประสงค์/กิจกรรมสันตนาการ/ทำการแบ่งกลุ่ม

09.30 - 10.30 น. แต่ละกลุ่มเริ่มลงมือทำเครื่องมือวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม

10.30 - 10.45 น. พักรับประทานอาหารว่าง

10.45 - 11.25 น. แต่ละกลุ่มเริ่มลงมือทำเครื่องมือวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม

11.25 - 12.00 น. นำเสนอข้อมูลของแต่ละกลุ่ม

12.00 น. ปิดเวที และรับประทานอาหารกลางวันร่วมกัน

2.ทีมโองชีวิต มีเป้าหมายเพื่อสำรวจสภาพเศรษฐกิจในบ้านทาป่าสักประเด็นหลัก รายรับ-รายจ่าย มีขั้นตอนดังนี้

- ทำความรู้จักและสัมภาษณ์และแลกเปลี่ยนเรียนรู้
- นำข้อมูลมาจัดทำโองชีวิต
- ตรวจสอบการทำโองชีวิต
- จัดทำโองชีวิต ให้ถูกต้องสมบูรณ์

3.ทีมปฏิทินวัฒนธรรม มีเป้าหมายเพื่อสำรวจวัฒนธรรมประเพณีของบ้านสาสบก มีขั้นตอนดังนี้

- ทำความรู้จักและสัมภาษณ์และแลกเปลี่ยนเรียนรู้
- นำข้อมูลมาจัดทำปฏิทินวัฒนธรรม
- ตรวจสอบการทำปฏิทินวัฒนธรรม
- จัดทำปฏิทินวัฒนธรรมให้ถูกต้องสมบูรณ์

4.ทีมวิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

- ทำความรู้จักและสัมภาษณ์และแลกเปลี่ยนเรียนรู้
- นำข้อมูลมาจัดการวิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง
- ตรวจสอบการทำวิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง
- จัดการวิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องให้ถูกต้องสมบูรณ์

5.แผนที่รอบในชุมชน มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ตามเป้าหมายของกลุ่ม เพื่อศึกษาการเรียนรู้แหล่งที่ตั้งชุมชนเป็นประเด็นหลัก มีขั้นตอนดังนี้

- สร้างความคุ้นเคย
- แจ่งวัตถุประสงค์
- ซักถามข้อมูล
- นำข้อมูลมาจัดทำแผนที่
- ตรวจสอบการทำแผนที่
- จัดทำแผนที่ให้ถูกต้องสมบูรณ์

ช่วงที่ 5 เป็นการลงพื้นที่ปฏิบัติจริง ณ บ้านสาสบก ต.บ้านสา อำเภอแจ้ห่ม จ.ลำปาง

เป็นการลงทดลองปฏิบัติการตามแผนที่ได้วางไว้ เริ่มต้นโดยนางพรรณิ ใหม่ประสิทธิ์กุล รองผู้อำนวยการ สำนักงาน กศน.จังหวัดพะเยา ได้กล่าวทักทายกับชาวบ้านหมู่บ้านสาสบกที่เข้าร่วมประชุม และชี้แจงวัตถุประสงค์ในการประชุม จากนั้นวิทยากรหรือทีมกลางได้เริ่มกิจกรรมสนทนากลุ่มเพื่อทำความรู้จักสนิทสนมกับชุมชน จากนั้นทีมกลางได้แบ่งกลุ่มผู้เข้าร่วมอบรมเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในแต่ละเครื่องมือตามที่ได้วางแผนไว้ และหลังจากที่ได้ข้อมูลเป็นที่เรียบร้อยแล้วให้แต่ละกลุ่มส่งตัวแทนออกมานำเสนอในเวที ซึ่งสามารถสรุปข้อมูล ได้ดังนี้

1.ทีมโองชีวิต คนชุมชนบ้านสาสพหมีรายรับ-รายจ่าย ได้แก่

1.1 รายรับในภาคการเกษตร

- ปลุกผักสวนครัว
- ทำนา
- เลี้ยงสัตว์

1.2 รายรับนอกภาคการเกษตร

- รับจ้างในโรงงานปูน
- หาของป่า
- ค้าขาย
- จักสาน
- โฮมสเตย์

1.3 รายจ่ายในภาคการเกษตร

- ค่าน้ำมัน
- ค่าปุ๋ย
- ค่าจ้างแรงงาน
- ค่ายากำจัดศัตรูพืช
- ค่าจ้างรถไถ
- ค่าอาหารสัตว์
- ค่าเมล็ดพันธุ์พืช
- ค่าวัคซีน

1.4 รายจ่ายนอกภาคการเกษตร

- ค่ากบข้าว
- ค่าใช้จ่ายของลูก
- ค่าของใช้ในครัวเรือน
- ค่าโทรศัพท์
- ค่าไฟฟ้า
- ค่าภาษีสังคมต่างๆ
- ค่าน้ำดื่ม
- ค่าหอย
- ค่าเหล้า
- ค่าดอกเบี้ยเงินกู้
- ค่ายารักษาโรค

1.5 แนวทางการลดรายจ่าย

- ลดค่าหอย
- ลดค่าเหล้า
- ลดค่าปุ๋ยเคมี
- ลดค่ายาฆ่าแมลง โดยทำปุ๋ยหมัก/น้ำส้มควันไม้

1.6 แนวทางการเพิ่มรายได้

- อาชีพเสริมจากการหาของป่า
- ทำปุ๋ยหมักขาย
- เพิ่มช่องทางการผลิตสินค้า
- ทำอาชีพเสริมจักสานขาย

2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรม

ช่วงเดือน	ประเพณีที่สำคัญ
มกราคม	ตานข้าวใหม่
กุมภาพันธ์	ไม่มีประเพณี
มีนาคม	สงกรานต์
เมษายน	รดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ, สงกรานต์บ้าน, ประกวดนางสงกรานต์
พฤษภาคม	ไม่มีประเพณี
มิถุนายน	เลี้ยงผีห้วย
กรกฎาคม	แห่เทียนพรรษา
สิงหาคม	กีฬาวันแม่
กันยายน	ตานเปรตผี, ตักบาตรเทโว
ตุลาคม	ตานก๋วยสลาก
พฤศจิกายน	ลอยกระทง
ธันวาคม	สวดมนต์ข้ามปี, ปลูกป่าวันพระ

3. วิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านสาบหมก ได้แก่

3.1 กลุ่มที่มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ

- กลุ่มการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
- กลุ่มพืชอินทรีย์/กลุ่มขยายพันธุ์ข้าว
- กลุ่มจักสาน/หมูลุ่ม
- กลุ่มเลี้ยงไก่/เลี้ยงกบ
- SCG

3.2 กลุ่มที่มีส่วนเกี่ยวข้องในระดับปานกลาง

- กศน.
- รพ.สต.
- สกว.
- วัด
- พัฒนาชุมชน

3.3 กลุ่มที่มีส่วนเกี่ยวข้องไม่สม่ำเสมอ

- ปศุสัตว์
- มหาวิทยาลัยต่างๆ
- ประมงอำเภอ

- ชกส.
- ยูนิเซฟ

4.แผนที่รอบในชุมชน ในชุมชนบ้านสามีสถานที่ต่างๆ ได้แก่

- ฐานเลี้ยงกบ
- ฐานจักสาน
- ฐานเลี้ยงไก่
- ฐานเลี้ยงหมู
- ฐานเกษตรอินทรีย์
- ฐานเมล็ดพันธุ์พืช
- ฐานปุ๋ยหมัก
- วัดม่อนกองข้าว
- บ้านผู้ใหญ่บ้าน
- หอประชุมหมู่บ้าน
- ศูนย์การเรียนรู้หมู่บ้าน
- หอกระจายข้าวหมู่บ้าน

หลังจากที่เสร็จสิ้นกระบวนการได้ร่วมกันสรุปผลการดำเนินงาน โดยทุกกลุ่มสามารถทำได้ดี เห็นถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน เช่น การลงมือเขียน การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การตรวจสอบข้อมูลร่วมกัน เป็นต้น ทั้งนี้ทีมวิทยากรได้เน้นถึงแนวคิดในการใช้เครื่องมือในการวิเคราะห์ชุมชน อย่างมีส่วนร่วมว่า หัวใจสำคัญของการใช้เครื่องมือ คือ การดึงกระบวนการมีส่วนร่วมจากชาวบ้านซึ่งเป็นเรื่องสำคัญที่สุด ส่วนความถูกต้องของข้อมูลนั้นถือเป็นเรื่องรองซึ่งสามารถที่จะเก็บรวบรวมได้ในภายหลัง

ภาพการทดลองปฏิบัติการในชุมชน

5.3 การเขียนรายงานการวิจัย

อีกหนึ่งกระบวนการในการพัฒนาทักษะนักวิจัยคือ “การเขียนรายงานการวิจัยผ่านเครื่องมือ Smart boxes” โดยกำหนดกิจกรรมเป็นเวที Work Shop การเขียนรายงาน โดยพบว่าที่ผ่านมาการเขียนรายงานการวิจัยเป็นเสมือนยาขม ซึ่งเป็นจุดติดขัดสำคัญต่อการสื่อสารความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นทางศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปางจึง แสวงหาแนวทางในการคลี่คลายปัญหาดังกล่าวโดยชวนสะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดและความกังวลที่เกิดขึ้น ดังนี้

ตัวแทนนักวิจัยครูคน.อำเภอจุน เล่าถึงบทเรียนการเขียนรายงานความก้าวหน้าที่ผ่านมามีปัญหาและจุดติดขัดทำให้งานเกิดความผิดพลาดบ่อยครั้ง จากบทเรียนดังกล่าวทำให้ครู กศน.อำเภอจุนรู้เท่าทันต่อสภาพปัญหาโดยมุ่งเน้นให้ความสำคัญถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของครูและชุมชนตั้งแต่นั้นตอนแรก ซึ่งเป็นวิธีหนึ่งในการป้องกันปัญหาและจุดติดขัดที่จะตามมาภายหลัง

ตัวแทนนักวิจัยครูคน.เชียงคำ กรณีมีปัญหาหรือจุดติดขัด ทางทีมจะมีแนวทางการแก้ไขเฉพาะหน้าโดย1)การปรึกษา/พูดคุยกับทีมพี่เลี้ยงถึงกระบวนการดำเนิน เพื่อให้ได้ข้อเสนอและทิศทางการดำเนินงานไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ 2)การบริหารจัดการทีม กรณีการลงพื้นที่ในแต่ละครั้งนักวิจัยทุกคนจะต้องบันทึกรายละเอียดเนื้อหาจากเวทีดังกล่าว เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการเขียนรายงานวิจัยให้เกิดความสมบูรณ์มากขึ้น

ตัวแทนนักวิจัยครู กศน.ภูซาง จากบทเรียนการเขียนรายงานวิจัย ครูดวงพรให้ความสำคัญด้าน **ข้อมูล** ที่เป็นองค์ประกอบในการเขียนรายงานวิจัยฯ โดยมี**วิธีการบริหารจัดการ** 1)ให้ทีมนักวิจัยทุกคนมีส่วนร่วมและบทบาทให้การดำเนินงานทุกขั้นตอน เช่น ทุกครั้งที่ลงพื้นที่หรือจัดกระบวนการนักวิจัยทุกคน จะต้องบันทึกข้อมูลในการจัดเวทีทุกครั้ง เมื่อนำข้อมูลมารวมกันก็จะเห็นมุมมองที่แตกต่าง ที่สำคัญข้อมูลดังกล่าวจะทำให้รายงานมีความสมบูรณ์มากขึ้น ในส่วน**จุดติดขัดและบทเรียน** 1)ในด้านบริหารจัดการทีม จะอาศัยอำนาจการสั่งการจาก ผอ.กศน.ภูซาง เป็นผู้กระตุ้นในการปฏิบัติงานของแต่ละบุคคล เพื่อให้งานสามารถขับเคลื่อนไปตามแผน และยังเสนอ**บทบาทการเป็นพี่เลี้ยง** 1) การให้คำปรึกษาของพี่เลี้ยง นอกจากการช่วยคลี่คลายข้อปัญหาและจุดติดขัดต่างๆแล้ว พี่เลี้ยง**ควรมีตัวอย่างงานวิจัยหรือแบบอย่างที่เกี่ยวข้องกับวิธีการเขียนรายงาน** เพื่อให้ให้นักวิจัยชุมชนสามารถนำไปปรับใช้ตามความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่ และยังให้เหตุผลประกอบต่อไปอีกว่า “**ให้นักวิจัยมีแนวทางในการปฏิบัติงานและลดช่องว่างการทำงานที่จะทำให้เกิดข้อผิดพลาดน้อยที่สุด**”

ตัวแทนพี่เลี้ยงนักวิจัยจากวิทยาลัยพยาบาล เล่าถึงประสบการณ์ในการเขียนบันทึกวาระการประชุมที่เกิดข้อผิดพลาดจากความรู้ จากนั้นได้ **ศึกษาแบบอย่าง** จาก ดร.กนกวรรณ เพื่อเป็นแนวทางในการปรับใช้ในการบันทึกการการประชุม จึงได้ข้อสรุปว่าองค์ประกอบของการบันทึกมีส่วนของ **เนื้อหาและกระบวนการ** ที่จะทำให้ผู้อ่านเข้าใจถึงกระบวนการดำเนินงานและบทสรุปการดำเนินงาน นอกจากนี้ยังพูดถึง**วิธีการบริหารจัดการทีม** สิ่งสำคัญที่จะทำให้งานขับเคลื่อนเป็นไปตามแผนงานจะต้องอาศัย 1) การมอบหมายงานให้สอดคล้องต่อความเหมาะสมของบุคคล 2) มุ่งเน้นให้ทีมนักวิจัยทุกคนมีส่วนร่วมในการเขียนบันทึกการประชุม เพื่อเป็นการฝึกฝนทักษะและพัฒนานักวิจัย และที่สำคัญกว่านั้นข้อมูลที่ได้มาจะทำให้เห็นมุมมองที่หลากหลาย ส่งผลให้ง่ายต่อการเขียนรายงานวิจัยมากขึ้น ทั้งนี้ยังให้ข้อเสนอถึง**วิธีการเขียนรายงานวิจัย**ที่จะทำให้เนื้อหา มีความสมบูรณ์โดยมีปัจจัยหลัก 1) ต้องให้ทีมนักวิจัยมีส่วนร่วมในการดำเนินงานตั้งแต่ขั้นตอนแรก 2) ส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ 3) หลักการเขียนรายงานวิจัยจะต้องเขียนอธิบายให้ตอบสนองต่อวัตถุประสงค์โครงการวิจัย 4) การเขียน

บรรยายในบทที่ 4 จะต้องเขียนให้เห็นถึงกระบวนการและขั้นตอนในการปฏิบัติงานที่ผ่านมาเพื่อให้เห็นภาพรวมของกระบวนการทั้งหมด

กลุ่มเป้าหมายสำคัญได้พุ่งเป้าไปที่ ทีมพี่เลี้ยงพื้นที่ และทีมวิจัยในพื้นที่ ซึ่ง ประกอบด้วย นักวิจัยทีมกลไกพะเยา ทีมวิจัยจากวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ทีมวิจัยจาก กศน. และทีมวิจัยจากชุมชน

กระบวนการ

ลำดับที่ 1 : ชี้แจงเป้าหมายของการจัดการประชุม

ลำดับที่ 2 : ทบทวนบทเรียนถึงวิธีการเขียนรายงานที่ผ่านมาทั้งรายงานความก้าวหน้าและรายงานฉบับสมบูรณ์ 1) จุดติดขัด 2)วิธีการคลี่คลายจุดติดขัด 3)และแนวทางที่เอื้อต่อการ เขียนรายงาน

ลำดับที่ 3 : อธิบายแบบฟอร์มการเขียนรายงานความก้าวหน้าและรายงานฉบับสมบูรณ์

ลำดับที่ 4 : อธิบายวิธีการใช้เครื่องมือในการดึงข้อมูลเพื่อนำมาเขียนรายงานความก้าวหน้าและรายงานฉบับสมบูรณ์

ลำดับที่ 5 : ดำเนินการ Work Shop การเขียนรายงานฯ มีการแบ่งกลุ่มตามพื้นที่ มีพี่เลี้ยงจากทีมกลไกพะเยา และทีม สกว.ลำปางทำหน้าที่เป็นวิทยากรกระบวนการ FA ในการชวนตั้งคำถาม ให้คำปรึกษา และหนุนเสริมในบางประเด็นที่นักวิจัยไม่รู้

ลำดับที่ 6 : สรุปบทเรียนการ Work Shop จากทีมพี่เลี้ยงนักวิจัยกลไกและนักวิชาการจากม.ลำปาง ประกอบด้วย 1)ทีมครูกศน.ภูซาง 2)นักวิชาการม.ลำปาง 3)ทีมสกว.ลำปาง

เอกสารแนบ 1 และ 2 พร้อมคำอธิบาย

***เอกสารแนบ 1** เป็นคู่มือแบบฟอร์มการเขียนรายงานความก้าวหน้าและรายงานฉบับสมบูรณ์ ตั้งแต่บทที่ 1 – บทที่ 5 เป็นตัวหลักในการประกอบการเขียนรายงานวิจัย ที่ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิรวมถึงบทเรียนการดำเนินงานที่ผ่านมา โดยมุ่งเน้นให้งานเขียนรายงานวิจัยมีคุณภาพมากขึ้น

****เอกสารแนบ 2** เป็นเครื่องมือในการดึงข้อมูล (การวิเคราะห์ข้อมูล) ในแต่ละตารางจะมีคู่มือวิธีการใช้ และมีคำอธิบายการนำเอาข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ไปเพิ่มเติมในเอกสารแนบ 1 ตั้งแต่บทที่ 1 – บทที่ 5 ตามลำดับขั้นตอน

วิธีการใช้เอกสารแนบ 1 โดยนำเอาข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ตามตารางในเอกสารแนบ 2 มาจัดลำดับข้อมูล

เอกสารแนบ 1 : แบบฟอร์มการเขียนรายงานความก้าวหน้าและรายงานฉบับสมบูรณ์

บทที่ 1 ประกอบด้วย

บทนำ

- 1.1 ความเป็นมาและความสำคัญ
- 1.2 กรอบแนวคิดในการวิจัย
- 1.3 คำถามวิจัย

- 1.4 วัตถุประสงค์
- 1.5 ผลที่คาดว่าจะได้รับ
- 1.6 นิยามศัพท์

บทที่ 2 แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำข้อมูลตารางที่ 3 (อธิบายรายการกิจกรรม) ในส่วนหัวข้อที่เป็น ความรู้ที่เกี่ยวข้อง (ปรัชญา/แนวคิด/ทฤษฎี) มาเพิ่มเติมตามข้อ 2.1 ในวิธีการดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งจะทำให้ให้นักวิจัยมองเห็นจุดอ่อนในเนื้อหารายละเอียดในบทที่ 2 ในเรื่องของการนำเอาแนวคิดทฤษฎีมาอ้างอิงในงานวิจัยของตนเอง โดยสะท้อนให้เห็นว่า แนวคิดทฤษฎีไหนมีความสำคัญต่องานวิจัย เพื่อที่จะไปประกอบการวิเคราะห์ในส่วนของ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในข้อ 2.2

- 2.1 แนวคิดและทฤษฎี
- 2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตัวอย่างที่ 3 เฉพาะหัวข้อที่จะนำมาเขียนบรรยายในบทที่ 2 ข้อ 2.1 - 2.2

ลำดับ	กิจกรรม	Output(การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น***)	ความรู้ที่เกี่ยวข้อง (ปรัชญา/แนวคิด/ทฤษฎี*)	ข้อค้นพบ	บทเรียน/บทเรียนที่เกิดขึ้นใหม่**
1					
2					

บทที่ 3 วิธีการดำเนินงาน

3.1 วิธีการดำเนินงาน นำข้อมูลตารางที่ 2 กิจกรรมรายเดือน (ในส่วนเนื้อหารายละเอียดของแต่ละกิจกรรม) ประกอบด้วย ชื่อกิจกรรม และผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงาน มาเพิ่มเติมตามหัวข้อที่สอดคล้องตามบทที่ 3 ในข้อ

- ขอบเขตการศึกษา
- ขอบเขตพื้นที่
- ขอบเขตกลุ่มเป้าหมาย
- ระยะเวลาในการดำเนินงาน
- งบประมาณ
- กระบวนการใช้ในการดำเนินงาน (ทำกับใคร?/ทำอย่างไร?)

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินงาน (ประกอบด้วยเครื่องมืออะไรบ้าง แต่ละเครื่องมือที่กระบวนการและขั้นตอนอย่างไร) นำข้อมูลตารางที่ 2 กิจกรรมรายเดือน (เนื้อหารายละเอียดของแต่ละกิจกรรม) ที่ประกอบด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินงาน และวิธีการ/ขั้นตอนดำเนินงาน มาเพิ่มเติมตามหัวข้อที่สอดคล้องตามบทที่ 3 ในข้อ 3.2 เพื่อให้เห็นถึงการนำเครื่องมือ เป็นตัวขับเคลื่อนกิจกรรมให้บรรลุผลสำเร็จ ขณะเดียวกันจะเห็นถึงวิธีการนำเครื่องมือใช้ประโยชน์ จากวิธีการดังกล่าวสามารถมองเห็นภาพรวมการใช้เครื่องมือ ว่าประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงน้อย หากมี จุดติดขัด ทีมนักวิจัยสามารถที่จะคลี่คลายปัญหาเหล่านั้นได้

3.3 แผนการดำเนินงาน นำข้อมูลตารางที่ 2 กิจกรรมรายเดือน (Time Line) ในองค์ประกอบของตารางที่ 2 จะประกอบไปด้วย 1)แผนภาพการดึงข้อมูลของแต่ละกิจกรรมที่ดำเนินงานตามแผน 2) และกิจกรรมใหม่ที่ไม่ได้ระบุในแผนแต่จำเป็นต้องทำซ้ำในกิจกรรมนั้นๆ เพื่อให้กิจกรรมดังกล่าว

ประสบผลสำเร็จ 3) ขณะเดียวกันยังกิจกรรมที่เกิดขึ้นใหม่ที่ไม่ได้ระบุตามแผน แต่ทีมนักวิจัยพิจารณาเห็นว่าเห็นควรที่จะต้องดำเนิน เพื่อให้ตอบสนองวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย โดยนำมาเขียนอธิบายตามรายกิจกรรม โดยต้องสอดคล้องต่อวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยในแต่ละหัวข้อ พร้อมกับอธิบายกลุ่มเป้าหมายผู้เกี่ยวข้องในการดำเนินงานกิจกรรมนั้นๆ พร้อมกับกำหนดระยะเวลาในการดำเนินกิจกรรม จากวิธีการดังกล่าวทำให้นักวิจัยมองเห็นกระบวนการดำเนินงานมากขึ้น เมื่อนำข้อมูลดังกล่าวมาเขียนบรรยายเชิงเนื้อหาจะส่งผลให้รายงานวิจัยมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

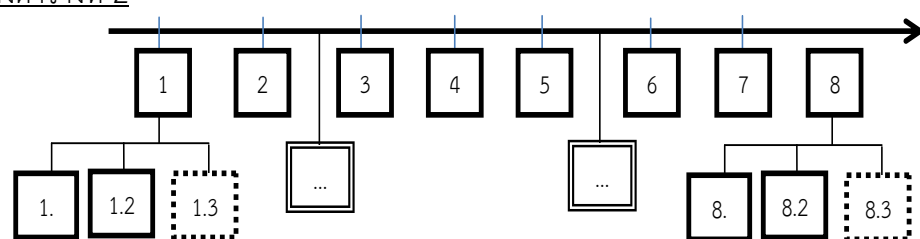
ระยะที่ 1 (รายงานความก้าวหน้า)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย	ระยะเวลา

ระยะที่ 2 (รายงานฉบับสมบูรณ์)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย	ระยะเวลา

ตัวอย่างตารางที่ 2

****หมายเหตุ**

- หมายถึง กิจกรรมที่ดำเนินงานตามแผน (ทำจริง)
- หมายถึง กิจกรรมใหม่ที่ไม่ได้ระบุในแผนแต่จำเป็นต้องทำซ้ำในกรณีที่กิจกรรมที่ระบุไว้ไม่สามารถตอบวัตถุประสงค์ของกิจกรรมที่ตั้งไว้ได้
- หมายถึง กิจกรรมใหม่ที่ไม่ได้ระบุในแผน แต่ทีมวิจัยพิจารณาร่วมกันแล้วเห็นสมควรให้มีการดำเนินงานเพื่อตอบวัตถุประสงค์โครงการ

เนื้อหาและรายละเอียดของแต่ละกิจกรรม (ที่นำไปเพิ่มเติมเฉพาะบทที่ 3 ข้อ 3.1 –

3.2) ประกอบด้วย

1. ชื่อกิจกรรม
2. เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินงาน
3. วิธีการ/ขั้นตอนดำเนินงาน
4. ผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงาน

บทที่ 4 ผลการดำเนินงาน

4.1 ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน (พิจารณาตาม PP และบทที่ 1)

4.2 ผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ นำข้อมูลตารางที่ 3 (อธิบายรายกิจกรรม) โดยนำวัตถุประสงค์เป็นตัวหลัก และนำกิจกรรมที่คิดว่ามีความสอดคล้องต่อวัตถุประสงค์ มาวิเคราะห์เพื่อให้

เชื่อมโยงถึงผลลัพธ์ในการดำเนินงาน ซึ่งข้อมูลชุดนี้ เป็นอีกส่วนหนึ่งจะทำให้รายงานวิจัยเกิดมีประสิทธิภาพมากขึ้น

วัตถุประสงค์ ข้อที่ 1.....
(ข้อมูล/ผลวิเคราะห์จากการดำเนินงานที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์)

ตัวอย่างตารางที่ 3 เฉพาะหัวข้อที่จะนำมาเขียนบรรยายในบทที่ 4 ข้อ 4.2

ลำดับ	กิจกรรม	Output(การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น***)	ความรู้ที่เกี่ยวข้อง (ปรัชญา/แนวคิด/ทฤษฎี*)	ข้อค้นพบ	บทเรียน/บทเรียนที่เกิดขึ้นใหม่**
1					
2					

บทที่ 5 สรุปอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการดำเนินงาน นำข้อมูลตารางที่ 3 (อธิบายรายการกิจกรรม) โดยนำเอาผลจากการวิเคราะห์ในส่วนหัวข้อ output ข้อค้นพบ บทเรียน/บทเรียนที่เกิดขึ้นใหม่ มาเขียนบรรยายตามหัวข้อในบทที่ 5.1 วิธีการดังกล่าวจะช่วยสะท้อนให้นักวิจัยเห็นภาพการเขียนบรรยายในบทที่ 5 มากขึ้น และสามารถยกระดับงานเขียนวิจัยให้มีคุณภาพ มากขึ้น

-ย่อหน้าแรก (เกริ่นนำ : ชื่อเรื่อง วัตถุประสงค์ ลักษณะการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ กลุ่มเป้าหมาย กระบวนการ)

- วิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์
- ข้อค้นพบ
- บทเรียน
- การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น (เชิงกระบวนการ/ตัวบุคคล/โครงสร้าง)
- การดำเนินงานระยะที่ 2

ตัวอย่างตารางที่ 3 เฉพาะหัวข้อที่จะนำมาเขียนบรรยายในบทที่ 5 ข้อ 5.1

ลำดับ	กิจกรรม	Output(การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น***)	ความรู้ที่เกี่ยวข้อง (ปรัชญา/แนวคิด/ทฤษฎี*)	ข้อค้นพบ	บทเรียน/บทเรียนที่เกิดขึ้นใหม่**
1					
2					

5.2 การอภิปรายผล นำข้อมูลตารางที่ 4 (อธิบายวัตถุประสงค์ที่เชื่อมโยงกับ Outcome/Impact) เพื่อเป็นการตั้งคำถามชวนคิดว่า ในแต่ละวัตถุประสงค์นั้นมีกิจกรรมอะไรบ้างที่มีความสอดคล้องต่อวัตถุประสงค์ที่เราตั้งไว้ โดยให้วิเคราะห์ผ่าน outcome (ผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นแต่ต้องใช้เวลา) และ Impact (สิ่งที่ไม่ได้คาดหวังแต่อาจเกิดขึ้นแต่ ต้องใช้ระยะเวลานาน แต่ก่อให้เกิดความยั่งยืน)

- วิเคราะห์เชื่อมโยงกับแนวคิด ทฤษฎี
- วิเคราะห์เชื่อมโยงจากผลที่เกิดขึ้น

ตัวอย่างตารางที่ 4 (นำข้อมูลมาอธิบายเพิ่มเติมในบทที่ 5 ข้อ 5.2)

วัตถุประสงค์	Outcome/Impact
ข้อที่ 1.....	
ข้อที่ 2.....	

5.3 ข้อเสนอแนะ

- ปัญหา อุปสรรค
- ข้อเสนอแนะ(ในมุมมองชุมชน/หน่วยงาน/สกว.)
- ข้อเสนอแนะของผู้ประสานงาน

บรรณานุกรม

- รูปแบบการเขียนบรรณานุกรม

ภาคผนวก

- ภาคผนวก ก ภาพกิจกรรม
- ภาคผนวก ข บทความ/เอกสารเผยแพร่
- ภาคผนวก ค ประวัตินักวิจัย
- ภาคผนวก ง เอกสารอื่นๆที่เกี่ยวข้อง (จดหมายคำสั่ง/หนังสือแต่งตั้ง)

☐ ข้อเสนอสรุปจากถอดบทเรียนเวทีกิจกรรม Work Shop การเขียนรายงานความก้าวหน้าและรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

1. ประสิทธิภาพของเครื่องมือ

- นักวิจัยเกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน โดยผ่านการมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ซึ่งกระบวนการดังกล่าวส่งผลให้การเขียนรายงานวิจัยเนื้อหาที่มีคุณภาพมากขึ้น
- นักวิจัยมีแนวทางในการเขียนบรรยายเนื้อหาที่ผ่านการเรียนรู้จากวิธีการใช้เครื่องมือในการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อนำไปสู่การต่อยอดการเขียนรายงานให้มีประสิทธิภาพ
- เครื่องมือจะมีประสิทธิภาพต่อเมื่อนักวิจัยให้คุณค่าและให้ความสำคัญต่อกระบวนการในการจัดเวทีเชิงปฏิบัติการ ที่เป็นศูนย์กลางในการระดมความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนมุมมองของทีมนักวิจัย เพื่อจะได้ข้อมูลที่หลากหลายและเนื้อหาที่ครบถ้วน
- เครื่องมื่อดังกล่าว เปรียบเสมือนลอจิก ที่สามารถนำไปต่อยอดในการเขียนรายงานวิจัยให้มีความสมบูรณ์มากขึ้นและสามารถนำไปปรับใช้ให้สอดคล้องต่อความเหมาะสมของแต่ละกิจกรรมโดยมีการพัฒนาเครื่องมืออย่างต่อเนื่องให้เกิดผลลัพธ์และประสิทธิภาพมากที่สุด

2. ความชัดเจนของเนื้อหา

- การสื่อความหมายร่วมหรือการอธิบาย “ความหมาย” ให้นักวิจัยเข้าใจรายละเอียดในทิศทางเดียวกัน เช่น Output Outcome Impact ทั้งนี้ที่เสี่ยงควรมีการนิยามศัพท์ในความหมายเดียวกัน ซึ่งง่ายต่อการส่งต่อข้อมูล

- ในส่วนการอธิบายวิธีใช้เครื่องมือแต่ละตาราง ควรมีการอธิบายข้อมูลเพิ่มเติมในเอกสารแนบ 2 เช่น output outcome Impact ให้ผู้รับสารสามารถเข้าใจถึงความหมายอย่างชัดเจน
- พี่เลี้ยงไม่เห็นข้อมูลพื้นที่จริง ส่งผลให้ไม่สามารถอธิบายและยกตัวอย่าง ในนักวิจัยเข้าใจได้ทันที เช่น

ตัวอย่างตารางที่ 3

ลำดับ	กิจกรรม	Output (การเปลี่ยนแปลงที่ เกิดขึ้น)	ความรู้ที่เกี่ยวข้อง (ปรัชญา/แนวคิด/ ทฤษฎี)	ข้อ ค้นพบ	บทเรียน/ บทเรียนที่ เกิดขึ้น
1					
2					

- เกิดความสับสนในการนำข้อมูลแต่ละช่องที่ได้จากการวิเคราะห์ ไปเพิ่มเติมในเอกสารแนบ 1 ซึ่งตารางที่ 3 สามารถจำแนกข้อมูลการนำไปเขียนออกเป็น 3 ส่วน ส่วนแรกคือ ช่อง “กิจกรรม” นำไปเขียนในเนื้อหาบทที่ 4 ข้อ 4.2 ส่วนที่สองคือ ช่อง “ความรู้ที่เกี่ยวข้อง” นำข้อมูลไปเพิ่มเติมในบทที่ 2 ข้อ 2.1 – 2.2 และส่วนที่สามคือ ช่อง “Output, ข้อค้นพบ, บทเรียน” โดยนำเอาข้อมูลไปเพิ่มเติมในเนื้อหาบทที่ 5 ข้อ 5.1
- จะได้ว่าใน 1 ตาราง สามารถจำแนกข้อมูลได้ 3 ส่วน อาจส่งผลให้นักวิจัยเกิดความสับสน ทำให้เนื้อหาไม่สมบูรณ์
- ทั้งนี้พี่เลี้ยงประจำกลุ่มบางท่าน ไม่เห็นข้อมูลในพื้นที่จริง ทำให้ไม่สามารถอธิบายและยกตัวอย่างสิ่งรอบข้างที่นักวิจัยคุ้นเคย ส่งผลให้การอธิบายวิธีการใช้เครื่องมือไม่เกิดผล

ตัวอย่างตารางที่ 4

วัตถุประสงค์	Outcome/Impact
ข้อที่ 1.....	
ข้อที่ 2.....	

- การวิเคราะห์ Outcome/Impact จากวัตถุประสงค์ โดยยึดเอากิจกรรมที่มีความสอดคล้องในแต่ละวัตถุประสงค์เป็นตัวกลางในการวิเคราะห์ เช่น วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พุดถึงการมีส่วนร่วมแสดงว่ากิจกรรมที่จะมีความสอดคล้องต่อวัตถุประสงค์จะต้องเป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้น/ส่งเสริมการมีส่วนร่วม แล้วนำมาวิเคราะห์ผ่าน outcome และ Impact ในแต่ละวัตถุประสงค์
- ประกอบกับการยกตัวอย่างจากพี่เลี้ยง ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นรอบตัวของนักวิจัย ทำให้นักวิจัยไม่เห็นภาพ และไม่สามารถวิเคราะห์ในส่วนหน้างานของตนเองได้
- ดังนั้น การสร้างความเข้าใจให้นักวิจัยเห็นความสำคัญในแต่ละเครื่องมือเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด ดังตารางที่ 5

ตัวอย่างตารางที่ 5

ลำดับ	กิจกรรม	ความสำคัญ					ความสำเร็จ				
		นาย ก.	นาย ข.	นาย ค.	นาย ง.	สรุป	นาย ก.	นาย ข.	นาย ค.	นาย ง.	สรุป
1											
2											
3											

- นักวิจัยเกิดความสับสนเกี่ยวกับการให้คะแนน ว่ามีความสำคัญอย่างไรต่อโครงการวิจัยของตนเอง
- เกณฑ์การให้คะแนน มีผลต่อการแสดงความเห็นของสมาชิก เช่น เมื่อมีผู้นำหรือผู้บริหาร จะเกิดความเกรงไม่กล้าแสดงความคิดเห็นที่แตกต่าง จึงทำให้เกิดการคล้อยตามในการแสดงความคิดเห็น
- ดังนั้นพี่เลี้ยงประจำกลุ่มหรือ FA ควรมีการอธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับความสำคัญของตาราง มีเหตุผล เปิดใจ รับฟัง ยอมรับ เป็นข้อค้นพบร่วมกัน รวมถึงวิธีการใช้เครื่องมือที่ถูกต้อง เพื่อนำไปสู่การพัฒนาโครงการวิจัยให้มีคุณภาพต่อไป
- ทั้งนี้หากมีการนำเครื่องมือในส่วนของตารางที่ 5 ไปปรับใช้และพัฒนาต่อ ควรมีการแยกตารางช่อง “ความสำคัญ” และ “ความสำเร็จ” เพื่อเป็นป้องกันการแสดงความคิดเห็นที่คล้อยตาม เช่น กรณีนาย ก ให้ความสำคัญของกิจกรรมอยู่ในระดับ 4 จึงจะทำให้เกิดการเปรียบเทียบในช่อง ความสำเร็จ สุดท้ายที่สุดแล้วคะแนนที่ออกมาจะอยู่ในระดับ 4,3

3. พี่เลี้ยง + เทคนิค

- การรู้เท่าทันสถานการณ์ มีมุมมองที่แหลมคม เพื่อป้องกันข้อปัญหาและจุดติดขัด
- ค่อยให้คำปรึกษา หนุนเสริมความรู้ในบางประเด็นที่นักวิจัยไม่รู้
- ใช้วิธีการชวนคุยแบบสนทนา (ชาวบ้าน) โดยวิธีการดังกล่าวสามารถได้ข้อมูลจากพื้นที่เชิงประจักษ์และควบถ่วง “ไม่เข้าใจโดยนิยาม แต่เข้าใจโดยชวนคุย”
- อธิบายและยกตัวอย่างจากประสบการณ์และบทเรียนในการลงพื้นที่ เป็นเครื่องมือในการสื่อสารและอธิบายความหมายเพิ่มเติม (ไม่ต้องอธิบายศัพท์ แต่พยายามอธิบายและยกตัวอย่างจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่)
- การใช้เครื่องมือหรือแผนภาพในการอธิบายและยกตัวอย่าง ซึ่งจะวิธีหนึ่งที่จะทำให้นักวิจัยเข้าใจง่ายที่สุดและมองเห็นกระบวนการในพื้นที่นั้นๆ

สรุป กระบวนการพัฒนาศักยภาพนักวิจัยเป็นการให้ความสำคัญในการหนุนเสริมการสร้างกระบวนการให้เกิดการเรียนรู้ให้กับนักวิจัย โดยพี่เลี้ยงศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปาง ได้กำหนดแนวทางในการพัฒนาและหนุนเสริมศักยภาพให้มีความสอดคล้องกับกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น 3 ระดับคือ 1) การค้นหาและการพัฒนาโจทย์วิจัย 2) การติดตามผลการดำเนินงานวิจัย 3) การเขียนรายงานการวิจัย จากเดิมการหนุนเสริมศักยภาพกำหนดจากศูนย์ประสานงานเป็นหลักแต่เมื่อมีแนวทางในการขยายผลในเชิงพื้นที่ จึงจำเป็นต้องแสวงหาเครื่องมือในการพัฒนาและการนำไปใช้ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย และมุ่งเน้นกระบวนการของการสร้างการเรียนรู้ในลักษณะ Active Learning ร่วมกัน การกำหนดคุณภาพของงานวิจัยไว้ที่ความชัดเจนของระบบคิดและ

กระบวนการในการเตรียมเพื่อสร้างการเรียนรู้ และมองเป้าหมายต้นทางว่าต้องการทำอะไร จะทำอย่างไร จะทำกับใคร และเกิดการเรียนรู้อะไร ให้ชัดเจนตั้งแต่เริ่มต้น และคาดหวังให้กลุ่มผู้ที่ได้เข้ามาเรียนรู้ในกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เปิดมุมมองทางความคิด และเห็นข้อจำกัดที่ต้องปรับแก้ไข เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ การสร้างการเรียนรู้ต้นทางมีความจำเป็นและควรทำไปพร้อมๆ กับการพัฒนาคุณภาพนักวิจัยไปพร้อมๆ กัน

นอกจากนี้ยังมี การหนุนเสริมในลักษณะของการเติมเครื่องมือเพื่อนำไปใช้ผ่านการฝึกอบรม เป็นภารกิจหนึ่งที่สำคัญเป็นเรื่องของการพัฒนาบุคลากรเพื่อใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปเป็นเครื่องมือในการสร้างองค์ความรู้เพื่อหนุนเสริมชุมชนในการจัดการปัญหาและพัฒนาศักยภาพของตนเอง เพื่อพัฒนาทักษะและความรู้เกี่ยวกับการทำงานแบบมีส่วนร่วม และความต้องการเครื่องมือใหม่ๆ ในการทำงานวิจัยร่วมกับชุมชน ในขณะเดียวกันผลของการหนุนเสริมทักษะกระบวนการและความรู้ในปีที่ผ่านมาจะนำไปสู่แนวทางการพัฒนาคนในสถาบันการศึกษาให้ขยายผลทั้งเรื่องแนวคิดวิธีการและการปรับใช้ในรูปแบบของการสร้างการขยายผลจากคนในสถาบันการศึกษา (Training of The Trainer)

ดังนั้นการหนุนเสริมการสร้างกระบวนการให้เกิดการเรียนรู้โดยพี่เลี้ยง ทั้ง 2 ลักษณะจะต้องทำให้เกิดความต่อเนื่องโดยต้องระบุให้เป็นภาระงานที่ต้องหนุนเสริมให้กับนักวิจัยโดยเน้นความสำคัญไปที่การสร้างการเรียนรู้ รวมถึงให้ความสำคัญกับเนื้อหาในการหนุนเสริมแต่ละวิธีการต้องมีความสอดคล้องกับกิจกรรมและการนำไปใช้ได้จริงในพื้นที่ ซึ่งจะทำให้กระบวนการหนุนเสริมเป็นตัวช่วยในการทำงานของนักวิจัยและสามารถใช้ประโยชน์ได้จริง

บทที่ 6

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

จากยุทธศาสตร์การทำงาน “การยกระดับองค์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การใช้ประโยชน์และการขยายผลในพื้นที่รูปธรรมทางการศึกษา ปี 2557-2560” แนวทางที่เกิดขึ้นนำไปสู่การกำหนด **วัตถุประสงค์หลัก** ของการขับเคลื่อนงานตามยุทธศาสตร์ คือ เพื่อค้นหาแนวทางการยกระดับองค์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การใช้ประโยชน์และการขยายผลในพื้นที่รูปธรรมทางการศึกษา ในปี 2557 - 2560 และกำหนด **วัตถุประสงค์ย่อยปี 2560** ไว้ 4 ประการ คือ

- 1) เพื่อต่อยอดการพัฒนาโจทย์วิจัยเชิงพื้นที่ที่สอดคล้องกับการจัดการศึกษาท้องถิ่น ทั้งงานวิจัยพุงเป้าและงานวิจัยพื้นที่ของ กศน.
- 2) เพื่อติดตามโครงการวิจัยที่ดำเนินงานภายใต้การสนับสนุนของสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้เกิดงานวิจัยที่มีคุณภาพสามารถในพื้นที่จังหวัดลำปางและจังหวัดพะเยา
- 3) เพื่อประมวลความรู้แนวทางการปฏิรูปทางการศึกษาของ กศน.จังหวัดพะเยาใน 3 ด้าน¹
- 4) เพื่อประเมินผลแนวทางการขับเคลื่อนกลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่จังหวัดพะเยาและความต่อเนื่องในอนาคต

6.1 สรุปผลการดำเนินงาน

จากทิศทางการดำเนินงานในปี 2560 ของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่มุ่งเน้นการประมวลความรู้เพื่อนำไปสู่รูปธรรมของการทำงานภายใต้ยุทธศาสตร์ “การยกระดับองค์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การใช้ประโยชน์และการขยายผลในพื้นที่รูปธรรมทางการศึกษา” ใน 2 พื้นที่ คือ จังหวัดลำปาง และ จังหวัดพะเยา โดยแบ่งเป็นการสรุปผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ย่อยปี 2560 และ สรุปผลการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ ได้ดังนี้

- สรุปผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์

จากการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อต่อยอดการพัฒนาโจทย์วิจัยเชิงพื้นที่ที่สอดคล้องกับการจัดการศึกษาท้องถิ่น ทั้งงานวิจัยพุงเป้าและงานวิจัยพื้นที่ของ กศน. ข้อสรุป**ในเชิงปริมาณ** เกิดงานวิจัยในพื้นที่จังหวัดพะเยา 2 โครงการที่ดำเนินงานร่วมกับกลไกพี่เลี้ยงจังหวัดพะเยา ที่ประกอบด้วยภาคีการทำงานที่เป็น กศน.จังหวัด/อำเภอ วิทยาลัยพยาบาลพะเยา นักวิจัยชุมชน คือ พื้นที่อำเภอแม่ใจ และ อำเภอเชียงม่วน ส่วนในจังหวัดลำปางขับเคลื่อนงานร่วมกับกลุ่มเครือข่ายสถาบันการศึกษา ประกอบด้วย คณะครูศาสตรมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง และเครือข่ายโรงเรียนขนาดเล็กของ สพฐ. กลุ่มเกาะคา 1 ซึ่งทั้ง 2 พื้นที่ไม่สามารถพัฒนาเป็นข้อเสนอโครงการได้ **ในเชิงคุณภาพ** เกิดกลไกของการพัฒนาระบบพี่เลี้ยงแบบยกชุดของ

1

(1) การปฏิรูปหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับกลุ่มเป้าหมายการศึกษานอกระบบ (2) การปฏิรูปการเรียนการสอน : การพัฒนาคุณภาพการศึกษานอกระบบ และ (3) การปฏิรูปการเทียบโอนผลการศึกษา

ทีมกลไกพีเลียงพะเยา ภายใต้ชุดประสบการณ์ของการพัฒนาโจทย์วิจัยที่มาจากสถานการณ์ของพื้นที่ ซึ่งการพัฒนาพีเลียงแบบยกชุดจะประกอบไปด้วย พีเลียงกลไกรุ่นที่ 1 และ 2 ที่ทำงานร่วมกันผ่านการพัฒนาทักษะด้านการเป็นวิทยากรกระบวนการ เทคนิคการใช้เครื่องมือเพื่อประมวลสาระสำคัญในการพูดคุยแบบมีส่วนร่วม และเทคนิคในการเขียนข้อเสนอโครงการ ส่วนจังหวัดลำปางแม้จะไม่เกิดโครงการวิจัยแต่สามารถนำข้อจำกัดมาสังเคราะห์ให้เป็นแนวทางในการขับเคลื่อนงานเชิงบูรณาการในกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง และ การสร้างรูปแบบการทำงานกับแหล่งทุนในเชิงบูรณาการ เพื่อให้เกิดเป็น CBR Modified โดยมีเป้าหมายปลายทางคือผู้ใช้ประโยชน์จากการเรียนรู้ผ่านระบบการจัดการศึกษาในระดับจังหวัด

จากการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อติดตามโครงการวิจัยที่ดำเนินงานภายใต้การสนับสนุนของสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้เกิดงานวิจัยที่มีคุณภาพสามารถในพื้นที่จังหวัดลำปางและจังหวัดพะเยา พบว่า จากแนวทางการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์การติดตามโครงการวิจัยที่ดำเนินงานภายใต้การสนับสนุนของสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้เกิดงานวิจัยที่มีคุณภาพสามารถในพื้นที่จังหวัดลำปางและจังหวัดพะเยา จากการดำเนินกิจกรรม 3 ส่วน คือ 1) งานติดตามพื้นที่ กศน.พะเยา 2) งานติดตามจังหวัดลำปาง และ 3) เวทีนำเสนอรายงานความก้าวหน้า **ในเชิงปริมาณ** สามารถติดตามโครงการวิจัยในระยะที่ 1 (ทั้งลำปางและพะเยา) จำนวน 5 โครงการ ซึ่งปัจจุบันทุกโครงการอยู่ในสถานะของการดำเนินงานระยะที่ 2 และยกরণกาเขียนรายงานฉบับสมบูรณ์ รวมไปถึงโครงการวิจัยที่ดำเนินการในระยะที่ 2 (ทั้งลำปางและพะเยา) จำนวน 8 โครงการ (รวมโครงการของกลไกพีเลียงพะเยา) ปัจจุบันทุกโครงการอยู่ในสถานะของการรออนุมัติเพื่อปิดโครงการโดย สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งเป็นไปตามแผนการบริหารจัดการของศูนย์ประสานงานฯ ที่กำหนดไว้อย่างสมบูรณ์ **ในเชิงคุณภาพ** บทเรียนที่ได้เป็นไปตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ว่ากระบวนการติดตาม จะต้องสร้างบทเรียนสำคัญให้กับนักวิจัยในพื้นที่และทีมกลไก พีเลียง โดยแยกเป็นประเด็นได้ดังนี้ 1) นักวิจัยในพื้นที่จังหวัดพะเยา (ทีมครู กศน. พื้นที่ใหม่และนักวิจัยชาวบ้าน) เกิดการเรียนรู้และทักษะในการสื่อสาร เล่าเรื่องงานวิจัยของตนเองในมุมที่เป็นวิชาการและการสื่อสารสาธารณะได้ อีกทั้งยังสามารถพัฒนาทักษะการบันทึกการเขียนรายงานการวิจัย ซึ่งในระหว่างการติดตามทีมศูนย์ประสานงานได้พัฒนาเครื่องมือการเขียนรายงาน (Smart boxes) สำหรับเชื่อมโยงสู่รายงานการวิจัย 5 บท เพื่อให้เข้าใจง่ายมากขึ้น 2) ทีมกลไกพีเลียงพะเยา เห็นบทเรียนในการติดตามงานในพื้นที่ร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การวางแผนในการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดพะเยา โดยใช้บทเรียนจากการลงพื้นที่เรียนรู้ร่วมกับทีมศูนย์ประสานงานวิจัยจังหวัดลำปาง 3) เกิดรูปแบบการทำงานกลไกพีเลียงจังหวัดพะเยา ภายใต้การต่อยอดการขับเคลื่อนงานวิจัยกลไกพีเลียงพะเยาปีที่ 1 สู่ปีที่ 2 โดยขยายขอบเขตให้ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายในระดับจังหวัดให้กว้างมากขึ้น จากเดิมที่มีบทเรียนในกลุ่มของการศึกษาที่เป็น นอกระบบของ กศน. และอุดมศึกษาในวิทยาลัยพยาบาลฯ พะเยา โดยใช้ทิศทางที่ขับเคลื่อนโดยกลุ่มของคนจังหวัดพะเยาเพื่อสร้าง “พะเยา โมเดล” 4) ส่วนของทีมจังหวัดลำปางเกิดแนวคิดในการขยับงานร่วมกับทีมนักวิชาการในระดับอุดมศึกษา เพื่อสร้าง Senior CBR สำหรับนักวิจัยรุ่นใหม่ ที่สนใจการใช้งานวิจัยเพื่อสร้างการเรียนรู้ในระดับของคณาจารย์ในมหาวิทยาลัยต่อไป

ผลการดำเนินงานภายใต้วัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อประมวลความรู้แนวทางการปฏิรูปทางการศึกษาของ กศน.จังหวัดพะเยาใน 3 ด้าน คือ (1) การปฏิรูปหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับกลุ่มเป้าหมายการศึกษานอกระบบ (2) การปฏิรูปการเรียนการสอน : การพัฒนาคุณภาพการศึกษานอกระบบ และ (3) การปฏิรูปการเทียบโอนผลการศึกษา พบว่า การประมวลความรู้ในแนวทางการปฏิรูป กศน. ในปี 2560 มีความชัดเจนที่จะมุ่งไปสู่ “กศน.พะเยา Model” โดยเน้นความสำคัญในการปฏิรูปเชิงโครงสร้างของ กศน. ใน 3 ประเด็นคือ 1) กำหนดยุทธศาสตร์มุ่งเป้าเพื่อการปฏิรูป กศน. คือ (1) การจัดการศึกษาสำหรับผู้ไม่รู้หนังสือและการอ่านออกเขียนได้ในกลุ่มชาติพันธุ์ (2) การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต และลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม

(3) การจัดการศึกษาตามอัธยาศัยโดยใช้สถานการณ์ปัญหาของชุมชนฐาน (ประวัติศาสตร์/การจัดการทรัพยากรชุมชน/ระบบการจัดการกองทุนชุมชน) และ (4) การจัดการอาชีพบนฐานความหลากหลายทางวัฒนธรรม 2) พัฒนาศักยภาพบุคลากร กศน.พะเยา และ 3) แนวทางในการทบทวนการบริหารจัดการองค์กรที่สอดคล้องกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับประเด็นการปฏิรูปในด้านที่ 1 และ 2 ซึ่งจำเป็นที่จะต้องมีความสามารถในการสรุปประมวลผลที่เกิดขึ้นในปีต่อไป ส่วนการขับเคลื่อนในเชิงกระบวนการ ได้มีการทบทวนประเด็นมุ่งเป้า และจัดกลุ่มเพื่อให้ครอบคลุมเนื้อหาที่สัมพันธ์กับความรู้ในพื้นที่เป็น 6 ประเด็น คือ (1) การจัดการแหล่งน้ำและทรัพยากรทางน้ำ (2) ความหลากหลายของการเรียนรู้ภายใต้พื้นที่พหุวัฒนธรรม (3) เศรษฐกิจและกองทุนชุมชน (4) ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อทิศทางอนาคต (5) การจัดการสุขภาวะโดยชุมชน และ (6) งานวิจัยเส้นทางใหม่สู่การรู้หนังสือ เพื่อให้ครอบคลุมเครือข่ายภาคีในการทำงานให้กว้างขึ้นโดยขยายแนวคิดจาก “กศน.พะเยา Model” สู่ “พะเยาโมเดล เมืองแห่งการเรียนรู้” ทั้ง 6 ประเด็นจะขับเคลื่อนผ่านการทำงานของ “กลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” ในปีที่ 2 (2561) โดยทีมพี่เลี้ยงพื้นที่จังหวัดพะเยา เป็นหลักสำคัญเป็นผู้ขับเคลื่อนกระบวนการ

และผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 4 เพื่อประเมินผลแนวทางการขับเคลื่อนกลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่จังหวัดพะเยาและความต่อเนื่องในอนาคต โดยใช้รูปแบบการประเมินตามแนวคิดการประเมินของสต์เฟิลม โดยมุ่งไปที่จุดเน้นสำคัญ 4 ประการคือ การประเมินด้านบริบทหรือสภาวะแวดล้อม (Context Evaluation : C) การประเมินปัจจัยเบื้องต้นหรือปัจจัยป้อน (Input Evaluation : I) การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation : P) และ การประเมินผลผลิต (Product Evaluation : P) จึงทำให้ได้ข้อสรุปว่า จากเดิมบทบาทหลักในการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจะเป็นบทบาทของพี่เลี้ยงศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปาง โดยใช้แนวทางการทำงานภายใต้ยุทธศาสตร์ของงานการศึกษาท้องถิ่นและชุมชนเป็นสำคัญ เน้นการเสริมสร้างกระบวนการ ทักษะให้กับนักวิจัยทั้งในกลุ่มของนักวิชาการและนักวิจัยชุมชนในแต่ละพื้นที่ บทบาทของการสร้างการเรียนรู้ร่วมกันภายใต้จุดประสงค์ของโครงการ การเสริมพลัง การให้คำปรึกษา รวมไปถึงการสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงานวิจัย แต่เมื่อได้มีการทดลองเพื่อปรับกระบวนการของการสร้างกลไกในพื้นที่จังหวัดพะเยา โดยขยับจากการสร้าง พี่เลี้ยงพื้นที่ รวมไปถึงการเชื่อมโยงเครือข่ายคนทำงานที่มีปฏิสัมพันธ์เดิมในพื้นที่พะเยา เช่น เครือข่ายวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนียะเยา, เครือข่ายนักวิจัยท้องถิ่น เป็นต้น ซึ่งที่ผ่านมามีรูปแบบของการทำงานร่วมกันระหว่างเครือข่ายเหล่านี้อย่างต่อเนื่อง เกิดความรู้ในเชิงประเด็นที่จะนำมาหนุนเสริมในพื้นที่ได้ ทั้งกระบวนการการพัฒนาโจทย์วิจัยและการติดตามในพื้นที่ ในลักษณะของการชวนกันคิด การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การหนุนเสริมพลังคนทำงานผ่านการฝึกอบรม เหล่านี้เป็นชุดบทเรียนเดิมที่จะใช้เป็นแนวทางในการสร้าง “กลไกการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่พะเยา” แม้ในการขับเคลื่อนในระยะเวลา 1 ปี จะพบข้อจำกัดที่หลากหลายซึ่งประเด็นที่กล่าวมาแล้วในผลของการประเมิน เป็นสาระสำคัญที่จะเป็นตัวนำทางให้ “การขับเคลื่อนกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” ในพื้นที่พะเยา ปีที่ 2 (2561) ที่ มีความชัดเจนในรูปแบบมากยิ่งขึ้น

● สรุปผลการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์

จากการดำเนินงานตามแนวทางที่กำหนดไว้เพื่อให้เป็นไปตามการดำเนินงานยุทธศาสตร์ “การยกระดับองค์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การใช้ประโยชน์และการขยายผลในพื้นที่รูปธรรมทางการศึกษาปี 2557-2560” เพื่อสามารถใช้เป็นข้อเสนอเชิงนโยบายและแนวทางการขับเคลื่อน และยกระดับศักยภาพในการจัดการตนเองของชุมชนรากและคนด้อยโอกาส รวมถึงลดเงื่อนไขความเหลื่อมล้ำเพื่อนำไปสู่ความเท่าเทียมในโอกาสและคุณภาพชีวิตของประชาชนทุกกลุ่มจากที่ผ่านมาพบว่า งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในจังหวัดพะเยา

และจังหวัดลำปาง มีบทเรียนการทำงานร่วมกันของกลุ่มการศึกษาในหลายระดับอย่างต่อเนื่อง ทั้งโครงการในระดับพื้นที่ ระดับโครงสร้างของหน่วยงานทางการศึกษา และการผลักดันในระดับนโยบาย ภายใต้การใช้ “การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น” สอดคล้องกับการตีความหมายตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติที่กำหนดให้ “การศึกษา” เป็นเรื่องของกระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้การฝึกการอบรมการสืบสานทางวัฒนธรรมการสร้างสรรคจรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการการสร้างองค์ความรู้ขึ้นเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อมสังคมการเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตและใช้แนวทางในการจัดการศึกษาในลักษณะของการร่วมมือกันของคนในชุมชนในการจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน

จากการสรุปผลการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปาง จะดำเนินการสังเคราะห์องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นโดยแบ่งเป็น องค์ความรู้ 2 ระดับที่สามารถนำไปปรับใช้ต่อการดำเนินงานคือ (1) **ความรู้ในเชิงกระบวนการบริหารจัดการร่วมกับโครงการวิจัยหรือทีมกลไกพี่เลี้ยง** เพื่อสร้างให้เกิดกลไกการบริหารจัดการที่ดีตั้งแต่องค์ความรู้ต้นทาง (การพัฒนาโจทย์วิจัย) กลางทาง (การติดตามโครงการวิจัย) และปลายทาง (การสรุปผลการดำเนินงานและการรายงานผล รวมถึงการสื่อสารองค์ความรู้) (2) **ความรู้ในเชิงประเด็น** จากการออกแบบการทำงานภายใต้การยกระดับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การใช้ประโยชน์ทางการศึกษาและการขยายผลของรูปธรรมในเชิงพื้นที่ โดยมีการจัดกลุ่มของกลุ่มเครือข่ายการศึกษาไว้ 4 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มเครือข่ายกศน.พะเยา 2) กลุ่มวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี พะเยา 3) เครือข่ายอุดมศึกษาที่เชื่อมโยงกับสถาบันการศึกษาในท้องถิ่น และ 4) กลุ่มของโรงเรียนขนาดเล็กพื้นที่ลำปาง ซึ่งเกิดการจัดกลุ่มความรู้ที่สัมพันธ์กับชุมชนท้องถิ่น ผ่านกระบวนการสร้างการเรียนรู้ร่วมของกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นประเด็นพื้นฐานของปัจจัยในการดำรงชีพของคนในชุมชนทั้งสิ้นทั้งกลุ่มของพื้นที่จังหวัดลำปางและพะเยา จังหวัดพะเยา ประกอบด้วยประเด็น (1) การจัดการแหล่งน้ำและทรัพยากรทางน้ำ (2) ความหลากหลายของการเรียนรู้ภายใต้พื้นที่พหุวัฒนธรรม (3) เศรษฐกิจและกองทุนชุมชน (4) ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อทิศทางอนาคต (5) การจัดการสุขภาวะโดยชุมชน และ (6) งานวิจัยเส้นทางใหม่สู่การรู้หนังสือ และ จังหวัดลำปาง ประกอบด้วยประเด็น (1) การสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ผ่านวิถีทางการเกษตร (2) การสร้างการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ทักษะการคิด และ ลดความเหลื่อมล้ำของกลุ่มผู้ด้อยโอกาส

ทั้งนี้กรอบในการดำเนินงานสังเคราะห์องค์ความรู้ในปี 2560 ใช้เป็นแนวทางสังเคราะห์ในเชิงรายละเอียดเพื่อตอบเป้าหมายภายใต้ยุทธศาสตร์ที่กำหนดไว้ตามองค์ความรู้ที่ระบุไว้ ทั้งที่เป็นองค์ความรู้ในการพัฒนารูปแบบการทำงานกับกลุ่มผู้ด้อยโอกาสกลุ่มชาติพันธุ์ ผู้ได้รับผลกระทบ และการทำงานร่วมกับภาคีที่เกี่ยวข้อง องค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการยกระดับกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การใช้ประโยชน์ทางการศึกษาและการขยายผลในพื้นที่รูปธรรมทางการศึกษา องค์ความรู้จากการทำงานเชื่อมโยงภาคีทางการศึกษาในระดับการขับเคลื่อนเชิงโครงสร้าง องค์ความรู้ในการสร้างรูปธรรมของใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่แนวทางการพัฒนาให้เป็นโจทย์วิจัยในระดับโครงสร้างของสถาบันการศึกษา องค์ความรู้ในการหนุนเสริมให้บุคลากรในสถาบันการศึกษาใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการสร้างการเรียนรู้ให้กับนักเรียน นักศึกษา บุคลากรในสถาบันการศึกษาและคนในชุมชน องค์ความรู้จากงานวิจัยที่ชุมชนและบุคลากรจากสถาบันการศึกษาทำร่วมกัน รวมทั้งองค์ความรู้เกี่ยวกับการทำงานเชื่อมโยงและหนุนเสริมบุคลากรในสถาบันการศึกษาต่างๆ ในการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของศูนย์ประสานงานวิจัยฯ องค์ความรู้เกี่ยวกับวิธีการผลักดันให้สถาบันศึกษานำเอางานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปเป็นเครื่องมือในการพัฒนาและแก้ไข

ปัญหาของท้องถิ่น และ องค์ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นและการบริหารจัดการ ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อให้เกิดงานวิจัยที่มีคุณภาพ

10 ปี เส้นทาง CBR บนฐานการศึกษาของคนในชุมชน : บทวิเคราะห์การขับเคลื่อนงานด้านการศึกษา จังหวัดลำปางและจังหวัดพะเยา

นับตั้งแต่ปี 2550 - 2560 ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปางขับเคลื่อนงานทางด้านการศึกษา โดยมีคำถามจากชาวบ้านในพื้นที่วิจัยตั้งข้อสังเกตและเกิดคำถามเกี่ยวกับระบบการศึกษาว่า “การจัดการศึกษาที่เป็นอยู่นั้นเน้นสร้างให้คนในพื้นที่เอาความรู้สำเร็จรูปจากภายนอกเพื่อนำมาแก้ไขของตนเอง และเป็นการจัดการที่ศึกษาที่มุ่งเน้นให้ผู้ศึกษาท่องจำมากกว่าคิดแสวงหาคำตอบด้วยตัวเอง” จึงเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญที่ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดลำปาง ใช้ประเด็นการศึกษาเชื่อมร้อยกลุ่มคนทั้งกลุ่มของชาวบ้านที่มีข้อสงสัยว่า “การศึกษารูปแบบไหน? ถึงจะช่วยให้คนในชุมชนลืมตาอ้าปากได้” ไปจนถึงกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องบนฐานของการจัดการศึกษาทั้งในระบบ และ นอกกระบบ จนเกิดเป็นการเชื่อมร้อยกลุ่มคนและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องในจังหวัดลำปาง ทั้งครูในโรงเรียนเขตพื้นที่ ครู กศน. นักศึกษาระดับปริญญาตรี ปริญญาโท อาจารย์ในมหาวิทยาลัย พระสงฆ์ จนกลายเป็นเครือข่ายคนทำงานด้านการศึกษา ผ่านการสนับสนุนงานวิจัยว่า 40 โครงการ ทั้งในจังหวัดลำปางและพะเยา จำแนกเป็นกระบวนการในการสนับสนุนงานวิจัยตามรูปแบบของการจัดการศึกษาไว้ 3 กลุ่ม คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และ การศึกษาตามอัธยาศัย โดยในแต่ละรูปแบบได้นำเสนอผลที่เป็นข้อสรุปและบทวิเคราะห์ได้ดังนี้

1. การขับเคลื่อนการศึกษาในระบบ (Formal Education) ในยุคของการทบทวนแนวทางการพัฒนาประเทศ การปฏิรูปการศึกษาถูกหยิบยกขึ้นเป็นวาระสำคัญในการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จากการทดลองให้กลุ่มนักวิชาการได้ทดลองทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในปี 2550 เป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของการนำมากำหนดยุทธศาสตร์ในการทำงานด้านการศึกษาในปี พ.ศ. 2552-2554 ว่าด้วย “การยกระดับองค์ความรู้ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การนำไปใช้ประโยชน์ด้านการศึกษา” โดยมุ่งเน้นแนวทางของการสร้างการเรียนรู้และเชื่อมโยงเครือข่ายที่มีคุณภาพในปริมาณที่มากพอ เพื่อสร้างบทเรียนทางการศึกษาในรูปแบบของการจัดการเรียนการสอนแบบใหม่ การใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อบูรณาการในรายวิชา งานวิจัยเพื่อสร้างการเรียนรู้ร่วมกันของนักวิชาการและคนในชุมชน โดยคาดหวังให้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นฐานในการขับเคลื่อนงานของเครือข่ายการศึกษาในจังหวัดลำปางโดยแยกเป็น 2 ระดับคือ ในระดับอุดมศึกษา และ ประถมศึกษา

1) ในระดับอุดมศึกษา ขับเคลื่อนผ่านการสนับสนุนแนวทางของ CBPU² CBMA³ CBR⁴ มีผู้เกี่ยวข้องหลักประกอบด้วย อาจารย์ในมหาวิทยาลัย นักศึกษาปริญญาตรี-โท และนักวิจัยชุมชน โดยใช้ฐานและสถานการณ์ปัญหาในพื้นที่เป็นตัวกำหนดประเด็นวิจัย

จนกระทั่งปี พ.ศ. 2554-2556 ได้ขับเคลื่อนทิศทางภายใต้ยุทธศาสตร์เดิมแต่เน้นการมุ่งเป้าหมายไปที่ 1) การทดลองขึ้นโจทย์วิจัยเชิงโครงสร้างของสถาบันการศึกษาทั้ง 5 สถาบัน (มรภ./มทร./ม.เนชั่น/มจร./กศน.) เพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ 2) ทดลองขึ้นโจทย์วิจัยที่มุ่งเป้าหมายการทำงานของเครือข่ายนักวิชาการ “มหาวิทยาลัยลำปาง” เพื่อสร้างรูปธรรมของวิถีคิดการทำงานเชื่อมโยงเครือข่ายทาง

CBPU² = โครงการทุนวิจัยนักศึกษาปริญญาตรีสกว.ด้านชุมชน (Community - Based Projects for Undergraduate Student)

CBMA³ =โครงการทุนวิจัยมหาบัณฑิต สกว. ด้านชุมชน (Community – Based Master Research Grant)

CBR⁴ = ทุนวิจัยสำหรับอาจารย์ร่วมกับชุมชนเพื่อสร้างการเรียนรู้ใหม่โดยใช้ฐานของผ่านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community Based Research)

การศึกษาและเพื่อผลักดันให้เกิดเป็นยุทธศาสตร์การศึกษาระดับจังหวัด 3) การขึ้นโจทยวิจัยจากการตั้งคำถามของคนในชุมชนโดยมีนักวิชาการในสถาบันการศึกษาร่วมเป็นทีมวิจัย ทั้งนี้แนวทางของยุทธศาสตร์ดังกล่าว ยังคงคาดหวังให้งานวิจัยสามารถรับใช้ท้องถิ่นได้เป็นสำคัญ ซึ่งเป็นยุคของการรวมตัวและระดมความคิดเห็นภายใต้การนิยามตนเองของกลุ่มนักวิชาการว่า โดยมีเป้าหมายของการขับเคลื่อนที่มุ่งเน้นการใช้งานวิจัยวิชาการหนุนเสริมศักยภาพชุมชนในพื้นที่ มีการทำงานเชิงบูรณาการร่วมกันของสหสาขาวิชา และเป็นมหาวิทยาลัยจังหวัดในเชิงนามธรรม มีแนวทางในการเชื่อมโยงเครือข่ายนักวิชาการทั้งในสถาบันและต่างสถาบันเพื่อสร้างรูปแบบของการทำงานข้ามสถาบันเพื่อหนุนเสริมศักยภาพชุมชนร่วมกันโดยใช้ฐานของชุมชนเป็นตัวตั้งมีกลไกของการเชื่อมโยงเครือข่ายเพื่อขยายฐานคิด เกาะเกี่ยวกลุ่มคนทำงาน และขยายฐานของกลุ่มคน จนกระทั่งในปี 2556 – 2560 ทางศูนย์ประสานงานวิจัยฯ กำหนดยุทธศาสตร์ “การยกระดับองค์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การใช้ประโยชน์และการขยายผลในพื้นที่รูปธรรม” โดยขับเคลื่อนงานที่สอดคล้องกับฐานข้อมูลจากชุดความรู้เดิม ให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของประเทศทางด้านการศึกษา จำกัดโซนในกลุ่มอุดมศึกษาในจังหวัดลำปางในกลุ่มของมหาวิทยาลัยที่มีแนวทางสอดคล้องกับทิศทางการปฏิรูปเชิงระบบเพื่อแสวงหา “องค์ความรู้” และ “พื้นที่รูปธรรม” ในระดับอุดมศึกษา และขยายผลไปยังอุดมศึกษากลุ่มใหม่ในจังหวัดพะเยาที่สนใจกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการทบทวนแนวทางการจัดการศึกษา ซึ่งมีวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนีพะเยาเข้าร่วมเป็นเครือข่ายอุดมศึกษา

บทเรียนปลายทางจากเส้นทางการทำงานในระดับอุดมศึกษา หากชีวิตตามแนวทางของยุทธศาสตร์พบว่า “องค์ความรู้” และ “พื้นที่รูปธรรม” ที่เกิดจากการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเกิดขึ้นในหลากหลายมิติ ดังนี้

องค์ความรู้ (เนื้อหา-กระบวนการ)	พื้นที่รูปธรรม
● ด้านการจัดทำหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยและประเมินผลการศึกษา ฤกษ์บุญในวิชาเลือกกลุ่มวิชาวิจัยและสถิติ รหัสวิชา 1046301 ชื่อวิชา การวิจัยฐานท้องถิ่น (Community-Based Research)	● คณะครุศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง (ปี 2561)
● ด้านการบูรณาการเนื้อหาของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการเรียนการสอน ผ่านรายวิชาโดยครูผู้สอน 1) ในรายวิชาสถิติเบื้องต้นและการวิจัย สำหรับนิสิต ปีที่ 3 คณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาพุทธศาสนาและคณะสังคมศาสตร์ 2) เนื้อหาจากตำนานมูลศาสนา ฉบับวัดบ้านเอื้อม ไปทดลองสอนแก่นิสิตชั้นปีที่ 3 คณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาศาสนาในรายวิชาศึกษาอิสระทางพุทธศาสนา และทดลองสอนแก่นิสิตชั้นปีที่ 4 คณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาศาสนาในรายวิชาสัมมนาทางพระพุทธศาสนา 3) บูรณาการเนื้อหาจากตำนานมูลศาสนากับการเรียนการสอน ใน 2 วิชา คือ <u>วิชารัฐศาสตร์ในวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา</u> และ <u>วิชาพระพุทธศาสนากับการพัฒนาการเมืองการปกครอง</u>	● มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (ปี 2554-2556)

องค์ความรู้ (เนื้อหา-กระบวนการ)	พื้นที่รูปธรรม
● ด้านการบูรณาการโดยใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นประเด็นสุขภาวะของคนในชุมชน 1) รายวิชา การพยาบาลครอบครัวและชุมชน 1 - รายวิชาการพยาบาลครอบครัวและชุมชน 2	● วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนีพระยา (ปี 2558-ปัจจุบัน)
● ด้านการพัฒนาระบบงานวิจัยในระดับคณะ โดยการพัฒนารูปแบบระบบการจัดการงานวิจัยของคณะให้สอดคล้องกับโครงการวิจัย เพื่อผลักดันให้เกิดโครงสร้างการดำเนินงานที่ชัดเจนและมีกระบวนการบริหารจัดการงานวิจัยอย่างเป็นระบบ ตลอดจนมีทรัพยากรสนับสนุนการดำเนินงานด้านการวิจัยและบริการวิชาการในระดับคณะ โดยมีแนวทางคือ 1) บูรณาการข้ามศาสตร์ในระดับคณะ 2) สร้างระบบพี่เลี้ยงในระดับคณะ 3) ผลักดันให้เกิดการจัดตั้งศูนย์บริการวิชาการและวิจัยขึ้นในชุมชน	● คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง (ปี 2558)
● ด้านรูปแบบงานบริการวิชาการแบบใหม่ โดยมีลักษณะของรูปธรรมงานบริการวิชาการที่ใช้เครื่องมือของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นค้นหาารูปแบบของงานบริการวิชาการที่แตกต่างไปจากงานบริการวิชาการแบบเดิมที่เน้นการให้บริการ การถ่ายทอดความรู้ การบรรยาย และการฝึกอบรม โดยมีการนำปัญหาหรือความต้องการของชุมชนเป็นที่ตั้งและนำกลับมาวางแผนหรือวางแผนร่วมกันกับชุมชน และนำความรู้มาบูรณาการศาสตร์เน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อหาวิธีการแก้ปัญหาร่วมกัน ซึ่งบางกรณีอาจเกิดการขยายผลไปยังงานด้านการศึกษา เช่นการเรียนการสอนร่วมอยู่ด้วย	● ชุดโครงการวิจัยที่มีนักวิชาการในมหาวิทยาลัยใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสร้างการเรียนรู้กับชุมชนประกอบไปด้วย (ปี 2552-2556) 1) มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง 2) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ลำปาง 3) มหาวิทยาลัยเนชั่น
● ด้านการสร้างคุณค่านักวิชาการสายรับใช้สังคม จากผลงานที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมหรือท้องถิ่น ที่เกิดขึ้นโดยใช้ความเชี่ยวชาญ ในสาขาวิชาอย่างน้อยหนึ่งสาขาวิชา และ ปรากฏผลที่สามารถประเมินได้เป็นรูปธรรม โดยประจักษ์ต่อสาธารณะ ผลงานที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมนี้ ต้องเป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นทางด้านใดด้านหนึ่ง หรือ ในรูปแบบอื่นที่สามารถแสดงได้เป็นที่ประจักษ์ว่าสามารถใช้แก้ปัญหาหรือพัฒนาสังคม และก่อให้เกิดประโยชน์อย่างชัดเจน	● มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง (ปี 2559)

องค์ความรู้ (เนื้อหา-กระบวนการ)	พื้นที่รูปธรรม
หรือ เป็นการเปลี่ยนแปลงในความตระหนักและการรับรู้ในปัญหาและแนวทางแก้ไขของชุมชน”	
ด้านการสร้างเครือข่ายนักวิชาการในการหนุนเสริมศักยภาพชุมชน	มหาวิทยาลัยลำปาง

2) ในระดับประถมศึกษา ขับเคลื่อนผ่านกลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นชุดของ CBR ในปี 2554 การขับเคลื่อนโดยงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นบทเรียนเพื่อสร้างการเรียนรู้ทางการศึกษาผ่านการตั้งคำถามร่วมกันระหว่างคนในชุมชนต่อองค์ความรู้ที่กระจุกกระจาย และทรงคุณค่าต่อการดำรงไว้เพื่อสืบสานเรื่องราว รูปแบบที่ถูกกล่าวอ้างถึงคือ กระบวนการจัดการเรียนการสอน กระบวนการถ่ายทอดความรู้มีปัญหามีอยู่ยังไม่เป็นกระบวนการที่ชัดเจน คนรุ่นใหม่ไม่ได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์ รากเหง้า และท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งต่างลงความเห็นให้มีแนวทางของการสร้างรูปแบบการเรียนการสอนที่สัมพันธ์กับท้องถิ่น โดยอาศัยความหลากหลายของภูมิปัญญาในแต่ละท้องถิ่นเพื่อสร้างการเรียนรู้ร่วมกันให้กับนักเรียนโดยมีชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดรูปแบบการศึกษา พบรูปแบบของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการสร้างหลักสูตรการเรียนการสอน การพัฒนาทักษะ การพัฒนาศักยภาพผู้เรียน และการแสวงหารูปแบบการจัดการเรียนการสอนโดยอาศัยชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ปรากฏเป็น “องค์ความรู้” และ “พื้นที่รูปธรรม” ที่สัมพันธ์ในระดับของมัธยมและประถมศึกษาดังนี้

องค์ความรู้ (เนื้อหา-กระบวนการ)	พื้นที่รูปธรรม
- ด้านการจัดหลักสูตรท้องถิ่น ประกอบไปด้วยเนื้อหา ดังนี้ - เรื่อง ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โรงเรียนบ้านไหลหิน ชั้น ป.1-6 - เรื่อง ตำนานมูลศาสนา และสร้างการ์ตูน Animation จัดทำขึ้นร่วมกับศูนย์เรียนรวมโรงเรียนแม่ก่งวิทยาและมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้สู่ชุมชน	- โรงเรียนบ้านไหลหิน (ปี 2554) - โรงเรียน ณ ศูนย์เรียนรวมโรงเรียนแม่ก่งวิทยา (ปี 2552) ร่วมกับ มทร.ล้านนา
ด้านการสร้างเครือข่ายกลุ่มโรงเรียนขนาดเล็กในการแก้ปัญหาการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการคิดของนักเรียนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน	กลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาเกาะคา 1 (ปี 2557)
ด้านการค้นหาแนวทางการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ ในกลุ่มของผู้เรียนที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่	โรงเรียนบ้านโป่งน้ำร้อน ต. เสริมกลาง อ.เสริมงาม จ. ลำปาง (ปี 2559)

2. การศึกษานอกระบบ (Non-formal Education) ผ่านกลไกสนับสนุนในชุดของ CBR ให้กับศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในระดับอำเภอทั้งในจังหวัดพะเยาและลำปาง โดยในจังหวัดพะเยามีกลไกสนับสนุนของสำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย จังหวัดพะเยา

เข้าร่วมสร้างบทเรียนในเชิงโครงสร้างในการผลักดันให้ครู กศน.เกิดการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของตนเอง และดำเนินการตามปรัชญาการศึกษาจากระบบ บนความเชื่อพื้นฐานของการ “คิดเป็น” ที่เป็นกระบวนการที่จะช่วยในการตัดสินใจโดยการแสวงหาข้อมูลด้วยตนเอง ข้อมูลของสภาพแวดล้อมในชุมชนและสังคม ข้อมูลจากแหล่งภายนอกที่จะช่วยสนับสนุน เพื่อวิเคราะห์ทางเลือกในการตัดสินใจที่เหมาะสมมีความพอดีระหว่างตนเองและสังคม โดยมีกลุ่ม กศน.อำเภอ ทดลองใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการสร้างการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน เกิด “องค์ความรู้” และ “พื้นที่รูปธรรม” ที่สามารถจำแนกได้ตามประเด็นดังนี้

องค์ความรู้ (ประเด็น)	พื้นที่รูปธรรม
● ประเด็นสร้างโอกาสให้กับผู้พิการ ผู้ด้อยโอกาส	● กศน.อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง (ปี 2557)
● ประเด็นการจัดการแหล่งน้ำและทรัพยากรทางน้ำ	● กศน.อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา (ปี 2558) ● กศน.อำเภอปง จังหวัดพะเยา (ปี 2559)
● ประเด็นความหลากหลายของการเรียนรู้ภายใต้พื้นที่พหุวัฒนธรรม	● กศน.อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา (ปี 2555-2559) ● กศน.อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา (ปี 2558)
● ประเด็นเศรษฐกิจและกองทุนชุมชน	● กศน.อำเภอภูพานยาว จังหวัดพะเยา (ปี 2559) ● กศน.อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา (ปี 2560)
● ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อทิศทางอนาคต	● กศน.อำเภอจุน จังหวัดพะเยา (ปี 2558) ● กศน.อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา (ปี 2560)
● ประเด็นผู้ไม่รู้หนังสือ	● กศน.อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา (ปี 2555-2559)

องค์ความรู้ และ พื้นที่รูปธรรม ที่เกิดขึ้นภายใต้ การศึกษาในระบบ ในกลุ่มอุดมศึกษา และ ประถมศึกษา และ การศึกษานอกระบบ ในกลุ่มของ กศน. แม้จะพบการเปลี่ยนแปลงในหลายมิติทั้งในเชิงโครงสร้าง เนื้อหาการเรียนการสอนที่ถูกปรับเปลี่ยน กระบวนการเรียนรู้ของนักวิชาการ ครูอาจารย์ และกลุ่มเป้าหมาย “แต่การทำงานที่ผ่านมายังขาดรูปธรรมของการใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่สามารถเอื้อต่อการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่อย่างชัดเจน เป็นการขับเคลื่อนเป็นเพียงกลุ่มของนักวิชาการ ครูอาจารย์ ร่วมกับชุมชนที่สนใจบนฐานของการก้าวข้ามเงื่อนไขปัจจัยเชิงระบบ เกิดขึ้นบนฐานของการเป็นกัลยาณมิตรที่ดี และ ต่างมีเป้าหมายในใจเพื่อให้การเรียนรู้ผ่านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาสนับสนุนบทบาททางการศึกษาไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง”เงื่อนไขปัจจัยที่เกี่ยวข้องของการดำเนินงานวิจัย ทั้งในระดับนโยบาย

โครงสร้างองค์กร หรือแนวคิดของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ไม่สอดคล้องกับแนวทางที่เป็นการศึกษากระแสหลัก กลุ่มเป้าหมายถูกจำกัดให้มองการจัดการศึกษาแบบ Passive Learning ตามเงื่อนไขของระบบโครงสร้างทาง การศึกษา ไม่มีแรงผลักดันมากพอที่จะนำไปสู่การสร้างให้เกิดแรงผลักดัน (Creative Tension) ในองค์กรซึ่ง ถือเป็นแรงขับที่จะช่วยเสริมส่งให้ นักวิชาการ ครู-อาจารย์ และ ชุมชน เกิดพัฒนาการของการเรียนรู้ และ สร้างสรรค์การจัดการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับชีวิตให้เกิดอย่างต่อเนื่องตลอดเวลาซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญในการสร้าง การเรียนรู้แบบ Active Learning ข้อจำกัดเหล่านี้จึงไม่เพียงพอสำหรับการสร้างทางเลือกหรือแรงจูงใจ ทำ ให้เครือข่ายทางการศึกษาที่เลือกใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการสร้างการเรียนรู้ถูกกลืนเข้าสู่ระบบของการศึกษา กระแสหลัก จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงได้เพียงบูรณาการเข้าไปยัง “รายวิชา” ที่เป็นความท้าทายส่วนตัวของ ครูผู้สอน จึงทำให้ไม่เกิดแนวทางในการสร้าง “นวัตกรรมทางการศึกษา” (Educational Innovation) ที่ สอดรับกับสถานการณ์ของการเปลี่ยนแปลงและรับมือได้อย่างเท่าทัน และยังไม่มียุทธศาสตร์ “การปฏิรูป การศึกษา” ในทิศทางอนาคต

องค์ความรู้และกระบวนการหนุนเสริมให้การศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นเครื่องมือยังไม่ได้ถูกถอดบทเรียน และขยายผลจากตัวอย่างที่เกิดขึ้นสู่การปรับใช้ระบบการศึกษา เพื่อ สร้างนวัตกรรมที่เป็น “วิชาใหม่ที่สอดคล้องกับชีวิตและใช้ประโยชน์ได้จริง” “การสร้างแรงจูงใจในสาย วิชาการเพื่อท้องถิ่น” “การกำหนดรูปแบบการศึกษาที่เหมาะสมกับลูกหลาน-คนในชุมชนท้องถิ่น” หรือ “วิธีการหนุนเสริมความรู้วิชาการที่เหมาะสมกับท้องถิ่น” แต่ในขณะเดียวกันกลับพบความชัดเจนของการ เปลี่ยนแปลงของการเรียนรู้แบบ Active Learning ในกลุ่มของนักวิจัยชาวบ้าน ที่ชัดเจนในเรื่องของการ เปลี่ยนแปลงของวิธีคิด วิธีการเรียนรู้ เกิดความกระตือรือร้นและแสวงหาความรู้ใหม่อย่างไม่หยุดนิ่ง แม้ จุดเริ่มต้นจะถูกกระตุ้นเพื่อให้เกิดการเรียนรู้จากคนภายนอกก็ตาม ทั้งนี้วิเคราะห์ได้จากกระบวนการของการ ใช้ประเด็นวิจัยที่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัญหาที่เป็นแรงจูงใจในการสร้างให้เกิดการเรียนรู้ในประเด็น เหล่านั้น

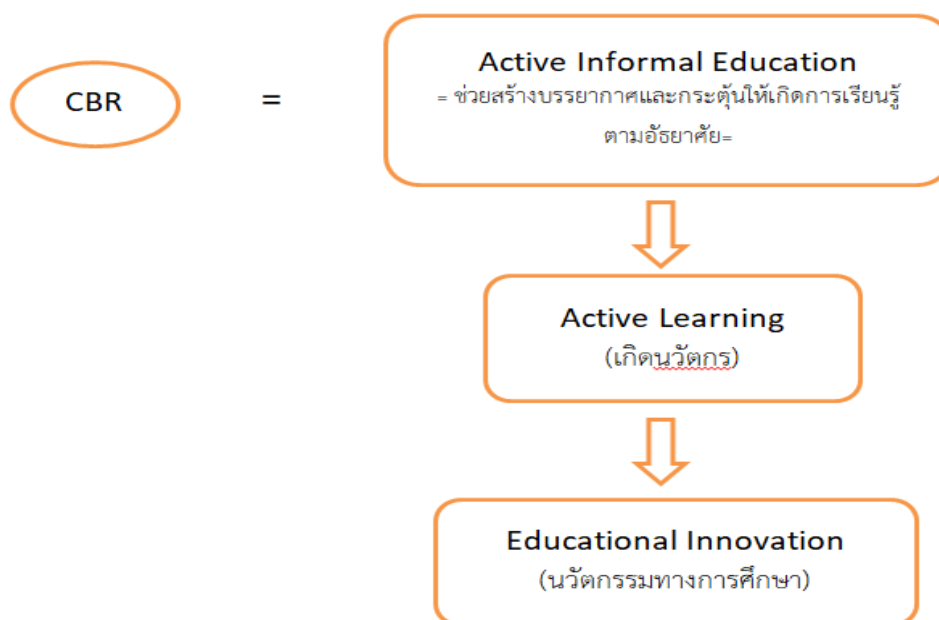
ความท้าทายในการขับเคลื่อนให้เกิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของการศึกษาในระบบและนอกระบบที่ นำไปสู่การสร้าง “การเปลี่ยนแปลงระบบเพื่อการปฏิรูป” ที่เป็นรูปธรรมชัดเจนจึงจำเป็นต้องอาศัยการกระตุ้น หนุนเสริมและสร้างการเรียนรู้ร่วมกันผ่านตัวอย่างของ “ความรู้” “พื้นที่รูปธรรม” ที่เกิดขึ้นของงานวิจัยเพื่อ ท้องถิ่น ถอดบทเรียนทั้งในเชิงกระบวนการ เนื้อหาสาระที่สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย ผลักดันระบบให้เกิด การเปลี่ยนแปลงระบบโดยใช้รูปธรรมพื้นที่เป็นตัวอธิบาย สร้างกำลังใจ และสนับสนุนเพื่อให้เกิดความเชื่อมั่น ในกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งอาจจะทำให้เห็นแนวทางในการขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบ โดย กำหนดเป้าหมายเพื่อขับเคลื่อนสู่องค์กรแห่งการเรียนรู้ร่วมกันในอนาคต

3.การศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) จากการจำแนกรูปแบบการศึกษาในประเทศไทย โดยกระทรวงศึกษาธิการ กำหนดให้ การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นอีกหนึ่งรูปแบบที่สามารถเอื้อให้เกิดการ เรียนรู้ ซึ่งกำหนดไว้ว่า การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่ไม่มีรูปแบบตายตัว ไม่มีหลักสูตรและระยะเวลา ในการเรียนที่แน่นอน โดยการจัดการศึกษาในรูปแบบนี้เป็นการศึกษาองค์ความรู้ต่าง ๆ ผ่านประสบการณ์ ตรงที่ได้ประสบในชีวิตประจำวัน เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ได้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อมและโอกาส สามารถศึกษาได้จากบุคคล สภาพแวดล้อม สื่อหรือแหล่งการเรียนรู้ต่างๆ การศึกษา แบบนี้มีความยืดหยุ่น เปิดโอกาสให้ผู้สนใจสามารถเลือกเนื้อหาที่สนใจตรงกับความต้องการของตนเอง โดย ถือว่าการศึกษาตามอัธยาศัยจะกลายเป็นรากฐานสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต หากตีความตามนิยาม การศึกษาตามอัธยาศัยแล้ว การใช้ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นเครื่องมือเพื่อขับเคลื่อนงานการศึกษาในระบบ และนอกระบบ แต่ในขณะเดียวกันนักวิจัยท้องถิ่นได้สร้างรูปแบบการศึกษาตามอัธยาศัยให้เกิดขึ้นไปพร้อมๆ

กัน ซึ่งบทวิเคราะห์ตอนท้ายของการศึกษาในระบบและนอกระบบ พบว่า แม้กลไกของการศึกษาในระบบและนอกระบบ จะติดกับดักทางความคิดและโครงสร้าง แต่การศึกษาตามอัธยาศัยโดยชุมชนกลับมีความต่อเนื่องตลอดเวลา ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนามนุษย์ให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต

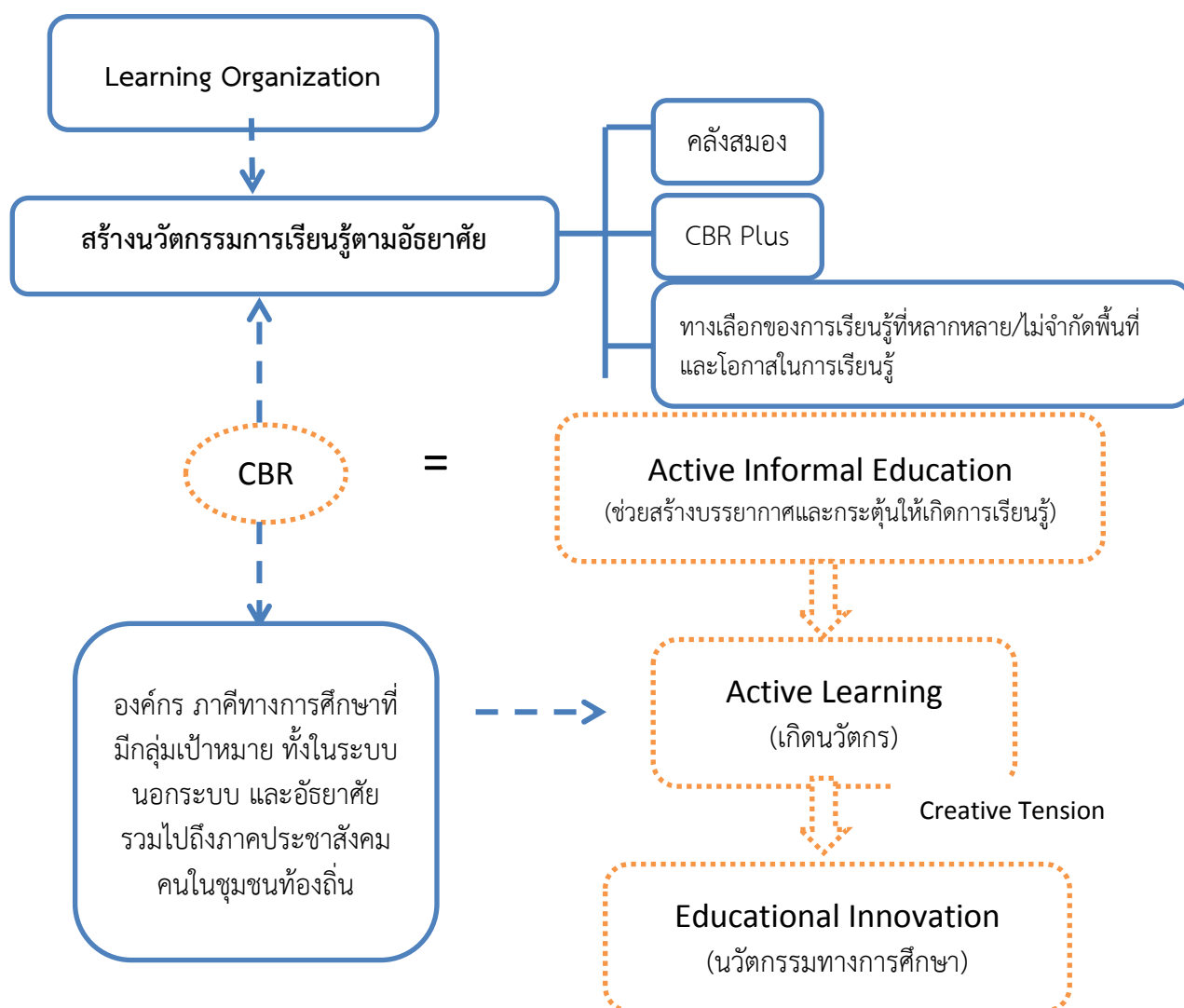
งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงถือเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะทำให้กลุ่มเป้าหมายทางการศึกษาเกิดการเรียนรู้ได้อย่างแท้จริง เพราะไม่มีหลักสูตรตายตัว ไม่จำกัดเนื้อหา (เนื้อหาเกิดจากการตั้งคำถามร่วมกันและได้ข้อสรุป) ไม่จำกัดวิธีการสอน สร้างการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติ (Active Learning) และเกิดองค์ความรู้ใหม่เพื่อใช้อธิบายปรากฏการณ์เหล่านั้นร่วมกัน นำไปสู่การเรียนรู้สิ่งใหม่ไม่จบสิ้น ซึ่งจะเกิดขึ้นได้กับบุคคลที่ได้ลงมือปฏิบัติ เกิดคนรู้ในประเด็นที่อยากเรียนรู้ (นวัตกรรม) เกิดการยกระดับความรู้สู่การคลี่คลายข้อสงสัย (นวัตกรรม) จากความสนใจเป็นพื้นฐานที่เป็นตัวกระตุ้นหรือแรงจูงใจในการแสวงหาทางออก

ที่ผ่านมางานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในจังหวัดลำปางและพะเยา สร้างบทเรียนบนเส้นทางการศึกษาในระบบและนอกระบบ แต่ข้อสรุปสำคัญที่น่าสนใจคือ “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงเป็นเครื่องมือของใครก็ได้ในการสร้างการเรียนรู้ ไม่ว่าจะอยู่ในระบบการศึกษา นอกระบบการศึกษา เพื่อนำพาไปสู่การเปลี่ยนแปลงระบบหรือการปฏิรูป งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นต้องถูกใช้ให้เป็นเครื่องมือในการปฏิรูป”

การทำงานภายใต้สถานการณ์การศึกษาของจังหวัดลำปางและพะเยาคือภาพสะท้อนของสถานการณ์การเรียนรู้ของคนในประเทศ ภาพของการเรียนรู้ของคนไทยต่อระบบการจัดการศึกษาที่ผ่านมาที่เอื้อต่อการนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้จริง การจัดการศึกษาแบบ Passive Learning โดยมีสร้างรูปแบบการศึกษาที่ fit for all เป็นผลพวงที่สะท้อนภาพการเรียนรู้ของคนไทยในยุคปัจจุบันและกระจายอยู่ในทุกมิติของการสร้างการเรียนรู้ เป้าหมายของการเปลี่ยนแปลงระบบบนความท้าทายใหม่ คือ “ทำอย่างไรถึงจะสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยให้สอดคล้องกับรูปแบบการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ โดยอาศัยงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการสร้างการเรียนรู้ นั่น เพราะงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการสำคัญในการช่วยสร้างบรรยากาศและกระตุ้นให้เกิดกระบวนการการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ (Active Learning) อันจะนำไปสู่การสร้าง “คน กลุ่มคน หรือ นวัตกรรม” ที่อธิบายรูปแบบของการเป็น “นวัตกรรมทางการศึกษา” ได้อย่างแท้จริง”

กระบวนการทางความคิด

จากบทวิเคราะห์ดังกล่าวรูปแบบการทำงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดลำปาง ในลักษณะของการเป็น “องค์กรแห่งการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกลไกขับเคลื่อนงานการศึกษาเพื่อเป้าหมายในการเปลี่ยนแปลงระบบ (Total Change) หรือการปฏิรูปการศึกษา” ตามวิสัยทัศน์ ซึ่งจะขับเคลื่อนเพื่อให้เกิดเป้าหมายของการ “สร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ตามอัยาศัย” ทั้งในระบบและนอกระบบ ที่หนุนเสริมหน่วยงานหรือภาคที่เกี่ยวข้องทางการศึกษาให้สามารถนำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปปรับใช้เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตามอัยาศัยสำหรับทุกกลุ่มเป้าหมายทางการศึกษาเพื่อเป้าหมายของ การศึกษาตลอดชีวิตสำหรับปวงชน (Education for all) ที่มีคุณลักษณะที่ใฝ่รู้ใฝ่เรียนรู้จักและยินดีที่จะแสวงหาความรู้ใหม่ๆ อยู่เสมอ รู้ทันโลก รู้จักที่จะแก้ไขปัญหา ให้ความร่วมมือกับส่วนรวม ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้ ก็จะส่งผลให้บุคคลนั้น ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมปัจจุบันได้อย่างมีความสุข ซึ่งต้องสัมพันธ์กับแนวทางที่ ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา (All for Education) เพื่อสร้างโอกาสการเข้าถึงการศึกษาหรือการเรียนรู้ที่มีคุณภาพอย่างทั่วถึง และเท่าเทียม ซึ่งจะเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับ การเปลี่ยนการเรียนรู้ในอนาคต

6.2 อภิปรายผล

- CBR : รูปแบบของการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาคนที่ยั่งยืน

ในยุคสมัยที่มีการกล่าวถึงรูปแบบการจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21 นักการศึกษาหลายสำนักให้ความสำคัญกับแนวคิดของการศึกษาตลอดชีวิตอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งในปี 2515 องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ UNESCO จัดประชุมใหญ่สามัญครั้งที่ 17 ได้เสนอรายงานของคณะกรรมการการศึกษาว่าด้วยการพัฒนาการศึกษา ชื่อ Learning to Be โดย เอ็ดการ์ ฟอว์ (Edgar Faure) มีแนวคิดโดยสรุปว่า “การศึกษาตลอดชีวิตเท่านั้นที่จะทำให้คนเป็นคนที่สมบูรณ์ ในชีวิตนั้นบุคคลจะต้องเผชิญกับข้อจำกัดต่างๆ เพราะฉะนั้นการให้การศึกษาเพียงช่วงเดียวไม่เพียงพอที่จะทำให้คนเป็นคนที่สมบูรณ์ได้ จะต้องเป็นการศึกษาต่อเนื่องตลอดชีวิต”(Faure, 1978, น. 182 อ้างโดยสุมาลี สังข์ศรี, 2555, น. 7-8) โดยมุ่งเน้นไปที่แนวทางการจัดการศึกษาหรือมุ่งเน้นที่ตัวผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองตลอดชีวิต เรียนรู้้อย่างเหมาะสมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง ดังนั้น ความหมายของการศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong education หรือ Lifelong learning) จึงสามารถจัดให้ครอบคลุมทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และ การศึกษาตามอัธยาศัย ที่สามารถจัดให้แก่บุคคลทุกช่วงอายุตั้งแต่เกิดจนตาย ซึ่งอาจได้รับการศึกษารูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือหลายรูปแบบผสมกันที่สัมพันธ์กับวิถีการดำเนินชีวิตของบุคคลในมิติต่างๆ มุ่งพัฒนาบุคคลให้มีความรู้ทักษะประสบการณ์อย่างเพียงพอต่อการดำรงชีวิต และปรับตัวให้เข้ากับสภาพสังคมสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปได้อย่างเหมาะสมในทุกช่วงชีวิต (สุมาลี สังข์ศรี, 2556, น.15) ดังนั้น หากรัฐบาลไทยภายใต้รูปแบบการพัฒนาประเทศไทยแลนด์ 4.0 มีความพยายามที่จะส่งเสริมให้ประชาชนได้ใช้ความรู้ของตนสำหรับสร้างสรรค์สังคม ชุมชน และ องค์กรแห่งการเรียนรู้ กลไกดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้หากประชาชนเห็นความสำคัญและได้รับการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งเป็นแนวคิดสำคัญของสังคมโลกในการมุ่งพัฒนาการศึกษาเพื่อชีวิตความเป็นอยู่ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์ ประเวศ วะสี (วารสารสื่อพลัง, 2555) กล่าวไว้ในเวทีสมัชชาการศึกษาทางเลือกว่า “การศึกษาในยุคที่ผ่านมาสร้างให้คนมีการรับรู้ที่แคบ เห็นแคบและมีความคิดที่แยกส่วน การพัฒนามนุษย์จึงถูกแยกเป็นส่วนๆ ทางรอดคือ ต้องปฏิรูปแนวคิดการศึกษาใหม่ เอาชีวิตเป็นตัวตั้ง การสั่งสอนเป็นการเรียนรู้ที่ให้ผลน้อยเพียงร้อยละ 10 การเห็นคนอื่นทำและได้ร่วมทำเป็นการเรียนรู้ที่ได้ผลมากเพราะเมื่อได้ปฏิบัติจริงก็เกิดผลจริง การเรียนรู้จากชีวิตเป็นพลวัตรและเป็นปัจจุบัน การเรียนรู้จากการปฏิบัติทำให้เข้าใจสาระสำคัญได้โดยอัตโนมัติ หากเอาฐานวิชาที่ไม่ได้มาจากฐานชีวิตการเรียนรู้ก็จะกลายเป็นเรื่องที่ทำแล้วยาก”

แม้ประเทศไทยจะมีแนวคิดการปฏิรูปประเทศมาอย่างต่อเนื่อง และวาระของการปฏิรูประบบการศึกษาก็เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่มีการกล่าวถึงเพื่อหยิบยกขึ้นมาทบทวนในรัฐบาลทุกยุคสมัย ซึ่งสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางสังคมโลกที่ส่งผลต่อความจำเป็นที่ต้องทบทวนระบบการจัดการศึกษาประเทศไทย และส่งผลต่อความไม่มั่นใจในรูปแบบของการศึกษาที่จะเป็นที่พึ่งพาของสังคมได้ ระบบการศึกษาที่มุ่งเน้นเฉพาะการศึกษาในระบบโรงเรียน จำกัดเนื้อหาการเรียนรู้ไว้เพียงบางด้าน บทบาทการศึกษาที่เคยทำหน้าที่บูรณาการการเรียนรู้ให้ครอบคลุมทุกด้านจึงกลายเป็นการศึกษาแบบแยกส่วนที่มุ่งพัฒนาความสามารถและทักษะเฉพาะด้าน การศึกษาในระบบจึงมีบทบาทจำกัดและไม่ครอบคลุมการพัฒนาทักษะของคนในชุมชนหรือสังคมที่เป็นกลไกสำคัญของประเทศได้ ส่งผลต่อความสามารถของชุมชนโดยรวม เพราะไม่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างกว้างขวางแบบเดิม ภูมิปัญญาที่สั่งสมและพัฒนาอย่างต่อเนื่องจึงถูกทอดทิ้ง เพราะการศึกษาที่เน้นให้ความสำคัญของแหล่งความรู้เพียงแหล่งเดียว (โรงเรียน) ชุมชนและสังคมโดยรวมจึงอ่อนแอเนื่องจากถูก

ลดทอนบทบาทลง ขาดการถ่ายทอดความรู้และแบ่งปันประสบการณ์ คุณธรรม จริยธรรม ถูกถ่ายทอดในวงจำกัดไม่กว้างขวาง และไม่สัมพันธ์กับวิถีชีวิต สภาพแวดล้อม สังคม วัฒนธรรมได้ (อุทัย ดุลยเกษม และ อรศรี งามวิทยาพงศ์, 2540, น. 81-82) ความอ่อนแออ่อนล้าของกลไกการเรียนรู้ ทำให้ชุมชนหลายพื้นที่เริ่มตระหนักถึงความแตกต่างเหลื่อมล้ำทางการศึกษาและเริ่มคิดหาทางออกทางด้วยตนเอง เกิดรูปแบบของการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ รวมพลังกลุ่มในชุมชนให้เข้มแข็ง สร้างหลักสูตรการเรียนรู้ที่มาจากฐานความรู้ในชุมชน แสวงหาความรู้ใหม่ที่เหมาะสมกับท้องถิ่นเพื่อเป็นฐานของการสร้างกระบวนการเรียนรู้ต่อยอด ภายใต้รูปแบบของการสร้างการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติ หรือ รวมกลุ่มเป็นเครือข่ายการทำงานเพื่อสร้างแนวทางการศึกษาทางเลือก โดยชุมชนมีเจตนารมณ์ในการสร้างทางเลือกแห่งการเรียนรู้ให้แก่สังคมไทยด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของภาคการศึกษาสำหรับเป็นทางเลือกในการนำพาชุมชนไปสู่สังคมของการใฝ่เรียน ใฝ่รู้ตลอดชีวิต โดยไม่คล้อยตามการเปลี่ยนแปลง หรือมีความพยายามที่จะปรับตัว เลือกรับ-ปฏิเสธ กระแสการเปลี่ยนแปลงในบางเรื่องที่สอดคล้องกับบริบทของตนเองผ่านปฏิบัติการทางสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ตัวอย่างของพื้นที่วิจัยที่พยายามกำหนดนิยามของการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ของคนในชุมชน โดยมีภาคีทางการศึกษาอย่างสำนักงานศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย จังหวัดพะเยา ร่วมสร้างบทเรียนการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตแบบยั่งยืน 2 พื้นที่ ผ่านกระบวนการของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community Based Research- CBR) เป็นเหมือนการสะท้อนภาพของการจัดการศึกษาเพื่อสร้างการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับชีวิตโดย “ใช้ชีวิตเป็นตัวตั้ง ไม่ได้ใช้วิชาเป็นตัวตั้งในการสร้างองค์ความรู้” โครงการวิจัย **“การพัฒนากระบวนการผลิตผ้าผ่านการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชนบ้านร่องสำน หมู่ 20 อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา”** เป็นโครงการที่มุ่งหวังให้เกิดแนวทางของการบริหารจัดการชุมชนบนความแตกต่างหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์

ศูนย์ศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) อำเภอเชียงคำ และแกนนำในชุมชน ได้ร่วมตั้งคำถามเพื่อสะท้อนมุมมองคิดในประเด็นที่น่าสนใจคือ **“แนวทางในการจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ควรเป็นไปในรูปแบบใด?”** บนปัจจัยที่มีความแตกต่างกันทั้งวิถีคิด วิถีปฏิบัติ ในด้านต่างๆ ทั้งการประกอบอาชีพ การดำเนินชีวิต วิถีวัฒนธรรม เหล่านี้เป็นข้อจำกัดที่ส่งผลต่อกลไกในการพัฒนาที่ยั่งยืนในอนาคต กศน.เชียงคำ ในฐานะผู้ที่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพ เอื้อต่อการเรียนรู้และสอดคล้องกับวิถีชีวิตของกลุ่มผู้ขาดโอกาสทางการศึกษา ลงพื้นที่เพื่อวิเคราะห์จุดร่วมที่เป็นฐานขององค์ความรู้ท้องถิ่นทางวัฒนธรรมของ **กลุ่มไทยอีสาน** บ้านร่องสำนหมู่ 8 ที่มีประชากรอพยพมาพำนักอาศัยอยู่ก่อนหน้าในพื้นที่ มีอาชีพหลักในด้านการทำการเกษตร กลุ่มสตรีไทยอีสานได้นำภูมิปัญญาการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมมาสร้างเป็นอาชีพเสริม ในอดีตเคยมีทักษะการทอผ้าแต่ไม่ถูกฝึกฝนเป็นเวลานานจึงจางหายและถูกลบเลือน แต่ยังคงดำเนินวิถีชีวิตดั้งเดิมตามบรรพบุรุษของชาติพันธุ์ไทยอีสานขนานแท้ ในขณะที่ในปี 2537 **กลุ่มชนชาติพันธุ์ม้ง** ได้อพยพจากศูนย์อพยพบ้านแก อำเภอเชียงคำ และจังหวัดเชียงราย มาอาศัยรวมอยู่กับกลุ่มอีสานบ้านร่องสำน หมู่ที่ 8 จนกระทั่งปี 2545 ทางหน่วยงานรัฐบาลกำหนดให้มีการแยกหมู่บ้าน โดยจัดสรรประชากรกลุ่มไทยอีสาน 85 ครอบครัวออกมา และจัดตั้งเป็นบ้านร่องสำน หมู่ที่ 20 ขึ้นเป็นหมู่บ้านใหม่ และในปี 2559 มีกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง 4 ครอบครัว ได้อพยพจาก บ้านเส้งเม้ง อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย มาอาศัยอยู่ร่วมกัน โดยมีอาชีพหลักเป็นการทำไร่ ทำนา และสตรีชาวม้งมีอาชีพเสริมจากการปักผ้า จากทักษะการปักผ้าที่เป็นลายพื้นเมืองที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษเพื่อใช้ตกแต่งและตัดเย็บในชุดแต่งกายสำหรับใช้ในงานประเพณีปีใหม่ม้ง ลวดลายที่สื่อความหมายที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสิ่งรอบข้าง มีขนบธรรมเนียมประเพณีปฏิบัติที่ยังคงรักษาไว้อย่างเข้มงวด

นางเลขา มุลลิวาล สตรีไทยอีสานอดีตผู้นำชุมชน และหัวหน้ากลุ่มปลูกหม่อนเลี้ยงไหม สะท้อนในเวทีเสวนาถึงความห่วงใยและกังวลต่อแนวทางการอยู่ร่วมกันในอนาคตของคน 2 กลุ่ม แม้ปัจจุบันทั้ง 2 กลุ่มสามารถอยู่ร่วมกันได้ ไม่เกิดความขัดแย้ง แต่ด้วยความต่างของวิถีวัฒนธรรม การดำเนินชีวิตจึงเป็นไปในลักษณะต่างคนต่างอยู่ไม่ได้สนใจหรือมีกิจกรรมที่จะต้องปฏิสัมพันธ์กัน และ ปัจจุบันแนวโน้มของประชากรกลุ่มชาติพันธุ์ม้งจะเพิ่มจำนวนของครัวเรือนและประชากรมากขึ้น ภาพอนาคตของการอยู่ร่วมกันบนฐานของความหลากหลายทางวัฒนธรรมจึงเป็นเรื่องจำเป็นที่ชุมชนต้องกลับมาทบทวนแบบจริงจัง แนวคิดการสร้างจุดร่วมโดยใช้กิจกรรมทางวัฒนธรรมอย่างสันติวิธีโดยใช้ “ผืนผ้า” เป็นเครื่องมือในการเชื่อมโยงความคิด และสร้างการเรียนรู้บนฐานของชีวิตที่สัมพันธ์กับคนทั้ง 2 กลุ่ม “เราอยากเห็นลายปักของพี่น้องม้งอยู่บนผืนผ้าไหมของคนอีสาน” เป็นภาพสะท้อนคิดถึงวิธีการเชื่อมโยงความสัมพันธ์บนความแตกต่างทางวัฒนธรรมอย่างสันติของกลุ่มสตรีบ้านร่องสำน หมู่ที่ 20 ไว้ได้อย่างน่าสนใจ

ซึ่งกลไกของ กศน.ที่มีหน้าที่หลักในการหนุนเสริมกระบวนการพัฒนาทักษะชีวิต และกระบวนการคิด เพื่อพัฒนาคนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถในการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม สู่แนวทางในการพัฒนารูปแบบอาชีพและสร้างรายได้ จึงทำให้รูปแบบของการจัดการศึกษาที่สัมพันธ์กับชุมชนได้อย่างลงตัว **ข้อค้นพบจากการสนับสนุนโครงการวิจัยในลักษณะนี้สามารถมองให้ไกลไปถึง “สังคมไทยในอนาคต”** ที่จะขยายตัวเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมมากขึ้นเรื่อยๆ พื้นที่ในอนาคตจะไร้พรมแดน ที่ประกอบด้วยคนหลายเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรม การเรียนรู้ความแตกต่างเพื่อป้องกันความขัดแย้งแตกแยก จึงเป็นสิ่งสำคัญที่พึงปฏิบัติเพื่อนำไปสู่การพัฒนาทั้งในเชิงพื้นที่และความเจริญก้าวหน้าในอนาคต การทำงานวิจัยนี้มีความพยายามในการแสวงหาจุดร่วมของ **อัตลักษณ์ของแต่ละกลุ่มคนที่เป็นสังคมพหุวัฒนธรรม** ที่สะท้อนความเป็นตัวตนของกลุ่มบุคคลที่มีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง การอยู่ร่วมกันของผู้คนท่ามกลางความหลากหลายอย่างกลมกลืน ทำให้ชุมชนบ้านร่องสำนมีรูปแบบของการเรียนรู้บนฐานของวิถีวัฒนธรรมที่มีความยืดหยุ่นสูง และสามารถนำพาให้เกิดการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมอย่างกลมกลืน ซึ่งจะเห็นได้จากการเคารพและการยอมรับความหลากหลายภายใต้ความแตกต่างภายใต้กติการ่วม การเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อค้นหาหรือทำการสืบค้นความเป็นอัตลักษณ์ร่วมผ่านการกระบวนการของงานวิจัย การชวนคิด ชวนลงมือทำ ชวนแก้ไขคลี่คลายปัญหา มีการเปิดใจให้กว้างและมีความพยายามในการยอมรับความแตกต่างที่เกิดขึ้น และพยายามปรับตัวให้เข้ากับ ความแตกต่างของเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรม มีความระมัดระวังในการกระทำและคำพูด ที่อาจนำมาซึ่งความแตกแยกขัดแย้ง ตลอดจนเคารพในหน้าที่ สิทธิเสรีภาพของกันและกัน การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ซึ่งจะพบเจอได้อย่างต่อเนื่องในกลุ่มของสมาชิกที่เข้ามาร่วมกิจกรรมทั้ง กลุ่มสตรีไทยอีสานและกลุ่มสตรีชนชาติพันธุ์ม้ง

บทสรุปสำคัญคือ **1) การเรียนรู้ความแตกต่าง** โดยการสร้างรูปแบบของการศึกษาวิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเชื่อ ศาสนา ภาษา ของชนกลุ่มอื่น ผ่านแหล่งความรู้ ภูมิปัญญาที่มีอยู่อย่างหลากหลาย และควรศึกษาด้วยใจที่เป็นกลาง ปราศจากอคติ กำหนดให้มีการเข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม หรือกิจกรรมที่มีคนจากหลายวัฒนธรรมมาทำกิจกรรมร่วมกัน **2) ยึดมั่นในหลักของการสร้างสังคมที่มีความสุข** มีความอดทนอดกลั้นต่อความแตกต่าง ปรับวิธีคิดและท่าทีให้เป็นกลาง สอดคล้องกับสภาพสังคมแห่งความหลากหลาย เคารพและให้เกียรติต่อความแตกต่างของเพื่อนร่วมสังคม ไม่ลบหลู่ดูหมิ่นความเป็นอัตลักษณ์ของกันและกัน **3) คำนึงถึงหลักสิทธิมนุษยชน** มีความยุติธรรม ไม่เลือกปฏิบัติหรือให้สิทธิพิเศษเฉพาะคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ไม่กระทำการที่ก่อให้เกิดความเสียหาย หรือความเจ็บปวดทั้งทางร่างกายและทางจิตใจ แก่เพื่อนร่วมสังคม ปฏิบัติตามหน้าที่ สิทธิ เสรีภาพของตน โดยไม่ไปละเมิดหน้าที่ สิทธิ เสรีภาพของผู้อื่น แนวปฏิบัติพื้นฐานเหล่านี้เป็นบทเรียนขั้นดีของหน่วยงานที่จะนำไปสู่การพัฒนา เพื่อให้เกิดเกิดการประสานความร่วมมือ

ร่วมกับชุมชนในการร่วมกันพัฒนาชุมชนโดยคนในชุมชนเป็นหลักและมีหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้องเข้าไปมีส่วนร่วมเป็นตัวหลักต้น เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดียิ่งขึ้นและเท่าเทียมกัน ในกรณีของบ้านร่องสำนเอง บทเรียนเหล่านี้ยังสามารถนำไปต่อยอดสู่แนวทางของการพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจจากฐานภูมิปัญญาวัฒนธรรมของกลุ่มสตรีไทยอีสานและกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง พัฒนาชุดความรู้สู่การพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนของกลุ่มที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่เหมาะสมของ กศน. ได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับแนวทางการปฏิรูปการจัดการงานการศึกษาจากระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยตามแนวทางเพื่อสร้างการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับชุมชนเป็นหลัก

อีกพื้นที่ใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการสร้างการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิต คือ **โครงการ “แนวทางการพัฒนาศักยภาพกลุ่ม “สตรีชาวลาว” ในพื้นที่ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา”** งานวิจัยนี้เป็นความร่วมมือในการแสวงหาแนวทางของการจัดการศึกษาที่สัมพันธ์กับกลุ่มผู้ด้อยโอกาสที่เป็นกลุ่มคนต่างด้าวบริเวณแนวชายแดนที่มีเขตติดต่อกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) โดยมีศูนย์การศึกษาจากระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอภูซาง เป็นหน่วยงานหลักในการสร้างรูปแบบของการเรียนรู้ที่เหมาะสมให้กับผู้รับบริการ

พื้นที่บริเวณบ้านฮวก หมู่ที่ 3 ถึงบ้านต้นฝิ่งหมู่ที่ 16 ตำบลร่มเย็น อำเภอเชียงคำ ระยะทาง 36 กิโลเมตร โดยมีช่องทางก๊วหก (PB 502763) หมู่ที่ 12 ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา เป็นพื้นที่ชายแดนที่ติดต่อกับบ้านฮวกกับบ้านปางมอญ เมืองคอบ แขวงไชยบุรี สปป.ลาว และเป็นเส้นทางที่สามารถเชื่อมต่อไปยังเมืองเดียนเบียนฟู ประเทศเวียดนาม และประเทศจีนได้ เป็นเส้นทางใหม่ในการค้าขายแดนของกลุ่มจังหวัดภาคเหนือ 2 (ล้านนาตะวันออก) ที่ประกอบด้วยจังหวัดเชียงราย พะเยา แพร่ และจังหวัดน่าน กับ สปป.ลาว “จุดผ่อนปรนชายแดนบ้านฮวก” ปัจจุบันปรับสถานะเป็นด่านถาวรไทย – ลาว แต่ยังไม่เปิดให้ใช้บริการ โดยรัฐบาลคาดหวังที่จะใช้เป็นพื้นที่ที่สามารถสร้างการเปลี่ยนทางด้านเศรษฐกิจที่อำเภอภูซางและอำเภอช้างเคียง จากที่ผ่านมาเป็นเพียงด่านที่เปิดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ทางด้านมนุษยธรรม ส่งเสริมความสัมพันธ์ในระดับท้องถิ่น โดยให้ประชาชนทั้งสองประเทศสัญจรไปมาเพื่อซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าอุปโภคบริโภคระหว่างกันได้ทุกวัน ตั้งแต่เวลา 06.00 – 18.00 น. และเป็นจุดที่ตั้งขึ้นเพื่อควบคุมการเข้าออกของประชาชนทั้งสองประเทศที่อยู่ในความดูแลของฝ่ายกิจการพิเศษที่ทำการปกครองอำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา ในอนาคตหากพื้นที่มีการปรับเปลี่ยนสภาพทางโครงสร้างเศรษฐกิจแม้จะมีกฎหมายควบคุมดูแลประชาชนของทั้ง 2 ประเทศอย่างเข้มงวด แต่ในสภาพความเป็นจริงการตั้งรับกับสถานการณ์ดังกล่าวยังคงเป็นเรื่องของคนในพื้นที่ที่ต้องทบทวนและตั้งรับอย่างต่อเนื่อง

โดยเฉพาะสถานการณ์การอพยพย้ายถิ่นของสตรีชาวลาว ที่เข้ามาพำนักอาศัยแบบถาวรด้วยเหตุผลของความแร้นแค้น และขาดแคลนปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก กลุ่มสตรีชาวลาวที่ตัดสินใจทิ้งถิ่นฐานบ้านเกิดและแต่งงานกับชายไทยเพื่อยกระดับของคุณภาพชีวิตของตนเองและคนในครอบครัว โดยแลกกับการถูกตัดสิทธิ์ของการเป็นพลเมืองของ สปป.ลาว โดยสิ้นเชิง หน่วยงานปกครองในพื้นที่ได้ทำการสำรวจและขึ้นทะเบียนในสถานะเป็นบุคคลต่างด้าวที่มาอาศัยอยู่ในประเทศไทยโดยจำกัด/ควบคุมการเข้าถึงสิทธิตามกฎหมายระหว่างประเทศ เช่น การถือครองที่ดิน การลักลอบค้าประเวณี ยาเสพติด รวมไปถึงการจำกัดขอบเขตของพื้นที่ที่พำนักอาศัย แม้จะมีการควบคุมตามกฎหมายแต่แนวโน้มของจำนวนประชากรต่างด้าวในพื้นที่ชายแดนที่เพิ่มขึ้น ก็น่าจะสัมพันธ์กับปัจจัยที่รัฐบาลส่งเสริมการเปิดพื้นที่ทางการค้าแบบไร้พรมแดน กำหนดจุดยุทธศาสตร์ทางด้านเศรษฐกิจการค้า การลงทุน และการท่องเที่ยว ดังนั้นการตั้งรับกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่จะมีการเปลี่ยนแปลงในอนาคต จึงเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้

งานวิจัยนี้จึงมุ่งสาระสำคัญมุ่งไปที่กลุ่มของสตรีชาวลาวที่เข้ามาในประเทศไทย และแต่งงานกับชายไทยอย่างถูกต้องตามขนบธรรมเนียมประเพณี กระจายตัวอยู่ในชุมชน หมู่ที่ 3,4 และ 12 ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา สตรีชาวลาวกลุ่มนี้เป็นบุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียนราษฎร แต่พำนักอาศัยในฐานะผู้อยู่อาศัยโดยมีสามีชาวไทยเป็นผู้รับรอง มีการดำเนินชีวิตแบบเรียบง่ายปรับตัวให้เข้ากับชุมชน ชยันต์แข็ง ช่วยเหลืองานในชุมชน ประกอบอาชีพตามสามีเป็นหลักไม่มีอาชีพเป็นของตนเอง ไม่สามารถมีบทบาทในชุมชน วิถีวัฒนธรรมดั้งเดิมค่อยๆปรับเปลี่ยนไปตามสภาพของการดำเนินชีวิตทั้งการแต่งกาย ภาษาพูด การแสดงตัวตนถึงรากเหง้าถิ่นฐานจึงถูกกลบกลืนไว้ ลดทอนความมั่นใจในการแสดงสถานะของตนเองและใช้ชีวิตบนสถานะของคนไร้สัญชาติ

ตัวแทนสตรีชาวลาว **นางอุสา ไทยอุบล** ผู้ตั้งประเด็นคำถามสำคัญต่อคุณภาพชีวิตของสตรีชาวลาวที่ไร้สัญชาติว่า “มีวันหนึ่งลูกกลับจากโรงเรียนและให้ช่วยสอนการบ้าน แต่ลูกกลับทำไม่ได้เพราะอ่านภาษาไทยไม่ออก จึงเกิดความทุกข์ใจ เลยตัดสินใจเดินมาหาครู กคน. เพื่อที่จะให้สอนหนังสือภาษาไทยให้สามารถอ่านเขียนได้ แต่ก่อนไม่เคยคิดที่จะมาเรียนกับ กคน. เพราะคิดว่าไม่จำเป็นช่วยสามีทำงาน แต่พอไม่รู้หนังสือทำให้ชีวิตมีข้อจำกัด สอนลูกไม่ได้ ไม่รู้ภาษา ไม่รู้เส้นทาง ไม่รู้กฎหมาย” จากจุดเริ่มต้นนี้จึงเป็นจุดเปลี่ยนของวิถีชีวิตที่สำคัญของกลุ่มสตรีชาวลาวอย่างสิ้นเชิง จากที่ต้องเก็บตัวไม่ยุ่งสิ่งในสถานะของคนต่างด้าวที่ไม่ได้รับการยอมรับ ขาดโอกาสที่จะเข้าถึงสิทธิต่างๆ ในสังคมจากมายาคติที่เป็นกับดักภายในจิตใจว่าด้อยค่า โอกาสที่ได้รับจาก กคน. ภูซาง ที่จัดรูปแบบของการศึกษาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ทั้งการศึกษาขั้นพื้นฐาน การพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยร่วมกันออกแบบแนวทางการจัดการศึกษาบนฐานของผู้ไม่รู้หนังสือ ใช้เนื้อหาที่เชื่อมโยงถึงเรื่องราวที่เป็นวิถี ความเป็นอยู่ผสมผสานทั้งของไทย-ลาว ทำให้ “อุสา” และสตรีชาวลาวจำนวนหนึ่งที่มีความมุ่งมั่นและตั้งใจ สามารถเรียนรู้ภาษาไทยขั้นพื้นฐานจนจบหลักสูตร และให้ความเห็นสอดคล้องกันว่า “การรู้หนังสือเป็นช่องทางที่จะนำพาเราไปสู่ความเข้าใจในเรื่องอื่นๆ ทั้งความเข้าใจในวิถีชีวิตที่แตกต่าง การรู้และเข้าใจกฎหมาย การเสริมสร้างรายได้ให้กับครอบครัวที่ต้องอาศัยจากอาชีพเกษตรเพียงอย่างเดียว ที่สำคัญพอมีความรู้มากขึ้นก็ทำให้กล้าที่จะดำเนินชีวิตได้อย่างมีศักดิ์ศรีมากขึ้น ไม่ต้องเป็นภาระให้กับครอบครัวต่อไป”

กคน. ภูซาง ใช้กลไกของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อค้นหา “รูปแบบของการจัดการศึกษาที่เหมาะสมในเขตพื้นที่ชายแดน” โดยกลุ่มสตรีชาวลาวถือได้ว่าเป็นกลุ่มด้อยโอกาสทางการศึกษา ขาดโอกาสในการเข้าถึงการเรียนรู้ที่เหมาะสมในด้านต่างๆ ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 ภายใต้กฎหมายสิทธิมนุษยชน มาตรา 4 ที่กล่าวถึง “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง” ซึ่งในฐานะของหน่วยงานสนับสนุนการศึกษาตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ.2551 ที่บัญญัติไว้ว่า ความเสมอภาคในการเข้าถึงและได้รับการศึกษาอย่างกว้างขวางและเป็นธรรมให้กับบุคคลที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทย แม้กฎหมายจะถูกระบุไว้แต่ที่ผ่านมายังไม่เป็นรูปธรรมที่เห็นได้ชัดเจน จึงทดลองจัดการศึกษาในรูปแบบการจัดการเรียนรู้สำหรับ “ผู้ไม่รู้หนังสือ” โดยให้สตรีชาวลาวที่มาเรียนกับศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอภูซางจำนวน 35 คน โดยจัดรูปแบบการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับการพัฒนาศักยภาพของสตรีชาวลาวไปพร้อมกัน โดยอาศัย **ฐานทางสังคม** เช่น ระบบความสัมพันธ์ ผังเครือญาติ การอพยพและการกระจายตัวของกลุ่มสตรีชาวลาว **ฐานทางวัฒนธรรม** เช่น ประเพณี วิถีชีวิตการดำเนินชีวิต ที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ เอกลักษณ์ของสตรีชาวลาว **ฐานทางเศรษฐกิจ** เพื่อพัฒนาอาชีพ สร้างรายได้ เกิดการรวมกลุ่ม **ฐานของการศึกษา** เช่น การอ่านออกเขียนได้ การรู้หนังสือเพื่อให้เข้าใจในบทบาทหน้าที่ของความเป็นพลเมือง และการเข้าถึงความรู้ในด้านอื่นๆ ที่สามารถใช้พัฒนาศักยภาพตนเอง เป็นแนวทางที่จะพัฒนา

กลุ่มสตรีชาวลาวในพื้นที่ เพื่อให้เห็นถึงคุณค่าของตัวเอง ดึงความรู้ความสามารถออกมาใช้อย่างเต็มประสิทธิภาพ สามารถดำรงชีวิตได้ด้วยตนเอง อย่างมีเกียรติ และเป็นที่ยอมรับของสังคมรวมถึงเป็นแนวทางสำคัญในการรักษาสัมพันธภาพที่ดีพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว ต่อไปในอนาคต

บทสรุปสำคัญ ตอบทบทวนของศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอกุฉินารายณ์ ในฐานะที่เป็นสถานศึกษาที่เปิดโอกาสให้ผู้ด้อยโอกาสและกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายในพื้นที่อำเภอกุฉินารายณ์ ได้รับบทเรียนด้านการพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาที่เหมาะสมและสอดคล้องกับกลุ่มผู้ไม่รู้หนังสือ แนวทางการจัดการศึกษาที่ไม่ได้ถูกจำกัดการเรียนการสอนแบบสั่งตรงจากหลักสูตรกลาง (fit for all) แต่ออกแบบให้มีความยืดหยุ่นและใช้งานได้ ปลายทางเป้าหมายคือผู้ให้บริการเกิดการเรียนรู้และนำไปพัฒนาคุณภาพชีวิตตนเองได้อย่างยั่งยืน การจัดการศึกษาที่สามารถนำไปสู่การสร้างการยอมรับในศักดิ์ศรีและคุณค่าของสตรีชาวลาว ที่ยังเป็นเรื่องของความเหลื่อมล้ำในมิติทางสังคมจะช่วยลดช่องว่างและสร้างความมั่นใจในกลุ่มสตรีชาวลาวสู่การสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน และเป็นกำลังสำคัญในการขยายผลไปยังกลุ่มคนอื่นๆ ในเขตชายแดน เพื่อเข้าถึงความรู้ ซึ่งจะช่วยคลี่คลายและตั้งรับกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงในอนาคตได้อย่างชัดเจน **อีกประเด็นท้าทายที่มีบทสรุป** คือ ทีมครู กศน. ที่ทดลองปรับการจัดการเรียนการสอนที่สร้างแรงบันดาลใจในการสร้างการเรียนรู้ให้กลุ่มผู้เรียนที่เป็นผู้ด้อยโอกาสทางสังคม และสร้างความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองในการดำเนินชีวิต กระบวนการหนึ่งที่น่าสนใจคือ การค้นหาวิธีการจัดการเรียนการสอน การค้นหาข้อมูลที่สัมพันธ์กับกลุ่มผู้เรียนที่เป็นสตรีชาวลาว คือการปรับทั้งวิธีการเรียนการสอน ปรับทั้งเนื้อหา และปรับทัศนคติของครูเอง สู่แนวทางการปฏิรูปการจัดการเรียนการสอนแบบใหม่ในพื้นที่หรือกลุ่มคนที่มีลักษณะเฉพาะ ซึ่งจะนำไปสู่บทเรียนของการดำเนินชีวิตที่สร้างความเชื่อมั่นในสถานะของผู้ด้อยโอกาสได้อย่างแท้จริง ซึ่งจำเป็นต้องสร้างตัวชีวิตที่บ่งชี้ถึงความสำเร็จระยะยาวด้วยเช่นกัน

ผลในเชิงพัฒนาทำให้พบว่าแนวทางในการจัดการเรียนการเรียนรู้ในลักษณะนี้เป็น อีกแนวทางหนึ่งที่น่าสนใจสำหรับกลุ่มผู้ด้อยโอกาส หรือกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ชายแดน เพื่อให้เป็นพื้นฐานของการเรียนรู้ การพัฒนาตนเองให้เข้าใจความหมายและกติกาทางสังคม ในลักษณะของการพึ่งพาอาศัย และร่วมกันการดูแลพื้นที่ชายแดนตามข้อตกลงของทั้งสองประเทศ ทั้งประเด็นยาเสพติดบริเวณชายแดน การรักษาหลักเขตชายแดน ความร่วมมือเพื่อเป้าหมายทางด้านมนุษยธรรม และการส่งเสริมความสัมพันธ์ในระดับท้องถิ่นเพื่อใช้เป็นฐานของการนำไปสู่แนวทางของการแก้ไขปัญหาความมั่นคงในเขตพื้นที่ชายแดนในอนาคต

หากมองความเชื่อมโยงถึงรูปแบบของการศึกษาที่เหมาะสมของทั้ง 2 พื้นที่ ต่อสถานการณ์ที่ชุมชนต้องเผชิญอยู่ภายใต้ความจริงในปัจจุบัน แนวคิดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยของ กศน. ที่จัดขึ้นโดยใช้ฐานของการจัดการศึกษาที่มาจากชุมชนเป็นที่ตั้ง เพื่อมุ่งสู่แนวทางของการศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong education) ของคนในชุมชน หรือคนไทยในอนาคต ก็น่าจะเป็นอีกทางเลือกที่เหมาะสมโดยเน้นไปที่แนวทางของการพัฒนาคนในชุมชนหรือสังคมให้เต็มศักยภาพ มีความพร้อมที่จะใช้ความรู้และความสามารถในการดำรงชีวิต ภายใต้รูปแบบของการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น และหลากหลาย Michael W. Galbraith (1995) กล่าวว่า แนวคิดการศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (community – based education) เป็นการศึกษาที่เติมเต็มชุมชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีในทุกด้าน พร้อมทั้งเป็นการพัฒนาความสัมพันธ์ของสมาชิกชุมชน ภาพของการจัดการศึกษาในอนาคตจึงมีแนวโน้มที่จะเป็นไปในรูปแบบของการสร้างการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับการดำเนินชีวิต ที่มีความยืดหยุ่นและสอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของบุคคลและชุมชน เป็นเนื้อหาที่มีความทันสมัยนั้นหมายถึงเท่าทันกับสถานการณ์ที่ชุมชนเผชิญอยู่ สามารถนำไปใช้ได้ในการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง มีกิจกรรมที่เน้นกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เน้นกระบวนการคิดและปฏิบัติจากการประยุกต์ใช้ความรู้จากประสบการณ์จริง งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่สนับสนุน

การสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับชุมชนและหน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษา น่าจะพอมีบทสรุปในเชิงรูปธรรมที่อธิบายถึงผลของการจัดการศึกษาที่เหมาะสม ถูกที่ ถูกทาง ถูกจังหวะและเวลา ซึ่งแนวทางดังกล่าวสัมพันธ์กับเป้าหมายการปฏิรูปการเรียนรู้สำหรับคนไทยให้พร้อมรับกับการพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ในยุคที่ชุมชนต้องตั้งรับปรับตัวโดยการสร้างความรู้จากบทเรียนด้วยตนเอง

6.3 ข้อเสนอแนะในการดำเนินงาน

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปางดำเนินการผ่านภาคีเครือข่าย/กลุ่มคน ด้านการศึกษา กำหนดแนวทางของการทำงานในปี 2561 โดยคาดหวังว่า แนวทางของการขับเคลื่อนงานตามยุทธศาสตร์จะนำไปสู่การวางแผนงานกาปฏิรูปการศึกษา ซึ่งได้เสนอแนะไว้ 2 ประเด็นหลักคือ

ประเด็นที่ 1 ส่งเสริมห้องความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อเป็นฐานในการสร้าง Model ของการเรียนรู้ตลอดชีวิตซึ่งยังขาดแนวทางของการประมวลองค์ความรู้ ภายใต้บทเรียนงานวิจัยของพื้นที่จังหวัดพะเยา ที่ครอบคลุมการเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้าง การจัดการเรียนการสอน และ การทำงานร่วมกับภาคีเครือข่ายในระดับพื้นที่

ประเด็นที่ 2 ยกระดับการขับเคลื่อนงานบนความท้าทายใหม่ของการใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการสร้างรูปแบบที่เหมาะสมของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในสถาบันอุดมศึกษาเพื่อหนุนเสริม/สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในปี 2561-2564 ดังนี้ (ซึ่งอาจเป็นแนวทางในการทำงานร่วมกันกับสกว.ฝ่ายอื่นๆ เช่น ABC/ ABE/ฝ่ายเกษตร) โดยอาศัยฐานของแนวคิดจากการทำงานร่วมกับสถาบันอุดมศึกษาในจังหวัดลำปาง คือ 1) มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง โดยพิจารณาจากฐานทุนในการทำงานเดิมเน้นการทำงานเชิงบูรณาการจากความท้าทายใหม่ 3 ประเด็น

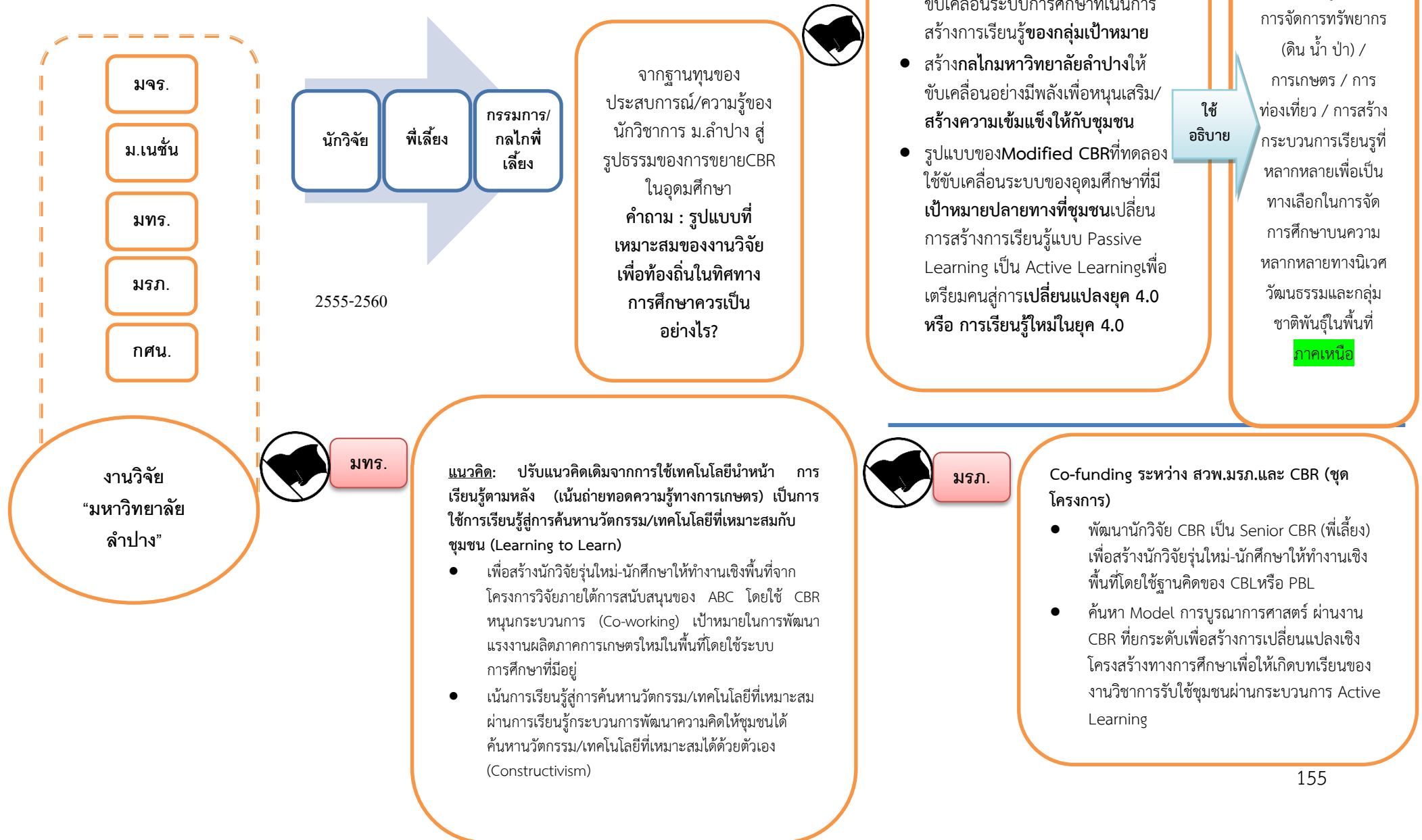
- พัฒนานักวิจัย CBR เป็น Senior CBR (พี่เลี้ยง) เพื่อสร้างนักวิจัยรุ่นใหม่-นักศึกษาให้ทำงานเชิงพื้นที่โดยใช้ฐานคิดของ CBL หรือ PBL
- ค้นหา Model การบูรณาการศาสตร์ ผ่านงาน CBR ที่ยกระดับเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางการศึกษาเพื่อให้เกิดบทเรียนของงานวิชาการรับใช้ชุมชนผ่านกระบวนการ Active Learning

และ 2) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา วิทยาเขตลำปาง โดยมีเป้าหมายในการพัฒนาแรงงานผลิตภาคการเกษตรใหม่ในพื้นที่โดยใช้ระบบการศึกษาที่มีอยู่ เป้าหมายเพื่อยกระดับอาชีพเกษตรกรของชาติให้ก้าวเข้าสู่แหล่งผลิตอาหารโลก สร้างความมั่นคงทางอาหาร เศรษฐกิจและการเมืองของชาติสร้างรูปแบบการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ตามเงื่อนไขปัจจุบันที่นักศึกษา/ดูงานเพื่อมุมมองใหม่ด้านเกษตรที่มีผลกระทบ (บวก/ลบ)ต่อการทำการเกษตร ทำโครงการวิทยาศาสตร์/กิจกรรมด้านเกษตร refresh/เพิ่มเติมสิ่งที่ขาด/เข้าใจสิ่งที่คลุมเครือ เรียนรู้เสริมสร้างประสบการณ์ชีวิตของปราชญ์ชาวบ้านด้านเกษตร คิดเชิงระบบ วิเคราะห์ทางเลือกที่เหมาะสมได้เองสามารถทำการเกษตรที่พึ่งตนเองได้และมีรายได้ เรียนวิชาพื้นฐานบนตัวอย่างด้านเกษตรกรรม รวมกลุ่มผลิตและขายในระบบสหกรณ์ และมีความภาคภูมิใจและมั่นใจในอาชีพเกษตรกรรมปรับแนวคิดเดิมจากการใช้เทคโนโลยีนำหน้า การเรียนรู้ตามหลัง (เน้นถ่ายทอดความรู้ทางการเกษตร) เป็นการใช้การเรียนรู้สู่การค้นหานวัตกรรม/เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับชุมชน (Learning to Learn)

- เพื่อสร้างนักวิจัยรุ่นใหม่-นักศึกษาให้ทำงานเชิงพื้นที่จากโครงการวิจัยภายใต้การสนับสนุนของ ABC โดยใช้ CBR หนุนกระบวนการ (Co-working) เป้าหมายในการพัฒนาแรงงานผลิตภาคการเกษตรใหม่ในพื้นที่โดยใช้ระบบการศึกษาที่มีอยู่
- เน้นการเรียนรู้สู่การค้นหาวัตถกรรม/เทคโนโลยีที่เหมาะสมผ่านการเรียนรู้กระบวนการพัฒนาความคิดให้ชุมชนได้ค้นหาวัตถกรรม/เทคโนโลยีที่เหมาะสมได้ด้วยตัวเอง (Constructivism)

จากแนวคิดข้างต้นทางศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้เชื่อมโยงเป็นกรอบในการทำงานในปี 2561 ดังภาพ

6.4 กรอบการเชื่อมโยงการทำงาน CBR ในทิศทางการศึกษาลำปาง ปี 2561

ซึ่งแนวคิดดังกล่าวยังมีความสัมพันธ์กับแนวทางของยุทธศาสตร์การวิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ 20 ปี (2560-2579) ที่คาดหวังให้ประเทศไทยใช้การวิจัยและนวัตกรรมเพื่อก้าวเข้าสู่ประเทศที่พัฒนาแล้วด้วยความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ “การวิจัยและนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม” หรือการเตรียมประชากรทุกช่วงวัยให้พร้อมเรียนรู้ตลอดชีวิต ยกระดับคุณภาพชีวิตของคนไทยทุกคนให้เข้าถึงบริการสุขภาพ การศึกษา การพัฒนาทักษะที่มีคุณภาพ ลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม กระจายความรู้ท้องถิ่นและชุมชน ภายใต้ประเด็นยุทธศาสตร์ที่สอดคล้องกับงานในพื้นที่คือ สังคมไทยในศตวรรษที่ 21 ที่ครอบคลุมถึง ศักยภาพ และการเข้าถึงโอกาส การลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมของคนไทยในศตวรรษที่ 21 ที่ครอบคลุมถึงคนไทยทุกกลุ่มใน สังคมที่เป็น เยาวชน เกษตรกร แรงงาน ผู้ด้อยโอกาส กลุ่มชาติพันธุ์ ที่มีความจำเป็นจะต้องเตรียมความพร้อมต่อ สถานการณ์ของการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดในอนาคตโดยรูปแบบของการขับเคลื่อนงานตามกรอบแนวคิด จะใช้อธิบาย ให้เชื่อมโยงกับกับยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคเหนือ ในประเด็น“การปกป้องพื้นที่ทางอาหาร และรักษาสถานอาหารบนฐานการสร้างความรู้ทางด้าน การจัดการทรัพยากร (ดิน น้ำ ป่า) / การเกษตร / การท่องเที่ยว / การสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายเพื่อเป็นทางเลือกในการจัดการศึกษาบนความหลากหลาย ทางนิเวศวัฒนธรรมและกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ภาคเหนือ”ซึ่งในส่วนของจังหวัดลำปางได้เชื่อมโยงไว้ในส่วนของ บทเรียนในการสนับสนุนการสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายเพื่อใช้เป็นทางเลือกในการจัดการศึกษาบนความ หลากหลายทางนิเวศวัฒนธรรม

ที่ผ่านมาปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในปัจจุบัน ส่งผลต่อความไม่มั่นใจในรูปแบบของการศึกษาที่จะเป็นที่พึงพาของสังคมได้ บทเรียนของการศึกษาที่มุ่งพัฒนาความสามารถและทักษะเฉพาะด้าน ไม่ครอบคลุมการพัฒนาทักษะของคนในชุมชนหรือสังคมที่เป็นกลไกสำคัญของประเทศได้จึงส่งผลต่อความสามารถของชุมชนโดยรวม ระบบของการจัดการศึกษาที่เน้นให้ความสำคัญของแหล่งความรู้เพียงแหล่งเดียว (Passive Learning) ทำให้ชุมชน และสังคมโดยรวมอ่อนแอและถูกกลดทอนบทบาทลง ชุมชนขาดความมั่นใจ ขาดการถ่ายทอดความรู้และแบ่งปัน ประสบการณ์ คุณธรรม จริยธรรม ถูกถ่ายทอดในวงจำกัดไม่กว้างขวาง และไม่สัมพันธ์กับวิถีชีวิต สภาพแวดล้อม สังคม วัฒนธรรมได้ (อุทัย ดุลยเกษม และ อรศรี งามวิทยาพงศ์, 2540 : หน้า 81-82) ภายใต้รูปแบบของการสร้าง การเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดลำปางและพะเยาจึงเป็นอีกหนึ่งความพยายาม ของเครือข่ายทางการศึกษาที่ร่วมกับชุมชนเพื่อสร้างแนวทางของการจัดการศึกษาที่สามารถใช้เป็นทางเลือกที่ เหมาะสมกับการสร้างการเรียนรู้ให้แก่สังคมไทยด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย รูปแบบการจัดการการศึกษาที่ เหมาะสม เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของภาคการศึกษาสำหรับเป็นทางเลือกในการนำพาชุมชนไปสู่สังคมของการใฝ่ เรียน ใฝ่รู้ตลอดชีวิต โดยไม่คล้อยตามการเปลี่ยนแปลง หรือมีความพยายามที่จะปรับตัว เลือกรับ-ปฏิเสธ กระแสการ เปลี่ยนแปลงในบางเรื่องที่สอดคล้องกับบริบทของตนเองผ่านปฏิบัติการทางสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก. การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (RE)

(1) เผยแพร่พื้นที่ต้นแบบสู่สาธารณะผ่านมุมมองนักวิชาการทางการศึกษา (RDC60N0002 การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยเชิงพื้นที่ ด้านการศึกษา)

กว่า 4 ปีในการกำหนดแนวทางของยุทธศาสตร์ “การยกระดับองค์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การใช้ประโยชน์ทางการศึกษา” ปี 2557-2560 ในพื้นที่เป้าหมายจังหวัดลำปางและจังหวัดพะเยา ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปาง โดยมีเป้าประสงค์เพื่อกำหนดแนวทางของการสร้างรูปธรรมการศึกษาร่วมกับภาคี เครือข่าย ทั้งการศึกษาในระบบและนอกระบบโรงเรียน หาคำมองความเชื่อมโยงถึงรูปแบบของการศึกษาที่เหมาะสมต่อสถานการณ์ที่ชุมชนต้องเผชิญอยู่ แนวคิดของการจัดการศึกษาโดยใช้ฐานของชุมชนเป็นที่ตั้ง เพื่อมุ่งสู่แนวทางของการศึกษาตลอดชีวิต (lifelong education) ของคนไทยในอนาคต น่าจะเป็นอีกทางเลือกที่เหมาะสม โดยเน้นแนวทางของการพัฒนาคนในชุมชนหรือสังคมให้เต็มศักยภาพ มีความพร้อมที่จะใช้ความรู้ความสามารถในการดำรงชีวิต ภายใต้รูปแบบของการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น และหลากหลาย

ตัวอย่างของงานวิจัยหลายโครงการที่สะท้อนภาพของการจัดการศึกษาผ่านการเรียนรู้จากการลงมือทำ เกิดเป็นความรู้ใหม่ที่สามารถใช้เป็นแนวทางแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ ศาสตราจารย์ ดร.สมพงษ์ จิต

ระดับ ผู้อำนวยการ

ศูนย์วิจัยและนวัตกรรม

ด้านเด็กและเยาวชน คณะ

ครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย ได้เสนอ

แนวทางสำหรับการพัฒนา

คนด้วยกระบวนการเรียนรู้

ผ่านการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ในช่องทางของการสื่อสาร

สาธารณะผ่านเว็บไซต์มติ

ชนออนไลน์

<https://www.matichon.co.th/news/486214> และ เฟสบุ๊ก

<https://www.facebook.com/khaosod/posts/2384076778275934> รวมไปถึง

https://www.sentangsedtee.com/today-news/article_26370 ลงวันที่ 8 มีนาคม 2560

โดยใช้กรณีศึกษาของโครงการวิจัยซึ่งประกอบด้วย ประเด็นการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต/ลด ความเหลื่อมล้ำ โดยการพัฒนากลุ่มสตรีชาวลาว บ้านฮวก อ.ภูซาง จ.พะเยา ให้มีความสามารถในการอ่านออก

เขียนได้ การสร้างคนไทยที่มีความรับผิดชอบ ต่อสังคมในประเด็นการจัดการทรัพยากรชุมชน เกี่ยวกับการบริหารจัดการน้ำให้ทั่วถึง พอเพียง และยุติธรรม จากพื้นที่แม่จั่ว อ.ปง จ.พะเยา

และประเด็นการเรียนรู้เพื่อสร้างเสริมแรง บันดาลใจของเกษตรกรจังหวัดลำปางให้มีชีวิต อยู่อย่างมีความหมาย จากโครงการสร้างสังคม แห่งการเรียนรู้ผ่านวิถีเกษตร (ไล่เดือนดิน) ที่ เห็นคุณค่าและการให้ความสำคัญของกลุ่มคนที่

เป็นผู้ด้อยโอกาส รวมไปถึงเกษตรกรที่ทำนาแบบข้าวนาโยน ซึ่งเป็นการทำนาแบบใหม่ที่ตอบสนองต่อวิถีชีวิต ของคนในยุคดิจิทัล อีกทั้งยังเป็นผู้ใช้ดิจิทัลในการศึกษาและสร้างนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาและปรับปรุงวิธีการ ทำนาแบบข้าวนาโยนอย่างต่อเนื่อง การบูรณาการเศรษฐกิจพอเพียงกับ Digital Economy อย่างรู้เท่าทันและ ชาญฉลาดยิ่ง

การอธิบายถึงพื้นที่ต้นแบบ “Best Practice” ที่ใช้กระบวนการการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการแก้ไขปัญหา เชิงพื้นที่ผ่านช่องทางการสื่อสารสาธารณะผ่านสายตาของนักการศึกษา ยิ่งทำให้แนวทางในการทำงานของศูนย์ ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นผ่านการกำหนดยุทธศาสตร์ข้างต้น มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น ว่า “การจัดการศึกษา โดยใช้ฐานของชุมชนเป็นตัวกำหนด” เป็นทิศทางใหม่ของการจัดการศึกษาที่จะนำไปสู่ทางเลือกในกระบวนการ เปลี่ยนแปลงและพัฒนาคนอย่างประสบความสำเร็จ ตามแนวทางของการพัฒนาประเทศไทยที่เน้นการพัฒนา คนไทยให้เกิดทักษะกระบวนการเรียนรู้ 4 ด้าน คือ 1) การเรียนรู้เพื่อสร้างเสริมแรงบันดาลใจให้มีชีวิตอยู่อย่าง มีความหมาย 2) การเรียนรู้เพื่อบ่มเพาะความคิดสร้างสรรค์ และความสามารถในการรังสรรค์สิ่งใหม่ๆ 3) การ เรียนรู้เพื่อปลูกฝังจิตสาธารณะ ยึดประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง และ 4) การเรียนรู้เพื่อมุ่งการทำงานให้เกิดผล สัมฤทธิ์

หากรูปแบบการจัดการศึกษาหรือการเรียนรู้ที่จัดขึ้นสอดคล้องกับบริบท ปัญหา และความ ต้องการของพื้นที่ไม่แปลกแยกไปจากวิถีชีวิตเช่นเดียวกับการใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อสร้างการเรียนรู้ ก็จะทำ ให้การศึกษาตอบสนองต่อกลุ่มเป้าหมายและมองเห็นจุดมุ่งหมายของการศึกษาที่จัดขึ้น สามารถนำการเรียนรู้ มาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและชุมชนได้อย่างเต็มที่

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.ลำปาง

(2) ยกระดับคุณค่างานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่ตำแหน่งวิชาการสายรับใช้สังคม
(RDC60N0002 การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยเชิงพื้นที่ ด้านการศึกษา)

ในปี 2555 ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปาง เริ่มต้นขยับงานการศึกษาโดยใช้ข้อจำกัดของสถานการณ์ทางการศึกษา 4 ประเด็นเป็นตัวกำหนดแนวทาง คือ 1) ระบบการจัดการทางการศึกษาที่มีข้อจำกัดไม่เปิดกว้างต่อฐานความรู้ที่มีอยู่ทั่วไป 2) ครูอาจารย์ขาดเครื่องมือที่จะดึงความรู้จากชุมชนมาบูรณาการเพื่อจัดการศึกษา 3) ผู้เรียนทั้งในระดับประถม-อุดมศึกษาไม่สามารถบูรณาการความรู้ในชั้นเรียนสู่การปฏิบัติได้จริง 4) ชุมชนและสถาบันการศึกษาอยู่ห่างไกลกันและไม่มีพื้นที่รูปธรรมสำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ต่างคนต่างอยู่ไม่เกี่ยวข้องกัน จึงกำหนดเป้าหมายสำคัญที่มุ่งเน้นงานให้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น สามารถหนุนบุคลากรและหน่วยงานทางการศึกษาให้เกิดการเรียนรู้ผ่านข้อมูลและพื้นที่ของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จัดให้มีกระบวนการพัฒนาทักษะของบุคลากรให้มีการคิดวิเคราะห์แบบวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทดลองให้บุคลากรในสถาบันการศึกษาทำงานวิจัยร่วมกับชุมชน และ สร้างพื้นที่สำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชนกับบุคลากรทางการศึกษา

ภายใต้ประกาศของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาเกณฑ์ที่กำหนดขึ้น โดยให้นิยามของวิชาการรับใช้สังคม คือ “เป็นผลงานที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมหรือท้องถิ่น ที่เกิดขึ้นโดยใช้ความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาอย่างน้อยหนึ่งสาขาวิชา และปรากฏผลที่สามารถประเมินได้เป็นรูปธรรม โดยประจักษ์ต่อสาธารณะ ผลงานที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมนี้ ต้องเป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นทางด้านใดด้านหนึ่ง หรือ หลายด้านเกี่ยวกับ ชุมชน วิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม อาชีพ เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง คุณภาพชีวิต หรือสุขภาพ หรือเป็นผลงานที่นำไปสู่การจดทะเบียนสิทธิบัตร หรือทรัพย์สินทางปัญญา ในรูปแบบอื่นที่สามารถแสดงได้เป็นที่ประจักษ์ว่าสามารถใช้แก้ปัญหาหรือพัฒนาสังคม และก่อให้เกิดประโยชน์อย่างชัดเจน หรือ เป็นการเปลี่ยนแปลงในความตระหนักและการรับรู้ในปัญหาและแนว

ทางแก้ไขของชุมชน” ภายใต้กรอบแนวคิดดังกล่าว จึงเห็นควรให้เพิ่มเติม “ผลงานวิชาการรับใช้สังคม” เป็นผลงานอีกประเภทหนึ่ง ซึ่งเทียบเท่ากับผลงานวิจัย หรือผลงานวิชาการในลักษณะอื่น ไว้ในหลักเกณฑ์และวิธีการเข้าสู่ตำแหน่งทางวิชาการ

ซึ่งในปัจจุบัน กลุ่มของนักวิชาการในจังหวัดลำปางที่ผ่านกระบวนการของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตั้งแต่ปี 2555 ได้นำผลงานวิจัยเพื่อเสนอขอรับตำแหน่งทางวิชาการสายรับใช้สังคม จนกระทั่ง **ดร.รวิกา ยงประยูร**

CMU ACADEMIC DAY 2016
วันวิชาการ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

เชิญชวนนักวิชาการและผู้สนใจ
เข้าร่วมเวทีเสวนา

**“แบ่งปันประสบการณ์ ในการขอผลงาน
โดยใช้ เอกสารวิชาการรับใช้สังคม”**

โดย “ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. รวิกา ยงประยูร”
ผู้ได้รับตำแหน่งทางวิชาการจากผลงานรับใช้สังคม **คนแรก**ของไทย
คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

วันที่ 3 พฤศจิกายน 2559 เวลา 13.00 - 14.30 น.
ณ ห้องบัวตอง สำนักบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

สอบถามรายละเอียดเพิ่มเติม : 053-943614 ● FACEBOOK : หน่วยสนับสนุนวิชาการรับใช้สังคม

หัวหน้าโครงการวิจัย “แนวทางการบูรณาการการจัดการ
ปัญหาภัยแล้งจากวัสดุเหลือใช้จากการเพาะเห็ด บ้านทุ่งบ่อแป้น
ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง” ที่ใช้
แนวทางการบูรณาการการจัดการปัญหาภัยแล้งจากวัสดุเหลือใช้
จากการเพาะเห็ดโดยชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอีกทั้งได้
ทดลองแก้ไขปัญหาก็ภัยแล้งจากวัสดุเหลือใช้ในวิธีการที่เหมาะสม
โดยการบูรณาการความรู้อย่างมีทักษะ และเพื่อศึกษา
กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาภัยแล้งจากวัสดุเหลือใช้
จากการเพาะเห็ดอย่างยั่งยืนในระดับพื้นที่ ได้รับ
ข้อเสนอผลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อเข้าสู่ตำแหน่งทาง
วิชาการจนได้ตำแหน่ง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ตำแหน่งทาง
วิชาการจากผลงานรับใช้สังคม “คนแรกประเทศไทย”

หากพิจารณาถึงคุณค่าของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่ตำแหน่งวิชาการสายรับใช้สังคมแล้ว สามารถสะท้อน
มุมมองของผลงานวิชาการที่แตกต่างชัดเจน คือ งานวิจัยแบบเดิม ผลงานวิจัยเป็นสร้างความรู้ในแบบสากล แต่
งานวิจัยเพื่อรับใช้สังคม ผลงานวิจัยเป็นการช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส เพิ่มคุณภาพชีวิตและลดความเหลื่อมล้ำ
นำไปสู่ความภาคภูมิใจและการสร้างความหมายในชีวิตให้กับนักวิชาการที่ลงมือทำจนสามารถเป็นแรงจูงใจใน
การถ่ายทอดและขยายผลไปสู่คนรุ่นต่อไปจนเกิดเป็นนักวิชาการสายพันธุ์ใหม่ที่เข้าใจชุมชนมากขึ้น

ภัทธา มาน้อย
ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปาง

(3) การขับเคลื่อนกลไกการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้คู่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจากการหนุนเสริมใน บทบาทนักวิชาการ (RDG58N0011 การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยเชิงสาธารณะ ด้านการศึกษา)

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรื้อสร้างที่ 9 ทรงมีพระราช
ดำริชี้แนะแนวทาง การดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทย เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนของ
ประชาชนในทุกๆระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนา และบริหารประเทศให้
ดำเนินไปใน ทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ชี้แนะแนวทาง
การดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็นโดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมา
ประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้น
จากภัยและวิกฤติ เพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อค้นหา
กลไกการพัฒนารูปแบบสังคมแห่งการเรียนรู้คู่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพื้นที่ตำบลปงยางคก อำเภอห้าง
ฉัตร จังหวัดลำปาง ประชากรกลุ่มตัวอย่างได้แก่ กลุ่มเกษตรกร ครุฑเรือน นักเรียนในโรงเรียนวัดนางแล และ
ผู้ด้อยโอกาสในพื้นที่ตำบลปงยางคก จำนวน 50 คนโดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีการทำงาน
ร่วมกันหลายส่วน ทั้งนักวิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง จากครู กศน. จากกลุ่มผู้ด้อยโอกาส โรงเรียน
กลุ่มเกษตรกร โดยนำเอาองค์ความรู้ในแต่ละด้าน บทบาทหน้าที่ที่แตกต่างกันมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

เพื่อนำไปสู่แนวทางการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้คู่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เกิดภาคีการทำงานร่วมกันในชุมชน มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ตลอดจนการเชื่อมโยงภาคีในชุมชนร่วมกัน ผลการวิจัยพบว่า ใต้เดือนดินสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนและพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ได้ในระดับที่น่าพอใจ โดยเฉพาะกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มโรงเรียน และกลุ่มผู้ด้อยโอกาส โดยการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนที่สุดของกลุ่มตัวอย่างได้แก่ด้านความรู้ เกิดเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่มีการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ นอกจากนั้นแล้วยังก่อให้เกิดการพึ่งพาตนเอง ใส่ใจในสุขภาพของตนเอง โดยการหันมาใช้ปุ๋ยที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เห็นคุณค่าของขยะที่สามารถนำมาแปรรูปหรือใช้ประโยชน์อื่นได้ ทำให้ตระหนักถึงความสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างดี

ส่วนบทบาทของนักวิจัยที่เป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัยซึ่งถือเป็นนักวิชาการที่มีหน้าที่ต้องเผยแพร่องค์ความรู้อันเป็นประโยชน์ที่ได้จากงานวิจัยสู่สาธารณชน เพื่อให้บุคคลทั่วไปได้มีโอกาสรับรู้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ที่ได้จากการวิจัยไปสู่การประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดการพัฒนาประเทศในด้านต่างๆ ทีมวิจัยซึ่งนำโดยหัวหน้าโครงการวิจัยคือ รศ.ดร.ไพฑูรย์ อินตะขัน ได้นำเสนอบทความวิจัยเรื่อง กลไกในการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้คู่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีใต้เดือนดินในตำบลปรางค์กู่ อำเภอห้วยฉัตร จังหวัดลำปาง ในเวทีการประชุมวิชาการระดับชาติและนานาชาติ ราชภัฏวิจัย ครั้งที่ 4 วันที่ 23 พฤศจิกายน 2559 ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ซึ่งในการนำเสนอครั้งนี้

ได้รับความสนใจจากผู้เข้ารับฟังเป็นจำนวนมาก มีการตั้งคำถาม และแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับนักวิจัย ตลอดทั้งยังมีการจัดบูธนิทรรศการเพื่อสาธิตและให้ความรู้แก่ผู้สนใจถึงวิธีการเลี้ยงใต้เดือนดิน ได้รับความสนใจจากผู้เข้าร่วมงานซึ่งมาจากหลากหลายพื้นที่เป็นจำนวนมาก ทั้งนี้บทความวิจัยที่ได้นำเสนอถูกคัดเลือกให้ได้รับรางวัลการนำเสนอผลงานวิจัยภาคบรรยายดีเด่น และได้รับคัดเลือกให้ตีพิมพ์ในวารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ฉบับพิเศษ ประจำปี 2559 ซึ่งเป็นวารสารที่อยู่ในฐาน TCI กลุ่ม 2 ถือได้ว่าในบทบาทของนักวิจัยที่เป็นนักวิชาการสามารถหนุนเสริมการขับเคลื่อนกลไกการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้คู่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้อีกมิติหนึ่ง ซึ่งเป็นแรงหนุนเสริมที่มีพลังในการขับเคลื่อนกลไกดังกล่าวให้เกิดการเผยแผ่ไปอย่างกว้างขวางและเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการพัฒนาชุมชน สังคม และประเทศชาติ แต่อย่างไรก็ตามนอกจากบทบาทของนักวิชาการที่คอยหนุนเสริมแล้ว ความยั่งยืนของกลไกการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้คู่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจะดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนนั้นก็คือ **ชุมชน** ประเด็นที่สำคัญที่สุดคือ แนวคิดสังคมแห่งการเรียนรู้ สามารถดำรงอยู่คู่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เนื่องจากเมื่อสังคม

เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ จะมีลักษณะที่สำคัญคือ ชุมชนสามารถรวมกลุ่มกันเพื่อจัดการปัญหาต่าง รวมทั้งกำหนดแผนในการพัฒนาตนเอง พัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็ง อันเป็นเงื่อนไขสำคัญของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (พรชัย เจดามาน, 2559) สอดรับกับเงื่อนไขความรู้ ในการพิจารณาปัญหาแบบองค์รวม ทำให้การแก้ไขปัญหาและการพัฒนาเป็นไปได้

อย่างยั่งยืน

การเผยแพร่ผลงานวิจัยและการนำผลงานวิจัยไปสู่ผู้ใช้เป็นการจัดการปลายทางของการวิจัยที่มีความสำคัญยิ่ง ในฐานะของนักวิจัยที่มีบทบาทของนักวิชาการด้วย จะต้องคิดหาวิธีการสื่อสารกับสังคมและประชาชนทั่วไปให้เข้าใจ และได้ประโยชน์จากงานวิจัยอย่างคุ้มค่ามากที่สุด เนื่องจากเงินสนับสนุนการวิจัยเหล่านี้มาจากงบประมาณแผ่นดินซึ่งมาจากภาษีอากรของประชาชน การสื่อสารงานวิจัยไปสู่สังคมเป็นงานยากและมีความสำคัญยิ่ง นอกจากนักวิชาการจะต้องตีพิมพ์เผยแพร่บทความวิจัยไปสู่สังคมวิชาการแล้ว ยังต้องคิดหาวิธีการย่อยหรือแปลงงานวิชาการที่อ่านเข้าใจยากให้เป็นภาษาที่ประชาชนหรือชาวบ้านทั่วไปอ่านเข้าใจด้วย เช่น การจัดทำสื่อในรูปแบบอื่นๆ เช่น โปสเตอร์ แผ่นพับ และสื่อการเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ เพื่อเป็นการถ่ายทอดและเผยแพร่องค์ความรู้จากงานวิจัยสู่สังคมให้เกิดประโยชน์ต่อประเทศชาติมากที่สุด

ผู้ช่วยศาสตราจารย์จรรุวรรณ ลิ้มปีไพบูลย์
ผู้เขียน

(4) การขับเคลื่อนกลไกการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้คู่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้จากการวิจัยสู่การบริการวิชาการ (RDG58N0011 การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยเชิงนโยบายและเชิงสาธารณะ ด้านการให้ความรู้ในการส่งเสริมอาชีพ)

ภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงทาง เศรษฐกิจ สังคมของโลกส่งผลต่อสภาพของสังคมไทยที่มีผลต่อการพัฒนาประเทศไทยทั้งในปัจจุบันและในอนาคต สังคมไทยในอนาคตจะเป็นสังคมฐานความรู้ที่มีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและนวัตกรรม เป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนา จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องส่งเสริมและสร้างสภาพการณ์ เพื่อให้คนไทยทุกคนมีสิทธิและความเสมอภาคในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของสังคมไทย ประกอบกับการยึดหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นแนวทางปฏิบัติควบคู่ไปกับการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวม ที่ยึดคนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ โครงการวิจัย “ไล่เตียนดิน” กลไกการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้คู่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงพื้นที่ตำบลปรางค์กู่ อำเภอห้วยฉัตร จังหวัดลำปาง เริ่มจากแหล่งเรียนรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง “บ้านบัวแก้ว” ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 482 บ้านจำ หมู่ 6 ตำบลปรางค์กู่ อำเภอห้วยฉัตร จังหวัดลำปาง การดำเนินงานของแหล่งเรียนรู้ “บ้านบัวแก้ว” ในปัจจุบันพบว่า การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้กับการดำเนินงานในวิถีชีวิตก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ปฏิบัติการอย่างแท้จริง คือ ทำให้เกิดความพอดี พออยู่พอกิน ก่อให้เกิดรายได้ ลดรายจ่ายลดความเสี่ยงของประชาชน ชุมชน ท้องถิ่น เป็นภูมิคุ้มกัน ส่งผลให้ผู้ปฏิบัติ มีความสุข ครอบครัวมีความมั่นคง ผู้คนในท้องถิ่นมีองค์ความรู้จากการศึกษา สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในการดำรงชีวิตทำให้สิ่งแวดล้อมดีขึ้นสู่ธรรมชาติอย่างสมดุล และที่สำคัญทำให้เกิดการเรียนรู้แบบพึ่งพาทางวัฒนธรรมของประชาชน ซึ่งมีการช่วยเหลือ แนะนำ มีการแบ่งปันทางความคิดเชิงปัญญา เกิดการให้และการรับผลผลิตในหลายรูปแบบ โดยกิจกรรมหนึ่งที่สำคัญของแหล่งเรียนรู้บ้านบัวแก้ว คือการเลี้ยงไล่เตียนดินเพื่อกำจัดขยะอินทรีย์ ซึ่งถ้ามีการขยายผลโดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จะเกิดผลดีต่อครัวเรือน ชุมชนทั้งในมิติเชิงสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม

นอกจากไล่เตียนดินจะกำจัดขยะอินทรีย์แล้ว มูลไล่เตียนยังสามารถนำไปเป็นปุ๋ยหมักมูลไล่เตียนดินซึ่งจะเป็น

ตัวกลางที่ทำให้เกิดกระบวนการหมักเวียนเปลี่ยนของเสีย(Waste) ไปอยู่ในรูปของน้ำหมัก (Bio-compost worms) และปุ๋ยมูลไส้เดือนดิน(Vermicompost) ซึ่งเป็นผลลัพธ์จากการย่อยสลายขยะอินทรีย์ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการเพิ่มผลผลิต ซึ่งสอดคล้องกับผลการสำรวจกลุ่มสมาชิก สหกรณ์เครดิตยูเนียนทิพย์ช้าง ที่สนใจอาชีพเสริมการทำปุ๋ยมูลไส้เดือนดิน ได้มีการนำร่องให้กับกลุ่มเกษตรกรบางส่วนที่สนใจ และได้ผลในด้านการช่วยเพิ่มผลผลิต การเพิ่มรายได้ ลดค่าใช้จ่ายได้และสามารถขยายผลความรู้ไปยังกลุ่มโรงเรียน กลุ่มผู้ด้อยโอกาสต่อไป งานวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหากลไกการพัฒนารูปแบบสังคมแห่งการเรียนรู้คู่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้ประโยชน์จากไส้เดือนดินเป็นกรณีศึกษาในพื้นที่ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง ทั้งนี้ได้ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่แบบสอบถาม การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม

ผลที่เกิดขึ้นจากการวิจัยพบว่า ไส้เดือนดินสามารถใช้เป็นเครื่องมือสร้างกลไกสังคมแห่งการเรียนรู้คู่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะมิติด้านความรู้ ผู้เข้าร่วมโครงการสะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาของชาวบ้านที่มีอยู่แล้วและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสม ตลอดจนความมุ่งมั่นของผู้ด้อยโอกาสในการช่วยเหลือตนเองไม่ยากเป็นภาระให้กับคนรอบข้างเกิดการพึ่งพาตัวเองและความตั้งใจของครูและนักเรียนในการผสมผสานการเรียนการสอนทุกกลุ่มสาระเข้ากับการเลี้ยงไส้เดือนดินอย่างเป็นระบบ ซึ่งเป็นผลดีต่อสังคมที่สามารถสร้างนักวิจัยชุมชนที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านไว้กับชุมชนเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งสืบไป

จากผลการดำเนินงานวิจัยดังกล่าวได้มีการขยายผลองค์ความรู้จากการวิจัยไปสู่การนำไปใช้ประโยชน์โดยการจัดโครงการบริการวิชาการ เรื่อง การเพาะเลี้ยงไส้เดือนดินเพื่อการทำเกษตรอินทรีย์ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในวันที่ 18 ตุลาคม 2559 ให้แก่ผู้ต้องขังในทัณฑสถานบำบัดพิเศษลำปาง ตำบลปงยางคก จังหวัดลำปาง จำนวน 30 คน ซึ่งการดำเนินโครงการบริการวิชาการครั้งนี้เกิดจากความร่วมมือของ 2 หน่วยงานที่เป็นภาคีเครือข่ายในการขับเคลื่อน ได้แก่ ทีมวิจัยชุมชนและทีมวิจัยของคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง และหน่วยงานทัณฑสถานบำบัดพิเศษลำปางที่เล็งเห็นถึงประโยชน์ของการเพาะเลี้ยงไส้เดือนดิน เป็นการขับเคลื่อนกลไกการให้ความรู้ไปสู่กลุ่มผู้ด้อยโอกาสอีกกลุ่มหนึ่งในสังคมเพื่อเป็น

แนวทางในการส่งเสริมการสร้างอาชีพให้แก่ผู้ต้องขังที่กำลังจะพ้นโทษออกไปใช้ชีวิตอยู่ในสังคม การให้ความรู้ถือเป็นการติดอาวุธทางปัญญา สามารถสร้างภูมิคุ้มกันและพลังใจให้ผู้ต้องขังเหล่านั้นมีความหวังและจุดมุ่งหมายในการใช้ชีวิตต่อไปได้ในสังคม เพราะเค้าเหล่านั้นจะสามารถสร้างอาชีพทำมาหากินอย่างสุจริตได้ด้วยตนเอง

วิธีการถ่ายทอดผลงานวิจัยนั้น ควรถ่ายทอดในรูปแบบที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้นำไปใช้จริง ซึ่งจะทำให้เห็นประโยชน์ของผลงานวิจัยอย่างเป็นรูปธรรมชัดเจนขึ้น กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้จากการวิจัยสู่การบริการวิชาการ ถือเป็นการถ่ายทอดผลงานวิจัยที่เป็นรูปแบบของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ระหว่างนักวิจัย ชุมชน และองค์กรภายนอกที่เกี่ยวข้องกับชุมชน เพื่อให้เกิดบรรยากาศที่ดีในการได้รับความรู้ของชุมชนไปสู่กลุ่มเป้าหมายที่มีความต้องการอย่างแท้จริง เป็นการบูรณาการกระบวนการทำงานเพื่อผลักดันให้กลุ่มเป้าหมายนำความรู้ดังกล่าวไปใช้ประโยชน์แล้วก่อให้เกิดผลกระทบ(impact) เกิดคุณค่าและมูลค่าของผลผลิตที่สามารถสร้างรายได้ ยกย่องความเป็นอยู่ หรือพัฒนาไปสู่เชิงพาณิชย์ได้จะทำให้งานวิจัยนั้นเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติได้อย่างแท้จริง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์จรรवरณ ลิ้มปีญุลย์
ผู้เขียน

(5) ยกระดับสถานะนักวิจัยชุมชนสู่วิทยากรบรรยายและขยายผลของความรู้ให้เครือข่าย

(RDG58N0011 การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยเชิงสาธารณะ ด้านการศึกษา)

โครงการวิจัย “ไส้เดือนดิน” กลไกการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้คู่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงพื้นที่ตำบลปายคอก อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดลำปาง เป็นรูปแบบสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์เชิงบวกสำหรับชุมชนเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติโดยชุมชนอย่างอิสระ ความเป็นพลวัตและพัฒนาอย่างต่อเนื่องอย่างไม่มีที่สิ้นสุด มีการเรียนรู้ตลอดชีวิตและวัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นหัวใจที่สำคัญ ซึ่งชุมชนสามารถเลือกใช้องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยตามความเหมาะสมและสอดคล้องกับลักษณะบริบทและภูมิสังคมที่แตกต่างกัน ผลของการดำเนินงานที่เกิดขึ้นถูกออกแบบกิจกรรมให้มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการเพื่อค้นหากลไกการพัฒนารูปแบบสังคมแห่งการเรียนรู้คู่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง องค์ความรู้เรื่องชุดเพาะเลี้ยงไส้เดือนดินในมิติของเชิงเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และพัฒนาสู่แนวทางในการใช้ประโยชน์กับคนในชุมชน

ในขณะเดียวกันนักวิจัยชุมชนที่ตั้งมั่นบนฐานของการแสวงหาการเรียนรู้เพื่อค้นหาคำตอบและสร้างความเชื่อมั่นให้กับตนเองต่อการใช้ “ไส้เดือนดิน” เป็นเครื่องมือในการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ในมิติเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ถูกเพิ่มพูนความรู้และความมั่นใจจากการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง จนเกิดเป็นความรู้ชุดใหม่ผ่านการลองผิดลองถูก จนสามารถถ่ายทอดกระบวนการในทุกขั้นตอนของการเลี้ยงไส้เดือนดิน ได้อย่างครอบคลุม ในทุก

มิติทั้งมิติเศรษฐกิจที่มอง “ไส้เดือนดิน” สามารถสร้างรายได้จากการผลิตเป็นปุ๋ยน้ำและปุ๋ยแห้ง กลยุทธ์ในการวางแผนการตลาด “ทำปุ๋ยเพื่อแจกให้ไปทดลองใช้ ใช้ดีแล้วค่อยกลับมาซื้อ” เพื่อให้คนในชุมชนหันกลับมาปรับพฤติกรรมในการทำขยะในครัวเรือน ในมิติสังคม เกิดการแบ่งปันความรู้แบบไม่หยุดนิ่งนำพากลุ่มคนที่หลากหลายในชุมชนหรือหน่วยงานมาเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งเครือข่ายวัดที่มีแหล่งของเศษอาหารอินทรีย์ที่เหลือทิ้งจากงานหรือเทศบาลงานบุญหรือเรือนจำกลางที่มีความจำเป็นต้องกำจัดขยะด้วยเช่นกัน จากชุดประสบการณ์ดังกล่าวทำให้นักวิจัยชุมชน **นางสมพร อังตระกูล** ได้มีโอกาสต้อนรับคณะศึกษาดูงานจากโครงการวิจัยการจัดการขยะครัวเรือน บ้านต๋อมตง อ.เมือง จ.พะเยา ในฐานะวิทยากรเพื่อบรรยายถึงความสัมพันธ์ของไส้เดือนดินที่นำพาไปสู่การเรียนรู้ของคนในชุมชน ซึ่งประกอบไปด้วยแนวคิดสำคัญ ผลที่เกิดขึ้นกับตนเองและชุมชน จุดติดขัดและการหาทางออกจากปัญหา ในวันที่ 23 กรกฎาคม 2560 ณ ศูนย์เรียนรู้ไส้เดือนดินบ้านสวนแม่พร ต.ปายคอก อ.น้ำขุ่น จ.ลำปาง

นอกจากนี้ยังมีโอกาสไปเป็นวิทยากรบรรยายให้กับนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง คณะวิทยาการจัดการ ผู้ถูกคุมประพฤติในเรือนจำกลาง จังหวัดลำปาง และวัดทุ่งบ่อแป้น ต.ปายคอก อ.น้ำขุ่น จ.ลำปาง เพื่อขยายฐานของสังคมแห่งการเรียนรู้ด้วยไส้เดือนดินให้กว้างขวางมากขึ้น เป็นการเลือกใช้เครื่องมือในการสร้างองค์

ความรู้ร่วมกันของกลุ่มชุมชนในสังคมเดียวกัน และกลุ่มเป้าหมายสำคัญในการขยายฐานของการเรียนรู้ในชุมชน เพื่อให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้คือนักวิจัยที่เป็นผู้ลงมือปฏิบัติผ่านการกลั่นกรองความรู้ได้ด้วยตนเอง จึงเป็นความสำเร็จและสำคัญของการสร้างกลุ่มคนเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคม

ภัทรา มาน้อย

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปาง

(6) คนทำข่าว : จากการเรียนรู้..สู่หนังสือความหมาย

(RDG58N0008 การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยเชิงสาธารณะ ด้านการศึกษา)

โครงการวิจัยการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ผ่านกระบวนการผลิตข้าวนาโยนของเกษตรกรในเขตเทศบาลปาดันนาครีว อ.แม่ทะ จ.ลำปาง ที่มุ่งเน้นการสร้างกระบวนการทางสังคมที่เกื้อหนุนกันของกลุ่มเกษตรกรผ่านการผลิตข้าวนาโยนที่เป็นองค์ความรู้ที่แปลกใหม่ โดยการลงมือปฏิบัติด้วยตนเองจนสามารถสร้างความรู้ ทักษะ และเทคนิคที่เหมาะสมได้ด้วยตนเอง จนนำไปสู่การถ่ายทอดความรู้ สื่อความหมายในการผลิตข้าวนาโยน เป็นกลไกการสื่อสารวิธีคิดที่เริ่มต้นจากจุดเล็กๆ จนกระทั่งขยายผลสู่การตัดสินใจเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการทำนาของตนเอง จนกลายเป็นสังคมแห่งการแบ่งปันความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้ร่วมกัน

ผลจากการทดลองทำข้าวนาโยนในปีแรก เป็นบทพิสูจน์ที่ทำให้ “คนทำข่าว” มีความมั่นใจว่า “นาโยน” เป็นอีกทางเลือกหนึ่งของเกษตรกร ที่สามารถเลี่ยงข้อจำกัดของแรงงานที่ขาดแคลนและมีราคาแพงแต่สามารถนาโยนสามารถพึ่งพาแรงงานในครัวเรือนได้ เป็นทางเลือกของเกษตรกรที่เป็นผู้สูงอายุที่ช่วยลดขั้นตอนในการผลิตทำให้ประหยัดเวลาส่งผลถึงการลดค่าใช้จ่ายในการผลิตลง หลักการเก็บเกี่ยวผลผลิตต่อไร่พบว่าได้สูงกว่าปีที่ผ่านมาแม้จะเป็นเพียงการลองผิดลองถูกก็ตาม ในขณะเดียวกันคณะนักวิจัยซึ่งมีองค์ประกอบของทีมาจารย์ธรรพพงษ์ ลมอ่อน จากมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง และ คุณชำนาญ จุงตระกูลรัตน์ นักวิจัยชุมชน ในฐานะผู้นำการเปลี่ยนแปลงทางความคิด ถูกสอบถามเป็นระยะๆ จากการเฝ้าสังเกตของเกษตรกรรอบข้าง และถูกร้องขอให้บอกเล่าประสบการณ์ของการทำนาโยนในปีที่ผ่านมา

การสร้างการเรียนรู้การทำนาโยนด้วยตนเองแบบลองผิดลองถูก สู่บทบาทของนักสื่อสารความรู้ข้าวนาโยนให้กับชุมชนรอบข้าง ทีมวิจัยได้มีโอกาสบอกเล่าและสาธิตวิธีการทำข้าวนาโยนให้กับกลุ่มเยาวชน ผ่านกิจกรรมเรียนรู้นอกสถานที่การทำนาโดยวิธีโยนต้นกล้า ของนักเรียนโรงเรียนเทศบาลปาดันนาครีว ในวันที่ 25 กรกฎาคม 2558 กลุ่มพระเถรวาทศรีอ้วน อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ในวันที่ 10 สิงหาคม 2558 เพื่อสร้างเป็นพื้นที่เรียนรู้ และ สำหรับเกษตรกรผู้สูงอายุและผู้พิการ หมู่ 1 บ้านนาแก้ว ตำบลปาดันนาครีว อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ในวันที่ 19 มิถุนายน 2560

จากฐานสำคัญของการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ในพื้นที่ มีองค์ประกอบของจุดแข็งที่ประกอบด้วย การมีบุคคลแห่งการเรียนรู้ ชุมชนมีบุคคลและกลุ่มบุคคลที่มีความตระหนักถึงความสำคัญ ความจำเป็นของ

การเรียนรู้ มีทักษะและกระบวนการในการคิด การวิเคราะห์ และการแก้ปัญหา มีความใฝ่รู้สามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง มีแหล่งการเรียนรู้ ที่เกิดจากการลงมือทำและบอกเล่าผลลัพธ์จากสิ่งที่ปรากฏ มีองค์ความรู้ ที่เกิดจากชุดประสบการณ์ที่ผ่านการลองผิดลองถูก ทำซ้ำจนกลายเป็นความรู้ที่สามารถนำไปใช้ได้ แต่ไม่จำเป็นต้องแข็งตัว และ การจัดการความรู้ ในที่นี้หมายถึงการพัฒนาพื้นที่ให้มีรูปแบบการเรียนรู้ที่หลากหลาย ทั้งการพัฒนาวิถี กระบวนการถ่ายทอดความรู้ ให้กลุ่มเป้าหมายเข้าถึงองค์ความรู้อย่างเสมอภาค พัฒนาทักษะความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ได้อย่างชัดเจน ให้สามารถเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ที่มี

ประสิทธิภาพ มีการบูรณาการใช้ความรู้เป็นฐานในการแก้ปัญหาและการพัฒนาที่เหมาะสมกับสภาพของชุมชน ดังนั้นภาพของการเรียนรู้ สู่การสื่อสารความรู้จึงจำเป็นต้องมีองค์ประกอบหลัก 4 ประการ เพื่อให้เห็นความต่อเนื่องและยั่งยืนของสังคมแห่งการเรียนรู้ตามเป้าหมายของโครงการที่กำหนดไว้

ภัทรา มาน้อย
ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปาง

ภาคผนวก ข. ภาพกิจกรรม

เวทีพิจารณาโครงการในพื้นที่(กศน.อำเภอแม่ใจ,กศน.อำเภอเชียงม่วน,กศน.อำเภอดอกคำใต้)

งานติดตามโครงการวิจัยในพื้นที่โครงการวิจัย

เวทีนำเสนอรายงานความก้าวหน้า

เวทีนำเสนอรายงานฉบับสมบูรณ์

ภาคผนวก ค. บันทึกรายละเอียดผลการพัฒนาโจทย์และการติดตามงานในพื้นที่จังหวัดพะเยา และจังหวัดลำปาง

□งานพัฒนาโจทย์พื้นที่ กศน.พะเยา

กระบวนการในการพัฒนาโจทย์ในพื้นที่จังหวัดพะเยา 3 พื้นที่ ประกอบด้วย อำเภอแม่ใจ, อำเภอเชียงม่วน และอำเภอดอกคำใต้ ซึ่งเป็นการลงพื้นที่เพื่อพัฒนาโจทย์วิจัยโดยศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นร่วมกับการพัฒนาทีมพี่เลี้ยงจังหวัดพะเยา เพื่อสร้างการเรียนรู้เรื่องและพัฒนาทักษะของการเป็นพี่เลี้ยงในประเด็นของการค้นหาโจทย์วิจัยจนกระทั่งสามารถเขียนเป็นข้อเสนอโครงการเพื่อพิจารณาเงินทุน รายละเอียดการพัฒนาโจทย์ของแต่ละพื้นที่มีดังนี้

1.พื้นที่อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา

การลงพื้นที่แต่ละครั้งได้ออกแบบบนฐานของการพัฒนาโจทย์โดยพี่เลี้ยงกลไกพะเยา รุ่น 1-2 ตามรายชื่อข้างต้น โดยวางแผนการทำงานร่วมกันดังนี้

กลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย ทีมผู้บริหารและครู กศน. อำเภอแม่ใจ และ ชุมชนบ้านหนองบัว

กระบวนการในการวางแผน

1) มีการนัดหมายลงพื้นที่ครั้งที่ 3 ครั้ง โดยพี่เลี้ยงได้ทำการกำหนดบทบาทของแต่ละคนไว้อย่างชัดเจน โดยใช้ Session plan เป็นตัวสื่อสาร

2) กำหนดเป้าหมายของการประชุมในแต่ละครั้งให้ชัดเจน

ครั้งที่ 1 เน้นการแลกเปลี่ยนแนวคิด และสร้างความเข้าใจเรื่องงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และเปิดเวทีแสดงความคิดเห็นต่อความคาดหวังในการทำงานวิจัย และตั้งประเด็นคำถามต่อสถานการณ์ปัญหาของพื้นที่ ครึ่งนี้เน้นความเข้าใจของทีม ครู กศน.อำเภอแม่ใจ

ครั้งที่ 2 เป็นประเด็นต่อเนื่องจากการลงพื้นที่ชี้แจงสร้างความเข้าใจต่อครูในเวทีครั้งที่ 1 โดยมีโจทย์สำคัญคือ การทบทวนสถานการณ์ปัญหาของพื้นที่ บ้านหนองบัว โดยกลุ่มของ กศน.อำเภอแม่ใจ ร่วมกันวิเคราะห์และทบทวนข้อเท็จจริงของพื้นที่ และสรุปประเด็นที่คาดว่าจะใช้เป็นแนวทางในการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ครั้งที่ 3 ลงพื้นที่เพื่อทบทวนสถานการณ์ของชาวบ้านชุมชนบ้านหนองบัว (ข้อมูลจากการวิเคราะห์ชุมชนครั้งที่ 2) ในมิติต่างๆที่สัมพันธ์กับข้อมูล ทั้งบริบทชุมชน สถานการณ์ด้านการรวมกลุ่ม อาชีพของชุมชนบ้านหนองบัว กระบวนการกลุ่ม รูปแบบและแนวทางการบริหารจัดการกลุ่มที่มีระบบและเหมาะสมกับชุมชนบ้านหนองบัว

1) ผลที่ได้จากการลงพื้นที่พัฒนาโจทย์

ประเด็นที่มีการแลกเปลี่ยนพบว่า มีความหลากหลายมิติจากการสะท้อนในวงเสวนาซึ่งสรุปได้ 6 ประเด็น คือ การใช้สารเคมี ในผลผลิตทางการเกษตรเช่น ข้าว แตงโม แคนตาลูป ลิ้นจี่ ปัญหาสุขภาพกาย/จิต โรคมะเร็ง การฆ่าตัวตาย สังคมผู้สูงอายุ ขาดคนสืบทอดภูมิปัญญา ความหลากหลายของประชากรในพื้นที่ คนต่างถิ่นอพยพเข้ามาซื้อที่และมาทำมาหากินในพื้นที่ และ ปัญหาหนี้สิน

แต่หลังจากทำกลุ่มย่อยเพื่อวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน ของชุมชน ทำให้มีรายละเอียดเพิ่มเติมดังนี้

○ จุดเด่นและโอกาสของชุมชน สรุปได้เป็น 7 ข้อหลัก คือ

1. การรวมกลุ่มอาชีพ เนื่องจากบ้านหนองบัวมีความหลากหลายของกลุ่มอาชีพจึงทำให้สมาชิกของหมู่บ้านมีการรวมตัวในลักษณะกลุ่มอาชีพเดียวกัน แต่เป็นการรวมตัวแบบหลวมๆ ไม่มีระบบและ

การบริหารจัดการที่เด่นชัด ได้แก่ กลุ่มจักสาน เพาะเห็ด เลี้ยงวัว เลี้ยงไก่ เลี้ยงหมู กลุ่มทำน้ำพริก กลุ่มปลูกข้าว กลุ่มปลูกผักทอง กลุ่มฉางข้าว กลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษ

2. ผู้นำชุมชนมีความเข้มแข็ง

3. มีการบริหารจัดการชุมชนที่ดี สนับสนุนให้คนในชุมชนลดอบายมุข การคัดแยกขยะ

4. ความสามัคคีของคนชุมชนและการรวมกลุ่มจิตอาสาของคนในชุมชนในการทำกิจกรรม

ลูกบ้านมีความตระหนักในหน้าที่ความรับผิดชอบ และร่วมทำกิจกรรมของชุมชนอย่างเป็นประจำและต่อเนื่อง โดยกำหนดให้วันที่ 10 ของเดือนเป็นวันทำกิจกรรมพัฒนาหมู่บ้าน

5. เป็นแหล่งรวมبيبอัตขยะรีไซเคิลของตำบลบ้านเหล่า

6. มีความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งน้ำ และป่าไม้ ซึ่งเป็นแหล่งอาหารของชุมชน (ของป่า)

7. มีภูมิปัญญาของชุมชน เช่น หมอเมือง จักสาน

○ จุดอ่อนและอุปสรรคของชุมชน สรุปได้ดังนี้

1. ราคาสินค้าทางการเกษตรตกต่ำ

2. ต้นทุนทางการเกษตรที่สูง เนื่องจากคนในชุมชนขาดความรู้ทางการเกษตรและการใช้ปุ๋ย และสารเคมีที่มีราคาสูง ทำให้เกิดภาระหนี้สินที่เกิดขึ้นตามมา

3. ขาดการรวมกลุ่มอาชีพที่เป็นระบบ เนื่องจากขาดองค์ความรู้ เป้าหมายการรวมกลุ่ม กติกาตลาดรองรับสินค้าจากการรวมกลุ่ม และผลประโยชน์

4. หน่วยงานราชการที่เข้ามาสนับสนุนในชุมชน ส่วนมากจะขาดการสำรวจความต้องการที่แท้จริงของชุมชน ขาดการติดตามผลของการสนับสนุน ขาดความต่อเนื่อง และขาดหน่วยงานประสานความร่วมมือเป็นหน่วยงานกลาง

5. ขาดการตรวจสอบสารพิษตกค้างในชุมชน

6. ขาดการรับรองสารเคมีตกค้างในพืชผลทางการเกษตร

7. ขาดผู้สืบทอดภูมิปัญญาของชุมชน

8. ปัญหาผู้ไม่รู้หนังสือ และกลุ่มผู้ยังไม่จบมัธยมศึกษาตอนปลาย

○ ความต้องการของชุมชน

1. การส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มอย่างเป็นระบบ

2. หาดตลาดรองรับสินค้า ออกแบบผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้า

3. การรับรองสินค้าปลอดสารพิษ

4. การหาคนสืบทอดภูมิปัญญา

5. การสนับสนุนองค์ความรู้ทางการเกษตรและการเลี้ยงสัตว์

6. การสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ทางการเกษตรและการเลี้ยงสัตว์ เช่น วัคซีนไก่ เมล็ดพันธุ์ผัก

อาหารเสริมสัตว์

7. การสนับสนุนอุปกรณ์สำหรับอาชีพจักสาน เช่น เครื่องจักตอก

จากประเด็นดังกล่าวชุมชนสะท้อนถึงสถานการณ์ความล้มเหลวของการรวมกลุ่มในชุมชนมาอย่างต่อเนื่องจึงทำให้กระบวนการในการพูดคุยลงรายละเอียดในประเด็นดังกล่าว โดยได้ข้อสรุปว่า กลุ่มต่างๆที่มีในหมู่บ้าน มีทั้งสิ้น 20 กลุ่ม แบ่งได้ 2 ลักษณะ คือ กลุ่มอาชีพ และกลุ่มของหมู่บ้าน ดังนี้

1.) กลุ่มอาชีพ

ที่	ชื่อกลุ่ม	จำนวนสมาชิก คน /ครัวเรือน	ปีพ.ศ. ที่ก่อตั้ง	จุดมุ่งหมาย การก่อตั้ง	ระดับ ความสำเร็จ	เงินทุน / เงิน ออม
1	กลุ่มน้ำพริกลาบ	25 คน	2533	ส่งเสริมอาชีพ เสริม	มีการ ดำเนินงานอย่าง ต่อเนื่องจนถึง ปัจจุบัน	มีการลงทุนครั้ง แรกคนละ 50 บาท /ปัจจุบันมี เงินออม ประมาณ 6,000 บาท
2	กลุ่มผู้เลี้ยงไก่	30 ครัวเรือน	2541	จัดตั้งเพื่อรับเงิน สนับสนุนจาก ภาครัฐ		
3	กลุ่มผู้เลี้ยงหมู	27 ครัวเรือน	2541	จัดตั้งเพื่อรับเงิน สนับสนุนจาก ภาครัฐ		มีเงินออม
4	กลุ่มผู้เลี้ยงวัว	30 ครัวเรือน	2541	จัดตั้งเพื่อรับเงิน สนับสนุนจาก ภาครัฐ		
5	กลุ่มปลูกเห็ดฟาง	18 ครัวเรือน	2541	ส่งเสริมอาชีพ เสริม		
6	กลุ่มผู้เลี้ยงปลา		2541	จัดตั้งเพื่อรับเงิน สนับสนุนจาก ภาครัฐ		
7	กลุ่มปลูก ผักสวนครัว	25 ครัวเรือน	2559	หารายได้เสริม		

2.) กลุ่มในหมู่บ้าน

ที่	ชื่อกลุ่ม	จำนวนสมาชิก คน /ครัวเรือน	ปีก่อตั้ง	จุดมุ่งหมาย การก่อตั้ง	ระดับ ความสำเร็จ	เงินทุน / เงิน ออม
1	กลุ่มผู้สูงอายุ	75 คน	2545	จัดตั้งเพื่อรับเงิน สนับสนุนจาก ภาครัฐ		มีเงินออม
2	กลุ่มฉางข้าว		2559	กองทุนพัฒนา จากรัฐ	ดำเนินงานอย่าง เป็นระบบและ ต่อเนื่อง	มีเงินออม / มีระบบการกู้ยืม ระหว่างสมาชิก
3	กลุ่มน้ำดื่ม		2559	กองทุนพัฒนา จากรัฐ	ดำเนินงานอย่าง เป็นระบบและ ต่อเนื่อง	
4	กลุ่มโรงสีชุมชน		2559	กองทุนพัฒนา จากรัฐ	ดำเนินงานอย่าง เป็นระบบและ	

					ต่อเนื่อง	
5	กลุ่มออมทรัพย์		2518	กองทุนพัฒนา จากรัฐ	ดำเนินงานอย่าง เป็นระบบและ ต่อเนื่อง	มีเงินออม / มีระบบการกู้ยืม ระหว่างสมาชิก
6	กลุ่มแม่บ้าน		2520	ร่วมมือกัน ช่วยเหลืองานต่าง ในหมู่บ้าน	ดำเนินงานอย่าง เป็นระบบและ ต่อเนื่อง	มีเงินออม
7	กลุ่มกองทุน เงินล้าน		2549	กองทุนพัฒนา จากรัฐ	ดำเนินงานอย่าง เป็นระบบและ ต่อเนื่อง	มีเงินออม / มีระบบการกู้ยืม ระหว่างสมาชิก
8	กลุ่มปุ๋ย	30 ครั้วเรือน	2549	กองทุนพัฒนา จากรัฐ		มีเงินออม
9	กลุ่มอาสา จัดการขยะ	5 ครั้วเรือน		เพื่ออำนวยความสะดวก		
10	กลุ่มดับไฟป่า	15 ครั้วเรือน		เพื่ออำนวยความสะดวก ในหมู่บ้าน		
11	กลุ่มชรบ.	40 คน		เพื่ออำนวยความสะดวก ในหมู่บ้าน		มีเงินออม
12	กลุ่มอสม.			เพื่ออำนวยความสะดวก ในหมู่บ้าน		มีเงินออม
13	กลุ่มเมล็ดพันธุ์ ข้าว					มีเงินออม

ลักษณะการรวมกลุ่ม

- 1) มีการรวมกลุ่มชาวบ้านตั้งแต่ 15 คนขึ้นไป ตามความสนใจและการประกอบอาชีพของสมาชิก
- 2) มีการแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อดำเนินงาน เช่น ประธาน รองประธาน เหนียวินิจ เป็นต้น
- 3) กลุ่มอาชีพบางกลุ่มก่อตั้งเพื่อรับทุนสนับสนุนจากภาครัฐ
- 4) มีการลงทะเบียนเป็นสมาชิก และเก็บเงินเพื่อเป็นทุนหมุนเวียนบริหารจัดการในกลุ่ม
- 5) สมาชิกในหมู่บ้าน จะเข้าร่วมเป็นกลุ่มสมาชิกอย่างน้อย 1 กลุ่ม

เหตุผลในการเข้าร่วมกลุ่ม

- 1) เพื่อต้องการมีรายได้เสริมจากการทำนา และมีช่วงระยะเวลาที่ว่างเว้นจากการทำนา
- 2) เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับคนในชุมชน
- 3) เพื่อการออมเงิน
- 4) เพื่อกู้เงินจากกลุ่ม
- 5) เพื่อได้รับสิทธิในการสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ทางการเกษตร เช่น พืชพันธุ์ แม่พันธุ์สัตว์ เมล็ดพันธุ์ พืชผักสวนครัว และงบประมาณจากหน่วยงานของรัฐ

เหตุผลที่ไม่เข้าร่วมกลุ่ม

- 1) มีความคิดเห็นต่างกัน จึงไม่สะดวกในการรวมกลุ่ม
- 2) ชาวบ้านบางคนเห็นว่าการรวมกลุ่มอาชีพบางกลุ่มให้ผลตอบแทนน้อย

บทเรียน/ความล้มเหลวของที่ชุมชนได้รับการจัดตั้งกลุ่ม

- 1) ขาดตลาดรองรับสินค้าทางการเกษตรที่แน่นอน
- 2) พ่อค้าคนกลางตัดราคาให้ต่ำกว่าความเป็นจริง
- 3) มีการขายตัดราคากันเองของคนในหมู่บ้าน
- 4) คนเก่งที่มีความสามารถหาช่องทางจำหน่ายเองจะมีรายได้มากกว่าการรวมกลุ่ม
- 5) ขาดการสนับสนุนจากภาครัฐอย่างต่อเนื่อง
- 6) ขาดผู้นำที่จะประสานสมาชิกกลุ่มในกิจกรรมต่างๆ
- 7) กลุ่มไม่มีทักษะการแก้ไขปัญหาภายในกลุ่มร่วมกัน
- 8) ไม่มีระบบบริหารจัดการกลุ่มอย่างเป็นระบบ

การแก้ไขปัญหาของกลุ่มที่ประสบความสำเร็จ เช่น กลุ่มน้ำพริกลาบ

- 1) ผู้นำกลุ่มมีความรู้ความเข้าใจในการบริหารงานกลุ่มอย่างเป็นระบบ
- 2) มีกฎระเบียบ ข้อตกลงร่วมกันอย่างชัดเจน
- 3) ได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจากเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง

ปัญหาที่พบโดยทั่วไปของกลุ่มที่ไม่ประสบความสำเร็จ

- 1) การรวมกลุ่มขาดผู้นำกลุ่มที่มีความมุ่งมั่น เข้มแข็ง
- 2) ไม่มีทักษะในการบริหารจัดการกลุ่มอย่างเป็นระบบ
- 3) ไม่มีความรู้เรื่องการจัดการกลุ่ม
- 4) ภาครัฐไม่สนับสนุนอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน เป็นเพียงการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า เฉพาะเรื่อง
- 5) ไม่มีความรู้ในวิชาชีพนั้นๆอย่างแท้จริง ทำให้ผลผลิตที่ได้อาจจะเป็นไปตามสภาพปัจจัยแวดล้อม
- 6) ไม่มีการแสวงหาความรู้ร่วมกันของกลุ่ม
- 7) ไม่มีการประชุมแก้ไขปัญหาาร่วมกัน
- 8) ไม่มีการถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญา

ผลที่ได้จากการรวมกลุ่ม

- 1) สมาชิกได้รับเงินปันผล
- 2) มีเงินทุนหมุนเวียนภายในกลุ่ม ทำให้สามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่องยั่งยืน มีรายได้ประจำ เช่น กลุ่มน้ำพริกลาบ
- 3) สามารถใช้การดำเนินงานของกลุ่มขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ

ความคาดหวังจากการรวมกลุ่ม

- 1) เพื่อการออมเงิน
- 2) มีแหล่งเงินกู้ ดอกเบี้ยถูก
- 3) มีรายได้เพิ่มขึ้น
- 4) ต้องการการสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ งบประมาณ และความรู้ที่จำเป็นในการประกอบอาชีพจากหน่วยงานภาครัฐ
- 5) ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ แก้ปัญหาคนว่างงาน

แนวทางการบริหารจัดการกลุ่ม/ความต้องการเห็นกลุ่มเป็นไปอย่างไร

- 1) การมีความรู้ความเข้าใจในการบริหารจัดการกลุ่มอย่างเป็นระบบ
- 2) มีกระบวนการกลุ่มที่สามารถต่อรองราคาผลผลิต และมีตลาดที่รองรับสินค้าที่แน่นอน
- 3) มีการเชื่อมโยงกลุ่มกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อรับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง

โอกาสของโครงการวิจัย

หลังจากได้ข้อมูลและวิเคราะห์ร่วมกันกับชาวบ้านในพื้นที่เรียบร้อยแล้วคณะที่วิจัยและทีมพี่เลี้ยงได้ข้อสรุปของการลงพื้นที่ครั้งนี้ ดังนี้

1) การก่อตั้งกลุ่มต่างๆในหมู่บ้านมีระยะเวลาไม่น้อยกว่า 30 ปี บางกลุ่มมีความเข้มแข็งยั่งยืน ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่มีการดำเนินงานอย่างมีระบบตั้งแต่เริ่มแรก มีการแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานอย่างชัดเจน มีกฎระเบียบข้อบังคับ และสมาชิกมีความร่วมมือในการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง เช่น กลุ่มน้ำพริกปลา กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มฉางข้าว กลุ่ม อสม. เป็นต้น สมาชิกได้รับเงินปันผล มีระบบกักเงินที่มีดอกเบี้ยต่ำ มีการออมเงินอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้ เป็นผลจากการวางระบบดำเนินการ และมีคณะกรรมการ มีผู้นำ และได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐอย่างต่อเนื่องจึงทำให้ประสบผลสำเร็จที่ยั่งยืน

2) การก่อตั้งกลุ่มอาชีพ เช่น กลุ่มเลี้ยงไก่ กลุ่มเลี้ยงหมู กลุ่มเลี้ยงวัว กลุ่มเลี้ยงปลา และกลุ่มเห็ด (พ.ศ. 2541) เป็นกลุ่มเฉพาะกิจที่จัดตั้งขึ้นเพื่อรับการสนับสนุนจากภาครัฐในครั้งแรก และต่อมาเมื่อไม่มีการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง ทำให้ดำเนินการในลักษณะต่างคนต่างทำ ไม่มีผู้นำประสานการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ ซึ่งการประกอบอาชีพดังกล่าวชาวบ้านเห็นว่าเป็นช่องทางอาชีพที่มีรายได้สูง ต้องการการสนับสนุนจากภาครัฐในเรื่องต่างๆทั้งวัสดุ อุปกรณ์ งบประมาณ และความรู้ รวมถึงมีระบบการบริหารจัดการเพื่อต่อรองราคา ระดมทุน ออมเงิน ที่มีความต่อเนื่องและยั่งยืน

ข้อสรุปของประเด็นวิจัยบ้านหนองบัวหมู่ 2 ตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา จากสถานการณ์ของความล้มเหลวในการจัดตั้งกลุ่มทำให้ชุมชนเลือกที่ทดลองเรียนรู้การจัดตั้งกลุ่มอาชีพในชุมชน เพื่อใช้เป็นฐานในการสร้างความเข้มแข็งในกลุ่มอาชีพอื่นๆ โดยเลือกที่จะนำเอา “กลุ่มเลี้ยงวัว” มาเป็นเครื่องมือในการสร้างบทเรียนในครั้งนี้ ซึ่งปัจจุบันมีการรวมกลุ่มผู้เลี้ยงวัวเพื่อเป็นแหล่งผลิตและการซื้อขายวัวที่มีความสำคัญ ชุมชนยังคงยึดถืออาชีพนี้ไว้ด้วยเหตุผลของการเป็นอาชีพดั้งเดิมของบรรพบุรุษ และเป็นอาชีพที่เป็นรายได้หลักของคนในชุมชน

จากประเด็นที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนำมาสู่แนวทางการทบทวนสถานการณ์ปัญหาด้านการบริหารจัดการกลุ่มอาชีพบ้านหนองบัวที่มีอยู่อย่างหลากหลาย แต่มีเพียงกลุ่มเลี้ยงวัวที่จัดตั้งขึ้นเพื่อรับการสนับสนุนจากภาครัฐที่ยังคงยืนหยัด และมีการรวมตัวของสมาชิก นับตั้งแต่เริ่มมีการเลี้ยงวัว โดยอาศัยความรู้ที่บรรพบุรุษได้สืบทอดมายาวนานกว่า 80 ปี และในปีพ.ศ. 2541 จึงได้รวมกันจัดตั้งกลุ่มผู้เลี้ยงวัวขึ้นมาจนถึงปัจจุบัน แม้ปัจจุบันคงเหลือสมาชิก เพียง 24 ราย จาก 30 ราย ก็ตาม จากสถานการณ์ดังกล่าว ทำให้กลุ่มผู้เลี้ยงวัวได้วิเคราะห์ถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อความยั่งยืนในด้านอาชีพในหลายมิติ พบว่าสาเหตุและปัญหาที่เกี่ยวข้องน่าจะสัมพันธ์กับความรู้ด้านการบริหารจัดการ ซึ่งจำแนกได้ ดังนี้ 1) **รูปแบบการเลี้ยงวัวของชาวบ้านหนองบัว** เป็นการเลี้ยงแบบผลิตลูกวัวเพื่อจำหน่าย หรือเป็นการเลี้ยงพ่อพันธุ์-แม่พันธุ์เพื่อผลิตลูกขาย สมาชิกมีการดำเนินการในลักษณะต่างคนต่างทำ มีวิธีคิดและความรู้เรื่องการเลี้ยงวัวที่อาจแตกต่างกันออกไป แม้จะมีการพูดคุยปรึกษาหารือกันบ้าง ก็เป็นไปในลักษณะอย่างไม่เป็นทางการไม่มีการจดบันทึก ไม่มีการถ่ายทอดความรู้ ไม่มีการประสานการทำงานหรือพัฒนาแก้ไขปัญหาต่างๆ ร่วมกันในระบบกลุ่ม จึงทำให้วิธีการเลี้ยงวัวก็ยังคงเป็นแบบดั้งเดิม ที่สืบทอดความรู้มาจากครอบครัวจากรุ่นสู่รุ่น (นับตั้งแต่ตั้งถิ่นฐาน ณ บ้านหนองบัวจนถึงปัจจุบัน) ไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก 2) **พื้นที่การเลี้ยงวัวถูกจำกัดและสัมพันธ์กับ**

พื้นที่แหล่งอาหารที่เกิดภาวะขาดแคลน จากอดีตนิยมเลี้ยงอยู่บนดอย หลังฤดูการทำนาประมาณเดือน 3 - 4 ก็จะนำวัวลงมาเลี้ยงตามทุ่งนาพื้นราบ ให้อาหารหญ้า และฟางข้าว แต่ในปัจจุบัน พื้นที่เลี้ยงเดิมเป็นกลายเป็นป่าอนุรักษ์ ผู้เลี้ยงจึงนำมาเลี้ยงในพื้นที่การเกษตรของตนเอง และที่สาธารณะประโยชน์ของหมู่บ้าน ทำให้อาจมีปัญหาการขาดแคลนหญ้า เพราะพื้นที่เลี้ยงวัวถูกรุกด้วยพื้นที่ทางการเกษตรอื่นๆ ไม่สามารถเลี้ยงปล่อยเพื่อให้เดินหาหญ้ากินได้เอง ผู้เลี้ยงวัวจึงต้องแก้ไขปัญหาด้วยการปลูกหญ้าแซมกับพื้นที่ทางการเกษตรของตน เพื่อให้เป็นอาหารของวัว

3) ความรู้เรื่องการดูแลสุขภาพวัวอย่างถูกต้องและมีคุณภาพ แม้ผู้เลี้ยงวัวจะมีองค์ความรู้ ภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงวัวที่ได้รับการสืบทอดต่อกันมา รวมถึงความรู้พื้นฐานในการดูแลเบื้องต้น แต่ความรู้ที่จำเป็นสำหรับการดูแลสุขภาพอย่างถูกต้องและมีคุณภาพ เช่น การฉีดวัคซีนเพื่อป้องกันโรคระบาด การทำคลอด ลักษณะของโรงเรือนที่ถูกสุขลักษณะ ประเภทของอาหารในแต่ละช่วงการเจริญเติบโต อาหารเสริมเพื่อบำรุงวัว การผสมพันธุ์วัว วิธีการดูแลสุขภาพโรควัว รวมทั้งเรื่องเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่จะนำมาใช้เพื่อช่วยในการเลี้ยงวัวให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น ยังคงเป็นความจำเป็นสำหรับกลุ่มผู้เลี้ยงวัวเป็นอย่างมาก เพื่อเป็นการขยายฐานของความรู้ให้เป็นไปในลักษณะของกลุ่มที่สามารถเกื้อหนุน แบ่งปัน และถ่ายทอดองค์ความรู้ นำไปสู่การพัฒนาคุณภาพและการรับรองของกลุ่มผู้เลี้ยงในด้านต่างๆ

4) ความรู้เรื่องสายพันธุ์ของวัว รวมไปถึงการดูแลลักษณะเด่นของวัวที่เป็นความต้องการของตลาด ส่วนใหญ่แล้วกลุ่มผู้เลี้ยงวัวบ้านหนองบัวนิยมเลี้ยงวัวพันธุ์อเมริกันพันธุ์บรามันท์ พันธุ์ชาโลเล่ สายพันธุ์พื้นเมือง และ พันธุ์ผสม ตามลำดับ ซึ่ง ณ ปัจจุบันมีจำนวนวัวประมาณ 115 ตัว ในชุมชน โดยเฉลี่ยแล้ว ราคาของวัวที่มีลักษณะตรงตามความต้องการของตลาดจะมีราคาอยู่ที่ตัวละ 100,000 - 140,000 บาท รวมไปถึงแม่พันธุ์ 1 ตัวสามารถให้ลูกโดยเฉลี่ยปีละ 1 ตัว แต่ความรู้เรื่องสายพันธุ์และการดูแลลักษณะเด่นของวัวมักจะอยู่กับผู้ที่มีประสบการณ์หรือผู้ที่มีอาชีพเลี้ยงวัวอย่างจริงจัง ซึ่งมีเพียง 1-2 รายเท่านั้น หากองค์ความรู้เหล่านั้นได้รับการถ่ายทอดกันภายในกลุ่ม จะทำให้สมาชิกเห็นแนวทางในพัฒนาทักษะและความรู้ อีกทั้งยังเชื่อมโยงไปถึงการคลี่คลายเรื่องระบบการตลาดที่จะไม่ทำให้สมาชิกขายตัดราคากันเอง และสามารถกำหนดราคาได้เองตามคุณลักษณะและคุณภาพที่ตรงตามมาตรฐานจากสถานการณ์ที่ผ่านมาประเด็นนี้เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้กลุ่มผู้เลี้ยงวัวเกิดความท้อแท้และเลิกอาชีพเลี้ยงวัวไปเนื่องจากไม่มีความรู้และถูกกดราคาจากคนภายนอก และประเด็นที่

5) รายได้และความคุ้มค่าในเชิงเศรษฐกิจ จะพบว่าแม้จะมีการเลี้ยงวัวเป็นอาชีพเสริม แต่รายได้ต่อก็สามารถทำให้กลุ่มผู้เลี้ยงวัวยกระดับฐานะจากอาชีพนี้ โดยสามารถส่งบุตรหลานเรียนในระดับที่ปริญญาตรี-โท ได้ แต่เมื่อยุคสมัยของสังคมเปลี่ยนไป ลูกหลานคนบ้านหนองบัวที่เป็นคนสมัยใหม่เห็นว่าการประกอบอาชีพอื่นอาจมีรายได้ที่ดีกว่าการเลี้ยงวัว จึงมีความกังวลในเรื่องการสืบทอด ภูมิปัญญา และองค์ความรู้การเลี้ยงวัวซึ่งเป็นอาชีพของบรรพบุรุษที่สืบทอดกันมา หากมองในมิติทางเศรษฐกิจการเลี้ยงวัวเป็นแนวคิดของการสร้างอาชีพเสริมที่เปรียบเสมือนเป็นเงินออมเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจของครอบครัวและหากมีรูปแบบการบริหารจัดการที่ดี ความมั่นใจในการประกอบอาชีพในชุมชนจึงเป็นอีกหนึ่งทางเลือกที่ทางกลุ่มพยายามปูพื้นฐานไว้ให้กับกลุ่มคนรุ่นหลังที่จะคอยสืบทอดอาชีพของบรรพบุรุษ

จากปัจจัยที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ทั้ง 5 ประเด็น จึงทำให้กลุ่มผู้เลี้ยงวัวบ้านหนองบัว ได้ทบทวนถึงแนวทางของการจัดการความรู้ที่จะเอื้อต่อการบริหารจัดการกลุ่มอาชีพผู้เลี้ยงวัวในลักษณะของกลุ่มอาชีพที่มีการรวมกลุ่มจะทำให้เกิดการถ่ายทอดความรู้อย่างเป็นระบบ และระบบกลุ่มที่มีการบริหารจัดการที่ดีจะช่วยคลี่คลายปัจจัยที่เป็นสาเหตุของปัญหา ทั้ง 5 ประเด็น และส่งผลให้เกษตรกรผู้เลี้ยงวัวสามารถผลิตวัวที่มีคุณภาพได้มากขึ้น รวมทั้งในส่วนของชุมชน ได้มองเห็นถึงความเป็นไปได้ในการพัฒนากลุ่มอาชีพผู้เลี้ยงวัว ที่มีความเข้มแข็งในเรื่องขององค์ความรู้เดิมที่สามารถเชื่อมโยงความรู้ใหม่ได้ สามารถขยายโอกาสทางอาชีพให้กับคนอื่นๆ ในหมู่บ้านได้ด้วย เช่น การปลูกหญ้าเพื่อขาย การผลิตปุ๋ยอินทรีย์จากมูลวัว เป็นต้น

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ชุมชนบ้านหนองบัว ตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา จึงให้ความสำคัญกับการจัดการความรู้ดังกล่าวเพื่อใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการกลุ่มอาชีพเลี้ยงวัวของตนเอง ซึ่งชุมชนคาดหวังว่า นอกจากกลุ่มผู้เลี้ยงวัวจะสามารถค้นหาแนวทางเพื่อพัฒนาตนเอง และกลุ่มให้มีการดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นแล้ว อาจจะเป็นตัวอย่างให้กับกลุ่มอาชีพอื่นๆ ในชุมชนได้ปฏิบัติและพัฒนาให้มีการบริหารจัดการด้วยตัวเองได้

2. พื้นที่อำเภอเชียงม่วน

การลงพื้นที่แต่ละครั้งได้ออกแบบบนฐานของการพัฒนาโจทย์โดยพี่เลี้ยงกลไกพะเยา รุ่น 1-2 ตามรายชื่อข้างต้น โดยวางแผนการทำงานร่วมกันดังนี้

กลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย ทีมผู้บริหารและครู กศน. อำเภอเชียงม่วน และ ชุมชนบ้านป่าแหม หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านมาง อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา

กระบวนการในการวางแผน

- 1) ทีมพี่เลี้ยงกลไกพะเยา ได้วางแผนในการลงพื้นที่พัฒนาโจทย์วิจัย จำนวน 3 ครั้ง โดยครั้งแรกทีมเน้นการสร้างความรู้ความคุ้นเคยกับชุมชนก่อนแล้วจึงค้นหาประเด็นที่จะใช้เป็นโจทย์วิจัยผ่านเครื่องมือในการสืบค้น
- 2) แบ่งบทบาทของทีมนักวิจัยเป็น 2 กลุ่ม แต่ละกลุ่มประกอบด้วย วิทยากรกระบวนการ (Facilitator) ผู้บันทึกการประชุม โดยจะสลับสับเปลี่ยนกันทำหน้าที่ในแต่ละครั้ง
- 3) แบ่งทีมนักวิจัยซึ่งประกอบด้วยทีม ครู กศน.อำเภอเชียงม่วน และทีมนักวิจัยชาวบ้าน เป็น 2 กลุ่ม โดยทีมครู กศน.เรียนรู้กระบวนการจากทีมพี่เลี้ยงกลไก และทีมนักวิจัยชาวบ้านเป็นผู้ร่วมเสวนา
- 4) แต่ละกลุ่มเลือกใช้เครื่องมือในการสืบค้นข้อมูลซึ่งประกอบด้วย ปฏิทินฤดูกาล และเส้นเวลา (Time line)

ผลที่ได้จากการลงพื้นที่เพื่อพัฒนาโจทย์

จากข้อมูลที่ได้จากการทำเวทีเสวนาชุมชนบ้านป่าแหมสะท้อนสภาพปัญหา โดยจำแนกเป็น 6 ประเด็นในภาพกว้างคือ

- 1) ปัญหาด้านอุทกภัยน้ำท่วม เนื่องจากชุมชนมีแม่น้ำยม ซึ่งเป็นแม่น้ำสายหลักไหลผ่าน ทำให้ฤดูฝนจะเกิดปัญหาน้ำท่วม
- 2) ปัญหาด้านเศรษฐกิจ รายได้น้อยกว่ารายจ่าย มีปัญหาหนี้สิน เนื่องจากผลผลิตขายไม่ได้ราคา และในปีนี้ประสบปัญหาผลผลิตขายไม่ออกตลาดไม่รับซื้อต้นทุนในการผลิตค่อนข้างสูง
- 3) ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม แม่น้ำยมมีสารเคมีตกค้าง เนื่องจากพื้นที่ทางการเกษตรที่อยู่ติดลำน้ำยมมีการทำการเกษตรที่ใช้สารเคมี ทำให้ตกค้างและไหลลงสู่แม่น้ำ
- 4) ปัญหาสุขภาพ จากการพูดคุยพบว่า มีปัญหาด้านสุขภาพ เช่น เจ็บไข้ ได้ป่วย มะเร็ง กระดูกหัก เส้น ปัญหาเกี่ยวกับการดื่มสุรา และสารพิษตกค้างในร่างกาย มีผู้ให้ข้อคิดว่า บางคนไม่ได้ทำการเกษตรหรือไม่ได้ข้องเกี่ยวกับสารเคมีทางเกษตรก็มีสารพิษตกค้างในร่างกาย น่าจะมากับน้ำก็เป็นได้เพราะว่าน้ำประปาที่ใช้สำหรับอุปโภค บริโภคของชุมชนก็ใช้น้ำจากแม่น้ำยม ซึ่งชุมชนบ้านป่าแหมมีโรงน้ำดื่มของหมู่บ้านด้วย
- 5) ปัญหาด้านวัฒนธรรม ประเพณี ชุมชนบ้านป่าแหม เป็นชุมชนไทลื้อ ที่มีต้นกำเนิดมาจากสิบสองปันนา ปัจจุบันเด็กและเยาวชนพูดภาษาไทลื้อไม่เป็น และประเพณีที่สำคัญของชาวไทลื้อ เช่น ประเพณีขึ้นบ้านใหม่แบบไทลื้อ ก็ไม่มีแล้วในหมู่บ้าน แต่บ้านป่าแหม มีประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์มาจนถึงปัจจุบัน คือ ประเพณีเลี้ยงเทวดาเมืองมาง ซึ่งทำเป็นประจำทุกปี
- 6) ปัญหาด้านการประกอบอาชีพ ชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร มีการทำนาไว้กิน และมีอาชีพทางการเกษตรที่สร้างรายได้หลัก ได้แก่ การปลูกข้าวโพด การปลูกไผ่ยาสูบ การปลูกข้าวฟ่าง ปลูก

ยางพารา การปลูग्มะเชื้อ ซึ่งจากอดีตเป็นอาชีพทางการเกษตรที่ทำรายได้เลี้ยงครอบครัว ผลผลิตได้ราคา แต่ปัจจุบันนี้ประสบปัญหาขาดทุน ผลผลิตตกต่ำ ยิ่งเฉพาะในปีนี้ มะเชื้อ พ่อค้าไม่รับซื้อเลย แต่การประกอบอาชีพทางการเกษตรของบ้านป่าแฉมมีระบบชลประทานที่ดีมาก เพราะมีแม่น้ำยม

จากนั้นทำการประมวลข้อมูลที่ได้จากการทำปฏิทินฤดูกาล เพื่อเชื่อมโยงไปยังประเด็นอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับอาชีพ และวัฒนธรรมชุมชน

เดือน	อาชีพ	วัฒนธรรม
มกราคม	ทำสวนผัก/ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์หลังทำนา/กระเทียม/ปอเทือง/ยาสูบ/ปลูग्มะเชื้อ/พริก/เลี้ยงวัว	ตานข้าวใหม่
กุมภาพันธ์	เก็บผักหวาน/เก็บไข่มดแดง/ขายปลา/มะเชื้อ/พริก/เลี้ยงวัว	-
มีนาคม	ทำสวนผัก/ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์หลังทำนา/กระเทียม/ปอเทือง/ยาสูบ/ปลูग्มะเชื้อ/พริก/เลี้ยงวัว	-
เมษายน	ข้าวโพด/ขายปลา/ข้าวฟ่าง/มะเชื้อ/พริก/เลี้ยงวัว	สงกรานต์/การส่งเคราะห์บ้าน/รดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่/ผ้าป่า/วันไทลื้อ
พฤษภาคม	ข้าวโพด/ข้าวฟ่าง/กบ/ปลา/หมู/วัว	-
มิถุนายน	เริ่มหว่านกล้า/หยอดข้าว/ทำสวนผัก/มะเชื้อ/พริก	บวงทรวงเทวดาเมืองมาง/ปู่-ย่า
กรกฎาคม	ปลูग्ข้าว/ทำนา/สวนผัก/เก็บข้าวฟ่าง	เข้าพรรษา/หล่อเทียนพรรษา
สิงหาคม	ปลูग्มะเชื้อยาว/บวบงู/เก็บข้าวฟ่าง/ข้าวโพด/ลำไย	วันแม่แห่งชาติ
กันยายน	ทำสวนผัก	สลากภัตร
ตุลาคม	ปลูग्ข้าวโพด/ข้าวฟ่าง/ผักกาดเขียวปลี/กระเทียม/มะเชื้อ	วันออกพรรษา/กฐิน
พฤศจิกายน	เกี่ยวข้าว/ปลูग्มะเชื้อ/ทำสวนผัก	ประเพณีลอยกระทง
ธันวาคม	เก็บผักกาดเขียวปลี/กะหล่ำปลี/ลำไย	วันพ่อแห่งชาติ/พิธีสวดมนต์ข้ามปี

ข้อมูลของเส้นทางเวลา Time line

ปี พ.ศ. 2480 ได้ก่อตั้งหมู่บ้านป่าแฉมขึ้น ประกอบด้วย 7 ครอบครัว นำโดย พ่อเลี้ยงนายวงศ์ มูลศรี สร้างบ้านลักษณะปางงั่ว สภาพเป็นป่าพะ พุงแฉม ต่อมาเรียกชื่อบ้านว่า บ้านป่าแฉม

ปี พ.ศ. 2500 จัดตั้งวัดบ้านป่าแฉม และซื้อหมู่บ้าน บ้านป่าแฉม และแต่งตั้งผู้ใหญ่บ้านคนแรก ชื่อ นายดำ มูลศรี (จากการคัดเลือกโดยคนในชุมชน ไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง)

ปี พ.ศ. 2504 เกิดอุทกภัยใหญ่ ทำให้บ้านเรือนเสียหายเป็นจำนวนมาก

ปี พ.ศ. 2510-2517 มีการจัดตั้งกลุ่มฌาปนกิจศพจัดตั้งศาลเทวดาเมืองมาง ตั้งศาลปู่ย่า

ปี พ.ศ. 2518 ประชากรเริ่มปลูग्ยาสูบเป็นจำนวนมากเศรษฐกิจดีขึ้น

ปี พ.ศ. 2522 มีการเลือกตั้งผู้ใหญ่คนที่ 2 คือ นายปิ่น วงศ์ใหญ่ (ยังใช้วิธีการคัดเลือกโดยคนในชุมชน ไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง)

ปี พ.ศ. 2524 จัดตั้งกลุ่มสตรีแม่บ้าน มีนางวรรณ วงศ์ใหญ่ เป็นประธานคนแรก

ปี พ.ศ. 2525 จัดตั้ง อพปร. จัดตั้งกลุ่มเลี้ยงวัว มีไฟฟ้าใช้แล้ว

ปี พ.ศ. 2534 มีการเลือกตั้งผู้ใหญ่คนที่ 3 คือ นายถนัด มูลศรี (ยังใช้วิธีการคัดเลือกโดยคนในชุมชน ไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง) และมีสะพานไม้ข้ามแม่น้ำยม

ปี พ.ศ. 2537 มีถนนลาดยาง มีกองทุนปุ๋ย

ปี พ.ศ. 2542 ตั้งกองทุนบ่มน้ำมัน จัดตั้ง อบต. ตั้งกองทุน กขคจ.

ปี พ.ศ. 2544 ตั้งกองทุน SML

ปี พ.ศ. 2549 ตั้งกองทุนแม่ของแผ่นดิน ได้รางวัลที่ 1 บ้านเศรษฐกิจพอเพียงระดับอำเภอ ตั้งกองทุนเมล็ดพันธุ์ปี พ.ศ. 2551 ตั้งโรงน้ำดื่มชุมชนพึ่งตนเอง

ปี พ.ศ. 2554 มีการเลือกตั้งผู้ใหญ่คนที่ 4 คือ นายประเสริฐ มูลศรี (ยังใช้วิธีการคัดเลือกโดยคนในชุมชน ไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง)

ปี พ.ศ. 2555 มีการเลือกตั้งผู้ใหญ่คนที่ 5 คือ นายขจร มูลศรี (ยังใช้วิธีการคัดเลือกโดยคนในชุมชน ไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง)

ปี พ.ศ. 2557 มีการเทถนนคอนกรีต เข้าสู่หมู่บ้าน

ปี พ.ศ. 2558 ได้รางวัลที่ 2 บ้านเศรษฐกิจพอเพียงระดับจังหวัด

ปี พ.ศ. 2559 ได้งบประมาณสนับสนุนสร้างอาคารอเนกประสงค์ 200,000 บาทจัดตั้งศูนย์ป้องกันภัย ราคาพืชผลการเกษตรมีราคาตกต่ำ (ข้าวโพด)แต่ราคาข้าวเปลือก มีราคาดี

ปี พ.ศ. 2560 จัดตั้งกลุ่มส้มมาอาชีพ กลุ่มดอกไม้จันทร์ ราคาพืชผลทางการเกษตรมีราคาตกต่ำ ประชาชนป่วยเป็นโรคเบาหวาน ความดันสูง กระจกตาเสื่อม เกิดเวทีวิจัยท้องถิ่น โดย กชน.เชียงใหม่ จากข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่ 3 ครั้ง ทำให้ได้ข้อสรุปจากกลไกพี่เลี้ยง พะเยาถึงโจทย์ที่จะนำไปพิจารณาใช้ในการขับเคลื่อนงานวิจัยได้ 3 ประเด็นดังนี้

1) **ปัญหาด้านการประกอบอาชีพ** ส่วนใหญ่คนในชุมชนจะทำการเกษตรเป็นหลัก รายได้หลักจากการทำนา และเสริมด้วยการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ กระจุก และพืชผักสวนครัว มีการจักสาน รับจ้าง เลี้ยงกบ-ปลา โดยคนที่ทำงานจะอยู่ในช่วงอายุ 25 - 70 ปี ส่วนใหญ่ปัญหาที่พบ คือ ต้นทุนการผลิตสูง ไม่สามารถลงมือทำเองทั้งหมด ต้องใช้การจ้างเหมา ทำนา เริ่มตั้งแต่ การไถนา การถอนกล้า ปุ๋ย และยาปราบศัตรูพืช และจ้างรถเกี่ยวข้าว โดยการทำนานั้นไม่ได้ช่วยกันลงแขกทำนาเหมือนสมัยก่อน ทำให้เสียค่าใช้จ่ายมาก

2) **ปัญหาด้านสุขภาพ พบว่า พื้นที่บ้านป่าแหมพบผู้ป่วยที่เป็นโรคเบาหวาน (อายุ 40 ปีขึ้นไป) ในอัตราสูง พฤติกรรมส่วนใหญ่ของคนในชุมชนนิยมการบริโภคแบบสุกๆดิบๆ บริโภคอาหารสำเร็จรูป พบสารพิษตกค้างในกระแสดื่อกจากการใช้สารเคมีในการเกษตร และยังเป็นอำเภอที่มีผู้บริโภคสุราสูงที่สุดอันดับที่ 1 ของประเทศ**

3) **ปัญหาค่าใช้จ่ายในงานประเพณีมีอัตราสูง** จากข้อมูลที่สำรวจได้พบว่า ชุมชนมีค่าใช้จ่ายสูงขึ้น มักใช้จ่ายไปกับสิ่งที่ไม่จำเป็นและฟุ่มเฟือย มีการนำเอาค่านิยมอื่นมาปะปน คุณค่าของประเพณีบางอย่างถูกลืมและสูญหาย แต่กลับนำค่านิยมที่อื่นมาใช้นั้นต้องประสบกับปัญหาภาวะทางการเงิน (ดังตาราง)

กิจกรรม	จำนวนค่าใช้จ่าย(บาท/ครั้ง)		
	อดีต	ปัจจุบัน	ผลต่าง
งานศพ (เฉลี่ย 4 วัน/ครั้ง)	40,000	130,000	90,000
งานแต่งงาน	2,560	143,000	140,440

งานบวช	5,000	49,200	44,200
ประเพณีขึ้นบ้านใหม่	1,760	25,420	23,660

ทั้ง 3 ประเด็นจึงนำมาพิจารณาร่วมกันอีกครั้ง และทีมชุมชนเห็นสมควรเป็นเอกฉันท์ว่าได้เลือกประเด็น การลดค่าใช้จ่ายในงานศพ เนื่องจากเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนจริง การลดค่าใช้จ่ายในงานศพบ้านป่าเขมนั้นส่วนใหญ่มีการทำอาหารเลี้ยงมือเย็น เช่น การจัดเลี้ยงข้าวต้ม ขนมที่ซื้อมาจากร้านค้า เช่น ขนมปัง ซึ่งซองขนมทำมาจากถุงพลาสติก ทำให้เกิดขยะซึ่งย่อยสลายยาก และราคาแพง ซึ่งต้องมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นอีกมาก ถ้าคนในชุมชน เปลี่ยนวิธีคิดใหม่ จากเดิมที่เคยปฏิบัติกันมาก่อน คือการทำขนมที่ห่อจากใบตอง เช่น ขนมต้ม ซึ่งใช้ใบตองมาห่อขนม เป็นการลดต้นทุน ไม่ต้องซื้อ เป็นวัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น ย่อยสลายง่ายไม่ทำให้เกิดมลภาวะเป็นพิษ ทำให้ผู้สูงอายุรวมตัวกันเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ผู้สูงอายุได้เข้ามามีส่วนร่วม ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ไม่เกิดความเจ็บเหงา ว้าเหว่ ลดปัญหาการว่างงานของผู้สูงอายุ

ประเด็นดังกล่าวถูกทบทวนผ่านแนวคิดกลไกทางวัฒนธรรมผ่านกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อที่สามารถทำหน้าที่ยึดโยงคนในชุมชนไว้ ทั้งจากข้อมูลที่ได้จากการทำ ปฏิทินวัฒนธรรมและเส้นเวลา จัดกลุ่มได้ 3 ประเด็นดังนี้ (1) **ประเด็นประวัติศาสตร์ของชุมชน** - การอพยพย้ายถิ่น การตั้งรกราก การสร้างบ้านแปงเมือง ต้นตระกูลของผู้นำทางความคิด หรือในทางอำนาจที่ได้รับความไว้วางใจ เชื่อใจ ซึ่งเหล่านี้เป็นตำนาน เรื่องเล่าที่ทรงคุณค่า เพื่อยึดโยงความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์และสื่อให้กับคนรุ่นหลังถึงความรักใคร่ สมัคสมานสามัคคี ความเป็นพวกพ้องที่ร่วมสร้างบ้านแปงเมืองโดยมีบรรพชนได้สร้างไว้ด้วยความยากลำบาก (2) **ประเด็นของประเพณี/พิธีกรรม/ความเชื่อ** - พิธีบวงสรวงเทวดาเมืองมาง พิธีบวงสรวง ผีปู่ย่า ทำบุญตานข้าวใหม่, การแต่งงาน-การเสียผีของไทลื้อ พิธีส่งเคราะห์บ้าน งานศพ ฯลฯ ที่สื่อถึงการสืบทอดคุณค่า-ความหมาย การระลึกถึงและการเคารพบรรพบุรุษ หรือเป็นไก่อิงในการสร้างสิ่งยึดเหนี่ยวคนไทลื้อผ่านกิจกรรมประเพณีเพื่อสื่อความหมายของการรวมญาติ การกลับคืนสู่ถิ่นฐานของพี่น้อง พวกพ้อง การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมของคนในชุมชน หรือเป็นกลไกคุกคูลบายในการถ่ายทอดวิธีคิดผ่านประเพณีทางวัฒนธรรม (3) **รูปแบบ/วิถีการดำเนินชีวิต** ที่มีการดำรงชีวิตแบบเรียบง่าย พอเพียง ไม่ฟุ้งเฟ้อ มีลักษณะของการดำเนินชีวิตเป็นเครือญาติ และเห็นความสำคัญช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน มีการรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือแบ่งปัน

จนกระทั่งปัจจุบันพบว่ากลไกทางวัฒนธรรมในอดีตบางเรื่องยังสามารถทำหน้าที่ที่บ่งบอกถึง ความเป็นเอกลักษณ์ที่เป็นอารยธรรมของคนไทลื้อ ความเชื่อวิถีชีวิตของชาวไทลื้อ แม้กาลเวลาเปลี่ยนแปลงไปสิ่งที่ยึดมั่นเหล่านั้นของคนไทลื้อยังคงอยู่ เช่น การสืบทอดประเพณีทางวัฒนธรรม วิถีการดำเนินชีวิต ความเป็นอยู่ การแต่งกาย ภาษาพูด เหล่านี้เป็นต้น แต่หากพิจารณาให้ลึกซึ้งถึงระบบคุณค่าของกลไกทางวัฒนธรรมแบบในอดีต ซึ่งพบว่าการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด ทั้งที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในตนเอง ที่มาจากปัจจัยของการประดิษฐ์คิดค้น หรือการอบรมสั่งสอนสมาชิกใหม่ของสังคมไม่ครบถ้วน และ การเปลี่ยนแปลงที่มาจากภายนอก ที่เกิดจากการพบปะ สังสรรค์กันระหว่างวัฒนธรรมของแต่ละสังคมจึงเกิดการแพร่กระจาย หยิบยืม หรือรับวัฒนธรรม แนวคิด ค่านิยม เทคโนโลยี มาใช้โดยพิจารณาว่าวัฒนธรรมเหล่านั้นมีความเหมาะสมกับสังคมของตนเอง ด้วยเหตุนี้จึงทำให้สังคมไทยมีการรับเอาวัฒนธรรมใหม่ๆ เข้ามาปรับปรุง และผสมผสานอย่างต่อเนื่องไม่ขาดสาย และมีแนวโน้มที่จะเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ แม้ประเพณีทางวัฒนธรรมจะยังทำหน้าที่ยึดโยงคนในชุมชนไว้ แต่ความเข้าใจหรือการให้ความสำคัญกับกลไกทางวัฒนธรรมที่ในแบบเดิมเปลี่ยนแปลงไป และมีแนวโน้มที่จะลดลงเรื่อยๆ ซึ่งสังเกตได้จากบางกิจกรรมมีการนำเอาวัฒนธรรมต่างถิ่นมาผสม ตัวอย่างที่เห็นได้จากการประเพณีการจัดงานศพ ในอดีตผู้เฒ่าผู้แก่และคนในชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม เช่น การจัดทำขนม (พื้นบ้าน) การทำอาหารเพื่อเลี้ยงแขกที่มาร่วมงาน เพื่อสื่อถึงความเกื้อกูล เอื้อ

อาหาร การช่วยเหลือ ใช้กิจกรรมทางสังคมเป็นการถ่ายทอดแนวคิดที่ดั่งใจของคนรุ่นเก่า-ใหม่ แต่ในปัจจุบัน นิยมสั่งซื้อจากร้านค้าแทน มิติทางสังคมเปลี่ยนแปลงไปส่งผลต่อค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้น ขั้นตอนของประเพณีที่ใช้ สื่อสารคุณค่าความหมายทางวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไป การมีส่วนร่วมในประเพณี/วัฒนธรรมมีแต่คนเดิมรุ่นเก่าไม่มีรุ่นใหม่ หรือแม้กระทั่งความเข้าใจในความหมายของคุณค่าทางวัฒนธรรมที่ลึกซึ้งเปลี่ยนไปเรื่องของ ค่านิยมที่ฟุ้งเฟ้อ ซึ่งสาเหตุดังกล่าวเกิดจากการรูปแบบการดำเนินชีวิตที่จำเป็นต้องสะดวก รวดเร็ว ภายใต้อำนาจของเวลา หรือเงื่อนไขทางเศรษฐกิจที่บีบรัดจนทำให้ระบบคุณค่าถูกลดทอนลง ดังนั้น เพื่อให้กลไกทางวัฒนธรรมไทยยังสามารถทำหน้าที่ยึดโยงคนในชุมชนได้ จึงนำมาสู่แนวทางการ ทบทวนกลไกทางวัฒนธรรมที่เหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน โดยเชื่อมโยงไปยังลักษณะของกลไกทางวัฒนธรรมที่ ยังคงไว้ซึ่งวิถีคิดเดิมในรูปแบบใหม่ที่มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ หรือการฟื้นฟูวัฒนธรรมบาง เรื่องกลับคืนมาเพื่อให้เกิดการทบทวนคุณค่าและแนวคิดในอดีตที่เคยหลอมรวมกันเป็นกลุ่มก้อนของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีขนาดใหญ่ มีวิถีชีวิตแบบเรียบง่าย พอเพียง รักใคร่สามัคคีกันเพื่อเป็นตัวกระตุ้นให้ชุมชนสามารถ นำไปสู่การค้นหารูปแบบที่เหมาะสมในพื้นที่ตนเองในปัจจุบัน

3. พื้นที่อำเภอดอกคำใต้

กลุ่มเป้าหมาย ทีมครู กศน.ดอกคำใต้ และนักวิจัยชุมชนกลุ่มปุ๋ยเกษตรอินทรีย์ ตำบลสว่างอารมณ์ อำเภอดอกคำใต้

กระบวนการในการวางแผน

1) ทีมพี่เลี้ยงกลไกพะเยา เวทีเพื่อร่วมหารือและสร้างความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับการดำเนินการ พัฒนาโจทย์วิจัยในพื้นที่อำเภอดอกคำใต้ โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างความเข้าใจและเตรียมความพร้อมของทีม ผู้บริหาร กศน.อำเภอ ครู กศน. ก่อนที่จะเริ่มพัฒนาโจทย์วิจัย และเพื่อวางแผน กำหนดบทบาทหน้าที่ของ นักวิจัย

2) แลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำวิจัยกับชุมชนจากทีมพี่เลี้ยงกลไกฯ เพื่อเชื่อมโยงแนวคิดของการ ทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้สัมพันธ์กับแนวทางการทำงานของ กศน.

3) พี่เลี้ยงแบ่งบทบาทในการจัดกระบวนการเพื่อพัฒนาโจทย์ ซึ่งทีมพี่เลี้ยงกลไกฯ พื้นที่ดอกคำใต้ มีพี่ เลี้ยงฯ ที่เป็นผู้บริหารจาก กศน.จังหวัด และ ผอ.อำเภอ ร่วมพัฒนาโจทย์ด้วย จึงต้องแบ่งบทบาทในการจัด กระบวนการให้ชัดเจน โดยใช้ session plan เป็นเครื่องมือในการสื่อสาร

4) มีการปรับเปลี่ยนพื้นที่หลังจากที่ทีมพี่เลี้ยงกลไกฯ ลงพื้นที่พัฒนาโจทย์มาแล้ว 3 ครั้ง เนื่องจาก ปัจจัยที่มาจากการทำงานร่วมกันของชุมชนในพื้นที่ไม่สอดคล้องกับแนวทางขององค์กร กศน.อำเภอดอกคำใต้ และได้ทำการเปลี่ยนพื้นที่เป็นบ้านชาติภูไท ตำบลสันโค้ง อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา จึงทำให้พื้นที่นี้ถูก กระชับด้วยข้อจำกัดของเวลา ทำให้ในพื้นที่ดอกคำใต้ไม่สามารถพัฒนาโจทย์วิจัยได้ตามแนวทางของการ ยกระดับและขยายผลในเชิงพื้นที่

□ งานพัฒนาโจทย์วิจัยพื้นที่จังหวัดลำปาง

การเคลื่อนงานในพื้นที่จังหวัดลำปางยังคงดำเนินการตามแนวยุทธศาสตร์ของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปาง โดยเชื่อมโยงกับภาคีทางการศึกษาภายใต้ข้อตกลงทางวิชาการ (MOU) ซึ่งประกอบไปด้วย มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง และกลุ่มโรงเรียนขนาดเล็ก ซึ่งแนวทางของการพัฒนาโจทย์วิจัยยังคงอาศัยฐานจากสถานการณ์ปัญหาของพื้นที่เป็นตัวตั้ง ระหว่างทางเชื่อมโยงให้เห็นกระบวนการในการพัฒนากระบวนการทางการศึกษา ซึ่งเน้นหนักไปที่บุคลากรทางการศึกษาเพื่อสร้างให้เกิดการเรียนรู้ใหม่ในมิติที่สัมพันธ์กับชุมชน ประกอบไปด้วย 2 พื้นที่คือ บ้านแม่ปู้ อ.แม่พริก และ โรงเรียนบ้านไหล่หิน อ.เกาะคา จ.ลำปาง

1. พื้นที่บ้านแม่ปู้ ตำบลแม่ปู้ อำเภอแม่พริก จังหวัดลำปาง ร่วมกับคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปางวันที่ 25 พฤศจิกายน 2559 โดยมีเป้าหมายในการค้นหาโจทย์วิจัยในพื้นที่บ้านแม่ปู้ ต.แม่ปู้ อำเภอแม่พริก มีองค์ประกอบของผู้เข้าร่วมหลักคือ ตัวแทนจากทีมอาจารย์คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปางจำนวน 6 คน และ ตัวแทนจากครูโรงเรียนบ้านแม่ปู้ จำนวน 6 คน

สรุปประเด็นที่ได้จากการประเมินสถานการณ์เบื้องต้น จากการลงพื้นที่เพื่อค้นหาโจทย์วิจัยในพื้นที่บ้านแม่ปู้ ต.แม่ปู้ อำเภอแม่พริกร่วมกับ พบว่า

1) ประเด็นผู้สูงอายุ ในพื้นที่มีผู้สูงอายุประมาณ 80 คน ซึ่งส่วนใหญ่ผู้สูงอายุ จะถูกทอดทิ้งอยู่ลำพังกับลูกหลาน เกิดสภาวะซึมเศร้ามีการขับเคลือนระบบผู้สูงอายุ โดยจัดกิจกรรมทุกวันพุธ (2 ครั้ง/1 เดือน) โดยเริ่มจากโครงการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ หลังจากนั้นเปลี่ยนเป็นโรงเรียนผู้สูงอายุ ทำงานร่วมกับชมรมผู้สูงอายุตำบลแม่ปู้ หน่วยงานสาธารณสุข โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.)

การประเมินความช่วยเหลือผู้สูงอายุ จะมีการประเมินโดยคณะกรรมการ จากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล(รพ.สต.) และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ซึ่งจะประเมินจากสภาพจริง โดยการเยี่ยมบ้าน จัดสรรในงบประมาณไม่เกิน 3,000 บาท/รายที่ผ่านมาพบว่าเครือข่ายการทำงานในด้านผู้สูงอายุยังมีข้อจำกัดในพื้นที่ที่ทำให้สามารถดูแลได้อย่างทั่วถึง

แนวทางการขวนมองการทำงานต่อในพื้นที่

1) มองประเด็นเชื่อมโยงกับสถาบันการศึกษา โดยโรงเรียนเป็นพื้นที่การเรียนรู้จะสามารถเชื่อมโยงความรู้ของผู้สูงอายุได้อย่างไร? นักเรียนเป็นตัวกลางเชื่อมโยงกับผู้สูงอายุในพื้นที่ กับชุมชน และหน่วยงานผู้สูงอายุถ่ายทอดความรู้ให้กับเด็กนักเรียน (หลักสูตรท้องถิ่น) มองถึงเรื่องของการต่อยอดความรู้ และการขยายผลต่อเนื่องในระดับตำบล อำเภอ หรือพื้นที่ใกล้เคียง

2) ขวนมองการขยับงานต่อในประเด็นที่ไม่ซ้ำกับงานผู้สูงอายุกับหน่วยงานอื่นๆในเรื่องของการเข้าสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ การดูแลผู้สูงอายุกันเองในชุมชน การจัดการตนเองให้ชุมชนอยู่อย่างยั่งยืน การ Empowerment เครือข่ายคนทำงานด้านผู้สูงอายุ และประเด็นการศึกษาของคณะครุศาสตร์จะเข้ามาหนุนเสริมอย่างไร?

ข้อสังเกตในการสร้างการเรียนรู้เพื่อพัฒนาโจทย์วิจัย

1) บทบาทของอาจารย์คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ ยังขาดทักษะของการมองโจทย์ที่เชื่อมโยงกับความรู้ของคนในพื้นที่ มองการจัดการศึกษาแยกออกจากความรู้ที่มีอยู่ในตัวคน ซึ่งเป็นแนวคิดที่สัมพันธ์กับแนวทางในการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในสถาบันอุดมศึกษาภายใต้

“การยกระดับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การใช้ประโยชน์และการขยายผลในพื้นที่รูปธรรมทางการศึกษา ในปี 2557 -2560” ของศูนย์ประสานงานฯ

- 2) ความต่อเนื่องของการชวนชัยงานในกลุ่มของอาจารย์มหาวิทยาลัย ยังต้องอาศัยแรงจูงใจเพื่อสร้างให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของการปรับเปลี่ยนมุมมองของการเรียนรู้ในลักษณะที่เป็น Active learning ซึ่งจะส่งผลต่อการนำแนวคิดไปสร้างแนวทางในการจัดการเรียนการสอนให้กับนักศึกษาได้

2. พื้นที่อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ณ ห้องประชุมเชียงใหม่ โรงเรียนไหล่หินราษฎร์บำรุง

วันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2560 ร่วมกับคณะนักวิจัยครูในกลุ่ม สพฐ. เครือข่ายเกาะคา 1 โดยมีประเด็นแลกเปลี่ยนที่บอกเล่าถึงสถานการณ์การทำงานของกลุ่มโรงเรียนขนาดเล็ก ดังนี้

1) ประเด็นความร่วมมือของกลุ่มเครือข่ายโรงเรียนขนาดเล็ก

เป็นกลุ่มที่ปฏิบัติงานในหน้าที่ โดยอาศัยความร่วมมือในกลุ่มเครือข่าย โดยมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาไปสู่เป้าหมายสำคัญคือการพัฒนานักเรียน จะไม่ยึดถือตำแหน่ง แต่มีการให้เกียรติกันและกันในการปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทที่ได้รับ มีการผลักดันปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่ง แสดงบทบาทในตำแหน่ง ผลัดกันเป็นทั้งผู้นำ ผู้ตาม ทั้งในส่วนของผู้บริหารโรงเรียนและคณะครู ซึ่งเกิดจากการให้ความเข้าใจ ให้เกียรติซึ่งกันและกัน ตั้งแต่การร่วมกันแก้ไขปัญหาการเรียนด้านสุขภาพปากและฟัน ในโครงการเครือข่ายเด็กไทยฟันดี ซึ่งได้รับรางวัลชนะเลิศที่ 1 ในการนำเสนอนวัตกรรมการทำงานเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาสุขภาพช่องปากและฟันของนักเรียนในกลุ่มเครือข่ายในปี พ.ศ.2555 การทำงานในลักษณะเช่นนี้ ต่อเนื่องมาจนถึงการวิจัยของกลุ่มเครือข่ายเกาะคา 1 ที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในโครงการวิจัยเรื่อง การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการคิดของนักเรียนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนของกลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาเกาะคา 1 อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ซึ่งได้ผลเป็นที่น่าพอใจทั้งในส่วนของผู้ประเดิมเนื้อหา และกระบวนการ เสมือนได้สร้างจุดแข็งในความร่วมมือของการทำงานในกลุ่มให้เข้มแข็งยกระดับเป็นวัฒนธรรมการทำงานของกลุ่มเครือข่ายเกาะคา 1 และในการร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในครั้งนี้ จึงเป็นการอาศัยจุดแข็ง หรือวัฒนธรรมการทำงานที่เป็นเครือข่ายที่เข้มแข็งของกลุ่ม เพื่อช่วยกันสังเคราะห์ปัญหา และนำมาร่วมกันแสวงหาแนวทางการแก้ไขที่เป็นรูปธรรม ผ่านกระบวนการวิจัย โดยการสนับสนุนและเป็นพี่เลี้ยงจาก สกว.ลำปาง ซึ่งเชื่อว่าน่าจะมีผลต่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของนักเรียนทุกโรงเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2) ประเด็นปัญหาเพื่อการวิจัย จากการทบทวนสถานการณ์ด้านการจัดการเรียนการสอนพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพผู้เรียนจำแนกได้ดังนี้

- จากการได้เยี่ยมบ้านนักเรียน พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่อยู่กับผู้ปกครองที่เป็นปู่ ย่า ตายาย หรือ ป้า น้า อา มีเพียงส่วนน้อยที่อยู่กับพ่อแม่ ซึ่งประเด็นนี้ ส่งผลต่อความต่อเนื่องในการดูแลที่ต้องสัมพันธ์กันทั้งจากโรงเรียนและที่บ้าน ทั้งการฝึกฝน ทักษะสำคัญต่าง ๆ การส่งเสริมการเรียนรู้ต่อยอดจากโรงเรียน การนำผลการอบรมดูแลมาพัฒนาต่อเนื่องกันระหว่างบ้านและโรงเรียน จากกรณีดังกล่าว จะพบว่า เมื่อการดูแล เอาใจใส่ขาดความต่อเนื่องและไม่สอดคล้องกัน ส่งผลให้นักเรียนใช้เวลาว่างที่บ้านไปในลักษณะที่ไม่เกิดประโยชน์ หรือขาดความตระหนักรู้ ขาดระเบียบวินัยและความรับผิดชอบไป และพบว่า นักเรียนส่วนใหญ่ที่มาโรงเรียนในแต่ละวัน ไม่ได้รับประทานอาหารเช้า หรือรับประทานอาหารเช้าที่ขาดคุณค่าทางโภชนาการที่ดี ซึ่งสิ่งนี้จะส่งผลต่อการพัฒนาการของนักเรียนในแต่ละวัน โดยเฉพาะส่งผลต่อการเรียนรู้ของนักเรียนในตอนเช้า ซึ่งเป็นช่วงสำคัญยิ่งในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในแต่ละวัน

- จากการตรวจเยี่ยมสนามสอบ O-Net พบว่า ทักษะการอ่าน การเขียนของนักเรียน ยังควรได้รับการพัฒนาอย่างจริงจัง นักเรียนบางคน ไม่สามารถเขียนได้เลย ซึ่งน่าจะมีสาเหตุปัจจัยต่าง ๆ มากมาย แต่ส่วนหนึ่งที่เราน่าจะหาหาคำตอบได้ คือ ผลจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของครู และส่วนหนึ่ง เป็นผลจากปัญหาสุขภาพและความพร้อมเฉพาะตนของนักเรียนแต่ละคน

- จากการสังเกตการจัดกิจกรรม/การเรียนรู้ พบว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของครู เป็นผลจากการมีภาระงานมาก เร่งรัดทั้งกิจกรรมตามนโยบาย งานพิเศษต่าง ๆ ที่นอกเหนือจากการสอน โดยเฉพาะการเร่งรัดนโยบายการวัดและประเมินผลระดับชาติ (O-net, NT) ส่งผลให้ครูต้องมุ่งเน้นการเรียนรู้เพื่อการสอบสอนให้จบเนื้อหาเพื่อจะนำไปใช้ในการสอบ จึงไม่สอดคล้องกับกระแสนโยบายการพัฒนานักเรียนที่เน้นการฝึกทักษะสำคัญเพื่อการเรียนรู้

- จากแนวโน้มการพัฒนาการศึกษาในปัจจุบัน พบว่า การจัดการศึกษาหรือการจัดกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ในปัจจุบัน ได้มีการนำแนวคิดของการส่งเสริมให้นักเรียน เรียนรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงทางวิทยาการความรู้ที่มีอยู่กับครู ในตำรา หรือในห้องเรียน จึงอาจไม่พอเพียง ทักษะสำคัญที่จำเป็นที่จะต้องมียุคปัจจุบัน คือ ทักษะในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง การสร้างแรงจูงใจที่ดีเพื่อการเรียนรู้ และทักษะชีวิต จึงเป็นเรื่องสำคัญที่โรงเรียนและครอบครัว ชุมชน จะต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนานักเรียนให้มีคุณลักษณะเหล่านี้ เพื่อการดำรงชีวิตที่ดีและอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างเป็นสุข สร้างสรรค์การพัฒนาได้มากยิ่งขึ้น

จากประเด็นของการเสวนาข้างต้นนำไปสู่แนวทางที่เป็นข้อสรุปของการพัฒนาโจทย์ ดังนี้

1) กลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาเกาะคา 1 เป็นกลุ่มที่มีวัฒนธรรมการทำงานเป็นทีม สร้างสรรค์พัฒนา และแก้ไขปัญหาพร้อมกันได้ จนเกิดเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญ ในการพัฒนาการศึกษา และอาจพัฒนาเป็นต้นแบบของการพัฒนาการศึกษาของประเทศต่อไปได้ ทั้งนี้จะต้องร่วมกันออกแบบและพัฒนาอัตลักษณ์นี้อย่างเป็นระบบ เกิดความน่าเชื่อถือต่อไป

2) นักเรียนส่วนใหญ่ เป็นนักเรียนกลุ่มเสี่ยงที่มีสภาพแวดล้อม ไม่เอื้อต่อการพัฒนาการเรียนรู้ให้เกิดคุณภาพได้ หรือเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียน (นักเรียนกลุ่มเสี่ยง - นักเรียนที่มีปัญหา ด้านความสามารถ ด้านสุขภาพ ด้านครอบครัวและด้านอื่น ๆ ตามเกณฑ์ที่โรงเรียนกำหนด)

3) นักเรียนส่วนหนึ่ง ไม่ได้รับประทานอาหารเช้า ซึ่งเป็นมื้ออาหารสำคัญที่จะส่งผลต่อการพัฒนาการทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการเรียนรู้ ทั้งความไม่พร้อมด้านร่างกาย และสมาธิในการเรียน

4) ครูมีภาระงานมาก ทั้งจากนโยบาย และภาระงานพิเศษที่มากกว่างานสอน ส่งผลให้ครูทิ้งห้องเรียนเพื่อไปปฏิบัติหน้าที่งานพิเศษเหล่านั้น ส่งผลต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ไม่สามารถจัดกิจกรรมได้ เต็มหลักสูตร เต็มศักยภาพของนักเรียน จึงทดแทนด้วยการใช้สื่อ หรือกิจกรรมการสอนที่เน้นการสอนหนังสือที่ใช้เวลาน้อย

5) ครู ไม่ครบชั้น ไม่ครบวิชาเอก การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในบางสาระ ต้องใช้ประสบการณ์และความรู้ ความสามารถเฉพาะทาง จึงจะสามารถใช้เทคนิควิธีการที่ดี กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ได้มากยิ่งขึ้น

6) ผู้บริหาร ขาดการนิเทศ ติดตาม การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และ/หรือไม่ต่อเนื่อง

7) ชุมชน ผู้ปกครอง มีปฏิสัมพันธ์เชิงบวกกับครู ผู้บริหารหรือโรงเรียนน้อย เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อพัฒนาการศึกษา และคุณภาพการเรียนรู้ของนักเรียน

8) การจัดการศึกษาและพัฒนาคุณภาพผู้เรียนที่ดี สอดคล้องกับการพัฒนาการศึกษาให้เป็นประเทศไทย 4.0 โรงเรียน 4.0 ผู้บริหาร 4.0 ครู 4.0 และนักเรียน 4.0 คือ การสร้างคุณลักษณะของการใฝ่รู้ สร้างแรงจูงใจ แรงบันดาลใจในแสวงหาความรู้หรือการเรียนรู้ด้วยตัวเอง ซึ่งทุกฝ่ายจะต้องร่วมมือกันในการพัฒนา

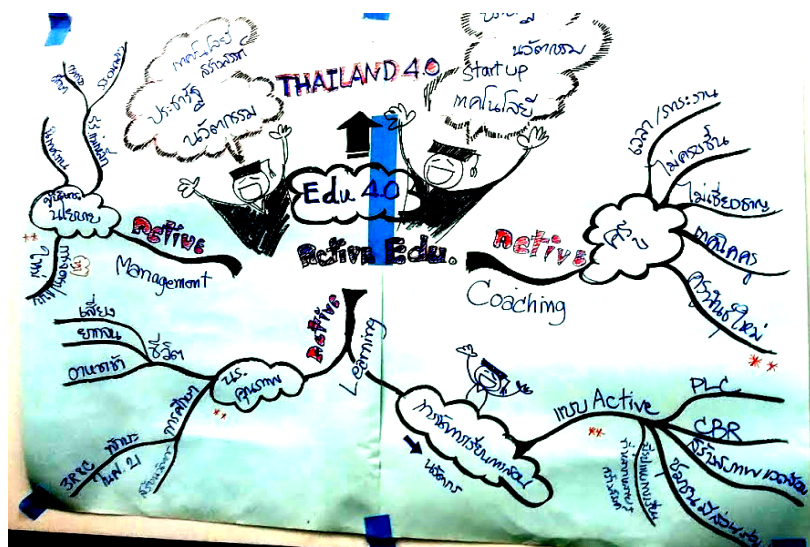
- งานวิจัยส่งผลต่อนักเรียนในเรื่องของทักษะการคิด ทำให้นักเรียนมีกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ
- งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจะสามารถพัฒนาครูได้ผ่านกระบวนการเรียน การปฏิบัติกรร่วม ทั้งนี้ควรที่จะให้โอกาสครูทุกคนได้เข้ามาเรียนรู้ในกระบวนการงานวิจัยฯ
- งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมกับทุกภาคส่วนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ปัญหานั้นๆ

๒ เป้าหมาย : แนวทางการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนขนาดเล็ก ในรูปแบบ Thailand 4.0 ซึ่งมองถึงการสร้างวิถีคิดของนักเรียนให้คิดแบบสร้างสรรค์ เกิดนวัตกรรม และนำเทคโนโลยีเป็นสื่อในการจัดการเรียนการสอน

- การจัดการเรียนการสอนเพื่อสร้าง‘เด็กยุค 4.0’ ประกอบไปด้วย มีความคิดสร้างสรรค์ มีความคิดที่แตกต่างหลากหลาย คิดแบบใช้เหตุผล มองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งนั้นๆ และ สร้างนวัตกรรมเพื่อสร้างนวัตกรรม (สร้างความรู้ใหม่,สิ่งประดิษฐ์ขายได้,สินค้า)โดยการจัดการเรียนการสอนผ่านกระบวนการเรียนรู้จริง

เฉพาะศาสตร์ อาจจะต้อง
ออกแบบในรูปแบบกระบวนการ
การ coaching นำไปสู่ ‘ครูพันธุ์
ใหม่’

- การขับเคลื่อนในเชิง
โครงสร้าง นโยบาย ผ่านผู้บริหาร
สถานศึกษาหรือผู้บริหารนโยบาย
เพื่อหาการจัดการเชิงนโยบายใน
รูปแบบใหม่

● งานติดตามพื้นที่ กศน.พะเยา

โครงการ	สัญญาเลขที่	สถานะโครงการ	วันที่ลงพื้นที่
แนวทางการบริหารจัดการการเงินชุมชน โดยยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงบ้านสันป่าส้าน หมู่ที่ 12 ตำบลห้วยแก้ว อำเภอภูกามยาว จังหวัดพะเยา	RDG59N0045	ส่งร่างรายงานฉบับสมบูรณ์	23 มีนาคม 60
แนวทางการพัฒนาศักยภาพกลุ่ม “สตรีชาวลาว” ในพื้นที่ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา	RDG59N0044	ส่งร่างรายงานฉบับสมบูรณ์	
แนวทางการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรโดยมีส่วนร่วมของคนในชุมชนบ้านแม่จ๊ว๊ะ หมู่ที่ 10 ตำบลปง อำเภอปง จังหวัดพะเยา	RDG59N0043	ส่งร่างรายงานฉบับสมบูรณ์	22 มีนาคม 60
แนวทางการสร้างระบบสุขภาพชุมชนโดยใช้ปัญหาขยะเป็นกรณีศึกษาบ้านต๋อมดง หมู่ 6 ตำบลบ้านต๋อม อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา	RDG59N0041	ติดตามการเขียนรายงานฉบับสมบูรณ์ (ล่าช้า)	19 ตุลาคม 60
การพัฒนากระบวนการผลิตผ้าผ่านการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของชุมชนบ้านร่องสำน หมู่ที่ 20 ตำบลร่มเย็น อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา	RDG58N0007	สิ้นสุดการดำเนินงาน	
การฟื้นฟูประมงพื้นบ้านริมกว๊านโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนบ้านสันหนองเหนียว หมู่ 3 ตำบลบ้านต๋อม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา	RDG58N0009	สิ้นสุดการดำเนินงาน	
การสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิงโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเวียงลอ ตำบลลอ อำเภอจุน จังหวัดพะเยา	RDG58N0010	สิ้นสุดการดำเนินงาน	
การค้นหาแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เหมาะสมผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรมของชนเผ่าลัวะบ้านถิ่นไทยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ม.6 ต.เชียงแรง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา	RDG57N0005	สิ้นสุดการดำเนินงาน	

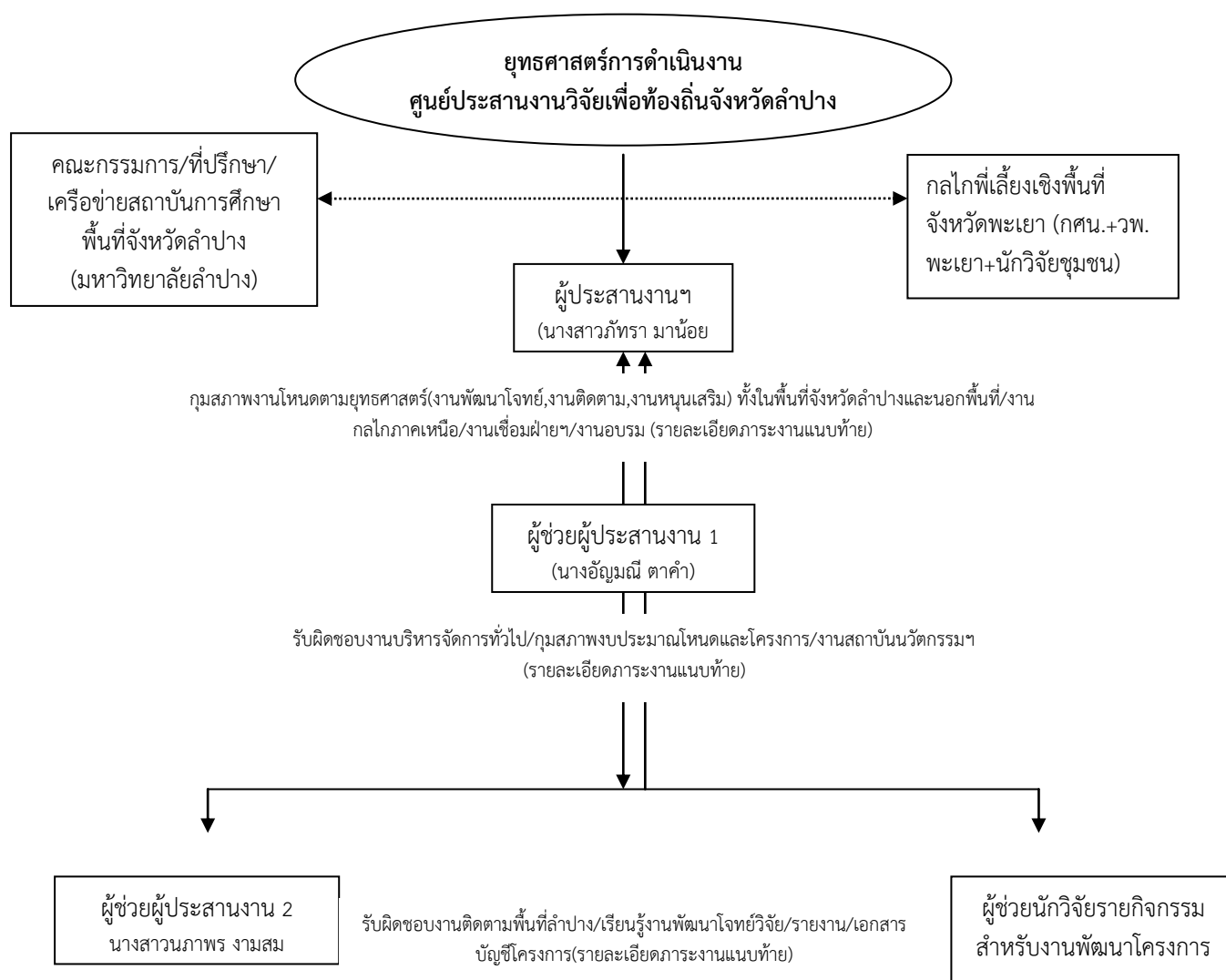
● งานติดตามพื้นที่จังหวัดลำปาง

โครงการ	สัญญาเลขที่	สถานะโครงการ	วันที่ลงพื้นที่
แนวทางการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับนักเรียนกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ โรงเรียนบ้านโป่งน้ำร้อน ต.เสริมกลาง อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง	RDG59N0042	สิ้นสุดการดำเนินงาน	30 กันยายน 59
“ไผ่เดือดิน” กลไกการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้คู่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงพื้นที่ตำบลปงยางคกอำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง	RDG58N0011	สิ้นสุดการดำเนินงาน	
การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ผ่านกระบวนการผลิตข้าวนาโยนของเกษตรกรในเขตเทศบาลป่าตึนนาคร้ว อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง	RDG58N0008	สิ้นสุดการดำเนินงาน	
แนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มผู้พิการโดยการมีส่วนร่วมบ้านแม่ตาลหวง หมู่ที่ 1 และบ้านแม่ตาโน หมู่ 6 ตำบลปงดอน อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง	RDG57N0004	สิ้นสุดการดำเนินงาน	

ภาคผนวก ง. โครงสร้างการทำงาน บทบาทหน้าที่ และบทบาทหน้าที่รายบุคคล

โครงสร้างการทำงาน

จากรูปธรรมการทำงานที่เกิดขึ้นและเห็นแนวทางในการขยายผลของแนวคิดเพื่อสร้างรูปธรรมของการขับเคลื่อนงานในพื้นที่จังหวัดลำปางและจังหวัดพะเยา โดยมีกลไกของระบบพี่เลี้ยงเข้ามาเสริมให้งานพื้นที่สามารถขับเคลื่อนได้

บทบาทหน้าที่รายบุคคล

บุคลากร	บทบาทหน้าที่	Out put
1. นางสาวภัทรา มาน้อย (ผู้ประสานงาน)	1 (รับผิดชอบหลักในการผลักดันให้เกิดแนวทางของการกำหนดยุทธศาสตร์ “การยกระดับองค์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การใช้ประโยชน์และการขยายผลในพื้นที่รูปธรรมทางการศึกษาปี 2557-2560” โดยกำหนดเป้าหมายของยุทธศาสตร์ไว้ 3 ประการคือ ● การสังเคราะห์ชุดความรู้และวิธีวิทยางานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อสร้างรูปธรรมเชิงพื้นที่ในการแก้ไขปัญหา ● การสังเคราะห์ชุดความรู้และกระบวนการการทำงานเพื่อร่วมกำหนดเป้าหมายของการเปลี่ยนแปลงใหญ่ (Total change) ของสถาบันอุดมศึกษา ● การขยายผลของชุดความรู้ด้านการศึกษาสู่การใช้ประโยชน์ในพื้นที่รูปธรรม โดยในปี 2558 มีกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนงาน 3 กลุ่มคือ ● กลุ่มเครือข่ายกศน. ● กลุ่มวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนีพะเยา ● กลุ่มเครือข่ายอุดมศึกษาที่เชื่อมโยงกับสถาบันการศึกษาในท้องถิ่น 2)งานเชื่อมโยงและสร้างการเรียนรู้ร่วมกับภาคีเครือข่ายเพื่อการขับเคลื่อนเชิงนโยบาย ประกอบด้วย ● งานวิจัยเชิงความร่วมมือกับ สกว. เครือข่ายสถาบันการศึกษา และภาคีทั้งงานวิจัยและพัฒนาในจังหวัดลำปางจังหวัดพะเยา 3) งานเชื่อมโยงฐานการทำงานของศูนย์ประสานงานวิจัยฯ สู่แนวทางการทำงานของเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ภายใต้ยุทธศาสตร์การทำงานของภาคเหนือ 4)รับผิดชอบการเขียน RE โครงการวิจัยด้านการศึกษา	- แนวทางที่เป็นรูปธรรมของงานเครือข่ายการศึกษาตามวัตถุประสงค์โครงการวิจัย - ชุดองค์ความรู้ที่ได้จากการพัฒนากลุ่มผู้ด้อยโอกาสการขยายผลของความรู้สู่การใช้ประโยชน์ในพื้นที่รูปธรรม และการประมวลความรู้การทำงานกับกลุ่มเครือข่ายกศน. วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนีพะเยา เครือข่ายอุดมศึกษาที่เชื่อมโยงกับสถาบันการศึกษาในท้องถิ่น - การพัฒนาโครงการจนได้รับการอนุมัติจำนวน 5 โครงการ - การติดตามภาพรวมโครงการจนแล้วเสร็จตามกำหนดระยะเวลาเดิมจำนวน 9โครงการและใหม่ จำนวน5โครงการ - จำนวน RE ด้านการศึกษา - การบริหารจัดการโครงสร้างที่มีสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่มีประสิทธิภาพทั้งงบประมาณและบุคลากร

บุคลากร	บทบาทหน้าที่	Out put
	5)ดูแลรับผิดชอบงานบริหารสำนักงานและงานโครงการให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด	
2. นางอัญมณี ตาคำ (ผู้ช่วยผู้ประสานงาน)	1)รับผิดชอบหลักในการสร้างแนวทางของงานสถาบันนวัตกรรมกระบวนการเรียนรู้ชุมชน (งานฝึกอบรม) 2) กุมสภาพงานธุรการสำนักงานซึ่งประกอบไปด้วยงานการเงินสำนักงาน งานเอกสารงานสารบัญ งานติดต่อประสานงาน งานข้อมูล และงานบริการทั่วไปให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดตามเงื่อนไขของสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น 3)กุ่มสภาพงานการเงินโครงการวิจัยในปี 2559 ทั้งใหม่และเก่าทุกโครงการให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดตามวัตถุประสงค์ของโครงการ 4)รับผิดชอบงานด้านการสื่อสารและประชาสัมพันธ์องค์การรวมถึงมีการประสานข้อมูลและผลที่เกิดขึ้นจากงานวิจัยที่ส่งผลต่อการสื่อสารสาธารณะ 5)รับผิดชอบงานประชุม สัมมนา ฝึกอบรมนักวิจัยและเครือข่ายการศึกษาให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของงานร่วมกับผู้ประสานงาน 6) เข้าร่วมกิจกรรมกับเครือข่ายงานวิจัยหรือเครือข่ายทางการศึกษาเพื่อเพิ่มทักษะและกระบวนการตามที่ผู้ประสานงานเห็นสมควร 7) ดูแลรับผิดชอบความเรียบร้อยของสำนักงาน	- ประสิทธิภาพสูงสุดของงานธุรการสำนักงานที่ส่งผลต่อระบบงานที่ต่อเนื่องและเอื้อประโยชน์ต่อเครือข่ายงานวิจัย - ประสิทธิภาพสูงสุดของดูแลงบประมาณโครงการวิจัยโครงการ ทั้งเก่าและใหม่ ที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์โครงการ - จำนวน RE ตามที่ได้รับมอบหมาย - ทักษะและกระบวนการด้านการจัดการงานประชุม สัมมนา และฝึกอบรม - ทักษะและองค์ความรู้ในประเด็นที่เข้าร่วมกับเครือข่ายเพื่อเพิ่มศักยภาพในการทำงาน
3. ผู้ช่วยผู้ประสานงาน (นางสาวนภาพร งามสม)	1) เรียนรู้และหนุนช่วยในงานพัฒนาและงานติดตามโครงการร่วมกับผู้ประสานงานและรับผิดชอบหลักในการพัฒนาโครงการวิจัยใหม่ 2) รับผิดชอบหลักในการบันทึกการประชุม สัมมนา ฝึกอบรมนักวิจัยและเครือข่ายการศึกษาให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ 3)ติดต่อแสวงหาผู้สนใจเข้าร่วมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นโดยเน้นเครือข่ายประเด็นการศึกษาและประเด็นอื่นๆ ที่สอดคล้องกับแนวทางการทำงาน 4) ติดต่อประสานงานผู้เกี่ยวข้องทั้งงานวิจัย และเครือข่ายภาคี เพื่อกำหนดแนวทางการทำงานให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด	- เกิดจำนวนผู้สนใจเพื่อเข้าร่วมเครือข่ายเชิงประเด็น - ทักษะและกระบวนการต่อแนวทางการพัฒนาและติดตามโครงการวิจัย - ชุดข้อมูลที่ได้จากการประชุม สัมมนา ฝึกอบรมรวมถึงการบันทึกการประชุมงานพัฒนา ติดตาม - ประสิทธิภาพของโครงการวิจัยเชิงคุณภาพและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ตามระยะเวลาที่กำหนด - จำนวน RE ตามที่ได้รับมอบหมาย

บุคลากร	บทบาทหน้าที่	Out put
	5) รับผิดชอบการเขียน RE โครงการวิจัยที่รับผิดชอบ 6) เข้าร่วมกิจกรรมกับเครือข่ายงานวิจัยหรือเครือข่ายทางการศึกษาเพื่อเพิ่มทักษะและกระบวนการตามที่คุณประสานงานเห็นสมควร	- ทักษะและองค์ความรู้ในประเด็นที่เข้าร่วมกับเครือข่ายเพื่อเพิ่มศักยภาพในการทำงาน
4. ผู้ช่วยนักวิจัยรายกิจกรรม	1) เรียนรู้และหนุนช่วยในงานพัฒนาร่วมกับคุณประสานงานและรับผิดชอบหลักในการพัฒนาโครงการวิจัยใหม่ 2) รับผิดชอบหลักในการบันทึกการประชุม สัมมนา ฝึกอบรมนักวิจัยและเครือข่ายการศึกษาให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ 3) ติดตามแสวงหาผู้สนใจเข้าร่วมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นโดยเน้นเครือข่ายประเด็นการศึกษาและประเด็นอื่นๆ ที่สอดคล้องกับแนวทางการทำงาน 4) ติดตามประสานงานผู้เกี่ยวข้องทั้งงานวิจัย และเครือข่ายภาคี เพื่อกำหนดแนวทางการทำงานให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด 5) เข้าร่วมกิจกรรมกับเครือข่ายงานวิจัยหรือเครือข่ายทางการศึกษาเพื่อเพิ่มทักษะและกระบวนการตามที่คุณประสานงานเห็นสมควร	- ผลงานด้านการสื่อสารและประชาสัมพันธ์ เช่น สื่อในรูปแบบVDOเพื่อใช้ในการสื่อสารข้อมูลงานวิจัย แผ่นประชาสัมพันธ์กิจกรรม การจัดการการวิทยุชุมชน การโพสต์บทความงานวิจัยเพื่อการเผยแพร่ ลงในเครือข่ายInternet เป็นต้น - ทักษะและกระบวนการต่อแนวทางการพัฒนาโครงการวิจัย - ชุดข้อมูลที่ได้จากการประชุม สัมมนา ฝึกอบรม รวมถึงการบันทึกการประชุมงานพัฒนา ติดตาม - ประสิทธิภาพของโครงการวิจัยเชิงคุณภาพและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ตามระยะเวลาที่กำหนด - ทักษะและองค์ความรู้ในประเด็นที่เข้าร่วมกับเครือข่ายเพื่อเพิ่มศักยภาพในการทำงาน
6. ดร.สุชิน เพ็ชรรักษ์ (ที่ปรึกษาด้านวิชาการ)	1) ให้คำปรึกษาและข้อเสนอแนะต่อทิศทางการดำเนินงานภายใต้ยุทธศาสตร์การยกระดับกระบวนการงานวิจัยสู่การใช้ประโยชน์ทางการศึกษาและการขยายผลในพื้นที่รูปธรรมทางการศึกษา 2) ให้คำปรึกษาและข้อเสนอแนะต่อการขึ้นโจทย์วิจัยเชิงโครงสร้างของสถาบันการศึกษาและงานชุดคน.	- มุมมองด้านการจัดการศึกษาระดับท้องถิ่น - ผลักดันให้เกิดกลไกของการขับเคลื่อนงานเชิงโครงสร้างของการศึกษา

- ตัวชี้วัดการดำเนินงานเชิงปริมาณปี 2560

ประเด็นยุทธศาสตร์	เป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์	กลยุทธ์	ตัวชี้วัด	หน่วยนับ	ผลการดำเนินงาน/เป้าหมาย				รวม
					2557	2558	2559	2560	
การยกระดับองค์ความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การใช้ประโยชน์และการขยายผลในพื้นที่รูปธรรมทางการศึกษา ปี 2557-2560	เป้าหมายของยุทธศาสตร์ไว้ 3 ประการคือ ● การสังเคราะห์ชุดความรู้และวิธีวิทยางานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อสร้างรูปธรรมเชิงพื้นที่ในการแก้ไขปัญหา ● การสังเคราะห์ชุดความรู้และกระบวนการการทำงานเพื่อร่วมกำหนดเป้าหมายของการเปลี่ยนแปลงใหญ่ (Total change) ของสถาบันอุดมศึกษา ● การขยายผลของชุดความรู้ด้านการศึกษาสู่การใช้ประโยชน์ในพื้นที่รูปธรรม	- หนุนเสริมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้กับชุมชนเพื่อสร้างโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากร องค์ความรู้ใหม่ (กลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มผู้ด้อยโอกาส)	- ชุดที่ได้จากการหนุนเสริมศักยภาพชุมชนในการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นร่วมกับภาคีเครือข่าย	จำนวนชุมชน/ท้องถิ่น	4	6	6	5	15
			- รูปแบบการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาทักษะงานวิจัยให้กับชุมชน	จำนวนชุดความรู้	1	6	6	5	12
				จำนวนครั้งในการฝึกอบรม	5	5	5	2	15
	ภายใต้ประเด็นโจทย์วิจัยที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์สกว. 3 ประเด็นคือ 1. การเสริมสร้างขีด	- ติดตามงานวิจัยให้เกิดคุณภาพเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงความรู้และตัวคน	- ผลสัมฤทธิ์ในการติดตามงานวิจัยที่ได้รับการสนับสนุนในเชิงคุณภาพ	จำนวนโครงการวิจัยที่ติดตาม	15	9	14	18	38
		- หนุนเสริมกลุ่มนักวิชาการสถาบันการศึกษา (เก่า+ใหม่) เพื่อสร้างศักยภาพ	- โจทย์วิจัยเพื่อสร้างการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักวิชาการกับชุมชนใน	จำนวนโครงการวิจัย	4	5	5	5	14

	ความสามารถในการแข่งขันของประเทศ Growth And Competitiveness = ประเด็นการเพิ่มรายได้จากฐานเดิมและสร้างรายได้จากโอกาสใหม่ โดยอาศัยการเติมเต็มฐานความรู้จากสถาบันการศึกษาและเครือข่ายนักวิชาการ ทั้งในด้านการสร้างรายได้ใหม่ สร้างมูลค่าให้เกษตรกร เทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่ในการสร้างมูลค่า 2. การสร้างโอกาสความเสมอภาคและเท่าเทียมกันทางสังคม (Inclusive growth) = ประเด็นการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมของกลุ่มผู้ด้อยโอกาสภายใต้ความรู้ใหม่ เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มผู้สูงอายุ สร้างโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากร องค์	พัฒนาทักษะ และกระบวนการในการหนุนเสริมชุมชน (Co-funding)	ลักษณะการ (Co funding/Co working)	จำนวน MOU/Co-funding	4	5	5	5	14
		- สังเคราะห์ชุดความรู้ “วิชาการเพื่อท้องถิ่น2 ครั้ง”	- ชุดความรู้และกระบวนการการทำงานกับเครือข่ายนักวิชาการ - ร่วมกำหนดเป้าหมายของการเปลี่ยนแปลงใหญ่ (Total change) ของสถาบันอุดมศึกษา - การขยายผลของชุดความรู้ด้านการศึกษาสู่การใช้ประโยชน์ในพื้นที่รูปธรรม	จำนวนชุดความรู้ จำนวนสถาบันการศึกษาที่ขยายผล	1	-	-	1	1
		- สังเคราะห์ชุดความรู้การยกระดับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การใช้	- ประมวลชุดความรู้ที่ได้จากชุดโครงการกศน./	จำนวนของการประมวลชุดความรู้	1	3	3	-	7

	ความรู้ใหม่ และโครงสร้างพื้นฐานและบริการสังคม การจัดการระบบชุมชนด้วยฐานภูมิปัญญาและทุนทางสังคมที่มีอยู่ รวมถึงสามารถเชื่อมโยงการทำงานกับคนนอกเพื่อแก้ไขปัญหา 3. การสร้างความเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (Green growth)= ประเด็นการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ การตั้งรับปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม	ประโยชน์ งานกศน. 5 /วิทยาลัยพยาบาล/ โรงเรียนขนาดเล็ก/ อุดมศึกษา	- สังเคราะห์ชุดความรู้ การยกระดับงานวิจัย เพื่อท้องถิ่นสู่การใช้ประโยชน์ กศน./ วิทยาลัยพยาบาล/ โรงเรียนขนาดเล็ก/ อุดมศึกษา	จำนวนของชุดความรู้	1	2	2	1	5
		- สังเคราะห์องค์ความรู้ วิธีวิทยางาน CBR ในระดับชุมชน	- ชุดความรู้และวิธีวิทยางานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อสร้างรูปธรรมเชิงพื้นที่ในการแก้ไขปัญหา	จำนวนของชุดความรู้	1	-	2	3	2

ภาคผนวก จ. เอกสารอ้างอิง

- กรกฎ ไชยเจริญ. (2556). *การพัฒนาแบบแผนการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างทักษะการคิด
วิจารณ์ญาณในการป้องกันยาเสพติดสำหรับเยาวชนนอกระบบโรงเรียน*. (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎี
บัณฑิต ตีพิมพ์) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร
- กองบริหารงานวิจัย และประกันคุณภาพการศึกษา. (2559, พฤศจิกายน) .พิมพ์เขียว Thailand 4.0
โมเดลขับเคลื่อนประเทศไทยสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน. ส.ค.ส. 2560 สืบค้นจาก
www.libarts.up.ac.th/v2/img/Thailand-4.0.pdf
- เคน, เคย์. (2554). *ทักษะแห่งอนาคตใหม่ การศึกษาเพื่อศตวรรษที่ 21 [21 st Century skills Rethinking
How Students Learn]* (พิมพ์ครั้งที่ 2) (วรพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง และ อธิป จิตตฤกษ์, ผู้แปล).
กรุงเทพฯ : บริษัท โอเพ่นเวิลด์ส์ พับลิชชิง เฮาส์จำกัด.
- เฉลียว วาปีกัง. (2549). *การมีส่วนร่วมในการบริหารศูนย์การเรียนรู้ชุมชนของคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้
ชุมชน จังหวัดบุรีรัมย์*. (การค้นคว้าอิสระปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). สาขาวิชาการบริหารการ
พัฒนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ขอนแก่น.
- ธีรศักดิ์ ศรีสุรกุล. (2555). *การพัฒนาแบบแผนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษานอกระบบและ
การศึกษาตามอัธยาศัยของ กศน.ตำบล : การประยุกต์ใช้การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันและการ
วิจัยปฏิบัติการ*. (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต ตีพิมพ์) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร
- นิรันดร์ ปาปะโซ. (2549). *การพัฒนาการดำเนินงานความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์การเรียนรู้ชุมชนกับชุมชน ใน
การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด*.
(วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม,
มหาสารคาม.
- พงษ์สิทธิ์ นันทญา. (2549). *ปัจจัยด้านสภาพทางสังคมและจิตวิทยาที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมขององค์กร
บริหารส่วนตำบลในการจัดการศึกษาของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนพื้นที่อำเภอเชียงแสน
จังหวัดเชียงราย*. (การค้นคว้าอิสระปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). สาขาวิชาสังคมศาสตร์
เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, เชียงราย.
- พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3)
พ.ศ. 2553 สืบค้นจาก <https://www.mwit.ac.th/~person/01-Statutes/NationalEducation.pdf>
- ประเวศ วะสี. (2555). *การศึกษาทางเลือกเส้นทางเส้นทางที่งดงามด้วยความต่าง*. สี่พลัง, 20
(ฉบับที่ 1 ม.ค.-มีค.), 48-53.
- ล้วน สายยศ และ อังคณา สายยศ. (2528). *หลักการวิจัยทางการศึกษา*. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- สุนทร คำเวญญ. (2545). *ความคิดเห็นของคณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ต่อการมีส่วนร่วม
ในการศึกษานอกระบบโรงเรียนด้านการดำเนินงานศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (ศรช.) ในจังหวัดเพชรบุรี*.
(วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต). สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี.
เพชรบุรี
- สุมาลี สังข์ศรี. (2556). *การเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับประเทศไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2558). *ทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและ
สังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12. เอกสารประกอบความคิดเห็นทิศทางแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12*. สืบค้นจาก

http://www.nesdb.go.th/ewt_dl_link.php?nid=6422

อาชัญญา รัตนอุบล. (2542). *การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน*. กรุงเทพฯ : คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อาชัญญา รัตนอุบล. (2550). *แนวโน้มการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนของประเทศไทย ในทศวรรษหน้า*.
กรุงเทพฯ : คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทย์. (2540). *ระบบการศึกษากับชุมชน : กรอบความคิดและข้อเสนอเพื่อการวิจัย*. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

อุทัย ดุลยเกษม. (2552). “แนวทางและทิศทางการพัฒนาสังคมในบริบทของประเทศไทย” ใน
ชีวิตเราก็เหมือนก้อนหิน. กรุงเทพมหานคร : แพลนพรีนติ้ง

Faure, E. et al. (1972). *Learning to Be : The World of Education Today and Tomorrow*.
Paris : Unesco.

Michael W. Galbraith. *Community-Based Organization and the Delivery of Lifelong Learning Opportunities*. (1995). Available from : <http://www.ed.gov/pubs/PLLLconf95/comm.html>